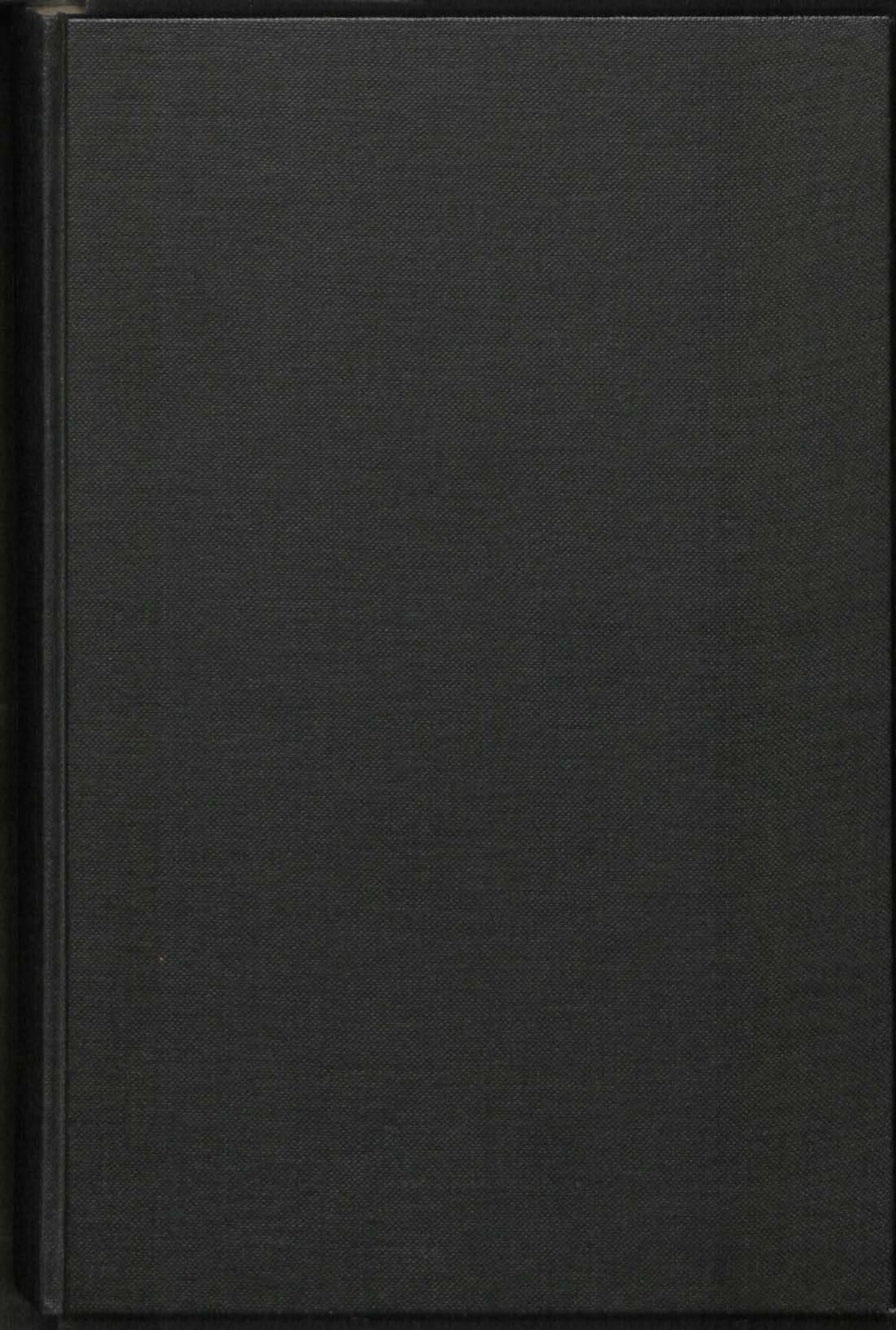




VERSLAG

VAN HET

BEHEER EN DEN STAAT

DER NEDERLANDSCHE BEZITTINGEN EN KOLONIEN

IN

OOST- EN WEST-INDIE EN TER KUST VAN GUINEA.

OVER

1851,

INGEDIEND DOOR DEN MINISTER VAN KOLONIEN.

UTRECHT,
KEMINK EN ZOON.
1858.

Verslag van het beheer en den staat der Kolonien over 1851.

GELEIDENDE BRIEF.

N°. 1.

'S GRAVENHAGE, *den* 16*den December* 1853.

Ter voldoening aan artikel 60 der Grondwet, heb ik de eer aan U Hooged. Gestr. te doen toekomen het Verslag van het beheer der Kolonien en bezittingen van het Rijk in andere wereld-deelen, en van den staat, waarin zij zich bevinden, loopende over het jaar 1851.

De Minister van Kolonien,
CHS. F. PAHUD.



Aan
den Heer Voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal.



INHOUD.

Verslag van het beheer van Nederlandsch Indie en van den staat waarin hetzelve zich bevindt over het jaar 1851.

Verslag van het beheer van Suriname en van den staat waarin de Kolonie zich bevindt over het jaar 1851.

Verslag van het beheer van Curaçao en Onderhoorigheden en van den staat waarin de Kolonie zich bevindt, over het jaar 1851.

BIJLAGEN *gevoegd bij het Verslag van het beheer van Curaçao en onderhoorigheden over* 1851.

BIJLAGE *gevoegd bij het Verslag van het beheer van de kust van Guinea en Onderhoorigheden over* 1851.



VERSLAG van het beheer van Nederlandsch Indie en van den staat waarin hetzelve zich bevindt, over het jaar 1851.

EERSTE HOOFDSTUK.

Grondgebied en bevolking waarover beheer gevoerd wordt.

A. Grondgebied.

§ 1. *Bestanddeelen.*

In de administratieve verdeeling van Nederlandsch Indie, zoo als die bij vorige overzigten werd beschreven, is in den loop van 1851 geene verandering gebragt.

Onder dit hoofdstuk kunnen echter de navolgende bijzonderheden worden vermeld.

JAVA EN MADURA.

Bij art. 6 van het havenreglement, gearresteerd bij publicatie van den 28sten Augustus 1818 (*Staatsblad* n°. 61), werd bepaald, dat alle plaatselijke besturen, wien het zoude mogen aangaan, gehouden zijn, met overleg der havenmeesters, zoo duidelijk mogelijk te bepalen de grenzen der reeden, onder nadere goedkeuring van den Gouverneur-Generaal.

Daaraan werd echter slechts op enkele plaatsen gevolg gegeven; althans bleek, na een ingesteld onderzoek, dat ter zake geene andere bepalingen bestonden of verbindende waren dan die, welke in het Staatsblad van Nederlandsch Indie waren opgenomen (1818 n°. 81, 1819 n°. 73, 1848 n°. 55, 1834 n°. 24) en betrekking hadden tot de reeden van:

Soerabaija,	Samarang en
Rembang,	Batavia,
Toeban,	

Dienaangaande bestond alzoo eene leemte voor de reeden van:

Anjer,	Indramaijoe,
Bantam,	Cheribon,

Tagal,
Pekalongang,
Japara,
Joana,
Passaroeang,
Probolingo,
Bezoekie,
Panaroekan,
Banjoewangi,
Grissee,
Pamakassan,
Sumanap en
Tjilatjap.

Afgescheiden van andere daaruit voortvloeijende moeijelijkheden, had het gemis aan stellige voorschriften omtrent de uitgestrektheid dier reeden meermalen ten gevolge, dat men moest afzien van het instellen van vervolgingen ter zake van op dezelve begane overtredingen der wettelijke bepalingen.

Hoofdzakelijk om hierin te voorzien werden, bij publicatie van den Minister van Staat, Gouverneur-Generaal, van 10 Mei 1851, de grenzen der reeden van de voornaamste strandplaatsen van Java en Madura bepaald, zoo als die aangewezen zijn bij het Staatsblad van Nederlandsch Indie van 1851, n°. 28.

Bij Koninklijk besluit van 5 December 1851, n°. 28, werd het Indisch Bestuur gemagtigd tot de aanstelling van eenen adsistent-resident voor het regentschap Madja Lengka (residentie Cheribon). Door de daarstelling in dat regentschap van drie nieuwe suikerondernemingen en de invoering der Braziliaansche koffijbereiding waren de werkzaamheden der controleurs zoodanig uitgebreid, dat van hen niet te vergen noch te verwachten was, dat zij aan al hunne veelomvattende verpligtingen naar eisch zouden voldoen.

De resident bevond zich op eenen afstand van 34 palen van de hoofdplaats van het regentschap, en kon zich, uit hoofde van zijne menigvuldige andere werkzaamheden, niet dan zelden derwaarts begeven, althans zich niet inlaten met de détails van de verschillende dienstaangelegenheden.

Verkeerdheden en misbruiken waren in die afdeeling door gemis van voldoend Europeesch toezigt dan ook ingeslopen. Wel waren maatregelen daartegen genomen, doch vreesde men den terugkeer daarvan, zoolang het regentschap als het ware aan zich zelf overgelaten bleef.

Daarbij voegde zich nog dat te Madja Lengka, als een uitvloeisel der nieuwe wetgeving, een landraad is daargesteld, als ook dat in dat regentschap nog veel in het belang van landbouw en nijverheid gedaan kon worden, hetwelk uit gebrek aan leiding en toezigt achterwege moest blijven.

Dit waren hoofdzakelijk de gronden, welke tot de plaatsing van eenen adsistent-resident aldaar hebben geleid.

Reeds in vroegere jaren was de vraag geopperd, of een in der tijd aan den sultan van Djokjokarta toebehoord hebbend en in die residentie gelegen stuk gronds, gemeenlijk bekend onder den naam van Nangoelan en hetwelk in 1832 aan den Lande vervalle was verklaard, al dan niet aan genoemden vorst behoorde te worden teruggegeven.

Die vraag was bevestigend beantwoord, op grond dat genoemd land behoorde tot het gebied, hetwelk, bij de acte van 3 November 1830, aan het hof van Djokjokarta werd afgestaan, en dat, in het daarop volgend jaar, in strijd met de overeenkomst over hetzelve ter gunste van eenen onafhankelijken prins van Djokjokarta (pangerang adipatti *Praboe Ningrat* werd beschikt.

Redenen van politieken aard verhinderden de Regering om destijds in dien zin te beschikken, doch, om zooveel mogelijk den sultan het gemis van dit land, hetwelk sedert 1832 van gouvernementswege beheerd werd, te vergoeden, werden verscheidene posten, die anders ten laste van dien vorst zouden zijn gebleven, op de inkomsten van Nangoelan afgeschreven. Dit duurde alzoo voort, tot dat in 1851 de quaestie op nieuw werd geopperd, met dat gevolg, dat op 1 November van dat jaar met den sultan van Djokjokarta, betreffende den afstand van meergenoemd landgoed, eene overeenkomst werd gesloten, welke bij besluit van 5 December daaraanvolgende, n°. 7, werd bekrachtigd.

BUITENBEZITTINGEN.

Door verkregen meerdere kennis van de aardrijks- en staatkundige aangelegenheden van het gouvernement Celebes en onderhoorigheden, was de regering in de mogelijkheid om eene omschrijving van de territoriale indeeling van het tot dat gouvernement behoorende gebied vast te stellen, ook ter voorkoming van onzekerheid ten aanzien van het regtsgebied, onder hetwelk de betrokken ingezetenen behooren, en dus om te strekken tot rigtsnoer voor de betrokken gezagvoerders en regtbanken. Sedert lang, doch vooral in de laatste jaren, werd de dringende noodzakelijkheid gevoeld, om eene goede en volledige kaart te bezitten van de residentie Palembang waarvan de vervaardiging, door gebrek aan genoegzaam deskundig personeel, telkens moest worden uitgesteld.

Gebruik makende van eene zich daartoe voordoende gelegenheid, werd in 1851 de zamenstelling van eene zoodanige kaart opgedragen aan eenen officier der infanterie, die de vereischte opname (behoudens het ontmoeten van onvoorziene zwarigheden) berekende binnen een jaar tijds te zullen beëindigen.

De noodzakelijkheid gebleken zijnde, om het beheer der mijndistricten Soengijleat en Marawang op het eiland Banka in het belang van de mijnwerken te splitsen, zoo werd in 1851 bepaald, dat het beheer dier districten, gerekend van 1 Januarij 1852, zou worden opgedragen aan twee afzonderlijke administrateurs, aan wie het noodige personeel werd toegevoegd.

In het belang der bevolking van dat eiland welke gedrukt ging zoowel onder de knevelarijen harer onbezoldigde hoofden als onder de nadeelige gevolgen eener onvoldoende politie, en ook omdat het Europeesch bestuur, onder de vroeger bestaande bepalingen, geen den minsten invloed op die onbezoldigde beambten konde uitoefenen, werd overgegaan tot eene reorganisatie, krachtens welke in elk der districten van genoemd eiland, onder genot eener billijke bezoldiging, één hoofd, met den titel van *demang*, met twee ondergeschikte hoofden en de noodige mindere beambten, zoude worden aangesteld.

Bevestiging van ons gezag zal buiten twijfel het gevolg zijn van dezen maatregel, als zullende bijdragen tot bevordering van orde en rust onder de inlandsche bevolking, tot eene meer gelijkmatige verdeeling der zoogenaamde heerendiensten en tot het voorkomen van dergelijke woelingen als in de laatste jaren hadden plaats gehad, en die, eenmaal ontstaan zijnde, aanzienlijke sommen gelds vereischen om derzelver verderen loop te stuiten.

Ook werden de grenzen der districten Pankal Pinang, Soengijleat en Blinjoe, welke sedert 1835 veranderingen hadden ondergaan, teruggebragt op den voet bepaald bij art. 2 van het reglement op het beheer der residentie Banka (*Staatsblad* 1831, n°. 62).

§ 2. *Oppervlakte.*

Sedert het bekend worden van de in het verslag over 1849 opgenomene bevinding van den luitenant ter zee *P.* baron *Melvill van Carnbée*, nopens de oppervlakte der Nederlandsche Oost-Indische bezittingen, zijn geene andere berekeningen ter kennis van de Regering gebragt.

B. Bevolking.

Wat het cijfer der bevolking van Nederlandsch Indie betreft, blijft de Regering nog altijd in het onzekere en vermag zij slechts eene betrekkelijke waarde hechten aan de staten, welke dienaangaande jaarlijks ontvangen worden, en te zamen zijn gesteld uit opgaven, deswege door de betrokken inlandsche en andere hoofden aan de plaatselijke autoriteiten ingediend.

In navolging van hetgeen vroeger is betracht, wordt hieronder een uit de laatst ontvangen opgaven zamengesteld overzigt aangeboden.

STAAT der bevolking op de eilanden Java en Madura, op ultimo December 1851.

RESIDENTIEN en AFDEELINGEN.	Europeanen en daarmede gelijkgestelden.	Chinezen.	Andere vreemde Oosterlingen.	Inlanders.	Lijfeigenen.	TOTAAL.	Bevolking op ultimo 1850.	Meer in 1851.	Minder in 1851.
Bantam . .	221	1,207	98	468,825	20	470,371	470,381	„	10
Batavia . .	3,887	40,845	794	311,746	1,500	358,772	348,325	10,447	„
Buitenzorg .	522	8,556	„	280,756	136	289,970	281,896	8,074	„
Krawang . .	113	2,293	114	129,433	15	131,968	125,112	6,856	„
Preanger . .	217	281	376	767,989	4	768,867	737,466	31,401	„
Cheribon . .	656	9,864	717	580,959	32	592,228	574,730	17,498	„
Tagal . . .	324	3,271	1,487	257,355	38	262,475	255,936	6,539	„
Pekalongan .	362	3,156	666	224,888	80	229,152	223,852	5,300	„
Kadoe . . .	223	3,056	53	402,204	„	405,536	400,057	5,479	„
Samarang . .	2,916	9,001	2,106	637,662	464	652,149	625,355	26,794	„
Soerakarta. .	947	2,984	600	600,000	41	604,572	603,759	813	„
Djokjokarta .	633	1,450	98	304,979	23	307,183	364,045	„	56,862
Madioen . .	160	1,295	86	313,796	14	315,351	307,029	8,322	„
Patjitan . .	20	130	2	89,872	1	90,025	88,278	1,747	„
Kediri . . .	184	2,397	„	251,146	2	253,729	240,766	12,963	„
Bagelen . .	264	1,381	84	529,294	17	531,040	528,728	2,312	„
Banjoemaas .	238	2,174	57	350,247	5	352,721	336,724	15,997	„
Japara . . .	383	6,314	813	322,635	62	330,207	341,140	„	10,933
Rembang . .	546	10,114	802	520,333	142	531,937	536,478	„	4,541
Soerabaija. .	2,341	5,167	2,716	952,031	635	962,890	1,284,258	24,079	„
Madura . .	649	6,187	10,179	328,373	59	345,447			
Passaroean .	813	2,578	1,036	364,081	281	368,789	364,497	4,292	„
Bezoekie . .	510	1,359	2,159	496,519	30	500,577	500,577	„	„
Banjoewangie.	94	190	1,840	29,259	7	31,390	30,634	756	„
	17,223	125,250	26,883	9,514,382	3,608	9,687,346	9,570,023	189,669	72,346
								117,323	

Men acht het niet ondienstig hier tevens de plaatsen aan te wijzen, waar bekende oorzaken eene vermindering of vermeerdering van het zielental merkbaar aan den dag bragten.

Zoo was voor Batavia in het vorige jaar het aantal vreemde Oosterlingen in het geheel niet, en dat der slaven onjuist opgegeven.

In de Preanger Regentschappen bedroeg de vermeerdering het aanzienlijk aantal van 31,401, waarvan echter 22,468 verkregen werden door eene betere telling.

Aldaar werden geboren.	31,203 en
„ overleden.	23,350
dus ook hierdoor eene vermeerdering van	7,853 zielen.

Daarbij voegende, dat 13,585 zielen *naar* de Preanger en 12,390 *uit* die landen verhuisden, blijkt het genoegzaam, dat de vermeerdering geene bevreemding moet baren.

Eene bijzonderheid, waarop door den resident gewezen werd, is echter de zeer ongelijke verdeeling der bevolking in dat gewest. Zoo telt het regentschap

Tjianjoer	246,399	zielen	op	4476	vierk.	palen,	dat is	55	per	vierk.	paal.
Bandong	220,977	„	„	3357	„	„	„ „	66	„	„	„
Soemadang	208,805	„	„	1571	„	„	„ „	131	„	„	„
Soekapoera	45,470	„	„	3396	„	„	„ „	13	„	„	„

wordende de oorzaak dezer ongelijke verhouding door den resident gezocht in gebeurtenissen van vroegere dagen, waardoor onder andere de bevolking zich meer naar het middengedeelte der Preanger zou hebben zamengedrongen.

De bevolking in eenige oostelijke en zuid-oostelijke districten leed in den loop van 1851 aan eene tijdelijke schaarschte van rijst, ontstaan door uitvoer naar de residentie Cheribon en door gedeeltelijke mislukking van den padie-oogst.

Het bestuur heeft echter dadelijk ten behoeve der noodlijdenden voorzieningmaatregelen genomen.

Ofschoon in de residentie Cheribon eene vermeerdering van 17,603 Javanen zou zijn waargenomen, had de resident de overtuiging, dat die opgave verre beneden de wezenlijkheid was, en zulks, omdat het bij de dessa-hoofden eene bekende gewoonte is, om de aangekomene nieuwelingen te verzwijgen, tot zoolang deze een aandeel in de sawa's bekomen, en mitsdien aan de heeren- en cultuurdiensten deel genomen hebben.

Het aantal Javanen wordt daarom geschat op minstens 600,000, terwijl slechts 580,959 opgegeven werden.

In de residentie Tagal, alwaar de bevolking volgens de ingekomen opgave in het geheel 262,475 zielen zoude bedragen, werd kort daarna eene nieuwe opname bewerkstelligd en bevonden dat dit aantal slechts 248,527 bedroeg.

In de laatste jaren is de bevolking van dit gewest jaarlijks verminderd. Misgewassen en de aldaar van af 1847 geheerscht hebbende epidemien worden als oorzaken daarvan opgegeven.

Daarentegen werd in 1851 in de residentie Pekalongan eene vermeerdering van bevolking waargenomen, tot een aantal van ruim 5000 zielen, door het terugkeeren van vroeger naar elders verhuisden en zelfs ook door de komst van nieuwelingen uit andere residentien.

Ook in de residentie Kadoe nam het cijfer der bevolking toe, deels door meerdere geboorte dan sterfgevallen (eene omstandigheid die echter schier overal werd waargenomen,) deels door verhuizing van elders.

Van meer belang was echter de vermeerdering in de residentie Samarang, als bedragende bijna 26,800 zielen; eene vermeerdering waaruit mag worden afgeleid, dat de maatregelen door het bestuur genomen om in den toestand der bevolking verbetering te brengen, doeltreffend hebben gewerkt.

Ofschoon evenzeer de mogelijkheid bestaat, dat dit meer voordeelige cijfer ten deele verkregen is door eene meer juiste opname, valt daartegen echter het grootere aantal huwelijken, in vergelijk met vroeger, als een gunstig verschijnsel aan te voeren.

De verbeteringen door de Regering in deze residentie aangebragt, hoofdzakelijk in het graven van kanalen en verbetering der waterleidingen, en in het tegengaan en voorkomen van knevelarijen en afpersingen door inlandsche hoofden en pachters, hebben den gunstigsten uitslag ten gevolge gehad.

De prijzen der eerste levensbehoeften, vergeleken met vroegere jaren, hebben eene belangrijke daling ondergaan; de veestapel der bevolking is vermeerderd; de meerdere voordeelen die zij van haren arbeid heeft getrokken, hebben de circulatie van geld doen toenemen, en haar daardoor in de gelegenheid gesteld om ruimschoots in hare behoeften te voorzien.

De toestand waarin de bevolking der residentie Samarang op het einde van 1851 verkeerde, stond dan ook geheel in omgekeerde reden tot die waarin zij zich in den aanvang van 1850 bevond, zoodat van de geheerscht hebbende ellende geene sporen meer waren overgebleven.

In de residentie Soerakarta hebben nimmer volkstellingen plaats gehad, omdat men geen mistrouwen bij de vorsten wilde doen ontstaan. Het cijfer der bevolking wordt daar vergelijkenderwijze verkregen. Volgens de laatste opgave was ook daar het bevolkingscijfer eerder toe- dan afgenomen, vermits de cholera in die streken in eenen geringen graad had gewoed, doch daarentegen vele huisgezinnen, die in 1850 door gebrek aan voedsel de aan Grobogan grenzende gedeelten van het Soekowatische en Gregattansche verlieten, in 1851 naar hunne dessa's zijn teruggekeerd.

De mindere bevolking voor 1851, in vergelijk met 1850, voor de residentie Djokjokarta opgegeven, moet aan eene meer naauwkeurige berekening worden geweten, vermits men ook daar de meening koestert, dat de bevolking in de laatste jaren eerder toe- dan afgenomen is.

Afgaande van de deswege van den resident van Madioen ontvangene berigten, is de bevolking in dat gewest gedurende 1851 met ruim 8000 zielen toegenomen, en zoude die vermeerdering moeten worden toegeschreven eensdeels aan den terugkeer van vele huisgezinnen, die in het begin van 1850 uit de afdeeling Ngawie verhuisd waren, en anderdeels aan het bijkomen van nieuwelingen van elders.

De toeneming der bevolking in de afdeeling Patjitan werd hoofdzakelijk toegeschreven aan meerdere geboorten dan sterfgevallen.

Bepaalde oorzaken voor de aanzienlijke vermeerdering in de residentie Kedirie, werden niet opgegeven. Even als elders worden de staten aldaar door de inlandsche hoofden geleverd.

Evenmin valt ten aanzien der toeneming van de bevolking in de residentie Bagelen eenige bijzonderheid te vermelden; alleen werd ook aldaar een terugkeer van vroeger naar elders verhuisden waargenomen.

In de afdeeling Poerbolingo, residentie Banjoemaas, had in den loop van 1851, buiten oorkennis van het hoofd van het gewestelijk bestuur, eene volkstelling plaats, en moet aan die omstandigheid worden toegeschreven de buitengewone vermeerdering van ongeveer 16,000 zielen, welke, bij eene vergelijking van het bevolkingscijfer der geheele residentie op ultimo 1851 met dat op ultimo 1850, in het oog valt.

In tegenstelling met hetgeen ten aanzien van de bovengenoemde landschappen is aangeteekend, leverde eene gelijke vergelijking met 1850, voor de residentie Japara eene minderheid op van ruim 10,900 zielen.

Volgens de ingediende opgaven was de bevolking in de afdeelingen Pattie en Joana verminderd met 13,146 en 3662 zielen, en die van Japara en Koedoes daarentegen toegenomen met 3059 en 2759 zielen.

Die vermindering werd gedeeltelijk aan geheerscht hebbende ziekten toegeschreven.

Zoo ook wordt voor 1851 in de residentie Rembang eene vermindering van ruim 4,500 zielen waargenomen. Die vermindering bepaalde zich echter tot de afdeelingen Rembang en Toeban, zijnde de bevolking in de afdeelingen Bodjonegoro en Blora toegenomen.

Na een naauwkeurig onderzoek is echter gebleken, dat de bevolking in de afdee-

ling Toeban eer toe- dan afgenomen is, en dat deze tegenstrijdigheid haren oorsprong heeft in eene verkeerde opgave van het districtshoofd van Rengil, die de sterkte van zijn district in vroeger jaren hooger opgaf dan werkelijk het geval was.

De opgaven van het bevolkingscijfer in de residentie Soerabaija verdienen nog minder geloof dan elders, vermits daaronder begrepen zijn de opgaven der vorstendommen op Madura; op de naauwkeurigheid van welke niet kan worden gerekend.

Voor het voordeelige verschil van ruim 4000 zielen voor de residentie Passaroean is geene bijzondere reden opgegeven, en wordt met betrekking tot Bezoekie aangeteekend, dat van daar sedert 1850 geene nadere opgave van het cijfer der bevolking is ontvangen.

Ten aanzien der buitenbezittingen wordt weder gerefereerd aan het Verslag over 1849.

TWEEDE HOOFDSTUK.

Middelen van beheer.

EERSTE AFDEELING.

ORGANISATIE EN STAAT WAARIN ZIJ ZICH BEVINDEN.

A. Opperbeheer.

§ 1. *Gouverneur-Generaal.*

Bij Koninklijk besluit van 21 Januarij 1851, n°. 66, werd in plaats van den op 30 December 1850 in Nederland overleden heer mr. *G. J. Bruce*, tot Gouverneur-Generaal over Nederlandsch Indie benoemd de heer mr. *A. J. Duijmaer van Twist*, destijds Voorzitter der Tweede Kamer van de Staten-Generaal.

Op den 10den Mei daaraanvolgende ter hoofdplaats Batavia aangekomen, nam de nieuw benoemde Gouverneur-Generaal op den 12den dier maand het bestuur over Nederlandsch Indie en het opperbevel over de land- en zeemagt beoosten de Kaap de Goede Hoop over uit handen van den aftredenden Landvoogd, den Minister van Staat *J. J. Rochussen*, die op den 27sten September van hetzelfde jaar de terugreis naar het Vaderland aannam.

Lettende op het meerdere werk èn voor den Gouverneur-Generaal, èn voor de algemeene secretarie, voortvloeijende uit de uitwerking van de door hem genomen beschikkingen in den vorm van *besluiten*, vergeleken met de uitwerking dier beschikkingen, in den vorm der *apostillaire dispositien*, en uit aanmerking van de wenschelijkheid der vermindering van de bemoeijenissen van den Gouverneur-Generaal, en van het schrijfwerk ter genoemde secretarie in de gevallen waar zij mogelijk is, zonder aan de verpligtingen van het Hoofd des Bestuurs te kort te doen werd bepaald, dat, onder anderen, bij *apostillaire dispositien* zullen geschieden de benoemingen tot ondergeschikte ambten, beneden den rang van commies op de bezoldiging van ƒ 150 's maands; tot ambachtslieden bij 's Lands construcie-winkels; opzieners van den waterstaat en 's Lands gebouwen, en tot andere posten van dergelijken aard; zoomede alle verdere voor zoodanige afdoening vatbare personele beschikkingen, omtrent de in die posten geplaatste personen, bijv. het verleenen van binnenlandsch verlof, wachtgeld, ontslag, pensioen enz.

In het begin der maand October 1851 vestigde de Gouverneur-Generaal zijn hoofdverblijf te Buitenzorg.

Vermits om financiele redenen bedenkelijk scheen, de algemeene secretarie der-

waarts te verplaatsen, werd gezorgd voor eene dagelijksche gemeenschap met dit bureau, op zoodanigen voet als leiden kon, om alle oponthoud in de behandeling van zaken te voorkomen.

De ondervinding leerde al spoedig, dat dit doel in gewone omstandigheden naar behooren kon worden bereikt.

Eenmaal 's maands, en wel tegen het vertrek van de overlandpost, begaf de Gouverneur-Generaal zich echter naar Batavia, zoowel om hen die zulks verlangden, in de gelegenheid te stellen, hem persoonlijk hunne belangen voor te dragen, als om gedurende eenige dagen de meer spoedvereischende behandeling van de voor de landmail bestemde stukken in de hand te werken.

§ 2. *Raad van Indie.*

Het bleek den nieuw benoemden Gouverneur-Generaal, dat de Raad van Nederlandsch-Indie in de laatste jaren niet meer vergaderde dan buitengewoon en door den Gouverneur-Generaal zelven daartoe geconvoceerd, en dat, buiten dat geval, geene adviezen *in rade* meer werden uitgebragt.

Het gevolg daarvan was, dat de Gouverneur-Generaal in den regel *facto* verstoken bleef van zijn *regt* om *collegiale* adviezen te vragen, en de beraadslagingen van den Raad bij te wonen, ook zonder daaraan deel te nemen.

Die toestand kwam voor niet wel in het belang van den Lande te zijn, daar het niet te betwijfelen viel, dat over het algemeen, en bij regerings-collegien in het bijzonder, in alle zaken van eenig gewigt, collectieve adviezen de voorkeur verdienen boven individuele adviezen, uit hoofde bij onderlinge beraadslaging en overweging eene nuttige wisseling van gedachten grooter waarborgen oplevert voor eene grondige behandeling van zaken, dan bij individuele beschouwingen, die als van zelf meer tot eenzijdigheid aanleiding geven.

De Gouverneur-Generaal aarzelde dan ook niet te verklaren, dat een collegiaal advies van den Raad voor hem meerdere waarde zou bezitten dan dat van ieder der leden afzonderlijk, zonder wisseling van gedachten uitgebragt, en werd dienvolgens aangenomen, dat de Raad van Indie in het vervolg meer in den regel in rade zijn gevoelen zoude uitbrengen.

Daardoor werd echter noodzakelijk de aanstelling van eenen adjunct-secretaris van het Gouvernement, speciaal om, in verband met de bovenbedoelde verandering in den vorm van 's Raads adviezen, aan denzelven te worden toegevoegd. Later moest men nog overgaan tot de benoeming van eenen 2den commies, bestemd om tot hulp te dienen aan den fungerenden secretaris van den Raad.

Volgens de bestaande bepalingen wordt de Raad van Nederlandsch Indie door den Gouverneur-Generaal geraadpleegd in alle zaken, behalve:

a. die, waaromtrent zulks wegens de volstrekte ontwijfelbaarheid of de min belangrijkheid voor overbodig is te houden;

b. die betrekking hebben tot de land- en zeemagt;

c. spoedvereischende zaken zonder onderscheid.

Het kwam den Gouverneur-Generaal echter wenschelijk voor, omtrent het raadplegen van den Raad vaste beginselen aan te nemen, de strekking hebbende om af te bakenen:

1°. de zaken, welke gevoegelijk kunnen worden afgedaan, zonder raadpleging van den raad:

2°. De zaken waaromtrent de Raad dient gehoord te worden;

a. buiten rade;

b. in rade.

De Raad deswege gehoord zijnde, werd in overeenstemming met denzelve, en in verband met de bestaande voorschriften, een en ander in beginsel geregeld.

De raad was tot dusver slechts gehouden twee maal 's weeks te vergaderen, doch vereenigde zich wijders in buitengewone vergadering zoo dikwerf de Gouverneur-Generaal of zijn plaatsbekleeder dan wel de vice-president zulks noodig achtte.

Uit hoofde van de talrijkheid der voor behandeling in rade bestemd wordende stukken, en de onmogelijkheid om die bij het houden van slechts twee vergaderingen in de week met den noodigen spoed af te doen, besloot de Raad, om, zich houdende aan de bepaling van twee gewone vergaderingen, echter zoo dikwerf buitengewoon te vergaderen, als in het belang eener spoedige en geregelde afdoening van zaken wenschelijk zou voorkomen.

Bij den aanvang van 1851 was de Raad van Indie zamengesteld als volgt:

mr. *J. F. W. van Nes*, vice-president (destijds nog niet uit Nederland aangekomen);

C. S. W. graaf *van Hogendorp*,
J. du Puij,
Jhr. *J. P. Cornets de Groot*,
J. P. C. Ruloffs, staatsraad in buitengewone dienst,
} leden.

Krachtens de daartoe door Zijne Majesteit den Koning verleende magtiging, werd bij besluit van den Minister van Staat, Gouverneur-Generaal, van 4 Maart 1851, n°. 1: aan het raadslid Jhr. *J. P. Cornets de Groot*, op het daartoe door hem gedaan verzoek, verleend een eervol ontslag uit 's Lands dienst, onder toekenning van pensioen, en onder dankbetuiging, namens Zijne Majesteit, voor zijne den Lande bewezen diensten.

In de door dit ontslag ontstane vacature werd, mede krachtens eene daartoe verkregen Koninklijke magtiging, voorloopig voorzien door aan den heer mr. *C. Visscher*, in afwachting der definitieve benoeming van een lid in den Raad van Indie, zitting in dien Raad te verleenen, bij welke gelegenheid aan denzelve tevens een eervol ontslag werd verleend uit de door hem bekleed wordende betrekking van algemeenen secretaris.

Gelijktijdig met den nieuw benoemden Gouverneur-Generaal in Indie aangekomen, aanvaardde de nieuw benoemde vice-president van den Raad van Indie, mr. *J. F. W. van Nes*, op den 12den Mei 1851, deze zijne nieuwe functien.

Ook het lid van den Raad van Indie *J. du Puy*, bekwam in Julij 1851, op het, daartoe door hem gedaan verzoek, en na verkregen magtiging des Konings, een eervol ontslag uit 's Lands dienst, onder dankbetuiging voor de door hem aan den Lande bewezene diensten en onder toekenning van pensioen.

Bij Koninklijk besluit van 17 Junij 1851, n°. 86, volgde de definitieve benoeming van den heer mr. *C. Visscher* tot lid in meergenoemden Raad.

In het laatst der maand December van hetzelfde jaar erlangde de heer mr. *P. Mijer*, laatstelijk procureur-generaal bij het Hoog Geregtshof van Nederlandsch Indie, krachtens 's Konings besluit van 9 October te voren, n°. 56, als lid zitting in dien Raad.

Als een gevolg van een en ander, was de Raad van Nederlandsch Indie, op ultimo December 1851, zamengesteld als volgt:

mr. *J. F. W. van Nes*, vice-president;

C. S. W. graaf *van Hogendorp*,
J. P. C. Ruloffs, staatsraad in buitengewone dienst,
mr. *C. Visscher*,
mr. *P. Mijer*,
} leden.

§ 3. *Algemeene secretarie.*

Gelijk hierboven is aangeteekend, werd in Maart 1851 aan den heer mr. *C. Visscher* een eervol ontslag verleend als algemeenen secretaris.

Reeds tijdens het bestuur van den in 1851 afgetreden Gouverneur-Generaal tot de waarneming dier funtien geroepen, werd de heer mr. *A. Prins*, raadsheer in het Hoog Geregtshof van Nederlandsch Indie, kort na de optreding van den nieuw benoemden Gouverneur-Generaal, in dezelve bevestigd.

Vermits de algemeene secretaris gelijktijdig met den Gouverneur-Generaal zijn hoofd-verblijf te Buitenzorg moest vestigen, werd het dagelijksch toezigt over de werkzaamheden ter algemeene secretarie toevertrouwd aan den eersten-adjunct secretaris van het Gouvernement.

B. Gewestelijk algemeen beheer.

Het Reglement op het Binnenlandsch Bestuur en dat der Finantien op Java, gearresteerd bij besluit van commissarissen-generaal van Nederlandsch Indie, van den 9den Januarij 1819, n°. 3, en opgenomen in het Indisch Staatsblad van dat jaar onder n°. 16, bevat de organieke bepalingen betreffende de attributen der hoofden van gewestelijk bestuur.

Die bepalingen ondergingen in 1851 geene andere wijzingen, dan die welke opgenomen zijn in het Indisch Staatsblad van dat jaar, n°. 20, waarbij hun de bevoegdheid werd ontzegd, om, zonder magtiging van den Gouverneur-Generaal, bij de verantwoording van stedelijke fondsen, posten boven de *f* 200 in uitgaaf te brengen; en n°. 48, waarbij bepaald werd, dat de bevoegdheid, onder anderen van de hoofden van gewestelijk bestuur, om bij vacature van plaatsen van klerken en mindere geëmploijeerden daarin op zoodanige wijze te voorzien, als met 's Lands dienst het meest overeenstemmend wordt geacht, zich in den vervolge zou uitstrekken tot de aanstelling van klerken en mindere geëmploijeerden op een tractement van *f* 120 's maands en minder. Bij die gelegenheid werden ook ingetrokken al de formatien van het personeel beneden den rang van commies op de bureaux van gewestelijk bestuur, met bepaling van een maximum van *f* 120 voor de bezoldiging van klerken.

Nog werd bij het tweede gedeelte van het besluit van den Gouverneur-Generaal van Nederlandsch Indie van 22 Augustus 1851, n°. 21 (*Indisch Staatsblad* n°. 42), eene contrôle daargesteld over benoemingen en ontslag van beambten in het algemeen, welke niet door den Gouverneur-Generaal geschieden.

In het belang van de dienst bij het gewestelijk bestuur van Batavia, en in het bijzonder tot betere handhaving der politie in die residentie, werd, tegen intrekking van den post van hoofdcommies op het bureau van den resident, aan dezen toegevoegd een *adsistent-resident van politie*, met bepaling dat de ambtenaar, den titel voerende van adsistent-resident van Batavia, zich voortaan onverdeeld zou wijden aan de dienst in de *Ommelanden van Batavia.*

BUITENBEZITTINGEN.

In November 1851 werd vastgesteld, dat de residentie Palembang, wat het binnenlandsch bestuur aangaat, voortaan niet meer in haar geheel door middel van eenigen inlandschen ambtenaar, onder toezigt van den resident, zou worden bestuurd, maar, verdeeld in vijf afdeelingen, onder oppertoezigt van den resident en onder toezigt van Europesche ambtenaren (adsistent-residenten en controleurs), zal worden bestuurd door divisie-hoofden; wat de Palembangsche binnenlanden aangaat, zooveel mogelijk gekozen uit de eigene hoofden der bevolking.

C. Militair Beheer.

I. LANDMAGT.

§ 1. *Kommandement.*

Behoudens het aan den Gouverneur-Generaal opgedragen opperbevel, is het kommandement van het leger, tot in de laatste dagen van 1851, verbleven in handen van *Z. D. H. Karel Bernhard* Hertog *van Saksen-Weimar-Eisenach*, als wanneer H. D. gebruik maakte van een tot herstel van gezondheid bekomen verlof naar Nederland.

Het kommandement ging dien ten gevolge tijdelijk over in handen van den generaal-majoor titulair *P. Bakker*, die, na zijne terugkomst van verlof uit Nederland, ter beschikking was gesteld van het militair departement tot het doen van inspectien zoo op als buiten Java.

Als eene bijzonderheid, welke met het bevel over het leger in een naauw verband staat, kan worden gewag gemaakt van de oprigting van eenen Raad van Verdediging voor Nederlandsch Indie, om den kommandant voor te lichten in die gevallen waarin zulks wenschelijk wordt geoordeeld.

Nadat reeds in het vorige jaar de noodzakelijkheid tot de oprigting van een dusdanig adviserend ligchaam door het militair departement betoogd, en zoowel door het Opperbestuur in Nederland als door de Regering in Indie erkend was, is voor hetzelve in 1851 een reglement gearresteerd en zijn de leden voor dien raad, die bij het einde van dat jaar zijne werkzaamheden had aangevangen, benoemd geworden.

Om de dagelijksche bemoeijing van het Gouvernement met zoodanige zaken, als vatbaar zijn om in den regel buiten die bemoeijenis te worden afgedaan, te doen ophouden, en daar het voorkwam, dat het toestaan en intrekken van delegatien van officieren enz., overeenkomstig de reeds bestaande en nader vast te stellen regelen, tot die zaken behoort, werd bepaald, dat de kommandant van het leger bevoegd zal zijn, om, voor zooveel zijn departement aangaat, op de ter zake ingediende verzoekschriften te beschikken.

§ 2. *Algemeen beheer en bijzonderheden omtrent de onderscheidene takken van militaire dienst.*

Ten gevolge van de reeds in het vorig Verslag vermelde reorganisatie van den generalen staf, werd deze te zamen gesteld als volgt:

een chef, met den rang van kolonel;
„ souschef, luitenant-kolonel of majoor.

1ste bureau:

een kapitein der infanterie, chef;
„ 1ste of 2de luitenant, adjoinct;

2de bureau:

een kapitein der infanterie, chef;
„ 1ste of 2de luitenant, adjoinct;

3de bureau:

een kapitein der artillerie, chef;
„ 1ste of 2de luitenant, adjoinct;

4de bureau:

een onder-intendant 2de klasse, chef;

„ assurant of adjunct-intendant, adjoinct;

„ officier van den generalen staf ter Westkust van Sumatra (1ste luitenant of kapitein);

„ archivarius en verder personeel;

„ rijks-advocaat als adviseur.

Later werd bij besluit van 16 November 1851 nog bepaald, dat de sous-chef van den staf organiek zal zijn majoor, in stede van majoor of luitenant-kolonel.

Tevens werd bij de zamenstelling bepaald:

dat, doordien er geen eigenlijk generale staf in het Nederlandsch-Indisch leger bestaat, de officieren van den staf, gelijk vroeger reeds gezegd is, getrokken zullen worden uit de onderscheidene wapens of diensten, en, met behoud van de uniform, daartoe blijven behooren;

dat de chef en sous-chef alleen de generale staf-uniform zullen dragen, en ophouden tot eenig ander deel van het leger te behooren; en

dat wanneer een chef van eenig bureau bepaald komt te ontbreken en het goed wordt geacht den adjunct in zijne plaats te doen optreden, deze gedurende dat ad-interim in het tractement van den chef gesteld en in zijne dienst als adjunct vervangen zal worden.

Met 1 Januarij 1851 trad in werking de bij besluit van 6 December te voren, n°. 10, gemaakte bepaling, ten gevolge waarvan alle vroeger onder civiel beheer staande militaire gebouwen onder het opzigt der genie terugkeerden. Hare werkzaamheden werden hierdoor aanmerkelijk vermeerderd.

De bezwaren, ondervonden door het belasten van civiele ambtenaren met de uitbetalingen der werkloonen enz. bij de gewone geniewerken, stelden de noodzakelijkheid daar, om de deswege sedert 1831 gevolgde bepalingen te wijzigen, en werd, op voorstel van het militair departement, bepaald, dat die betalingen, even als bij de buitengewone werken, voortaan uitsluitend zullen plaats hebben door daartoe aan te wijzen onder-officieren.

De opkomst van vrijwillige werklieden bij de fortificatie-werken te Soerabaija was reeds in den aanvang van 1851 zoo aanmerkelijk, dat de resident, in overleg met den eerstaanwezenden officier der genie, het aantal gedwongene koelies kon terugbrengen tot op 50 man daags, terwijl zelfs deze zeer gevoegelijk hadden kunnen worden gemist, ware het niet dat genoemde officier in de eerste tijden eenige lieden noodig had, die voortdurend hetzelfde werk moesten verrigten, zoo als het opbergen van gereedschappen als anderzins, voor hetwelk moeijelijk dagelijks andere personen gebezigd konden worden.

Aangezien volgens het oordeel van den resident, de inlandsche hoofden eer tegen dan voor het wèl slagen van de werving van de vrije koelies zijn, omdat zij zich uit de gedwongene koelielevering wel eens voordeelen weten te verschaffen door het verleenen van vrijstellingen enz., zonder dat zulks geheel en al belet kon worden, was die hoofd-ambtenaar van gevoelen, dat men nog betere resultaten van den onderwerpelijken maatregel erlangen zou, wanneer de gedwongene levering geheel ophield en daardoor alle onderhandsche tegenwerking van zelf vervallen zou.

Sedert een geruimen tijd geschiedde reeds geene gedwongen koelielevering meer ten behoeve der buitengewone geniewerken te Batavia, Samarang, Willem I en Ngawie, terwijl men te Tjilatjap, ter erlanging van het noodige aantal lieden, nog de tusschenkomst van het civiel bestuur noodig had. Maar ook dààr, even als te Soerabaija, werd het milde beginsel, door de Regering aangenomen, van lieverlede beter begrepen en toegepast, met dat gevolg, dat het aantal vrijwilligers, dat te

Soerabaija in December 1850 reeds 1332 bedroeg, ook te Tjilatjap, onder ultimo November te voren, tot 454 geklommen was.

De directeur der genie berigtte voorts, dat de door hem gegevene voorschriften, zoowel tot het aannemen van koelies voor den dag, als tot het werven van zoodanige vrijwilligers, die zich overeenkomstig de adat en op de wijze, zoo als op vele landbouw-ondernemingen plaats vindt, voor een jaar verbinden, met een goed gevolg werd bekroond en deden verwachten, dat spoedig alle buitengewone defensiewerken genoegzaam van vrijwillig werkvolk zouden voorzien zijn, en zich bij elk derzelve eene koeliebevolking, aan zekeren band gelegd, zou hebben gevestigd, die de vrees zou doen verdwijnen van bij veranderde omstandigheden op eens van werkvolk beroofd te zullen zijn.

In dien stand van zaken ging de Minister van Staat, Gouverneur-Generaal, over tot het nemen van een besluit, waarbij:

1°. onder verklaring, dat alle verleende magtigingen tot het leveren van koelies, bij wijze van verpligte dienst, ten behoeve der buitengewone fortificatiewerken op Java en het maritiem etablissement te Soerabaija, vervallen waren, de levering van koelies op die wijze voor genoemde werken voor den vervolge geheel werd verboden, ten ware in sommige gevallen de magtiging daartoe van den Gouverneur-Generaal mogt worden verkregen, welke echter niet dan bij volstrekte noodzakelijkheid zou mogen worden aangevraagd, onder gehoudenheid van het militair departement, om, alvorens voorstellen tot oproeping van koelies te doen, de eerste burgerlijke ambtenaren in de gewesten, van waar zij verlangd mogten worden, te raadplegen over de mogelijkheid van de levering, in verband met de diensten welke tot andere einden van de bevolking gevorderd worden;

2°. de betrokkene residenten en alle verdere autoriteiten, wien het aangaat, verantwoordelijk werden gesteld, dat geene gedwongene levering van koelies, ten behoeve der boven bedoelde werken, plaats vinde onder de benaming van vrijwillige aanbieding van arbeid, of onder welk ander voorwendsel ook;

3°. het militair departement werd aangeschreven, om te blijven betrachten de reeds vroeger gedane aanbeveling om te zorgen, dat men bij de defensiewerken niet een te groot getal arbeiders in dienst neme en houde, maar hun aantal allengs zooveel mogelijk verminderc, naar mate de middelen van bestaan der bevolking weder vermeerderen; en zulks om te verhoeden, dat op eenmaal een te groot getal koelies buiten arbeid en verdiensten gerake bij de naderende voltooijing der werken; en

4°. het militair departement en den betrokkenen hoofden van gewestelijk bestuur werd aanbevolen, om, voor zooveel de fortificatiewerken betreft, in onderling overleg te trachten, naar gelang zich de gelegenheid mogt aanbieden, het dagloon voor de vrijwillige koelies bij 's Lands buitengewone werken, waar dit welligt hooger dan noodig is, te verminderen, even als te Salatiga en te Ambarawa, waar het loon van 30 op 25 duiten daags was teruggebragt, terwijl hetzelve te Ngawie slechts 20 duiten bedroeg.

Door het in dienst blijven der meeste burgerlijke opzieners bij de genie, kon de in het vorige jaar vastgestelde formatie nog niet in haar geheel worden ingevoerd, en bleven er bij dat wapen een zeker aantal militaire opzieners ontbreken.

Dit gebrek van personeel, te meer gevoeld doordien de werkzaamheden waren toegenomen, gaf aanleiding tot het door het militair departement gedaan voorstel, om tijdelijk vier adspirant-betaalmeesters bij de genie te plaatsen voor de waarneming van administratieve betrekkingen; in welk voorstel dan ook is getreden.

In de nabijheid van de provisionele lithographische drukkerij der genie, werd de oprigting van een instrumentmakerswinkel noodzakelijk geacht, en mitsdien daartoe magtiging verleend.

De in het vorige jaar voorloopig in werking gebragte instructie voor den chef van het wapen der artillerie werd in 1851 definitief vastgesteld.

De daaraan bestaande behoefte gaf voorts aanleiding tot het ontwerpen van voorloopige instructien voor:

de kommandanten der artillerie op Java en Sumatra's Westkust;

de kommandanten der artillerie op de buitenbezittingen; en

voor de magazijnmeesters der artillerie; met bepaling, dat dezelve, na één jaar te hebben gewerkt, ter definitieve vaststelling, moeten worden aangeboden.

Aan het personeel bij het hoofdbureau der artillerie werd in 1851 eene noodzakelijke uitbreiding gegeven.

In Indie hield de artillerie zich ook onledig met het nemen van proeven met de walbus enz., ter verkrijging van een doelmatig scherpschutters-wapen.

Voor het wapen der artillerie, was het jaar 1851 voorts belangrijk door het onder militair beheer brengen van den artillerie-constructie-winkel te Soerabaija. (Zie vorig Verslag.)

Hierbij kan nog worden gevoegd, dat in 1851 de vroeger ondervondene gebrekkige levering van constructie-hout voor dien winkel zeer ter harte werd genomen.

Om te dien aanzien maatregelen te beramen en vast te stellen, werd eene commissie benoemd, en bij het einde van het jaar waren de gunstige uitkomsten reeds merkbaar, zoodat die aangelegenheid kon beschouwd worden als aanvankelijk goed te zijn geregeld.

Ook werd magtiging verleend om aan elken 1sten of 2den luitenant der artillerie, geëmploijeerd bij het hoofdbureau van dat wapen, eene toelage te verleenen van ƒ 45 of ƒ 35 's maands.

Voor het wapen der artillerie in Oost-Indie werd het steeds van groot belang geacht, om zoo spoedig mogelijk bekend te zijn met de vorderingen welke de artilleriewetenschap allengskens in het moederland maakt, met de wijzigingen die in hetzelve, in verband met die vorderingen, in het materieel en in de bepalingen en reglementen voor de dienst van het personeel gebragt worden; zoo ook met de resultaten, welke bij de verschillende proefnemingen en werkdadige oefeningen worden verkregen.

Om dat doel te bereiken werden ook in 1851 maatregelen genomen, onder anderen door bespoedigde overzending per landmail zoowel van daartoe betrekkelijke tijdschriften van Nederlandschen en vreemden oorsprong, als andere bescheiden.

Bij de geneeskundige dienst viel in 1851 weinig belangrijks voor.

Er werd bepaald, dat, zoolang een officier van gezondheid der 1ste klasse belast zal zijn met het geven van onderwijs in de genees- en heelkunde aan de inlandsche élèves te Batavia, de formatie van het personeel der geneeskundige dienst met één officier van dien rang zal worden overschreden.

Uit aanmerking van de erkende billijkheid om aan de dirigerende officieren van gezondheid te vergoeden de uitgaven, welke zij wegens schrijfloonen en schrijfbehoeften hebben te bestrijden, ter zake van hunne bemoeijenis met de burgerlijke geneeskundige dienst, werd magtiging verstrekt aan hen deswege eene toelage te verleenen.

In 1851 werd een hoofdofficier voor het wapen der cavalerie uit Nederland naar Indie gezonden, ten einde als chef van hetzelve te kunnen optreden, zoodra de toenmalige kommandant de dienst zoude hebben verlaten.

Reeds vroeger was de ondoelmatigheid erkend van het in dienst nemen van inlanders bij het regement cavalerie.

In 1851 werd daarop bijzonder de aandacht gevestigd, met dat gevolg, dat een voorstel van het militair departement, om geene andere dan Europesche manschappen bij de cavalerie in te deelen, werd goedgekeurd.

Op de in het vorige jaar ingediende voorstellen tot weder-oprigting van het in de laatste jaren in het algemeen tableau van formatie van het leger voor memorie gevoerde 11de battaillon infanterie, werd door Zijne Majesteit eene beschikking genomen, en dien ten gevolge in Indie magtiging verleend om dat bataillon op te rigten.

Op den 16den October 1851 deelde de kommandant van het leger mede, dat dezelve in zijn geheel was zamengesteld.

Ook werd in 1851 de formatie geregeld van de militaire magt ter Westkust van Sumatra.

Op grond van het bestaande gebrek aan luitenants bij het wapen der infanterie, zoo ook aan geschikte adspiranten voor den officiersrang, werd door de Indische Regering aan het Opperbestuur in overweging gegeven, de overplaatsing naar Indie van zoodanige adspiranten aan te moedigen en, zoo mogelijk, jaarlijks een twintigtal jonge lieden, die bij het leger hier te lande naar den officiersrang hadden geadspireerd, uit te zenden.

Daartoe bestond echter geene gelegenheid, uit hoofde hier te lande geene vrijwilligers, dingende naar den rang van officier, meer werden aangenomen, en alzoo het personeel, hetwelk voor de bedoelde uitzending in aanmerking zou kunnen komen, niet aanwezig was.

Vóór de ontvangst van de genoemde aanvragen der Indische Regering was evenwel hier te lande reeds besloten, om, ten einde aan menigvuldige aanvragen te kunnen voldoen, en te gelijk het Indische leger steeds van degelijke en beschaafde onder-officieren te kunnen voorzien, het getal jongelingen voor het leger in Oost-Indie bij het instructie-battaillon te Kampen met 30 te vermeerderen en alzoo tot 60 te brengen.

Ten gevolge dezer tot stand gebragte wijziging, rekent men, dat het instructie-battaillon in den regel jaarlijks een *dertigtal* onder-officieren voor het Indische leger zal kunnen opleveren, waarvan tevens het gevolg zal zijn, dat in het vervolg dat leger voorzien zal zijn van een grooter aantal personen, geschikt om tot 2de luitenants te worden bevorderd.

Uit hoofde van het voortdurend gebrek aan goede horenblazers, werd, met wijziging der bestaande formatie, volgens welke alleen korporaal-horenblazers waren toegestaan, bepaald, dat zij ook tot den rang van sergeant en sergeant-majoor kunnen worden bevorderd.

Aan de officieren van het leger werd, op voorstel van het militair departement, de bevoegdheid toegekend, om zich voor hunne oefeningen in het gebruiken van vuurwapenen, uit de magazijnen van oorlog, Samarangsch jagtkruid, slaghoedjes en oud lood, tegen tariefsprijs zonder de bepaalde verhooging, te doen verstrekken.

Naar aanleiding van het onstaatkundige dat er in gelegen is, om den Europeschen soldaat door onteerende straffen in het oog van den inlander te vernederen, werd de bij het Crimineel Wetboek voor het krijgsvolk te lande voorkomende straf van slagen voor militairen, overschillig van welken landaard, in geheel Nederlandsch Indie afgeschaft *(Staatsblad van Nederlandsch-Indie* n°. 31*)*.

De vroeger bestaande bepaling, dat adspiranten naar den officiersrang niet te ver in jaren mogten zijn gevorderd, was zeer onbestemd, en werd daarom, ten einde die verordeningen te verduidelijken, nader bepaald, dat onder-officieren, die den ouderdom van 29 jaren bereikt hebben, niet anders dan in buitengewone gevallen tot het afleggen van het officiers-examen zullen mogen worden toegelaten, en dat in den regel de ouderdom van 30 jaren eene verhindering is, om tot officier te worden bevorderd.

§ 3. *Gewestelijk beheer.*

De dringende noodzakelijkheid gebleken zijnde, om aan den plaatselijken staf te Samarang en te Soerabaija een 1sten of 2den luitenant toe te voegen, werd de magtiging om daartoe over te gaan; verleend, met bepaling dat die officieren van de infanterie moeten worden gedetacheerd, zonder bij hun corps te worden vervangen.

§ 4. *Zamenstelling en voltalligheid van het leger.*

Het Nederlandsch-Indisch leger bestond op ultimo December 1851 uit 991 officieren, waaronder die der geneeskundige dienst, en 20,316 onder-officieren en manschappen.

Ter voortdurende verbetering van het gehalte der uit Nederland tot aanvulling van het Indische leger uitgezonden wordende soldaten, onder-officieren en korpo-

raals, werd bij Koninklijk besluit van den 6den Februarij 1851, n° 63, onder anderen bepaald, dat ter bijeenbrenging van de gedurende 1851 naar Oost-Indie uit te zenden militairen zouden worden aangeworven rekruten buiten het leger in Nederland, en tevens aan militairen van dat leger de gelegenheid zou worden aangeboden, om in koloniale dienst over te gaan, terwijl onder deze laatste zouden worden begrepen eenige voor bevordering aanbevelenswaardige onder-officieren en korporaals voor de wapens der infanterie en artillerie.

Gelijktijdig werd ook, in overleg met het Departement van Oorlog hier te lande, besloten te beproeven, het eerstbedoelde middel, namelijk de werving van rekruten, buiten het leger ten uitvoer te leggen, onder de navolgende bepalingen:

dat, even als reeds sedert eenigen tijd tot de koloniale dienst niet meer werden toegelaten manschappen ontslagen met een paspoort van de 2de soort, voor die dienst zouden worden geweigerd:

a. alle vreemde deserteurs;

b. alle militairen der 2de klasse van het Nederlandsche leger;

c. alle gewezen militairen, die vroeger veroordeeld zijn tot vervallen-verklaring van den militairen stand; en

d. alle rekruten, wier physiek hen zou verhinderen om voor het leger in Nederland te worden aangenomen,

zoodat de werving buiten het leger alleen zou worden uitgestrekt tot zoodanige Nederlanders en vreemdelingen, die, ook wat hun moreel betreft, van voldoende papieren voorzien zijn, en die voorst, wat hun physiek betreft, de noodige geschiktheid zouden hebben om bij het Nederlandsche leger te worden toegelaten.

Bij deze maatregelen voegde zich nog die, om, zooals reeds boven is vermeld, het instructie-battaillon te Kampen, tot aankweeking en opleiding van korporaals en onder-officieren der infanterie, ook voor het Indische leger dienstbaar te maken.

Voor 1851 werd het bepaalde aantal soldaten verkregen.

§ 5. *Inrigtingen tot het leger betrekkelijk.*

a. Voor stoffelijke behoeften.

Magazijnen.

Met opzigt tot de magazijnen valt, wat het dienstjaar 1851 betreft, weinig te vermelden.

Eenige kooplieden te Batavia dienden een adres in, waarbij zij het verzoek deden, om het aan particulieren toebehoorende buskruid weder, even als vroeger, in het buskruidmagazijn binnen de stad Batavia te mogen doen opbergen, en zulks omdat zij ontdekt hadden, dat het, naar aanleiding der daartoe in 1849 gegevene bevellen, in het magazijn der Welkomstbatterij opgeborgen kruid te veel aan bederf onderhevig was wegens de vochtigheid van dat locaal.

Het bleek echter na een ingesteld onderzoek, dat de oorzaak van dat bederf niet moest worden gezocht in de vochtigheid van het magazijn, maar hoofdzakelijk in het niet voldoend luchten van hetzelve, hetgeen moest worden toegeschreven aan de omstandigheid, dat bij de magazijnen der artillerie te Batavia te weinig conducteurs geplaatst waren, om het afgelegen kruidmagazijn der Welkomstbatterij zoo dikwerf te luchten als noodzakelijk en het weder daartoe gunstig was.

Dien ten gevolge werd bepaald:

dat ten dienste van het tot berging van het aan particulieren toebehoorend bus-

kruid bestemde en hierboven bedoelde magazijn zou worden in dienst gesteld een gepensioneerd onder-officier of conducteur der artillerie, als magazijnmeester;

dat voor Batavia buiten werking zou worden gesteld het voorgeschrevene bij besluit van 20 December 1848, n°. 2 (*Staatsblad* n°. 56), omtrent het te betalen loon voor elke opening van het kruidmagazijn; en

dat voor het kruid van particulieren, hetwelk in het daarvoor aangewezen landsmagazijn wordt opgeslagen, voortaan zal worden betaald de gewone pakhuishuur voor goederen in entrepôt opgeslagen, te innen door den ontvanger der inkomende en uitgaande regten.

Later werd voor den magazijnmeester eene instructie gearresteerd.

Kleedermakers-atelier.

De aanzienlijke vermeerdering van het aantal gecondemneerden op het fort Erfprins (zijnde sedert 1836 geklommen van 122 tot gemiddeld 315 personen) maakte eene vermeerdering noodzakelijk van het opzigt voerende personeel. Dien ten gevolge werd, op voorstel van het militair departement, het getal stokkenknechts van *zes* tot *tien* gebragt.

Bij het reglement van 1837 voor de inrigting, de inwendige dienst, de politie, huishouding en het beheer van dit atelier, werd bepaald, dat hetzelve zou staan onder de directie van een gepensioneerd officier.

In 1840 werd daarin eene verandering gebragt door de bepaling, dat de betrekking van directeur ook zou kunnen worden opgedragen aan een persoon, geen gepensioneerd of actief dienend officier zijnde, in welk geval aan die opdragt verbonden zou zijn de rang van militair ambtenaar der 2de klasse, met het vooruitzigt eener benoeming tot militair ambtenaar der 1ste klasse, wanneer zoodanig persoon gedurende den tijd van 5 achtereenvolgende jaren, tot volkomen genoegen van het militair departement, het atelier zou hebben beheerd.

Van 1837 tot 1851 werd de kleedermakerij echter beheerd door officieren der militaire administratie, omdat zich geene voor dat beheer geschikte gepensioneerde officieren hadden aangemeld, en had de inrigting dan ook onder het opzigt der eerstgenoemde officieren goed gewerkt.

Daar echter voor alle ambten, in welke met gevangenen moet worden omgegaan, eigenaardige hoedanigheden vereischt worden, scheen het voorzigtig — daar de betrekking in 1851 op nieuw moest vervuld worden — eene beschikking te nemen, welk de meeste vrijheid van keuze zou laten, behoudens de beperkingen voortvloeijende uit de positie van het ambt en uit de finantiele voorschriften.

Om deze reden werd dan ook, met wijziging der aangehaalde voorschriften, bepaald, dat tot directeur van bedoeld atelier benoemd zou worden een actief dienend, gepensioneerd of eervol ontslagen officier van minderen rang of van gelijken rang, doch van minder ancienneteit, dan de kommandant van het fort, mits in geen geval overschrijdende het als maximum voor de bezoldiging uitgetrokken cijfer van *f* 200 's maands, en onder de verklaring, dat indien de keuze valt op een actief dienenden officier, deze bij zijn wapen of dienst à la suite zal worden gevoerd.

De in 1849 bij wijze van proef op het fort Erfprins opgerigte schoenmakerij bleef ook in 1851 bij voortduring voldoen.

Een 40tal gevangenen hielden zich onledig met schoenen te maken, en leverden wekelijks 300 paren.

Officiers-kleeding-magazijn.

Hieromtrent zijn geene bijzonderheden te vermelden.

Geweermakers-ateliers.

Ook omtrent deze inrigtingen en de geweermakersschool, bedoeld bij het vorig

Verslag, valt niets anders te vermelden dan dat dezelve aan hare bestemming bleven beantwoorden.

Buskruidmolens.

De buskruidmolen te Bodjong, nabij Samarang, leverde in 1851 ongeveer 39,000 pond buskruid. Overigens had daarbij niets bijzonders plaats.

Met den opbouw van dien te Ngawie werd met ijver voortgegaan.

Hospitalen en apotheken.

Aan deze inrigtingen werden bij voortduring de meest mogelijke zorgen gewijd. Daaromtrent valt in het bijzonder het navolgende aan te teekenen.

Na naauwkeurig onderzoek bevonden zijnde, dat er bij het groot militair hospitaal te Weltevreden gebrek aan ruimte bestond in verhouding tot het in hetzelve verpleegd wordende aantal zieken, en dat er noodzakelijkheid tot uitbreiding bestond, werd in Mei 1851 magtiging versterkt tot den bouw eener nieuwe ziekenzaal.

Reeds lang bestond het voornemen om bij het hospitaal te Weltevreden eenen tuin aan te leggen, voorzien van de meest bekende en gebruikelijke geneeskrachtige inlandsche gewassen. De uitvoering van dat plan was echter telkens, ten gevolge van bezwaren van geldelijken aard, moeten worden verschoven; deze werden echter in den loop van 1851 uit den weg geruimd en met de gewone ten dienste van het hospitaal staande middelen een zoodanige tuin aangelegd.

Men verwachtte van die inrigting veel goeds.

Ook te Samarang, Amboina, Serang, Paija Kombo, Padang Pandjang, Aijer Bangies en meer andere plaatsen werden verbeteringen in de hospitalen en infirmerien aangebragt, doch voornamelijk deelde daarin het hospitaal te Simpang (Soerabaija).

Zoo werd bij besluit van den 17den Junij 1851, n°. 20, magtiging verleend tot het verlengen van het gebouw, hetwelk, krachtens besluit van den 23sten October 1850, n°. 7, bij genoemd hospitaal werd opgerigt, tot huisvesting van de élèves voor het vak van de inlandsche geneeskunde en vaccine, en zulks ter verkrijging van een vertrek voor de gemeenschappelijke instructie. Deze maatregel stond in verband met eene kort te voren gemaakte bepaling, dat bij genoemd hospitaal (even als bij die te Batavia en Samarang) aan een 12tal inlandsche élèves de gelegenheid zou worden verschaft, om zich kosteloos voor het vak van inlandsche geneeskundigen en vaccinateurs te bekwamen.

Eene aanzienlijke verbetering werd eindelijk voor hetzelfde etablissement beoogd door de oprigting van een paveljoen voor officieren, met daarbij behoorende mindere gebouwen.

Behalve de ziekengestichten hebben ook de voor reconvalescenten opgerigte of op te rigten etablissementen in 1851 de bijzondere aandacht tot zich getrokken.

b. Voor zedelijke en wetenschappelijke behoeften.

De resultaten, welke van de oprigting tot verstrekking van boeken en instrumenten tegen betaling in 1851 werden verkregen, waren bijzonder gunstig te noemen.

Aan het leger werd voor eene som van ruim *f* 15,000 aan boekwerken enz. verstrekt.

Ten aanzien der boekerijen bij den generalen staf en de verschillende wapens en diensten, zoo ook met betrekking tot de garnizoens- en cantine-boekerijen viel in 1851 niets merkwaardigs voor.

Behalve de aanwinst van een aantal zeer belangrijke nieuwe praeparaten, valt ook met opzigt tot het *Anatomisch-pathologisch kabinet* niets aan te teekenen.

Omtrent de artillerie-school te Batavia en de garnizoensscholen valt mede niets bijzonders te vermelden.

Zoo als reeds bij het Verslag over 1850 werd medegedeeld, bleven de gunstige

resultaten, welke bij de inrigting van het corps pupillen werden verkregen, allezins aan de verwachting beantwoorden.

De chef der geneeskundige dienst bezocht in 1851 deze en roemde zeer den vooruitgang, die bij dezelve in alle opzigten merkbaar was.

Bij besluit van den 2den Junij 1851, n°. 13, werden voorschriften gearresteerd tot regeling der inwendige dienst en nopens de uitvoering voor zooveel de administratie betreft.

§ 6. *Toestand en verrigtingen van het leger in het algemeen.*

Ten aanzien van het leger heeft Z. D. H. de Hertog van *Saxen-Weimar* bij deszelfs vertrek naar Nederland, een zeer gunstig gevoelen geuit.

Die verdienstelijke veldheer heeft bij die gelegenheid gezegd:

„Ik ben veel in de wereld rond geweest, heb verscheiden legers gezien, maar „nergens een corps officieren, dat door zoo veel ijver is bezield, dat zoo vele ont- „beringen weet door te staan, dat met zoo veel eer de troepen tegen den vijand „weet aan te voeren, als het Indische."

Die gunstige beoordeeling omtrent de officieren van het leger, waaruit ook die van de minderen mag worden afgeleid, wordt door de uitkomsten gestaafd.

In den loop van het jaar 1851 vonden de na te melden expeditien plaats.

1°. Tot demping van den opstand op Banka.

Deze duurde van 26 April 1850 tot 30 April 1851.

Zij was zamengesteld uit 12 officieren en 412 man infanterie en 240 man hulptroepen, met één officier van gezondheid. De opstand werd gedempt en de rust hersteld. Zeven manschappen werden bij die gelegenheid gewond.

2°. Tot demping van den opstand der Chinezen op Sambas,

bestaande uit:

16 officieren en 437 manschappen der infanterie;

2 officieren en 46 manschappen der artillerie;

2 officieren van gezondheid;

1 officier van administratie.

1 officier en 37 manschappen van het corps sapeurs en 38 man voor het veldhospitaal.

Hoewel een verdrag tot stand kwam, bleven de expeditionaire troepen te Sambas.

De expeditie duurde van de maand April 1850. Daarbij werden in 1851 geene verliezen geleden.

3°. Tot demping van ongeregeldheden in de Marga Boelan Tenga (Palembang).

Na herhaalde gevechten bij Pagger Bessie en Goenoeng Kembang, werd de opstand gedempt.

De expeditie bestond uit 2 officieren en 92 man infanterie en 32 pradjoerits, benevens een aantal inlanders.

Zij duurde van 22 Maart tot 18 April 1851.

4°. Tot demping van den opstand in de Ampat Lawang (Palembang), onder radja Tiang Alam en pangerang Moeara Pinang.

Zij was zamengesteld uit 150 man infanterie en artillerie, met 25 man pradjoerits en een aantal inlanders.

Een officier der geneeskundige dienst sneuvelde met 6 manschappen, waaronder één inlander. Een officier en 15 manschappen werden gewond; onder deze laatsten 2 pradjoerits en 4 inlanders.

Na het gevecht bij Goenoeng Marassa, werden de muiters tot onderwerping genoodzaakt.

De expeditie duurde van 26 Junij tot 3 Julij.

5°. Om voldoening te eischen voor schending van grondgebied door, en onze bevolking te beschermen tegen aanvallen van het hoofd der kampong Pangarie Boean, Westkust van Sumatra, in het landschap Toba.

De taak werd volbragt door 2 officieren en 75 man infanterie en inlandsche hulptroepen. Zij duurde van 25 April tot 25 Mei.

6°. Tot verdrijving van de te Poeloe Bansak gevestigde Atchinezen, en het beletten van menschenroof.

De taak werd volbragt door 20 infanteristen en eenige mariniers.

7°. Tot bescherming van het bestuur, personen en eigendommen in de residentie Japara, tegen een verwachten aanval van de zijde der Chinezen.

Alle ongeregeldheden werden voorgekomen. Derwaarts werden 6 officieren en 164 manschappen afgezonden.

8°. Tot demping van eenen opstand in het Palembangsche, waaraan 26 marga's of districten deel namen.

Deze belangrijke expeditie bestond uit:

37 officieren en 1285 man infanterie;
1 officier en 20 man artillerie;
4 officieren van de geneeskundige dienst;
1 officier der sapeurs;
1 „ „ administratie, en
200 man pradjoerits.

Deze expeditie was bij het einde van 1851 nog niet afgeloopen. Daarbij sneuvelden 9 manschappen en 4 officieren, terwijl 42 man werden gewond.

9°. Tot demping van herhaalde onlusten in de Lampongs.

De taak werd volbragt door:

5 officieren en 144 man infanterie;
1 officier en 14 man artillerie;
1 officier der geneeskundige dienst;
2 officieren en 52 man der marine, en
400 man hulptroepen.

Daarbij sneuvelde één man, terwijl een ander werd gewond. Zij duurde van 4 October tot 9 November 1851.

10°. Tot uitroeijing van zeerovers op de kusten van Sumbawa, Floris, Kalatoea en andere eilanden.

73 man infanterie werden ter versterking geëmbarkeerd, van welke 25 op den eersten togt, van 13 tot 20 October, en 48 op den tweeden togt, van 28 October tot 5 November.

§ 7. *Gewapende corpsen niet regtstreeks tot het leger behoorende.*

Schutterijen.

De toestand der schutterijen op Java werd gedurende het dienstjaar 1851 geacht vrij gunstig te zijn.

Even gunstig luidden de berigten betreffende den staat dier corpsen op de buitenbezittingen.

Met uitzondering van die op Banda, Ternate en Menado, waren zij allen van slagvuurwapens voorzien.

De schutterijen bestonden:

te Batavia	uit 1	bataillon	infanterie, en 1 kompagnie cavalerie;	
„ Samarang	1	„	„	
„ Soerabaija	1	„	„	
„ Passaroean	2	kompagnien	„	
„ Soerakarta	1	kompagnie	„	
„ Djokjokarta	1	„	„	
„ Padang	1	„	„	
„ Macassar	1	„	„	
„ Amboina	1	bataillon	„	en 1 kompagnie artillerie;
„ Saparoea	1	kompagnie	„	
„ Haroko	1	„	„	
„ Hila	1	„	„	
„ Boero	1	„	„	

De formatie der corpsen onderging in 1851 geene verandering.

Papangers te Batavia.

Dit corps werd bij voortduring gebezigd tot het betrekken van wachten in de oude stad Batavia.

Daardoor verstoken van de gelegenheid om zich geregeld in den wapenhandel te oefenen, liet zijne bedrevenheid daarin, volgens het berigt van het plaatselijk bestuur, iets te wenschen over, hoezeer de diensten door hetzelve bewezen redenen gaven tot tevredenheid.

Eene spoedig verwachte verwisseling der silex-geweren tegen slagvuurwapenen deed in de uitrusting eene belangrijke verbetering te gemoet zien.

Barissans te Batavia.

Het corps inlandsche barissans, piekeniers te Batavia, bestaande uit de meest geschikte en vertrouwde personen, is bestemd tot bewaking van eenige der te voren door papangers bezette wachtposten, waarvoor hun de onuitbetaald gebleven soldijen der papangers worden te goed gedaan. Bij brand en andere onheilen komen zij onder de wapenen en werken mede tot handhaving van orde. De dienstdoende manschappen betrachten hunnen pligt voortdurend met ijver en trouw, en zoowel de militaire kommandant als de kommandant der schutterij vermeenden de instandhouding dezer instelling allezins te moeten aanprijzen. Kleeding en uitrusting lieten te wenschen over, doch waren voorstellen hangende om daarin eene gewenschte verandering te brengen.

Djaijang-sekars.

Over het algemeen beantwoorden deze corpsen aan het doel hunner instelling, en volgens het berigt van den betrokken inspecteur waren zij goed gekleed, gewapend en bereden.

De krijgstucht werd bij hen goed onderhouden en hun gedrag gaf redenen tot tevredenheid.

Men vindt djaijang-sekars in de residentien Bantam, Cheribon, Samarang, Kadoe, Bagelen, Banjoemaas, Soerabaija, Madioen en Kedirie.

Hunne formatie onderging in 1851 geene verandering.

Pradjoerits.

De plaats gehad hebbende verwisseling der silex- tegen slaggeweren bij deze corpsen op Java, bragt in hunne uitrusting eene gunstige verandering te weeg.

Hunne diensten lieten weinig te wenschen over.

De pradjoerits zijn op Java georganiseerd in de residentien:

Preanger Regentschappen,
Cheribon,
Tagal,
Pekalongan,
Samarang,
Kadoe,
Bagelen,
Banjoemaas,
Madioen,
Kedirie,
Japara,
Rembang,
Soerabaija,
Passaroean,
Bezoekie,

en in de afdeelingen Krawang en Patjitan.

Bij besluit van 6 Julij 1851, n°. 17, werd bepaald, dat gebruik zou worden gemaakt van het aanbod van het districtshoofd van Tarabangie (Lampongs), pangerang *Simporna Djaija Poetie*, om op eigene kosten een corps van vijftig pradjoerits op te rigten en te onderhouden, welke van gouvernementswege gewapend zouden worden met silex-geweren.

Voor het onderhoud der wapenrustingen werd tevens dezelfde indemniteit als voor de pradjoerits op Java toegekend, terwijl ook voor de oefeningen dezelfde hoeveelheid munitie werd beschikbaar gesteld.

Uit aanmerking van den stand van zaken in de residentie Palembang, werd goedgekeurd, dat aldaar een 25tal pradjoerits boven de formatie wierden in dienst gehouden.

Lijfwachten, dragonders aan de hoven van Soerakarta en Djokjokarta.

Omtrent deze corpsen, welke bij voortduring redenen geven tot tevredenheid, valt overigens niets te vermelden.

Legioen van den pangerang Adipatti Ario Mangkoe Negoro,
te Soerakarta.

In den loop van 1851 zijn de vuursteenwapenen, bij de artillerie en cavalerie van dit legioen in gebruik, verwisseld tegen slagvuurwapenen.

Ook werden bij die corpsen gebrekkige sabels verwisseld tegen die bij het leger in gebruik.

Reeds vroeger werden bij de infanterie de silex- door slaggeweren vervangen.

De overeenkomst tot instandhouding van dit legioen werd getrouwelijk nageleefd, terwijl hetzelve zich van de overige inlandsche, niet tot het leger behoorende corpsen, bleef onderscheiden door geoefendheid in den wapenhandel, kleeding en militair voorkomen, vooral wat de officieren betreft. Alleen de instructie der artillerie liet veel te wenschen over.

Bij het legioen heerschte voorts een bijzonder goede geest.

Legioen van den pangerang Adipatti Pakoe Alam, te Djokjokarta.

Hetgeen hierboven ten aanzien van de wapening en uitrusting van het legioen te Soerakarta is gezegd, is mede op dat van Djokjokarta toepasselijk.

Bij dit legioen werd mede het mogelijke aangewend, om het aan zijne roeping te doen beantwoorden.

Barissans op Madura.

De toestand der infanterie dezer barissans mogt over 't algemeen voldoende genoemd worden.

Die der cavalerie en artillerie liet te wenschen over.

De met de Maduresche vorsten dienaangaande gesloten overeenkomsten werden naar behooren nagekomen.

Bij besluit van 3 December 1851, n°. 18, werd voorloopig vastgesteld een reglement voor de mardijkers op Timor, zijnde een corps bestemd tot bewaking der grenzen, het doen van wachten en het handhaven van rust en orde op het Nederlandsch gedeelte van dit eiland.

II. Zeemagt.

§ 1. *Kommandement.*

De aanvang van het jaar 1851 kenmerkte zich bij de marine door het verlies van den vice-admiraal *E. B. van den Bosch.* Na een langdurig lijden overleed deze verdienstelijke vlag-officier in de eerste dagen van Februarij en werd in de waardigheid van kommandant van Zr. Ms. zeemagt in Oost-Indie, met de daaraan verbondene betrekking van inspecteur der marine, tijdelijk opgevolgd door den oudsten in Nederlandsch Indie aanwezigen officier, den kapitein ter zee *J. G. Huijs*, die met dit kommandement belast bleef tot in de laatste dagen van December 1851, toen hetzelve werd overgenomen door den door Z. M. benoemden bevelhebber van Hoogstdeszelfs zeemagt in Oost-Indie en inspecteur der marine, den schout-bij-nacht *E. G. van der Plaat.*

Even als de kommandant van het leger, werd ook de chef van het marine-departement gemagtigd, om, voor zooveel betreft personen tot dat departement behoorende, met inachtneming der ter zake bestaande bepalingen, te beschikken op verzoeken om delegatien naar Nederland te passeren, te verlagen of in te trekken.

§ 2. *Nederlandsch eskader*

In den loop van 1851 arriveerden achtereenvolgens uit Nederland de navolgende bodems.

Zijner Majesteits stoomschip *Suriname*,
„ „ schoenerbrik *Padang*,
„ „ stoomschip *Ardjoeno*,
„ „ brik *Haai*,
„ „ stoomschip *Merapi*,
„ „ korvet *van Speijk.*

Na eene belangrijke herstelling op de helling te Onrust, werd zijner Majesteits schoenerbrik *Sylph* op den 16den Junij weder in dienst gesteld.

Daarentegen vertrokken naar Nederland: Zijner Majesteits schoenerbrik *Huzaar*, ten einde de verdere vernieling van dit vaartuig door de witte mieren tegen te gaan; Zijner Majesteits stoomschip *Bromo* en Zijner Majesteits brik *Zwaluw*. beide door den Minister van Marine terugontboden, het eerste vaartuig om belangrijke herstellingen in Nederland te ondergaan, en het tweede wegens langdurig verblijf in de overzeesche gewesten.

Voorts werden wegens ouderdom verkocht: Zijner Majesteits schoeners *Kameleon*, *Circe* en *Janus*, terwijl buiten dienst werden gesteld: Zijner Majesteits stoom-adviesvaartuig *Tjipannas* en Zijner Majesteits stoomschip *Onrust;* het eerste om, onder de leiding van den hoofdingenieur voor het stoomwezen, eenige veranderingen te ondergaan, en het laatste, om de schade te herstellen, die het door het stooten op een koraalrif, nabij de reede van Batavia, bekomen had, door welk ongeluk hetzelve gedurende een geruimen tijd was blijven vastzitten, eenige ijzeren platen stuk gestooten werden en de werktuigen door het gedeeltelijk onder water staan, een weinig geleden hadden. Door deze bewegingen, bestond het Nederlandsch eskader in Indie op ultimo December 1851 uit de navolgende schepen:

Zijner Majesteits	fregat *Prins Hendrik der Nederlanden*,					
„	„	korvetten *Boreas*, *Nehalennia*, *van Speijk*,				
„	„	brik *Haai*,				
„	„	adviesbrik *Pylades*,				
„	„	schoenerbrikken *Dolfijn*, *Banka*, *Banda*, *Ambon*, *Saparoea*, *Egmond*, *Padang*, *Sylph*,				
„	„	schoeners *Argo*, *Aruba*.				
„	„	roeikannonneerboot n°. 14,				
„	„	stoomschip	*Ardjoeno*,	van	300	paardenkrachten,
„	„	„	*Merapi*,	„	220	id.
„	„	„	*Etna*,	„	170	id.
„	„	„	*Vesuvius*,	„	140	id.
„	„	„	*Hecla*,	„	140	id.
„	„	„	*Phoenix*,	„	125	id.
„	„	„	*Suriname*,	„	110	id.
„	„	„	*Samarang*,	„	100	id.
„	„	„	*Borneo*,	„	100	id.
„	„	stoompakket	*Batavia*,	„	206	id.

terwijl nog aanwezig, doch buiten dienst gesteld waren, Zr. Ms. stoomschepen, *Onrust* en *Tjipannas*, respectivelijk van 70 en 40 paardenkrachten.

Alzoo waren op genoemd tijdstip in het geheel in dienst 27 vaartuigen, welke te zamen bemand waren met 2080 Europesche en 565 inlandsche schepelingen en vuurstokers.

§ 3. *Gouvernements-schoeners en kruisbooten.*

Het beheer over dezelve werd bij voortduring uitgeoefend door een hoofdofficier der sedentaire marine.

Gedurende het jaar 1851 zijn in dienst gesteld geweest 5 schoeners, met name:

Niobé, *Haai*, *Anadyomene*, *Zeemeeuw*, en *Doris*,

waarvan 3 van het 1ste en 2 van het 2de charter, en 55 kruisbooten, welke verdeeld waren als volgt:

voor de wester-afdeeling van Borneo:
2 schoeners en 5 kruisbooten;

„ „ zuid- en ooster-afdeeling van Borneo:
2 schoeners en 3 kruisbooten;

„ „ residentie Banka:
1 schoener en 5 kruisbooten.

„ „ residentien Riouw en Batavia:
voor elke 5 kruisbooten;

„ „ residentie Soerabaija:
4 kruisbooten;

voor elk der gouvernementen der Westkust van Sumatra en van Celebes en andere onderhoorigheden:
3 kruisbooten;

in de residentien Palembang, Cheribon, Tagal, Japara, Rembang en Bezoekie en in de afdeeling Banjoewangie, respectivelijk
2 kruisbooten;

„ „ residentien Samarang, Pekalongang en Passaroean, respectivelijk
1 kruisboot.

Drie der schoeners waren in vrij goeden staat; één der overige, *de Zeemeeuw*, werd wegens ouderdom voor de actieve dienst afgekeurd en afgestaan ten behoeve van de ontginning van steenkolenmijnen, in de zuid- en ooster-afdeeling van Borneo; de andere schoener vereischte voorzieningen.
Vele der kruisbooten waren oud, doch nog voor de dienst geschikt.
In 1851 werd slechts ééne afgekeurd.
Deze vaartuigen waren bemand met:

Europeanen,

4 gezaghebbers,
8 stuurlieden, } der schoeners;
1 konstabels,

13

Inlanders,

52 djuragans,
57 mandoers,
224 joeromodies,
816 matrozen.

Totaal 1162 man

De oefeningen der manschappen in het gebruik van geschut en handwapenen' worden zooveel mogelijk onderhouden.

Omtrent hun gedrag kwamen geene klagten in.

Een der inlandsche gezagvoerders en twee hunner ondergeschikten bekwamen zelfs ter zake van betoonden moed en beleid bij de krijgsverrigtingen tegen Pamangkat (Westkust van Borneo) de bronzen medaille met de daaraan verbondene geldelijke toelagen, en werd zoodanige belooning ook nog toegekend aan eenen inlandschen gezagvoerder en eenen stuurman, wegens bewezene goede diensten bij een gevecht met zeeroovers, bij de Kangean-eilanden door een Zijner Majesteits stoomschepen geleverd.

§ 4. *Administratie.*

In den loop van 1851 viel niets voor dat onder deze rubriek melding verdient.

§ 5. *Inrigtingen tot de zeemagt betrekkelijk.*

Commissie tot verbetering der Indische zeekaarten.

In 1851 werd weder met vrucht gewerkt in het belang der hydrographie.

Door den ijver van verscheidene zee-officieren werden vele belangrijke opnamen bewerkstelligd, en niets werd verzuimd, om, voor zooveel de beschikbare middelen zulks toelieten, de resultaten der onderscheidene opnemingen door den druk openbaar en voor de zeevaart dienstbaar te maken.

Het gelukte den ijverigen luitenant ter zee *H. D. A. Smits*, secretaris der commissie, om twee hem daartoe door de directie van het Parapattan-weezengestickt toevertrouwde jongelieden met zooveel vrucht in het teekenen en graveren van kaarten op te leiden, dat men met grond verwachten mogt, dat zij, na een jaar tijds, vrij moeijelijk graveerwerk zouden kunnen verrigten.

Gedurende het jaar 1851 werden ontvangen de uitkomsten van de opnemingen:

1°. van het vaarwater naar Soengei Laijang, noordkust van Banka, door den luitenant ter zee *P. F. Ulhenbeck;*

2°. van de reede van Tjeroetjoep, eiland Billiton, door den luitenant ter zee *H. A. Modderman;*

3°. van de baai van Sangka Poera, door den luitenant ter zee *P. Koning;*

4°. van de reede van Banjoewangie, door den luitenant ter zee *G. F. de Bruijn Kops* (trigonometrisch);

5°. van de kust van Java, ten zuiden van Banjoewangie, door den luitenant ter zee *J. van Maurik* (trigonometrisch);

6°. van een gedeelte der groote en de kleine sambas-rivier, door den luitenant ter zee *P. F. Uhlenbeck;*

7°. van de Barito-rivier (Z. en O. afdeeling van Borneo), door den stuurman der civiele marine *H. van der Wedden;*

8°. van de oostkust van Borneo, van de Koeran tot de Boelangan-rivier;

9°. idem van Kanedeagonpunt tot de Koeran;

10°. idem van den Vlakkenhoek tot Adong;

11°. van de rivier van Koeran, — alle door den luitenant ter zee *G. H. Bleckman;*

12°. van het Rendez-vous-eiland ter Westkust van Borneo door Zijner Majesteits stoomschip *Borneo;*

13°. van de reede van Bangaai, door Zijner Majesteits schoenerbrik *Saparoea;*

14°. van de Tominibaai en noordkust van Celebes;

15°. van de reede van Taboenko, ter oostkust van Celebes, beide door den luitenant ter zee *L. R. de Haes;*

16°. van de baai van Rioe, noordkust van Floris, door Zijner Majesteits stoomschip *Ardjoeno;*

17°. van een gedeelte der noordkust van Floris, door den luitenant ter zee *P. Koning;*

18°. van de baai Kongai, oostkust van Floris, door Zijner Majesteits stoomschip *Merapi;* en

19°. van de baai van Seba op Savoe, door den luitenant ter zee *J. C. H. van de Velde* en den adelborst *P. Roodzant.*

Vermits in 1851 tot het doen van opnemingen geen oorlogsvaartuig beschikbaar was, is men hetgeen in dat jaar in het belang der hydrographie verrigt en hierboven omschreven is, verschuldigd aan den ijver der genoemde zee-officieren, die zich daarmede uit eigene beweging en bij hunne overige soms vermoeijende werkzaamheden onledig hielden.

Van een aantal ontdekte gevaren werd door opgave in de dagbladen melding gemaakt, en benuttigde men de kennis derzelve tot verbetering der bestaande kaarten.

De werkzaamheden bij het depôt van zeekaarten bestonden gedurende 1851 in het graveren der kaart van de eilanden en vaarwaters beoosten Java en van die der straat van Macassar, beide zamengesteld door den luitenant ter zee *Smits.*

De uitgave der eerste heeft plaats gehad, en een aanzienlijk debiet bewees, dat die kaarten welkom waren.

Van de laatstgenoemde verscheen het zuidelijke gedeelte in druk en zou de noordelijke helft spoedig volgen.

Zij is de eerste Nederlandsche zeekaart van dat vaarwater welke in het licht is gegeven en ofschoon, vooral ten opzigte van het noordelijke gedeelte, ver van volmaakt, bevat zij al hetgeen betreffende die vaarwaters bekend is, en op veel grooter bestek vervaardigd zijnde, dan alle van de in deze streken bestaande vaarwaters, overtreft zij deze ook in naauwkeurigheid en volledigheid.

Ten einde de Nederlandsche kaarten van het oosterdeel van den Archipel voltallig te maken, ving genoemde officier ook de zamenstelling aan van eene kaart der oostkust van Celebes, tusschen 3°. N. en 7° Z. B. en 120° tot 127 O. L., waarvan niet dan zeer slechte kaarten van zeer klein bestek voorhanden waren. De kaart van het zuidwestelijk gedeelte van Celebes, in 1848 uitgegeven, werd op weinige exemplaren na uitverkocht.

Uit dien hoofde en dewijl sedert eenige nadere opnamen in die streken plaats vonden, werd een verbeterde druk noodig geacht.

Het depôt van zeekaarten heeft in 1851 aan kaarten afgeleverd tot een bedrag van *f* 4117, waarvan tegen betaling aan particulieren voor *f* 3249, en aan Zijner Majesteits oorlogsvaartuigen en verschillende departementen voor eene waarde van *f* 868.

De vuurtoren op de 4de punt van Java en nabij Anjer in 1851 voltooid zijnde, werd in het begin van November het eerste kustvuur ontstoken, zijnde een lichttoestel van de 4de grootte, 1°. soort.

Deze inrigting werd onder civiel beheer gesteld, onder het opzigt van een gepensioneerd zee-officier en het oppertoezigt van den havenmeester te Anjer.

De tijdbal te Batavia bleef aan het daarmede beoogde doel beantwoorden.

De slechte staat van het gebouw, waarin ook de astronomische klokken zijn geplaatst, zou echter weldra eene herstelling vereischen.

In weerwil van de schudding, welke het loopen van een aantal menschen dagelijks in den houten uitkijk veroorzaakt, zijn de astronomische klokken en andere uurwerken, bij het beheer van den tijdbal behoorende, goed blijven voldoen.

Eindelijk kan nog aangeteekend worden, dat de geographische ingenieur *de Lange* onderscheidene waarnemingen verrigtte, om tot de sterrekundige bepaling der lengte en breedte van Batavia te besluiten, en spoedig eene reis naar Menado zou aanvaarden, ten einde de ligging van die plaats op gelijke wijs te bepalen, en tevens, zooveel tijd en gelegenheid zulks zouden toelaten, andere punten in die residentie trigonometrisch aan elkander te schakelen.

Haven-departementen, werven, pakhuizen.

Sedert de werf te Batavia niet meer tot volledige uitrusting of tot reparatie wordt gebezigd, valt omtrent dezelve weinig te zeggen.

De helling, waarop laatstelijk nog kanonneerbooten gebouwd werden, is gesloopt, en men was bezig de opening daardoor ontstaan te vullen.

De gebouwen, ofschoon gedeeltelijk van bestemming veranderd, waren alle nog aanwezig en in vrij goeden staat.

Ankers en touwen, ten dienste van in nood verkeerende schepen steeds gereed gehouden, werden niet gebezigd, vermits spoediger en betere hulp verleend kon worden door het ter reede liggende wachtschip, of wel door een der aanwezige rijksstoomschepen.

Te Samarang rezen klagten over de werking van het havenlicht, om de schepen bij nacht in de gelegenheid te stellen de rede aan te doen.

Men was van oordeel dat daarin door verplaatsing en eene verbeterde zamenstelling zou kunnen worden voorzien.

Daarentegen was het moeijelijk te voorzien in het ongerief, ontstaande door de voor de rivier liggende bank, welke steeds in grootte toeneemt, met laag water bijna droog valt en dikwijls de gemeenschap stremt.

De molen, tot de uitdieping aangeschaft, beantwoordde niet aan het doel en lag buiten werking.

Men dacht over het afleiden en kanaliseren der rivier, als middel ter verbetering.

De gebouwen, behoorende tot 's Lands werf te Soerabaija, waren in goeden staat. Dezelve bestaan uit 6 loodsen, de smederij en de kap boven de scheephelling.

De laatste is echter gedeeltelijk moeten worden gesloopt, voor de ineenzetting van het ijzeren stoomschip *Celebes*, en wachtte de weder-opbouw naar de zekerheid omtrent de volgende bestemming der helling.

De kielligter onderging sedert Julij eene kapitale voorziening en gedeeltelijke reparatie.

Aan den zeilenmakerswinkel van het equipagie-departement werden 37 zeilen gemaakt en hersteld, waaraan 19,000 Nederlandsche ellen zeildoek werden verwerkt.

Aan het vlagwerk werden 1200 el doek gebezigd.

Door de afwisseling in het aanhoudend werk, was het echter moeijelijk steeds het noodige aantal bekwame inlandsche zeilenmakers bijeen te houden.

Het atelier wordt bestuurd door éénen Europeaan; de overigen zijn allen inlanders.

Voor het schilderwerk kon men zonder moeite het noodige aantal werklieden verkrijgen.

De marine-pakhuizen, die doeltreffend werden ingerigt, bleven vrij van ongedierte en waren in goeden staat.

Wanneer het personeel bij de pakhuizen niet dadelijk bezig was met de ontvangst en verstrekking van goederen, arbeidde het aan de vervaardiging of het gereedmaken van verschillende artikelen van dagelijksch gebruik.

Zoo werden in 1851 alleen 8000 Nederlandsche ponden werk gepluisd en verstrekt.

Marine-etablissement op Onrust.

Het algemeen overzigt was niet gunstig. De kielkade was in slechten staat; de palen, welke het dek dragen, waren door den zeeworm doorknaagd en de aangevangene herstelling vorderde weinig. Aan het drooge dok werd niet gewerkt. De groote stoom-pomptoestel werd van eenige pijpen voorzien, en was, even als de kleine vervoerbare, in goeden staat.

De helling vereischte eene belangrijke reparatie.

De sleephelling verkeerde in eenen goeden staat.

Door aanslibbing was het molengat ondieper geworden; de sluisdeur was vergaan.

De gebouwen hadden veel last van witte mieren.

De steenen woningen waren in goeden staat, doch de bamfboezen woningen leden veel en er werd een aanvang gemaakt met de herstelling derzelve.

Ook de steenen woning, bestemd voor officieren van in timmering komende schepen, vereischte eenige voorziening.

De smederij verkeerde in eenen slechten toestand, zoodat eene belangrijke herstelling of vernieuwing onvermijdelijk was.

De nieuwe infirmerie werd tegen het einde des jaars betrokken, ofschoon de bijgebouwen en een gedeelte der binnen-betimmering nog ontbraken, moetende de materialen van het oude ziekenlocaal tot den opbouw dier bij-gebouwen dienen.

Men bemerkte nog steeds dat het eiland Onrust aan de noordzijde bleef afnemen en aan de zuidzijde door aanspoeling toenam, zoodat groote schepen niet digt tegen het kolenmagazijn konden liggen.

De nieuwe mastbok was nog onopgerigt; ook de fundering was nog niet begonnen.

Spillen, kaapstanders, toestellen tot kielen, vlotten, timmermans- en andere gereedschappen werden in goeden staat onderhouden.

De vaartuigen werden, voor zooveel noodig, gerepareerd.

Materialen waren in voldoenden voorraad; alleen in de behoefte aan Europesche rondhouten moest door aankoop worden voorzien.

De zeer belangrijke vertimmering en gedeeltelijke vernieuwing van Zijner Majesteits schoenerbrik *Sylph*, welke in 1848 op de helling werd gehaald, werd in 1851 ten einde gebragt.

Zijner Majesteits schoener *Aruba* deed het etablissement twee malen aan. Eerst om eene belangrijke voorziening te ondergaan en later om te breeuwen.

De schoenerbrik *Dolfijn*, sedert November 1850 aldaar in timmering, kwam in het midden van het jaar gereed.

Gedurende het langdurig vastzitten van Zijner Majesteits stoomschip *Onrust* op een rif nabij Kuiper, en zulks doordien een der steenen door den dunnen ijzeren romp was gedrongen, werd met alle hulpmiddelen tot het vlotten bijgestaan.

In de sloephaven gehaald, trachtte men langen tijd te vergeefs de lekken te stoppen.

Eindelijk daarin geslaagd, vertrok het vaartuig in het begin van Augustus naar Soerabaija.

Zijner Majesteits adviesbrik *Pylades* onderging op Onrust eene voorziening van korten duur in de maand October.

Ook de gouvernements-schoener *Doris* vertoefde aldaar eenige weken tot den aanmaak van eenen nieuwen mast, terwijl drie kruisbooten werden gekoperd.

Drie Nederlandsche koopvaardijschepen werden te Orust gekield tot voorziening van onder water bekomen schade, vernieuwing der koperen huid enz.

Overigens werden vele voorwerpen aangemaakt of hersteld ten behoeve van oorlogs- en koopvaardijschepen.

De steenkolen, waaronder eene lading Borneosche, door 13 schepen aangevoerd, werden in de magazijnen op Onrust en Kuiper gelost, uit welke voortdurend Zijner Majesteits stoomschepen van die brandstof hebben ingenomen.

Op ultimo 1851 waren in dadelijke dienst van het etablissement 36 personen, waaronder 10 officieren, beambten en opzieners.

De totale bevolking van het eiland wisselde af tusschen een maximum van 915 en een minimum van 413 zielen, meerendeels inlanders.

In dat totaal zijn begrepen: het detachement dat er garnizoen houdt, het per-

soneel van den waterstaat en der genie, de vrouwen, kinderen en bedienden, alsmede de tot dwangarbeid veroordeelde inlanders.

In de eerste helft van het jaar was de gezondheidstoestand ongunstiger dan in de laatste helft, als wanneer de koortsen zich minder hevig voordeden.

Maritiem etablissement te Soerabaija.

De voltooijing van dit belangrijk etablissement hield ook in 1851 de aandacht van het Gouvernement in ruime mate gaande.

De werken werden door de ambtenaren van den waterstaat met ijver en goed gevolg voortgezet, hoezeer men ook weder met vele hinderpalen; vooral met betrekking tot de arbeiders, te kampen had.

Er werd voortgewerkt naar het hoofdbeginsel, waarvan bij den aanleg was uitgegaan: de betrachting van eenvoudigheid en doelmatigheid, ten einde de spoedige bruikbaarheid van het werk ten behoeve van het zeewezen te verzekeren, aan latere jaren de zorg tot verbetering en uitbreiding overlatende.

De hoofden en dammen van het bassinkanaal werden geheel voltooid: behoudens het pleisteren van een gedeelte, was zulks ook het geval met het meerendeel der kooijen.

Eene strook dier kooijen werd echter opzettelijk nog niet geplaatst, omdat de aanleg derzelve in verband stond met dien van andere maritime inrigtingen, welke overeenkomstig het bestek van het werk nog niet waren begonnen. Daarenboven moesten nog twee door hulpbruggen gedekte openingen blijven bestaan voor het vervoer van grond en modder ter ophooging van het terrein. Het gedeelte, dat tot aanleg van den ketelbok bestemd was, werd, even als diens fundering bewerkt met de bijzondere voorzorgen, welke de bekende losse gesteldheid van den grond vorderde, voor een toestel, uit zijnen aard bestemd tot de aanwending van groote krachten gedurende ettelijke jaren.

Bij het uitdiepen van het kanaal, het bassin en de achterhaven ondervond men tegenspoeden, eerst ten gevolge van noodzakelijke reparatie der toestellen van den stoombaggermolen, waardoor de baggering geheel stil stond, en later door het breken van de as, zoodat gedurende eenen geruimen tijd slechts met één stel sleden kon worden gewerkt.

Aan deze omstandigheden moest worden geweten dat het dokken van Zijner Majesteits korvet *Boreas* en het stoomschip *Bromo*, waartoe uitdieping noodig was, werd vertraagd.

Gelijk vroeger was voorzien, had er opdrooging plaats, zoowel voor de bank van het bassin als van die kom zelve, door aanslibbing en door verzanding uit zee; echter niet in dien graad, dat dit ongerief eene levensvraag voor het werk kon worden. Men was er ten deele in geslaagd om de oorzaken weg te nemen.

Intusschen gevoelde men ook daardoor eene groote behoefte aan het in werking brengen van den tweeden, meer kracht uitoefenenden baggermolen, die te Dassaon in aanbouw was, in Junij van Lassem naar Soerabaija werd gesleept, om aldaar de machinerien in te nemen en voor de dienst te worden gereed gemaakt.

Men ging voort met het terrein, zooveel mogelijk in evenredigheid met de vorderingen van het overige gedeelte van het werk, te verhoogen. De middelen om ook dat werk ten allen tijde met den vereischten spoed te vervolgen, werden aangewend.

Behalve eene tijdelijke loods voor steenkolen en coaks aan elke zijde van het bassinkanaal, werden de vier groote steenkolen-loodsen aan de oostzijde van het bassin, respectivelijk bestemd tot berging van 1½ millioen Ned. ponden, voltooid.

Men maakte een begin met den opbouw naast den ketelbok van eene bergplaats voor deszelfs gereedschappen. Voorts werden de zes gebouwen, bestemd tot hout, timmer- en zaagloodsen, achter eenen doorloopenden frontmuur (die ook de smederij insluit), en van gelijken bouw en dezelfde afmetingen als de boven bedoelde steenkolen-loodsen, geheel opgetrokken en nagenoeg gedekt, terwijl ook de frontmuur grootendeels werd voltooid.

De smederij, met 10 vuren en drie vertrekken, was bijna opgemetseld. Het

voornemen bestond om op de werkzaamheden van dit atelier en van de houtzagerij een klein stoomwerktuig toe te passen.

De arbeiders, door den waterstaat gebezigd, waren allen vrijwilligers, hoezeer het niet altijd mogelijk was het noodige aantal voltallig te houden.

Door de oprigting van eenen grooten ketelbok op den 28sten Junij, berekend voor een gewigt van 50 ton, werd op zeer voldoende wijze in eene werkelijke behoefte voorzien.

Op de marinewerf en deels in de rijksstoomfabrieken, naar de plans en opgaven van den hoofdingenieur voor het stoomwezen vervaardigd, werd die bok ook onder diens opzigt opgesteld.

Het aanhoudende gebruik hetwelk daarvan gemaakt werd, getuigt van de behoefte aan zoodanigen toestel, bij gemis waarvan men verpligt was de stoomketels in de schepen te herstellen of ter vervanging te sloopen, terwijl het uitligten of inzetten van deze en andere zware voorwerpen met behulp van kielligters of hulpblokken werd bewerkstelligd.

Eene groote en hechte pont, die op haar dek tot bijna 100 ton kon laden, werd aangebouwd en in dienst gesteld tot het vervoeren van zware lasten.

Door het drijvende droogdok werden de werkzaamheden aan 's Rijks en andere schepen meer en meer in het bassin geconcentreerd, en leverde het nieuwe etablissement, hoe onvolledig nog, alreeds voortdurend goede vruchten.

Sedert de aanwending van dat dok in October 1849 tot het einde van 1851, waren reeds 43 schepen in hetzelve opgenomen, en in 1851 alleen 19 schepen, zonder dat de noodige bewerking eene enkele maal gestoord of zelfs de minste schade daarbij geleden werd.

Onder de leiding van den dokmeester, die als onderconstructeur tevens het timmerwerk aan de schepen in het dok en het bassin bestuurt, en van een tweetal Europesche opzieners, geschiedde de bewerking door de inlanders vlug en ordelijk.

Het totaal der werklieden bedroeg 400, met een 40tal veroordeelden tot dwangarbeid tot het vervoer van houtwerken en andere zware diensten.

Uit hoofde velen der arbeiders geene eigenlijke werklieden zijn, bleek het toezigthoudend personeel eenigzins beperkt te zijn.

Een der stads-geneesheeren was belast met de dienst bij het etablissement.

Zonder te gewagen van de talrijke kleine voorzieningen van schepen en sloepen en den aanmaak of de herstelling van kleine voorwerpen, zijn, als van meer belangrijken aard, de navolgende werkzaamheden te noemen, als:

het op nieuw koperen in het dok, het repareren van dekken, verschansingen, betimmering en het vernieuwen van rondhouten van Zijner Majesteits korvet *Boreas;*

dezelfde verrigtingen aan Zijner Majesteits brik *Zwaluw*, behalve het aanbrengen van nieuw koper; daarentegen werd dezelve gebreeuwd en voorzien van schei- en buitenhuid, alles voor de terugreis naar Nederland;

eene gelijke reparatie aan de schoenerbrik *Huzaar*, mede voor de terugreis; het repareren in het dok van de kiel; de looze kiel en de buitenhuid;

voorts het aanbrengen van eenige bladen nieuw koper, het vervangen van eenige door brand beschadigde deelen in het kolenruim, het vernieuwen van eenige dekdeelen en rondhouten en het breeuwen van Zijner Majesteits stoomschip *Bromo*;

het verwisselen der ketels, vernieuwen van sommige en algemeene voorziening van andere machine-deelen, mitsgaders kapitale reparatien aan romp, binnen- en buitenboord, en betimmering met vernieuwing van masten en koperhuid van Zijner Majesteits stoomschip *Vesuvius;*

De vernieuwing van eenige deelen der machines, de verwisseling der stoomketels, alsmede de belangrijke herstelling aan romp, en betimmering en vernieuwing aan fondatiebalken en rondhouten van Zijner Majesteits stoomschip *Batavia.*

Door die belangrijke herstellingen, werden beide laatsgenoemde vaartuigen, waarvan de *Batavia* ook door witte mieren was aangetast, weder geschikt voor eene langdurige dienst;

het op nieuw koperen en dekken en andere belangrijke herstellingen aan Zijner Majesteits *roeikanonneerboot n°.* 14;

het onderhanden nemen, tegen het eind van het jaar, van Zijner Majesteits

stoomschip *Etna* en schoenerbrik *Banka*; voor eene belangrijke voorziening, welke echter voornamelijk eerst in 1852 tot stand kon komen;

eene algemeene, doch minder belangrijke reparatie aan Zijner Majesteits stoomschip *Phoenix*, gelijktijdig met de herstelling aan de machinerien;

het breeuwen en het voorzien der betimmering van Zijnen Majesteits stoomschip *Samarang*, met andere mindere voorzieningen.

het aanbrengen van geringe herstellingen aan de stoomschepen *Hecla*, *Borneo* en *Suriname*; de schoenerbrikken *Banda* en *Sylph;*

het koperen en aanbrengen van eenen nieuwen mast en steng, en van eenige nieuwe huidplanken en bouten aan Zijner Majesteits schoener *Argo.*

het opbreken van het dek, tot het uitligten van den stoomketel van Zijner Majesteits stoomschip *Onrust;*

het sloopen van betimmering en dekken van Zijner Majesteit stoom-adviesvaartuig *Tjipannas.*

Voorts werden een twintigtal sloepen en andere kleine vaartuigen, 2 werkpraauwen, een werkvlot, vier bokkebeenen, 2 kaapstanders en ijzerwerk voor de paalhoofden van den ketelbok, 1 kaapstander voor het etablissement, onderscheidene rondhouten van aanbelang en eene aanzienlijke hoeveelheid riemen enz., aangemaakt.

In de smederij voor het vak van scheepsbouw, vond de vernieuwing of herstelling plaats van de noodige ijzerwerken.

Naar mate het etablissement, met de oude landwerf onder dezelfde directie gesteld, zich meer ontwikkelde, werd het moeijelijk eene afscheiding te bewaren tusschen de werkzaamheden bij beide in den loop van 1851 verrigt.

Vele voorname herstellingen werden in het bassin tot stand gebragt.

§ 6. *Verrigtingen der Zeemagt.*

Zijner Majesteits schoener *Kameleon* bewees goede diensten door het blokkeren der kusten en havens van de Wester-afdeeling van Borneo.

Zijner Majesteits stoomschip *Phoenix* vertrok met depêches en troepen naar Pontianak, keerde van daar met een Chineesch gezantschap weder, en voerde hetzelve ook weder terug naar die plaats.

Door aanhoudende bekruising van de kusten der residentie Banka, door de stoomschepen *Onrust* en *Tjipannas*, werd het vertrouwen onder de strandbewoners opgewekt en verzekerd, toen de hoofdmuiteling *Amir* zich in het binnenland berucht maakte. Eerstgenoemde bodem bragt dien muiteling naar Batavia over, van waar hij en eenige bloedverwanten later door de schoenerbrik *Banda* naar Timor Koepang werd overgevoerd.

De *Tjipannas* onderhield de correspondentie tusschen het bestuur van Banka en het Hoofdbestuur.

Na de herstelling der rust op Banka, bragt de *Etna* de expeditionaire troepen naar hunne garnizoenen terug.

Door Zijner Majesteits adviesbrik *Pylades* werd een togt ondernomen naar de op de noordwestkust van Sumatra gelegene Banjak-eilanden, ten einde een onderzoek te doen naar eenige aldaar plaats gehad hebbende ongeregeldheden.

Eenige woelzieke inlanders werden gevangen genomen, ten gevolge waarvan de rust herstelde.

Bij het uitbreken der onlusten in de residentie Palembang, bragt Zijner Majesteits stoomschip *Ardjoeno*, in den tijd van *drie* dagen, met een koopvaardijschip op sleep, 500 man expeditionaire troepen van Batavia derwaarts.

Kort daarop volgden de *Etna*, *Suriname* en *Borneo* mede met troepen dien weg, en bleef eerst de *Etna* en daarna de *Suriname* voor de hoofdplaats gestationeerd, ter verzekering der rust onder de inlandsche bevolking aldaar.

De *Ardjoeno* bragt den staatsgevangenen rijksbestuurder van Palembang, met zijn gezin en een gevolg van 110 man, van daar naar Pamanoekan.

De *Borneo* vertrok naar de Lampongs, om onderzoek te doen naar de noodzakelijkheid eener vroeger gewenschte expeditie derwaarts, en na eene bevestiging

daarvan, kwam dat stoomschip terug, haalde 170 man troepen van Samarang af, bragt die naar de Lampongs over en vertrok vervolgens naar Telok Betong, om 400 man hulptroepen aan boord te nemen.

De expeditie geregeld zijnde, werd een detachement gewapende manschappen met *twee* officieren van genoemd stoomschip daarbij gevoegd.

Na het beoogde doel bereikt te hebben, onderzocht de *Borneo* eenige aan het strand gelegene kampongs, en een detachement schepelingen verbrandde de weêrspannige kampong Soemoer.

De marine bragt alzoo ook hier het hare bij tot handhaving van ons gezag.

Aan Zijner Majesteits stoomschip *Hecla* gelukte het om dezelfde rooversvloot, die in 1850 het eiland Bawean zoo gevoelig teisterde, in eene baai bij het Z. W. einde van het eiland Kangeang aan te treffen en gedeeltelijk te vernietigen. Vijf rooversvaartuigen werden verbrand en eene praauw van het opperhoofd, voerende 64 riemen en 8 stukken, viel in onze handen; 14 roovers werden gevangen genomen en 61 slaven verlost en te Soerabaija aangebragt.

De uitslag van dien togt was zeer voldoende en het verlies der roovers belangrijk, vermits de door hen op Bawean en Sapoedoe gemaakte buit hun grootendeels weder werd ontnomen. Door hetzelfde stoomschip, onder bevel van den wakkeren (nu wijlen) luitenant ter zee der 1ste klasse *P. A. M. Hinlopen*, werden later nog de volgende togten tegen de zeeroovers ondernomen.

Op een ontvangen berigt, dat op een der tot de Kangeang-groep behoorende eilanden, zich rooversvaartuigen ophielden, werden de *Borneo* en *Hecla* onmiddellijk derwaarts gezonden, bezochten deze bodems de bedoelde eilanden, doch keerden zij onverrigter zake terug.

Met beter succes ondernamen de *Hecla* en *Samarang*, ieder met een detachement militairen van Macassar aan boord, een kruistogt langs de eilanden Sumbawa, Flores, Tanah Djampea, Bonerate en Kalatoea. Bij het inloopen door de *Hecla* van de naauwe baai van Boerdeng, werd aldaar eene groote praauw ontdekt, welke bij onderzoek bleek meer eigenaardig een rooversjagt genoemd te moeten worden, en toe te behooren aan *Daeng Magassing*, Prins van Bonerate.

Het vaartuig, bovenmate van wapenen, kruid en lood, vlaggen enz. voorzien zijnde, werd in beslag genomen, en genoemde prins met zijn gevolg naar Macassar overgevoerd. Een gedeelte der bemanning redde zich door de vlugt.

Te Macassar voegde de *Samarang* zich bij de *Hecla* en stelden zij gezamenlijk koers naar Tanah Djampea en vervolgens naar Kalatoea. Achter de reven in de Cornelia-baai, werden door de *Hecla* zeven rooverspraauwen, waaronder *drie* van de allergrootste soort, en waarvan ééne eene roode Illanosche vlag voerde.

De *Hecla* opende het vuur, waarna onmiddellijk eene landingsdivisie van 110 man tegen de roovers werd afgezonden, ten gevolge waarvan de roovers met groot verlies hunne praauwen verlieten, en in de ontoegankelijke bosschen en bergen van dit eiland vlugtten. De zeven praauwen werden verbrand.

Daarna werd met de *Samarang* eene tweede expeditie op nog 11 rooverspraauwen, in twee baaijen om de west en noordkust van Kalatoea aangetroffen, bewerkstelligd, bij welke gelegenheid eene landingsdivisie van 120 man de roovers spoedig in het bosch joeg. *Vier* groote nieuw gebouwde praauwen werden veroverd en verbrand, terwijl de overige, onder begunstiging der duisternis, zich door de vlugt wisten te redden.

Op dezen togt werden alzoo in het geheel 11 rooverspraauwen vernietigd, waarvan *zes* van de grootste soort, terwijl 6 stukken geschut en 2 vlaggen van roovershoofden buit gemaakt en verscheidene slaven verlost werden. Het verlies van onze zijde was niet noemenswaard.

Kort daarna werd door de beide reeds genoemde stoomschapen (*Hecla* en *Samarang*) nog een togt naar het eiland Kalatoea gedaan, en wendden zij vervolgens den steven naar Flores, alwaar drie rooverspraauwen genomen en verbrand werden.

Ook bij Roesa Radja werden drie nieuw gebouwde rooversvaartuigen vernietigd, welker opvarenden zich door de vlugt wisten te redden, doch door de onzen achtervolgd wordende, werd de kampong, waarin zij zich schuil hielden, mede in de asch gelegd, welk lot ook te beurt viel aan nog een tweetal rooversvaartuigen, die

in de baai van Gomon werden aangetroffen, zoodat op dezen tweeden togt 8 rooversvaartuigen werden vernietigd.

De expeditie keerde toen naar Macassar terug, na echter nog de Bastaard-eilanden, de zuid-oostelijkste der Kangean-eilanden en de eilanden Ra-as en Sapoedie, alle bekende schuilplaatsen der roovers, te hebben verkend, zonder echter eenig verdacht vaartuig ontdekt te hebben.

Ook door andere schepen en vaartuigen werd de meeste activiteit in het opzoeken van zeeroovers aan den dag gelegd. Zoo werden door Zr. Ms. fregat *Prins Hendrik der Nederlanden*, op eenen kruistogt van Batavia naar Macassar en terug, Kalatoea en andere ten zuid en zuid-oosten van Saleijer gelegene eilanden onderzocht.

Zr. Ms. schoenerbrik *Ambon* adsisteerde daarbij, en werd een gedeelte der bemanning van genoemd fregat te Kalatoea gedebarkeerd, zonder echter roovers aan te treffen.

De stoomschepen *Ardjoeno* en *Etna* waren gelukkiger in hunne onderneming. Zij bezochten de eilanden beoosten Java, de baaijen van Sumbawa, Salee, Dumpo en Bima, de plaatsen Rioe, op de noordkust van Flores, en de Kalatoea-, Paternoster- en Kangeang-eilanden.

Zij vernielden twee rooverskampongs op Rioe, bemagtigden drie rooversvaartuigen en eenige sampangs, en verlosten onderscheidene slaven.

Met niet minder belangstelling werd door de marine van de stations in de buitenbezittingen alles in het werk gesteld om ook aldaar de zeerooverij te beteugelen.

De schoenerbrik *Banka* bekruiste af en aan de wateren van Riouw en Linga en de straten Riouw en Singapore.

Zijner Majesteits stoomschip *Suriname* bezocht de oostkust van Borneo.

Zijner Majesteits brik de *Zwaluw* en de schoenerbrik *Ambon* deden te zamen eene expeditie op de zeeroovers naar Sumbawa en Flores, echter zonder iets bijzonders op te leveren.

Zijner Majesteits stoomschip *Hecla* bekruiste de wateren der Molukkos, Menado en Timor, ten einde onderzoek te doen naar Illanosche of Magindanoesche zeeroovers, die zich, volgens bekomen berigten, vooral bij het eiland Chiamo (residentie Menado) zouden ophouden.

Eene naauwkeurige bekruising van die wateren liep vruchteloos af.

Zijner Majesteits schoenerbrik *Banda* vertrok in station naar Timor Koepang, aan boord hebbende den gouvernements-commissaris, voor de zaken betreffende de regeling der grensscheiding van de Nederlandsche en Portugesche bezittingen op Timor en naburige eilanden. Na ruim 5 maanden in die wateren doorgebragt te hebben, kwam de *Banda*, in gezelschap met de Portugesche oorlogsbrik *Mondego*, naar Batavia terug.

Ten gevolge eener geslotene overeenkomst tusschen de Nederlandsche en Portugesche commissarissen betreffende de bovenbedoelde grensregeling, vertrok Zijner Majesteits stoomschip *Merapi* naar Timor, aan boord hebbende den Nederlandschen commissaris en den kapitein-adjudant van den Gouverneur-Generaal van Timor Delhi, met den last om voor en van wege het Nederlandsche Gouvernement en ten overstaan van daartoe benoemde Nederlandsche en Portugesche commissarissen, de Portugesche bezittingen op de eilanden Allor, Pantor, Lombler, Adenara en Flores gelegen, over te nemen, en voorts bezit te nemen van het op Flores gelegen fort Larentoeka, tot welk einde een detachement militairen van Soerabaija werd afgehaald.

De schoenerbrik *Banka*, gelijktijdig naar Timor gestevend, bleef aldaar station houden.

Zijner Majesteits schoenerbrik *Egmond* deed eenen togt naar de eilanden Wetter, ten zuid-oosten van Ceram, zoomede naar de Aroë-, Tenember- en Keij-eilanden.

De *Suriname* bezocht ook de zuid-oost kust van Borneo.

Op de stations der buitenbezittingen werden onderscheiden togten gedaan tot vertoon der vlag.

Ook de eilanden Bali en Lombok werden met dat doel herhaaldelijk bezocht.

Hetgeen door de zeemagt in het belang der hydrographie is verrigt, werd hierboven onder de rubriek „Commissie voor de zeekaarten” aangeteekend.

Zijner Majesteits stoomschip *Borneo* verleende alle mogelijke hulp aan het Engelsche koopvaardijschip *Chebar*, toen hetzelve in de nabijheid van den Noordwachter aan den grond geraakte.

Het schip werd behouden ter reede Batavia ten anker gebragt.

Datzelfde stoomschip bewees ook goede diensten aan het stoomschip *Onrust*, bij het aan den grond zitten van hetzelve op het rif bij Kuiper-eiland.

De adviesbrik *Pylades* vertrok naar straat Faspar, om het aldaar, op de Alceste-klip gestrande Amerikaansche schip *Merimon* hulp te bieden. Daar het schip reeds een totaal wrak en door de bemanning verlaten was, keerde de *Pylades* naar Batavia terug.

Toen het Engelsche koopvaardijschip *Metropolis* op de oostkust van Bintang was verongelukt, deed Zijner Majesteits schoenerbrik *Dolfijn* het mogelijke tot redding van lading en inventaris, welke dan ook grootendeels behouden werden.

De maildienst tusschen Batavia en Singapore werd gedurende vijf maanden door Zijner Majesteits stoomschip *Batavia* waargenomen, waarna die bodem, tot het verwisselen van stoomketels en het ondergaan van belangrijke voorzieningen en reparatie, naar Soerabaija vertrok.

De *Hecla* en *Suriname* bragten depêches en mailbrieven naar Maccassar en terug. Zijner Majesteits stoomschip *Phoenix* vertrok naar Singapore, ter beschikking van den nieuw benoemden Gouverneur-Generaal, die met dien bodem de reis naar Batavia volbragt.

De Minister van Staat, oud-Gouverneur-Generaal, vertrok met Zijner Majesteits stoomschip *Ardjoeno* naar Calcutta, van waar die bodem naar Batavia terugkeerde.

Op de uitreis werden Muntok, Riouw, Singapore en Poeloe Pinang aangedaan.

Voorts werden nog eenige togten door onderscheidene van Zijner Majesteits stoomschepen gedaan tot het verrigten van verschillende diensten, als overvoer van militaren enz.

III. VERDEDIGING.

De werkzaamheden, bij de buitengewone defensiewerken werden in 1851, eenigzins vertraagd, hoofdzakelijk door de algeheele invoering van vrijwilligen arbeid en door epidemien te Tjilatjap.

Desniettemin waren de wezenlijke werken van verdediging veel verder gevorderd, dan onder ultimo 1850, en kon van de meesten derzelve ieder oogenblik het regt gebruik worden gemaakt.

De arbeid door vrijwilligers werd overal gevestigd en leverde, behoudens eenige prijsvermeerdering, in het algemeen voldoende uitkomsten.

Bij besluit van den Gouverneur-Generaal, dd. 29 Junij 1851 n°. 2, werd door den Raad van Verdediging, van wiens oprigting reeds hierboven sub § 1 is melding gemaakt, een reglement gearresteerd, met bepaling, dat het aan de ondervinding van één jaar getoetst zou worden, na welk tijdsverloop van het militair departement een voorstel tot definitieve vaststelling van hetzelve, met of zonder verandering, werd verwacht.

Tevens werd bepaald dat aan den officier, met betrekking van secretaris van den raad van defensie te belasten, eene gratificatie, naar reden van *f* 50 's maands zou kunnen worden gegeven, terwijl op den voorgrond werd gesteld, dat door de instelling van dezen raad geenerhande inbreuk zou worden gemaakt op het gezag of de verantwoordelijkheid van den kommandant van het Indische leger.

Kort daarop werden voor denzelven benoemd:

de kolonel-directeur der genie, als president;

„ „ chef der artillerie;
twee luitenant-kolonels der genie;
een luitenant-kolonel der artillerie;
een majoor der artillerie;
de majoor-adjudant van den bevelvoerenden generaal;
} als leden,

voorts:

een kapitein-luitenant ter zee; en
twee luitenants ter zee der 1ste klasse; } als leden,
met eenen 1ste luitenant der artillerie als secretaris.

Bij het einde van het jaar had de raad zijne werkzaamheden aangevangen.

D. Regtswezen en politie.

I. BESTANDDEELEN DER WETGEVING.

§ 1. *Algemeene aanduiding.*

Geene verandering.

§ 2. *Burgerlijk en handelsregt.*

Bij gelegenheid van het verleenen van brieven van meerderjarig-verklaring aan zekeren *van den Broek*, deed zich de vraag voor, wie zorgen moet voor de openbaarmaking voorgeschreven bij art. 432 van het Burgerlijk Wetboek voor Nederlandsch Indie, en wie de kosten derzelve moet dragen, beide vragen in verband beschouwd tot de in de wet gebezigde uitdrukking; *Alle handligting moet openbaar bekend worden gemaakt bij behoorlijke afkondiging en plaatsing in het officieel nieuwsblad.*

Na raadpleging van den procureur-Generaal en het Hooggeregtshof, werd aangeteekend, dat de behoorlijke afkondiging van alle handligting, gelijk ook van de intrekking, geheel aan de belanghebbenden wordt overgelaten (*Staatsblad* van 1851, n°. 51).

In het laatst der maand October 1851 werd mede een algemeen voorschrift uitgevaardigd, omtrent de uitreiking aan personen in Nederlandsch Indie van geregtelijke acten, welke uit Nederland aan het Indisch Gouvernement worden toegezonden (*Staatsblad* van 1851, n°. 57).

Onder de rubriek: *burgerlijk en handelsregt* van het Verslag over 1849, werd onder anderen gezegd, dat in dat jaar nog in overweging was een *ontwerp van wet tot regeling van het verband tusschen de Nederlandsche en de Nederlandsch-Indische wetgeving en van de kracht in Nederland toe te kennen aan de vonnissen van de Indische regtbanken en omgekeerd.*

Bij de sluiting van het jaar 1851 liet het zich aanzien, dat de beraadslagingen waartoe dit onderwerp had aanleiding gegeven, weldra zouden zijn afgeloopen, en dat deswege bepaalde voorstellen zouden kunnen worden gedaan.

Ter bevordering van eene spoedige afdoening van zaken werd bepaald, dat de aan den Gouverneur-Generaal gerigte verzoeken om dispensatie van voorschriften van het Burgerlijk Wetboek, door de belanghebbenden zullen moeten worden ingediend bij de hoofden van gewestelijk bestuur van hunne woonplaatsen, die gehouden zijn, deze verzoekschriften, vergezeld van hun berigt, consideratien en advies, door tusschenkomst van het Hooggeregtshof, ter beschikking op te zenden aan den Gouverneur-Generaal.

De overwegingen, waartoe aanleiding gaf een ontwerp-reglement op het beheer van strandvonden (zie rubriek *burgerlijk en handelsregt* van het Verslag over 1849), duurden in 1850 voort en waren bij het einde van 1851 nog niet afgeloopen.

§ 3. *Strafregt.*

Een in den loop van 1851 ontdekt blijk van onregelmatigheid in de aanhouding en het ontslag van gedetineerden ter zake van overtreding, gaf aanleiding dat, om voor zooveel mogelijk te voorkomen de vergissingen welke nu en dan in de ten-

uitvoer-legging van een lijfsdwang plaats grepen, alle hoofden van plaatselijk bestuur op Java werden aangeschreven, naauwkeurig zorg te dragen voor de getrouwe opvolging van de bepalingen op het stuk van lijfsdwang in zaken van overtreding, in het bijzonder van die betreffende de *ten-uitvoer-legging* van dit middel, terwijl voorts als regel werd aangenomen, om in het vervolg, bij de verpachting van het regt tot den verkoop van opium in het klein op Java en Madura, buiten werking te doen blijven het 26ste artikel van het amfioenpacht-reglement (*Staatsblad* 1847, n°. 42) en dat alle lijfsdwang voor niet langer dan één jaar en daar beneden zal worden ondergaan ter plaatse der veroordeeling, waarom de daartoe betrekkelijke vonnissen niet aan de Regering zullen worden ingezonden, ter bepaling der strafplaats.

§ 4. *Regtsvordering en regterlijke magt.*

In den loop van 1851 werd in werking gebragt een door den Koning vastgesteld *Reglement betreffende het hooger beroep aan den Hoogen Raad der Nederlanden van arresten in burgerlijke zaken, in eersten aanleg gewezen door het Hooggeregtshof van Nederlandsch Indie*, hetwelk onder n°. 4, te vinden is in Staatsblad van Nederlandsch Indie van 1851.

In het laatst van het jaar 1850 werden van wege het Hooggeregtshof voorstellen gedaan, ten doel hebbende om de aan de beregting van het omgaand geregt in de residentie Soerabaija onderworpen zaken eene voortdurend regelmatige afdoening te verzekeren.

Uit de ter zake gewisselde bescheiden bleek, dat het getal zaken in die residentie alleen grooter was dan van al de andere onder gemelde regtbank behoorende residentien te zamen, zoodat, als de residentie Soerabaija, met inbegrip van het daaronder sorterend eiland Madura, van de overige residentien der 4de afdeeling wierd afgescheiden, zij dan nog de meeste werkzaamheden voor één omgaanden regter zou opleveren. Mitsdien werd voorgesteld om een vijfden omgaanden regter in dienst te stellen, ten einde op eene organieke wijze in de bestaande behoefte te voorzien, en niet langer verpligt te wezen, om, gelijk reeds herhaaldelijk had plaats gevonden, tijdelijk eenen regterlijken ambtenaar in commissie te stellen, om de functien van omgaand regter uit te oefenen.

Nadat nog nader de onvermijdelijke noodzakelijkheid van dezen maatregel was aangetoond, werd het tweede lid van art. 99 van het Reglement op de regterlijke organisatie en het beleid der justitie in Nederlandsch Indie in dier voege gewijzigd, dat voor Java en Madura vijf omgaande regters werden aangewezen (*Staatsblad* van 1851, n°. 21).

In verband met dezen maatregel, werd, bij een besluit van dezelfde dagteekening, het regtsgebied der omgaande regters op Java en Madura nader geregeld, dat later nog werd aangevuld met de bepaling, dat ook te Blora, in de residentie Rembang, zittingen zullen worden gehouden van de regtbank van omgang (*Staatsblad* ven 1851, n°. 22 en 46); terwijl het wijders noodig werd geoordeeld, om ook ter hoofdplaats van het onder-regentschap Blitar (residentie Kedirie) een nieuwen landraad te vestigen (*Staatsblad* van 1851, n°. 69).

Reeds lang was de behoefte gevoeld aan eene betere, meer billijke regeling der schadeloosstelling voor inlanders, die als getuigen voor de verschillende regtbanken werden opgeroepen.

Om in die behoefte te voorzien, werd in de maand Mei 1851 gearresteerd een *tarief ter regeling van de reis- en verblijfkosten voor inlanders en daarmede gelijkgestelde personen, die als getuigen voor eenige regtbank, dan wel buiten dezelve door eenige andere bevoegde autoriteit, in regten worden opgeroepen* (*Staatsblad* n°. 23).

Als een uitvloeisel der nieuwe wetgeving, werd in dezelfde maand, met intrekking van dienaangaande bestaande verordeningen, voor zoover tot dezelve niet uitdrukkelijk wordt verwezen, voorloopig vastgesteld een *Tarief van justitie-kosten en salarissen in burgerlijke zaken voor de Europesche regtbanken in Nederlandsch Indie*, om in werking te treden met den 1sten Januarij 1852 (*Staatsblad* van 1851, n°. 27).

Een zich in de residentie Cheribon voorgedaan hebbend geval gaf den resident

aldaar aanleiding tot de vraag, of de inlevering van een verzoekschrift om gratie door de familiebetrekkingen van eenen veroordeelde, ook ten gevolge heeft de schorsing van de ten-uitvoer-legging van de aan dien veroordeelde opgelegde straf, gelijk blijkens art. 322 van het *Reglement op de uitoefening der politie, de burgerlijke regtspleging en de strafvordering onder de inlanders en de daarmede gelijkgestelde personen op Java en Madura*, het geval is, wanneer het verzoekschrift om gratie, binnen den termijn voorgeschreven bij art. 321 van het Reglement, door den veroordeelde zelven wordt ingeleverd.

Nadat deswege het gevoelen was ingewonnen van het Hooggeregtshof en den prokureur-generaal, werd de vraag van den resident van Cheribon toestemmend beantwoord en het ter zake betrekkelijk besluit ter algemeene opvolging in het *Staatsblad*, onder n°. 29, opgenomen.

Tot aanvulling van de publicatie van 2 September 1849 (*Staatsblad* n°. 41), werd, in den loop van de maand Mei 1851 bepaald, dat, ingeval van afwezendheid, belet of ontstentenis van den voorzitter, of van eenen anderen tot de zamenstelling der inlandsche, door eenen Europeschen ambtenaar voorgezeten regtbanken behoorenden persoon, op de bezittingen buiten Java en Madura, de hoogste plaatselijke autoriteit bevoegd zal zijn in de waarneming dier functien tijdelijk te voorzien (*Staatsblad* n°. 33).

Ten einde de invordering te verzekeren van pretentien, voortvloeijende uit contracten met het Gouvernement voor de levering van zaken of werk gesloten, werden deswege algemeene regelen voorgeschreven, in verband met art. 72 van het regerings-reglement, art. 27 van de instructie voor den Directeur-Generaal en de Directeuren van Finantien, artt. 56 en 58 van het Reglement op de regterlijke organisatie en het beleid der justitie, en art. 317 van het Reglement op de burgerlijke regtsvordering voor de raden van justitie op Java en het Hooggeregtshof (*Staatsblad* n°. 61), terwijl later werd verklaard, dat in de zorg en maatregelen door den Directeur-Generaal van Finantien te nemen tot invordering van 's Lands pretentien, zijn begrepen die voor de stuiting van verjaring (*Staatsblad* n°. 68). (Zie verder het deswege verhandelde onder hoofdstuk J.)

Reeds meermalen was het gebeurd, dat regtszaken tusschen fabrikanten of andere met het Gouvernement in contract staande personen voorkwamen, van welker bestaan de Regering niet eer kennis droeg dan door het in dezelve uitgesproken vonnis.

Vermits het op die wijze dikwerf te laat kan zijn 's Lands belangen naar behooren te behartigen, werd de procureur-generaal bij het Hooggeregtshof aangeschreven, om de ambtenaren van het openbaar ministerie bij de Europesche regterlijke collegien te gelasten, aan de betrokkene plaatselijke autoriteit of het betrokken departement van algemeen bestuur zoo spoedig mogelijk kennis te geven van alle burgerlijke regtsgedingen, welke door met het Gouvernement in contract staande personen en anderen, onderling voor die collegien zijn of worden aanhangig gemaakt, met vermelding van de namen der eischers, zoowel als van de verweerders, en met opgave, zoo duidelijk mogelijk, van den aard, de strekking en het bedrag der vordering waarover het geding loopt.

Het werd in 1851 noodig geoordeeld, de hoofden van gewestelijk bestuur op Java en Madura ernstig te herinneren, dat zij het als een hunner eerste pligten te beschouwen hebben, om zelven de landraden voor te zitten, zijnde bij art. 92 van het Reglement op de regterlijke organisatie en het beleid der justitie, het voorzitterschap der landraden bepaaldelijk aan hen opgedragen; dat alleen bij uitzondering in de door de wet aangewezene gevallen het voorzitterschap door de hun ondergeschikte ambtenaren mag worden vervuld; en dat zij in die gevallen nogtans gehouden zijn te waken, dat dezen alsdan de hun toevertrouwde werkzaamheden met zorg en naauwgezetheid nakomen.

De Commissie, belast met het ontwerp van verordeningen tot reorganisatie van het regtswezen in de buitenbezittingen, had hare taak op het einde van 1851 nog niet volbragt.

Ten gevolge van eenige bemerkingen der Commissie uit de Tweede Kamer, belast geweest met het onderzoek van het Verslag over de Oost-Indische bezittingen over 1849, kan nog worden aangeteekend:

1°. dat de aard en omvang van elk regtsgebied en de verhouding tusschen de verschillende regterlijke collegien, gevonden worden in het door den Koning vastgesteld Reglement op de regterlijke organisatie en het beleid der justitie in Nederlandsch Indie, afgekondigd bij Indische publicatie van 30 April 1847 (*Indisch Staatsblad* n°. 23) en op pag. 36 van het Verslag over 1850 opgenoemd.

2°. dat de omvang van het regtsgebied der regtbanken van omgang op Java en Madura, zoo als dezelve ten getale van 4 in 1849 bestonden, is te vinden in n°. 15 van het *Indisch Staatsblad* van 1848; en

3°. dat de hoofdstrekking, waardoor de met 1 Mei 1848 ingevoerde nieuwe wetgeving zich van de vroeger aanwezige onderscheidt, is aangeduid in de redevoering van den Staatsraad jhr. *Wichers*, als bijlage bij het Verslag over 1849 gevoegd.

§ 5. *Militair regtswezen.*

Hierboven (C. I. § 2.) is reeds gewag gemaakt van de bepaling, waarbij de bij het Crimineel Wetboek voor het krijgsvolk te lande voorkomende straf van slagen voor militairen zonder onderscheid van landaard, in geheel Nederlandsch Indie werd afgeschaft, terwijl ook eenige verzachtende bepalingen werden gemaakt met opzigt tot het toedienen van slagen aan militairen als disciplinaire straf. Zie verder sub D III het bepaalde omtrent de verhouding van de officieren en manschappen der Nederlandsche marine tot het Nederlandsch-Indische justitiewezen.

§ 6. *Vertaling der wetgeving.*

Reeds vóór de uitvaardiging van de met 1 Mei 1848 in werking getreden nieuwe wetgeving, waren maatregelen genomen om een gedeelte derzelve in de Javasche en Maleische talen te doen overzetten.

Met dit werk werden, onder de leiding en voorlichting van den toenmaligen resident van Soerakarta, mr. *W. C. E. de Geer*, belast de heeren *C. F. Winter* en *J. A. Wilkens*, beiden in die talen bijzonder bedreven.

Tot verligting van dezen arbeid werden aan hen toegevoegd:

1°. de ambtenaar der 2de klasse *A. B. Cohen Stuart;*

2°. radhen *Pandjie Poespo Wilogo;*

3°. radhen *Ngabebi Rekso di Phoero.*

Ongeveer twee jaren later was men gereed met de vertaling in bedoelde beide talen van

a. De algemeene bepalingen van wetgeving voor Nederlandsch Indie;

b. het eerste en tweede hoofdstuk van het *Reglement op de regterlijke organisatie en het beleid der justitie in Nederlandsch Indie;*

c. het *Reglement op de uitoefening der politie, de burgerlijke regtspleging, de strafvordering onder de inlanders en daarmede gelijkgestelde personen op Java en Madura.*

Nadat de heer *J. F. C. Gericke*, afgevaardigde van het Nederlandsch genootschap voor de bijbelvertaling, zijn gevoelen had uitgebragt over de wetsvertaling, en de overzetters zich op zijnen raad aan het werk hadden begeven tot vervaardiging van een alphabetisch uitleggend register op die vertaling, werd besloten de in de Javasche en Maleische talen overgebragte gedeelten der nieuwe wetgeving, benevens het register te doen drukken, ten einde gedeeltelijk, in overleg met de hoofden

van plaatselijk bestuur, gratis te worden uitgereikt aan de inlandsche grooten en ambtenaren, en voor het overige tegen betaling algemeen verkrijgbaar te worden gesteld.

§ 7. *Toestand der regtsbedeeling in het algemeen.*

Met terugzigt op het onder deze rubriek vermelde in het vorige Verslag, wordt aangeteekend, dat de toestand der regtsbedeeling onder den inlander, in het oostelijk gedeelte van Java gedurende het jaar 1851, door de opeenstapeling van zaken eene voorziening noodig heeft gemaakt, welke dan ook, zoo als reeds vermeld is onder het hoofd *Regtsvordering en regterlijke magt*, gevolgd is, blijkens het Indisch Staatsblad 1851, n°. 21.

II. POLITIE.

§ 1. *Beheer.*

Gedurende 1851 werden geene veranderingen gemaakt in de bestaande voorschriften nopens het beheer der politie. Wel klaagden sommige hoofden van gewestelijk bestuur over het ontoereikende van de ter hunner beschikking staande middelen tot handhaving der politie, maar die klagten werden niet van dien aard bevonden, dat zij aanleiding gaven tot voorziening.

§ 2. *Algemeen Reglement.*

Uit het Verslag over 1849 blijkt, dat het *politiereglement voor de stad en voorsteden van Soerabaija*, in het jaar 1829 in werking gebragt, van lieverlede, ten gevolge der voorstellen van de gewestelijke besturen, van toepassing was verklaard voor alle afdeelingen en residentien.

Na de invoering van de nieuwe wetgeving gevoelde men meer algemeen behoefte aan eene instructie, waarnaar zich de plaatselijke autoriteiten in zaken van politie zouden kunnen regelen. Mitsdien werd besloten, om, in afwachting der daarstelling van algemeene wettelijke verordeningen van politie en het in bewerking zijnde Wetboek van Strafregt, het bij besluit van den Commissaris-Generaal van 2 Februarij 1829, n°. 32 (*Staatsblad* n°. 8), gearresteerd *politiereglement voor de stad en voorsteden van Soerabaija*, van toepassing te verklaren voor al de residentien en afdeelingen van Java, met uitzondering van Batavia, waarvoor reeds een in 1828 vastgesteld reglement bestond. Gelijktijdig werd echter bepaald, dat overigens in die residentien en afdeelingen van kracht zullen blijven de bestaande plaatselijke verordeningen voor de wijkmeesters, herbergiers, verhuurders van rijtuigen enz., voor zoover namelijk dat politiereglement en die verordeningen niet in strijd zijn met de nieuwe wetgeving (*Staatsblad* 1851, n°. 26).

Gelijk hierboven reeds meer breedvoerig is aangetoond, werd het in 1851 wenschelijk geacht, om, met intrekking van de deswege bestaande bepalingen, de grenzen van de reeden der strand-hoofdplaatsen van Java nader te regelen (*Staatsblad* 1851, n°. 28).

De ontdekkingen van eene Chinesche broederschap, genaamd *Tiën The Hoei*, welker strekking gevaarlijk werd geacht voor de openbare rust en veiligheid, had ten gevolge de uitvaardiging eener publicatie, waarbij de deelnemers aan zulke geheime genootschappen worden bedreigd met verwijdering uit Nederlandsch Indie (*Indisch Staatsblad* 1851, n°. 65).

§ 3. *Regt van verblijf.*

In 1846 werd bepaald, dat voortaan geene Chinesche nieuwelingen op eenige plaats van Java zullen worden toegelaten, dan nadat twee van hunne reeds aldaar

gevestigde landgenooten, onder goedkeuring van het betrokken plaatselijk bestuur, zich hebben gesteld als borgen voor hun onderhoud en gedrag, en voor de kosten hunner eventuele terugzending naar China, wanneer daartoe door de bevoegde autoriteit bevel gegeven wordt; terwijl tevens de gouverneurs en residenten buiten Java werden aangeschreven om te dienen van consideratien en advies nopens de vraag, of en in hoever het daarstellen eener gelijke bepaling voor de onder hun bestuur staande gewesten wenschelijk of noodzakelijk werd geacht.

Eene beslissing op dit punt bleef hangende tot in het jaar 1851, als wanneer:

1°. werd verklaard, dat de Regering volhardt bij de verbodsbepalingen nopens den aanbreng van Chinesche nieuwelingen op Java (*Staatsblad* van 1837, n°. 58); doch aan zich blijft voorbehouden de bevoegdheid om, in bijzondere gevallen, aan zoodanige nieuwelingen tot bijzondere einden het vast of tijdelijk verblijf op Java te vergunnen, en dat de bedoeling en strekking van de in 1846 gemaakte bepaling geene andere is, dan om in dusdanige gevallen aan de vaste of tijdelijke toelating de daarbij vastgestelde borgtogt te verbinden;

2°. de bepaling van 1846 van toepassing werd verklaard voor de residentien Palembang, Timor, Ternate, Menado en de afdeeling Benkoelen;

3°. aan den gouverneur der Molukken en den gezaghebber in de Lampongsche districten werd te kennen gegeven dat, hoezeer voor alsnog geene noodzakelijkheid bestaat om de nopens den aanbreng van Chinesche nieuwelingen op Java bestaande verbodsbepalingen aldaar toe te passen, hun echter wordt vrijgelaten om, bij aankomst van Chinesche ambachtslieden, de vereischte voorzorgen te nemen omtrent hun verblijf;

4°. werd aangeteekend dat, op grond der daarvoor door de respective autoriteiten aangevoerde redenen, de bepaling van 1846 voor alsnog niet zal worden toegepast op de gouvernementen van Sumatra's Westkust en Celebes, noch op de residentien Riouw, op de residentien op het eiland Borneo en de residentie Banka, alwaar mitsdien de bestaande bepalingen omtrent den aanbreng en het verblijf van Chinesche nieuwelingen zullen blijven voortwerken;

5°. aan de hoofden van gewestelijk bestuur op Java, werd opgedragen het instellen van een opzettelijk onderzoek naar de toepassing der bestaande bepalingen omtrent het reizen van oostersche vreemdelingen op dat eiland, en om deswege te berigten.

Gedurende het jaar 1851 werden verleend:

acten van vast verblijf,

aan 76 Nederlanders,
aan 12 vreemdelingen,

te zamen 88

acten van tijdelijk verblijf,

aan 34 vreemdelingen.

Voorts werd, ten gevolge der bevoegdheid den Gouverneur-Generaal toegekend bij art. 4 van de publicatie van den Commissaris-Generaal van 10 Januarij 1834 (*Staatsblad* n°. 3), aan 21 vreemdelingen, onder nadere goedkeuring des Konings, toegestaan zich elders dan te Batavia op te houden.

§ 4. *Passen voor personen.*

Hierboven bij § 3 is reeds melding gemaakt van een aan de hoofden van gewestelijk bestuur op Java opgedragen onderzoek naar de toepassing der bestaande bepalingen omtrent het reizen van vreemde Oosterlingen op dat eiland.

Nopens dit punt was op ultimo December 1851 nog geene beslissing genomen.

§ 5. *Begrafenissen en begraafplaatsen.*

Even als in 1846 voor Batavia en in 1849 voor Soerabaija, werd in den loop van 1851 voor Samarang in werking gebragt een *Reglement voor het beheer der begraafplaats voor lijken van Europeanen en daarmede gelijkgestelde personen* (*Staatsblad* 1851, n°. 9), geschoeid op de leest van de bepalingen voor de twee eerstgemelde hoofdplaatsen van Java bestaande.

Voorts werden gearresteerd een *Reglement op de begraafplaats en de begrafenissen der Chinezen* te Padang; en *Bepalingen op het begraven van lijken;* alsmede *Reglement en tarief voor den aanspreker en doodgraver,* voor *zooveel betreft de begrafenis van Christen-lijken ter hoofdplaats* Djokjokarta.

§ 6. *Lijfeigenen en pandelingen.*

In het laatst van 1849 werd ter hoofdplaats Batavia van Samarang door zekeren Chinees een veertigtal kinderen aangebragt, ten einde, zooals door hem werd opgegeven, voor het wajanspel te worden opgeleid.

De omstandigheden waarmede deze aanvoer had plaatst gehad, deden het vermoeden ontstaan van verboden slavenhandel, tengevolge waarvan die kinderen naar Samarang werden teruggezonden en de resident aldaar aangeschreven om ten deze een naauwkeurig onderzoek in te stellen.

Uit dit onderzoek bleek, dat de bedoelde Chinees zich had schuldig gemaakt aan het opkoopen van kinderen beneden de tien jaren oud, en alzoo aan verboden slavenhandel, niettegenstaande door hem werd beweerd, dat de bedoelde kinderen hem door de ouders vrijwillig waren aangeboden en afgestaan en zij later, wanneer zij tot de jaren van onderscheid zouden zijn gekomen, vrijheid zouden hebben een ander beroep of woonplaats te kiezen.

Eene geregtelijke vervolging van de schuldigen werd niet raadzaam geoordeeld, omdat het twijfelachtig voorkwam, of de plaats gehad hebbende handelingen, volgens de bestaande bepalingen, den stempel droegen van strafbaarheid en omdat het gehouden onderzoek geene voldoende ophelderingen verschafte, noch omtrent de wijze waarop de kinderen aan hunne naaste betrekkingen of verzorgers waren onttrokken, noch omtrent de bemoeijenis die sommige personen daarmede hadden gehad.

Ter voorkoming echter van dergelijke voorvallen in de toekomst, werden de bestaande bepalingen in dier voege gewijzigd en aangevuld, dat de vervoer van kinderen beneden de tien jaren oud, anders dan met toestemming der plaatselijke autoriteiten, algemeen werd verboden. (*Staatsblad* 1851 n°. 37.)

Behalve deze ampliatie der bepalingen nopens den slavenstand, mag nog vermeld worden de bij publicatie van den 16den November 1851 in werking gebragte vervanging van de artt. 33 en 38 der publicatie van den 24sten December 1825 (*Staatsblad* n°. 44), ten doel hebbende eene betere voeding en kleeding en de bestraffing van eene slechte behandeling der lijfeigenen (*Staatsblad* 1851. n°. 66.)

Reeds in 1822 was bepaald, dat al degenen die op het eiland Java bevonden zullen worden ter verzekering van eenige geldelijke schuld of aangegane verbindtenis, een vrij mensch, wie hij ook zij, in pand te hebben genomen, gestraft zullen worden met eene boete van *f* 500 en, bij onvermogen om dezelve te betalen, zoo het een man is, met ketting-arbeid voor drie maanden, en zoo het eene vrouw is, met gevangenis voor een gelijken tijd.

In de maand Augustus 1850 werd een te Soerabaija wonende Arabier schuldig verklaard aan die overtreding; hij voldeed de hem opgelegde boete. Het bleek destijds echter, dat er nog geene algemeene regels bestonden voor de verdeeling van dusdanige boeten.

In die leemte werd mitsdien door een algemeen voorschrift voorzien (*Staatsblad* 1851, n°. 55).

§ 7. *Chinesche dobbelspelen.*

Uit aanmerking dat de bepalingen, volgens welke aan de Chinesche bevolking op Java, met uitzondering der drie hoofdplaatsen, verlof zal kunnen worden verleend tot het spelen van Chinesche dobbelspelen, nog niet in het *Staatsblad* waren opgenomen, werd aan die bepalingen eene plaats in dat blad ingeruimd (*Staatsblad* 1851, n°. 25) en daardoor in eene bestaande behoefte voorzien.

§ 8. *Invoer en bezit van wapenen en kruid.*

Geene veranderingen.

§ 9. *Aanmaak van kruid.*

Geene veranderingen.

§ 10. *Zekere fabrieken en neringen.*

Geene veranderingen.

§ 11. *Passen voor vaartuigen.*

In 1841 werden verleend:

29 zeebrieven voor reeds in de vaart zijnde schepen, en

20 zeebrieven voor nieuwe schepen; zoodat in het geheel werden uitgereikt

49 zeebrieven.

§ 12. *Over-boord-werping van ballast.*

Geene veranderingen.

§ 13. *Uitwijking van stoomschepen.*

Geene veranderingen.

§ 14. *Plaatselijke verordeningen van politie*

Bij drie publicatien van 12 Mei 1851 werden gearresteerd:

1°. een *Reglement op de logementen, herbergen, tapperijen, nachthuizen enz. in de stad en voorsteden van Batavia;* (*)

(*) Besluit van 12 Mei 1851, n°. 105 (*Javasche Courant* 1851, n°. 53).

2°. een *Reglement op de dienst der brandspuiten te Ternate;* (*)

3°. een *Reglement voor de bakkers te Macassar;* (†)

Onder de plaatselijke verordeningen welke in den loop van 1851 nog tot stand kwamen, moet ook vermeld worden een *Reglement en tarief voor de doodkistenmakers ter hoofdplaats* Djokjokarta. (§)

III. MAGT VAN DEN GOUVERNEUR-GENERAAL IN ZAKEN VAN JUSTITIE EN POLITIE.

Daar het aan het Bestuur in Indie noodzakelijk voorkwam, de verhouding van de officieren en manschappen der Nederlandsche Marine tot het Nederlandsch-Indische justitie-wezen te regelen, werd van hetzelve een voorstel ontvangen, strekkende om, ter vermijding van moeijelijkheden in den vervolge, met ampliatie van art. 162 4°. van het Reglement op de regterlijke organisatie en het beleid der justitie in Nederlandsch Indie, te bepalen, dat ingeval een jurisdictie-geschil mogt ontstaan tusschen eene Nederlandsch-Indische regtbank en eenen zee-krijgsraad der Koninklijke in Nederlandsch Indie gestationeerde marine, de Gouverneur-Generaal zal beslissen omtrent de competentie.

Gewigtige bezwaren zich tegen dat voorstel verzettende, werd aan het Bestuur in Indie te kennen gegeven, dat de geschiktste gelegenheid tot regeling van dit punt zich van zelf zou voordoen bij de behandeling van het uit Indie verwacht wordende concept-wetboek van strafregt, en dat, in afwachting daarvan, als regel zal behooren te gelden, dat wanneer personen, behoorende tot de Nederlandsche marine, een misdrijf plegen met andere personen, die voor den regter in Nederlandsch Indie te regt staan, of in zoodanig delict betrokken zijn, elk der beschuldigden, niettegenstaande de bestaande connexiteit, afzonderlijk voor zijnen bevoegden regter zal worden gebragt.

Tusschen den regent van Soerabaija en den kapitein der Maleijers aldaar ontstond een verschil van gevoelen nopens de vraag, wie de bevoegdheid heeft tot het geven van toestemming tot de sluiting en ontbinding van huwelijken tusschen vreemde Oosterlingen, Chinezen uitgezonderd.

De eerste grondde zijne aanspraak op die bevoegdheid, op de voorschriften der Mohammedaansche godsdienst; de tweede op de van oudsher bestaan hebbende gebruiken en op art. 22 van zijne instructie (*Staatsblad* van 1829, n°. 35).

Ook op grond van het deswege gevolgd wordende gebruik elders, had de resident aan den kapitein der Maleyers de bevoegdheid, waarvan hier de reden is, laten behouden.

De regent achtte zich met deze uitspraak bezwaard en verzocht dat de Gouverneur-Generaal zou beslissen.

Na den procureur-generaal en den Raad van Indie te hebben gehoord, werd met des residents uitspraak ingestemd, welke niet strijdig geacht werd met het toezigt, dat aan den regent toekomt over de zaken van de Mohammedaansche godsdienst, onder de aan hem ondergeschikte Javaansche bevolking.

IV. EENIGE MIDDELEN VAN BEHEER MET HET REGTSWEZEN IN VERBAND.

§ 1. *Burgerlijke stand.*

Het werd in 1851 noodig geacht om het reglement op het houden der registers van den burgerlijken stand voor de Europesche en daarmede gelijkgestelde personen

---

(*) Besluit van 12 Mei 1851, n°. 117 *Javasche Courant* 1851, n°. 53).
(†) „ „ 12 Mei 1851, „ 118 id. id.
(§) „ „ 12 Mei 1851, „ 106 id. id.

in Nederlandsch Indie, vastgesteld bij het besluit van 10 Mei 1849, n°. 4. (*Staatsblad* n°. 25), aan te vullen met een 87ste artikel, luidende als volgt:

„Alle overtredingen van de voorschriften van dit Reglement, begaan door bijzon„dere personen, en waartegen bij dit reglement geene straffen zijn bedreigd, wor„den gestraft met eene geldboete van *f* 25 tot *f* 100, terwijl, bij onvermogen tot „betaling der boeten, als lijfsdwang wordt ondergaan eene gevangenisstraf van éénen „dag voor elke verschuldigde *f* 25 (*Staatsblad* 1851, n°. 64)."

In den aanvang der maand December 1851 werden *bepalingen vastgesteld nopens de voltrekking van huwelijken van inlandsche Christenen in de Moluksche eilanden Staatsblad* 1851, n°. 70), en de deswege in acht te nemen formaliteiten.

Eene in de maand Januarij 1851 door de weeskamer te Soerabaija gedane vraag, of de bepalingen nopens de voogdij, voorkomende in het Burgerlijk Wetboek, ook van toepassing moeten worden geacht op Afrikanen (Negers), gaf aanleiding om te onderzoeken, of van hun overlijden aanteekening wierd gehouden in de registers van den burgerlijken stand.

Het bleek dat dit alleen te Samarang plaats had.

In verband met art. 8 der algemeene bepalingen van wetgeving en ter bevordering van gelijkvormigheid, werd daarom aan den procureur-generaal bij het Hooggeregtshof van Nederlandsch Indie opgedragen, om de ambtenaren van het openbaar ministerie te gelasten, aan alle ambtenaren van den burgerlijken stand onder hun ressort mede te deelen, dat van het overlijden van Afrikanen geene aangiften mogen worden opgenomen in de registers van den burgerlijken stand, en dat art. 360 van het Burgerlijk Wetboek op hen niet van toepassing is.

§ 2. *Notariaat.*

Na de invoering van de nieuwe wetgeving werd het noodig, om het bestaande doch verouderd notarieel salaristarief te herzien, en meer met die wetgeving in verband te brengen.

Dien ten gevolge werd, met intrekking van alle dienaangaande bestaande verordeningen, voor zooverre tot dezelve niet uitdrukkelijk wordt verwezen, voorloopig vastgesteld, een *Tarief tot bepaling der hoegrootheid en den vorm van taxatie van het honorarium der notarissen in Nederlandsch Indie, gelijk mede van de voorschotten, welke van hen in rekening zullen worden geleden*, doch met bepaling, dat dit nieuwe tarief eerst met den 1sten Januarij 1852 in werking zou komen (*Staatsblad* 1851, n°. 27).

In verband met art. 141 van het Reglement op de regterlijke organisatie en het beleid der justitie, en art. 104 der bepalingen, omtrent de invoering van en den overgang tot de nieuwe wetgeving, werd, op voorstel van den resident van Cheribon en het Hooggeregtshof, bepaald, dat de protocollen, repertoires en registers van de voormalige notarissen in de residentie Cheribon, welke reeds gedurende vijf jaren op het residentie-kantoor zijn nedergelegd, overgebragt zullen worden naar de griffie van den raad van justitie te Batavia, terwijl die, welke nog niet zoo lang op dat kantoor berusten, daar moeten verblijven, tot dat vijf jaren na de nederlegging zullen verloopen zijn.

§ 3. *Translateurs.*

Bij gelegenheid dat er sprake was van de verevening eener declaratie van kosten, ingediend door eenen translateur te Padang, wegens de vertaling in het Maleisch van eenige door den raad van justitie aldaar geslagene vonnissen, werd het tevens noodig geacht daaromtrent een vast voorschrift uit te vaardigen.

Daarom werd bepaald:

1°. dat zoo dikwijls volgens de wet een vonnis, behalve in het Nederduitsch, ook in eene inlandsche taal moet worden geschreven en door den regter onderteekend, de regter de bevoegdheid zal hebben, om, wanneer hij zich niet in staat

gevoelt zonder hulp den inlandschen tekst te leveren, zich daarin te doen voorlichten door eenen van gouvernementswege bezoldigden translateur, of, indien de assistentie van dezen niet heeft kunnen plaats vinden, door eenen anderen translateur, die alsdan op den bepaalden voet zal worden betaald;

2°. dat echter de hulp van eenen translateur niet zal worden ingeroepen en verleend, dan tegen eene schriftelijke verklaring van den regter, dat hij die voorlichting noodzakelijk heeft geacht.

3°. dat dan ook geene declaratie van salaris zal worden gevalideerd dan onder overlegging van die verklaring, van welke door de algemeene Rekenkamer telkens een afschrift aan het Hooggeregtshof en aan de Regering zal worden ingezonden;

4°. dat het Hooggeregtshof en de raden van justitie op denzelfden voet zullen bevoegd zijn, om zich, in geval van revisie of hooger beroep van een ook in eene inlandsche taal geschreven vonnis, door een translateur te doen voorlichten (*Staatsblad* 1851, n°. 58).

§ 4. *Weeskamers.*

In afwachting der vaststelling van eene nieuwe instructie voor de weeskamers in Indie, werd overgegaan tot de intrekking van art. 63 van de thans werkende instructie (*Staatsblad* 1818, n°. 72), voorschrijvende, dat de bij die collegien geplaatste ambtenaren jaarlijks in de eerste vergadering eenen eed van zuivering zullen moeten afleggen. Tot deze intrekking is echter niet overgegaan dan nadat gebleken was, dat de jaarlijksche zuiveringseeden, onder de voormalige wetgeving algemeen aangenomen, altijd mishaagd hebben en gewoonlijk als bloote formulieren afgelegd of vergeten werden, en bovendien voor het gevoel al te hinderlijk waren.

Ten einde de goede werking te verzekeren van het Koninklijk besluit van 24 November 1849, n°. 81 (verhandeld bij het Indisch Staatsblad van 1850, n°. 8) werden de weeskamers in Nederlandsch Indie aangeschreven, om op den laatsten Junij en laatsten December van elk jaar aan het Gouvernement in te zenden lijsten, volgens het voorgeschreven model, van bij haar berustende verevende nalatenschappen van in 's Lands burgerlijke dienst overleden personen en van burgerlijke en militaire gepensioneerden, bedragende *f* 250 en daar beneden, ten einde door de erfgenamen te worden gereclameerd bij het Departement van Kolonien in Nederland (*Staatsblad* 1851, n°. 44).

Van af 1845 bestond eene dergelijke bepaling reeds voor de militaire nalatenschappen.

Hieronder volgt een beknopt overzigt van de geldelijke uitkomst van het beheer der drie op de hoofdplaatsen van Java gevestigde weeskamers, en van het collegie van boedelmeesters te Batavia, loopende over het jaar 1851.

a. Weeskamers.

	BATAVIA.	SAMARANG.	SOERABAIJA.
Inkomsten.			
Renten op kapitalen	*f* 183,480:63	*f* 68,570:75	*f* 23,598:56
Provisie.	6,372:18^{5}	7,349:118	7,954:09
Salaris, leges enz.	152:08^{5}	2,018:99	912:07
	f 190,004:90	*f* 77,939:52	*f* 32,464:72
Uitgaven.			
Renten op kapitalen.	*f* 70,566:95	*f* 47,765:105	*f* 21,653:20
Administratiekosten	70,340:22		1,658:88
	f 140,906:117	*f* 47,765:105	*f* 23,311:108
Meer baten dan lasten. . . .	*f* 49,097:93	*f* 30,173:67	*f* 9,152:84

b. Collegie van boedelmeesteren te Batavia.

Inkomsten.

Renten op kapitalen		*f* 113,058:50
Provisie, salaris, leges enz.		9,830:21
		f 122,888:71
Uitgaven.		
Renten op kapitalen	*f* 53,280:99	
Administratiekosten enz.	49,490:60	
		102,771:39
Meer baten dan lasten. .		*f* 20,117:32

Het saldo van het fonds van het collegie voor administratie en reserve bedroeg onder ultimo December 1851, *f* 394,760:43.

§ 5. *Verlijding en bewaring van eigendomsbewijzen, van hypotheken op vastigheden.*

In het laatst der maand Mei 1851 werden de noodige door de Algemeene Rekenkamer voorgedragen voorzieningen in werking gebragt, ter verzekering dat het leggen van hypothecair verband op onroerende zaken, ten behoeve van het Gouvernement, behoorlijk gevolg hebbe, waartoe gelijktijdig eenige modellen werden voorgeschreven (*Staatsblad* 1851, n°. 36).

In het Verslag over 1850 werd onder de rubriek „landsgebouwen en w aterstaa

(afdeeling I) onder de belangrijkste gebeurtenissen in dat jaar opgeteekend, de op den 4den October 1850 te Samarang plaats gehad hebbende brand, waardoor het stadhuis aldaar voor een groot gedeelte in de asch werd gelegd.

Ter voorziening in het bij die gelegenheid geleden verlies van de protocollen en registers van acten van eigendom, eigendomsovergang, hypotheek, cessie en borgtogt, werden in het laatst van September 1851 voorschriften gegeven en de noodige bepalingen openbaar gemaakt (*Staatsblad* 1851, n°. 50).

§ 6. *Gevangenissen.*

Door den resident van de zuid-ooster-afdeeling van Borneo, werd de vraag geopperd, of aan de vrouwen en kinderen van tot dwangarbeid veroordeelden ook vivres uit 's Lands voorraad of voor gouvernementsrekening mogen worden verstrekt.

In verband met het bepaalde bij de resolutie van 29 Januarij 1831, n°. 16 (*Staatsblad* n°. 10), was reeds in 1841, bij besluit van 23 Mei, n°. 15, bepaald, dat de volgelingen van bannelingen, ten aanzien hunner voeding en kleeding, gelijk zullen zijn gesteld met de bannelingen zelven.

Het bleek toen dat deze bepaling destijds niet algemeen bekend was gemaakt, zoodat besloten werd om aan haar alsnog eene plaats in te ruimen in het Staatsblad (*Staatsblad* 1851, n°. 43).

Bij de resolutie van 22 Januarij 1831, n°. 16 (*Staatsblad* n°. 10), was aan alle gecondemneerden tot bannissement buiten den ketting in Nederlandsch Indie vergund, zich voor 's Lands rekening door hunne vrouwen en kinderen te doen vergezellen naar de plaatsen hunner bestemming.

De strekking van deze vergunning werd algemeen niet goed begrepen, weshalve het noodig geacht werd te verklaren, dat de aangehaalde resolutie toepasselijk is op allen die hunne straf moeten ondergaan buiten de plaats der veroordeeling, om het even of die zij *op* of wel *buiten* Java (*Staatsblad* 1851, n°. 71).

De vroeger daargestelde bepalingen om geene gevangenen of kettinggangers te transporteren dan na hen vooraf aan een geneeskundig onderzoek te hebben onderworpen, bleken niet voldoende te zijn tot bereiking van het doel dat men zich daarvan had voorgesteld.

De ondervinding had geleerd, dat zij, na soms weken en maanden in de gevangenis te zijn opgesloten geweest, aan geene beweging of vermoeijenis meer gewoon, schijnbaar gezond zoodanig verblijf verlieten, doch zeer spoedig gedurende het transport ongesteld werden, en daardoor, bij aankomst, gedurende een geruimen tijd voor het verrigten van arbeid ongeschikt waren en soms langdurig sukkelden of wegkwijnden.

Mitsdien werd besloten, om hen op nieuw te doen onderzoeken op die plaatsen, waar zij moesten doortrekken en waar een geneesheer, met de civile geneeskundige dienst belast, aanwezig is, om, bij gebreken of ziekten, te worden aangehouden tot na hunne herstelling, terwijl voor de gezonden een bewijs moet worden afgegeven, dat zij in staat zijn hunne bestemming te volgen.

Tevens werden de gewestelijke autoriteiten aangeschreven, om, bij overvoer over zee van bannelingen of veroordeelden tot dwangarbeid, met klem de reeds bestaande reeds vroeger uitgevaardigde bepalingen te handhaven.

Gedurende het jaar 1851 werden op de volgende plaatsen gevangenissen voltooid, daargesteld, vernieuwd, veranderd of vergroot, als:

te Weltevreden (Batavia);

„ Manon Djaija (Preanger Regentschappen);

„ Patjitan;

„ Koedoes (residentie Japara);

„ Modjokerto (residentie Soerabaija);

„ Malang en Bangil (residentie Passaroean);

„ Pradjekan (residentie Bezoekie);

te Topedjawa,
„ Bonthain,
„ Saleijer,
„ Macassar,
} gouvernement van Celebes en onderhoorigheden,
„ Palembang, en
„ Banjermassing.

In den aanvang van het jaar 1846 werd aan eene speciale commissie opgedragen om te onderzoeken de middelen tot verbetering van het lot der veroordeelden tot dwangarbeid.

Er verliep een geruime tijd, voor dat eenig resultaat van het onderzoek dezer commissie bekend werd.

Eindelijk werd ontvangen een ontwerp van bepalingen ter voorkoming van personsverwarring onder de veroordeelden. De overwegingen, waartoe dat ontwerp aanleiding gaf, waren bij de sluiting van het jaar 1851 nog niet afgeloopen.

In 1844 was bepaald, dat het fort te Meester Cornelis zou worden ingerigt tot gevangenis voor officieren en civiele personen, die tot eenvoudige detentie veroordeeld zijn (*Staatsblad* van 1844 n°. 19).

Uit een ter zake in 1851 ingesteld onderzoek bleek, dat aan deze bepalingen tot dusver geen gevolg was gegeven; terwijl de noodzakelijkheid daarvan bovendien moest worden ontkend, bijaldien aan de civiele en militaire gevangenis te Weltevreden eenige uitbreiding wierd gegeven.

Daartoe werd besloten met intrekking van de in 1844 daargestelde bepaling.

In den loop van 1851 werd het Gouvernement aangezocht, om zich te verklaren nopens een aanbod van een lid der Hervormde gemeente te Batavia, om in de gevangenis te Weltevreden godsdienstige voorlezingen te houden.

Dat aanbod gaf aan het bestuur over de Protestantsche kerk aanleiding, om een onderzoek in te stellen, ten aanzien van het bezoeken der gevangenen door Hervormde leeraren.

Uit dat onderzoek bleek overtuigend, dat geene de minste redenen bestonden om te twijfelen aan de belangstelling van de Hervormde geestelijkheid in dit gedeelte van het dienstwerk.

Het Gouvernement vermeende zich van alle bemoeijenis ten deze te moeten onthouden, en liet deze aangelegenheid mitsdien over aan de autoriteiten belast met het toezigt over de gevangenis.

V. Statistiek van de regtsbedeeling in strafzaken.

In de zesde aflevering van den vierden jaargang van het regtskundig tijdschrift: *Het regt in Nederlandsch Indie* komt onder anderen voor eene „*statistieke opgave omtrent de regtsbedeeling in strafzaken in Nederlandsch Indie, over de jaren* 1850 *en* 1851, *zoowel voor den burgerlijken als militairen regter.*"

Deze statistieke opgave, uit officiele bronnen geput, komt belangrijk genoeg voor, om een exemplaar daarvan hierbij te voegen. (Zie bijlage A.)

E. Eeredienst.

§ 1. *Protestantsche.*

Na gedurende ruim anderhalf jaar belast te zijn geweest met het voorzitterschap van het bestuur over de Protestantsche kerken in Nederlandsch Indie, verzocht het lid in den raad van Indie *C. S. W.* graaf *van Hogendorp*, daarvan voor den vervolge te worden ontheven. Die ontheffing had plaats in de maand Mei 1851, onder dankbetuiging voor de bewezene diensten.

Na eenigen tijd te zijn waargenomen door den vice-resident, den predikant dr. *J. G. G. Bierhaus*, werd voormeld presidium in September 1851 opgedragen aan mr. *P. Mijer*, destijds procureur-generaal bij het Hooggeregtshof in Nederlandsch Indie.

Met terugzigt op hetgeen deswege voorkomt in het Verslag over 1849, wordt thans aangeteekend, dat in de maand Maart 1851 door het kerkbestuur werd ingediend een algemeen verslag aangaande den godsdienstigen en zedelijken toestand der verschillende gemeenten in Indie over het jaar 1848, zooals voorgeschreven is bij art. 24 van het reglement voor dat bestuur (*Staatsblad* van 1844, n°. 34). De slotsom van dat verslag is, dat hoezeer hier en daar gunstige teekenen van leven en geest redenen geven tot verblijding in het algemeen, de toestand der Protestantsche Kerk te wenschen overlaat, en nog veel tot verbetering en opwekking te doen overblijft.

Bij art. 6 van het koninklijk besluit van 3 Augustus 1849, n°. 64, werd bepaald, dat bijaldien de Evangelisch-Luthersche gemeente te Batavia met de Hervormde gemeente aldaar wordt vereenigd, er onder de predikanten te dier plaatse steeds één zal zijn, genomen uit het Evangelisch-Luthersche kerkgenootschap. (Zie Verslag over 1849.)

In verband hiermede werd bij besluit van 2 Augustus 1850, n°. 1, bepaald, dat bijaldien binnen den tijd van één jaar de bedoelde vereeniging niet tot stand mogt komen, de benoeming van een vierden predikant te Batavia daarvan niet langer afhankelijk zal worden gelaten.

Naar aanleiding van deze bepaling, verzocht de kerkeraad der Luthersche gemeente te Batavia inlichtingen nopens den voet, waarop de bedoelde vereeniging, naar het gevoelen der Regering, zou moeten plaats hebben.

Aan dit collegie werd daarop te kennen gegeven:

dat de toetreding van de Evangelisch-Luthersche gemeente te Batavia tot het Protestantsche kerkgenootschap, uit den aard der zaak, uit vrije beweging behoorde te geschieden;

dat de Regering zich uit dien hoofde van het geven der verzochte inlichtingen vermeende te moeten onthouden: doch dat zij den wensch koesterde, dat de bezwaren, welke zich tot dusverre tegen deze toetreding verzet hadden, door minnelijke schikking uit den weg zouden worden geruimd.

Uit deze opmerking nam de kerkeraad op nieuw aanleiding, om op deze zaak terug te komen, en te verklaren, dat het met zijne zienswijze en naar hij vertrouwde ook met die der gemeente strookte, om de vereeniging uit vrije beweging tot stand te brengen en dat het evenmin aan de gemeente als aan den kerkeraad kon worden geweten, dat de zaak dusverre haar beslag nog niet had verkregen, doch dat men zich voorstelde, om alsnu ernstige pogingen in het werk te stellen, om eindelijk tot eene gewenschte vereeniging te komen.

Na deze verklaring vermeende de Regering dat daartoe zou bijdragen eene tijdelijke schorsing van de hierboven aangehaalde bepaling, nopens de benoeming van eenen vierden predikant voor Batavia.

Onderscheidene Engelsche en Amerikaansche ingezetenen van Batavia hadden eene geldelijke tegemoetkoming verzocht tot gedeeltelijke bestrijding van de uitgaven voor bezoldiging van eenen predikant en van verdere kerkelijke uitgaven ten behoeve van de openbare godsdienstoefening eener gemeente van de gevestigde Anglikaansche Kerk.

Ten gevolge daarvan werd aan de adressanten te kennen gegeven:

dat er geene bedenkingen tegen bestaan, om telken jare, op aanvrage der belanghebbenden, eene ondersteuning te verleenen als tegemoetkoming in de kosten der openbare godsdienstoefening van de Engelsche gemeente te Batavia; en om het bedrag daarvan telkens te regelen naar dat der door de gemeente zelve bij-

eengebragte gelden, behoudens het bij de Engelsche wetsbepaling voor het inkomen van eenen predikant, gevestigd op eene plaats buiten Europa, vastgestelde maximum van 800 pond sterling 's jaars;

dat het Nederlandsch-Indisch Gouvernement dien ten gevolge genegen is, om over den jare 1851 eene ondersteuning te verleenen, nadat, ten genoege der Regering, zal zijn aangetoond het bedrag door de gemeente zelve voor dat jaar bijeengebragt.

Tot dusverre was men bij het verleenen van bijdragen uit 's Rijks schatkist voor kerkelijke inrigtingen niet naar een vast beginsel te werk gegaan.

Herhaalde aanzoeken van verschillende kanten om geldelijke ondersteuning deden in den loop van het jaar 1851 raadzaam achten, een bepaald beginsel te volgen.

Mitsdien werd in 1851 de volgende regel aangenomen: namelijk dat op die plaatsen, waar van gouvernementswege blijvend Christelijke geestelijken bescheiden zijn en bezoldigd worden, bij ongenoegzaamheid der middelen van de gemeente om, bij een ordelijk beheer der geldmiddelen, in de kosten van de openbare Christelijke eeredienst op eene betamelijke wijze te voorzien, van gouvernementswege daartoe, voor zooveel de omstandigheden dit gedoogen, zal worden bijgedragen.

In October 1851 werd op voorstel van het kerkbestuur bepaald, dat de verschillende gemeenten in de residentie Soerabaija door de predikanten twee maal 's jaars zullen worden bezocht, met dien verstande, dat de regeling voor de gemeente Grissee vastgesteld en volgens welke een predikant van Soerabaija die gemeente eenmaal 's maands bezocht, zal blijven stand houden, en de gemeente te Modjokerto, behalve op de doorreis naar Kedirie, tweemaal 's jaars, nog twee maal 's jaars afzonderlijk zal worden bezocht. Met het oog op de belangrijkheid der gemeente te Modjokerto, werd het noodig geacht haar minstens viermaal 's jaars door eenen leeraar te doen bezoeken.

Gelijktijdig werden de onderscheiden kerkeraden *op* en *buiten* Java gemagtigd, om de kerkelijke reizen door de predikanten jaarlijks te laten doen, met inachtneming van de deswege bestaande voorschriften. Vroeger en ook in den aanvang van het jaar 1851, waren voor het doen van dusdanige reizen speciale beschikkingen noodig van de Regering, welke echter door eene algemeene magtiging konden vervallen.

Die magtiging werd derhalve, ook ter vermindering van omslag en schrijfwerk, verleend.

Deze waren niet de eenige wijzigingen die noodig werden geacht in de ten jare 1850 ingevoerde regelingen ten aanzien der standplaatsen en jaarwedden van Protestantsche leeraren.

Immers deelde het kerkbestuur aan de Regering in November 1850 mede, dat in zijne voordragt, die tot de gouvernementsbeschikking had geleid, eene vergissing was ingeslopen, daarin bestaande, dat, terwijl bij 's Konings besluit van 3 Augustus 1849, n°. 64, *zeven* predikanten op eene jaarwedde van *f* 6000, en *negen* op eene bezoldiging van *f* 4800 's jaars waren toegestaan, bij die voordragt *zes* standplaatsen op eerstgemelde en *tien* op laatstgemelde jaarwedde waren voorgesteld en alzoo eene te min op *f* 6000 en eene te veel op *f* 4800 's jaars.

Om deze vergissing te herstellen werd bepaald, dat te Soerabaija zullen zijn gevestigd *twee* predikanten, ieder op eene jaarwedde van *f* 6000, in stede van eenen predikant op *f* 6000 en eenen op *f* 4800, zoo als in 1850 was vastgesteld.

In de laatste jaren waren de zendelingen *J. E. Höveker* en *F. H. Linemann* belast met de uitoefening van het leeraars-ambt te Ternate en Menado, en werden zij daarvoor uit 's Lands kas gedefroijeerd.

§ 2. *Roomsch-katholijke.*

Ten gevolge van herhaalde aanzoeken van den baron *van Wijkersloot van Schalkwijk*, bisschop van Curium, en bezorger der Indische zendingen, om vermeerdering van Roomsch-katholijke geestelijken voor de dienst in Indie, werd het Indisch Bestuur

uitgenoodigd zijn gevoelen mede te deelen ten aanzien der behoefte aan meer Roomsch-katholijke geestelijken, doch om vooraf een onderzoek in te stellen ten opzigte van het aantal tot dit kerkgenootschap behoorende bewoners, hetzij burgers of militairen, op de buitenbezittingen.

Dat onderzoek duurde bij het einde van 1851 nog voort.

Intusschen was de bisschop van Curium in zooverre op zijne aanvrage teruggekomen, dat hij verzocht, dat aan twee Roomsch-katholijke geestelijken, die als hulppriesters naar Java wenschten te vertrekken, mogt worden verleend het radicaal, ten einde in Indie werkzaam te kunnen zijn, en dat aan hen, bij eventuele vermeerdering van het getal *bezoldigde* Roomsch-katholijke geestelijken in Oost-Indie of ingeval van plaatsing bij voorkomende vacatures, zouden worden toegekend de geldelijke voordeelen daaraan bij de bestaande bepalingen verbonden.

Hierdoor werden de bezwaren vermeden aanvankelijk bestaande tegen de uitbreiding van het *bezoldigd* personeel en de daarop gebaseerde voordragt tot uitzending van *bezoldigde* geestelijken.

Dit gewijzigd verzoek van den bisschop, bezorger der Indische zendingen, werd dan ook bij een Koninklijk besluit ingewilligd.

Naar aanleiding eener, in November 1851, gedane vraag, werd aan den bisschop, coadjutor van den apostolischen vicaris te Batavia, te kennen gegeven, dat er bij het Gouvernement geen bezwaar tegen zou bestaan, dat de geestelijke, die destijds, met goedkeuring van het Gouvernement, eene kerkelijke bezoekreis zou ondernemen naar de Westkust van Borneo, aldaar een onderzoek deed naar de mogelijkheid om derwaarts een of meer Roomsch-katholijke geestelijken als zendelingen te dirigeren en, zoo mogelijk, aldaar het noodige daartoe voorbereidde, mits de bedoelde zendelingen zich onderwierpen aan de bepalingen voor de Protestantsche Nederlandsche en vreemde zendelingen, vastgesteld bij *Staatsblad* van 1834, n°. 3 en 1837, n°. 39.

Na bekomen toestemming der Regering, werden in den loop van het jaar 1851 door de Roomsch-katholijke geestelijken de volgende kerkelijke reizen ondernomen:

1°. door den onder-pastoor *J. P. N. Sanders*, in de eerste afdeeling op Java;

2°. door den bisschop van Colophon, in partibus infidelium, *P. M. Vrancken*, coadjutor van den apostolischen vicaris te Batavia, vergezeld van den postoor *H. van der Grinten*, in de tweede afdeeling op Java;

3°. door den pastoor *N. Moonen*, in de derde afdeeling op Java;

4°. door den onder-pastoor *J. P. N. Sanders*, naar de wester-afdeeling van Borneo;

5°. door den onder-pastoor *C. de Hesselle*, naar Celebes en de Molukken;

6°. door den onder-pastoor *A. C. Claessens*, naar Banka en Riouw.

Uit het Verslag over 1849 blijkt, dat het een der R.-k. geestelijken was gelukt, om, bij gelegenheid van een kerkelijke bezoekreis op het eiland Banka, eenige Chinezen tot de R.-k. leer te doen overgaan.

Men telde in het laatst van 1849 op Banka 58 Chinezen die zich Christenen noemden.

De resident van Banka heeft daaromtrent het volgende berigt:

„Onder de Chinezen op Banka bevindt zich een honderdtal die het R.-k. geloof „hebben omhelsd.

„Mij is niet gebleken van botsingen, welke vroeger wel eens beweerd zijn plaats „te hebben gevonden, ontstaande uit verschil van godsdienst tusschen deze en de „overige Chinezen op dit eiland."

De gebouwen, uitmakende de pastorij en kosterswoning, gelegen aan de beide zijden van het R.-k. kerkgebouw te Weltevreden, verkeerden reeds lang in zoodanig bouwvalligen toestand, dat zij noodwendig voorziening vereischten; de geestelijken waren reeds verpligt geweest tot hunne huisvesting eene particuliere woning in te huren.

De geldmiddelen van de gemeente waren ontoereikend om de kosten te bestrijden voor de daarstelling van een nieuw gebouw, geschikt tot woning van den bisschop, en de vertimmering van de gebouwen tot eene pastorij en kosterswoning.

Het Gouvernement verleende dus daarvoor eene tegemoetkoming van ruim zestien duizend gulden.

§ 3. *Mohammedaansche.*

De verslagen van de hoofden van gewestelijk bestuur op Java komen in het algemeen hierop neder, dat de Mohammedaansche schadjü (priesters) zich ook in het afgeloopen jaar onderscheiden door een stil, rustig en ordelijk gedrag.

Gedurende dit jaar vertrokken van Java en Madura, ter bedevaart naar Mekka 104 personen, terwijl er in het geheel 145 van daar terugkeerden.

F. Instellingen van Liefdadigheid.

Gedurende het jaar 1851 zijn uit 's Lands kas betaald:

aan het Parapatten-weeshuis	*f* 6,000.00
aan de commissien tot ondersteuning van behoeftige Christenen te Batavia, Samarang en Soerabaija	19,327.00
voor het onderhoud der weeskinderen in de Protestantsche en Roomsch-katholijke weeshuizen te Samarang, en voor tractementen aan het personeel dezer instellingen enz., alsmede voor het oudemannen-huis aldaar	35,936.00
aan onderhoud van leprozen in de Molukken	3,059.00
aan het armbestuur te Amboina	2,000.00
voor te gemoetkoming aan onderscheidene Europeanen	1,721.00
voor noodlijdenden onder de inlanders	28,886.00
	f 96,929.00

Tot voltooijing van het in aanbouw zijnde krankzinnigengesticht te Samarang, werd eene som van *f* 6818 aan geld en materialen beschikbaar gesteld, makende, met de vroeger voor de inrigting toegestane fondsen, te zamen een bedrag uit van *f* 18,852.

Te Batavia werd een proef-bewaarschool opgerigt, voor welke uit 's Lands kas in eens *f* 1310, en voorts gedurende 1851, eene som van *f* 90 's maands werd toegestaan.

Nog werd magtiging verleend om aan het blindengesticht te Palembang eene som van *f* 100 's jaars uit te keeren.

De berigten omtrent den toestand der liefdadige gestichten luidden over het algemeen vrij gunstig.

Daar waar zulks noodig was werd de liefdadigheid der ingezetenen, en niet te vergeefs, ingeroepen.

G. Burgerlijke geneeskundige dienst.

De bestaande organieke bepalingen betreffende het algemeen en gewestelijk beheer over dezen tak van dienst, ondergingen in 1851 geene veranderingen. Het navolgende plaatselijke overzigt nopens den gezondheidstoestand der bevolking zal van zelf leiden tot het erlangen van een algemeen overzigt, hetwelk voor 's hands kan gezegd worden zeer bevredigend te zijn, vooral wanneer in aanmerking genomen wordt, dat de zorgen van het beperkte personeel, door het uitbreken der cholera in bijna alle deelen der Nederlansch-Indische bezittingen, aanmerkelijk vermeerder-

den, en het presteren der dienst in die gewesten met elders ongekende moeijelijkheden verbonden is.

Vermits de tegengang dier ziekte in het bijzonder de aandacht der geneeskundigen gaande hield, zij vooraf nog medegedeeld wat deswege hoofdzakelijk door het geneeskundig bestuur werd gerapporteerd.

Nadat reeds sedert eenigen tijd de vrees voor het uitbreken dezer vreesselijke, voor de wetenschap nog duistere plaag, door berigten van elders was ontstaan, ontving men voor het eerst op den 12den April 1851 te Batavia het stellige berigt, dat zij te Samarang (waar 30 jaren te voren dezelfde epidemie zich ook het eerst vertoonde) was uitgebroken.

Het naauwkeurigst in het werk gesteld onderzoek had echter niet kunnen aantoonen van waar die ziekte gekomen was, zoodat men niets anders aannemen kon, dan dat zij zich op de plaats zelve had ontwikkeld.

Met eenen langzamen maar zekeren tred, breidde zij zich uit over bijna alle residentien van Java, tot dat zij in het laatst der maand November ophield.

In het geheel werden door haar, volgens de van de onderscheidene residentien ingekomen opgaven, 35,938 personen aangetast, van welke 14,328 alzoo 39.84% overleden.

Het Indisch Bestuur merkt echter aan, dat deze cijfers slechts eene betrekkelijke waarde hebben, doordien volstrekt geene zekerheid bestaat, dat alle ziektegevallen bekend zijn geworden.

Nadat de tijding van het uitbreken der ziekte te Batavia was ontvangen, werden de geneeskundigen terstond bijeengeroepen, om, in overleg met den chef der geneeskundige dienst, de beste maatregelen te beramen, aangezien het meer dan waarschijnlijk voorkwam, dat die epidemie zich niet bij één plaats bepalen zou.

Onder meer andere, werd het denkbeeld van besmettelijkheid der ziekte verworpen, hygiënische voorschriften werden bepaald, en eene formule opgesteld waarvan, zoodra zich de eerste verschijnselen mogten openbaren, door een ieder zou kunnen worden gebruik gemaakt.

Het proces-verbaal dier bijeenkomst werd nog denzelfden dag bij circulaire aan de geneeskundigen op Java toegezonden, en bovendien in de Javasche courant geplaatst, terwijl aan de gewestelijke besturen werd opgedragen, om het in de inlandsche talen algemeen onder de bevolking bekend te maken.

Men dankt het aan deze voorzorgen, dat de epidemie zich niet verder uitbreidde en de sterfte betrekkelijk gering was.

Met uitzondering van die van Probolingo ontvangen, luidden alle berigten der geneeskundigen, dat de voorschreven mixtuur, door den anders niet zelden van Europesche geneesmiddelen afkeerigen inlander, met vertrouwen werd genomen.

Gelukkig was de voorraad in het magazijn van geneesmiddelen zoo groot, dat in de behoefte van alle plaatsen kon worden voorzien.

Bestond hier of daar gebrek, dan werd daarin door bemiddeling van het postwezen onmiddellijk voorzien.

„Aangenaam", zegt de chef over de geneeskundige dienst, „is het mij te kunnen „verklaren, dat, zonder eenige uitzondering, de geneeskundigen en pharmaceuten „in de vervulling hunner moeijelijke werkzaamheden, eenen ijver, eene belangstelling „en humaniteit hebben aan den dag gelegd, waardoor zij zeker allen lof verdienen."

Alsnu tot het geven van het boven toegezegde *plaatselijk* overzigt overgaande, diene het volgende:

JAVA EN MADURA.

BANTAM.

De gezondheidstoestand der bevolking was over het algemeen gunstig.

In den aanvang van het jaar, heerschten er wel is waar koortsen en ook later de cholera, doch haar karakter was niet zeer kwaadaardig.

Het uiterlijk voorkomen der bevolking gaf eene toenemende welvaart te kennen. Alleen in het oostelijk en zuidelijk gedeelte der residentie was die gesteldheid minder gunstig.

De lepra kwam zelden voor; het aantal leprozen bedroeg in de geheele residentie niet meer dan 40.

De syphilis was eveneens weinig verspreid en werd zooveel mogelijk tegengegaan.

De geneeskundige dienst werd door officieren van gezondheid van het leger uitgeoefend.

BATAVIA.

Omtrent den gezondheidstoestand der bevolking kwamen, behoudens het uitbreken der cholera, ook van dit gewest geene ongunstige berigten in.

In het begin van het jaar heerschten de natuurlijke pokken in de zuider en ooster districten der Ommelanden.

Ook in de stad en voorsteden van Batavia heerschte die ziekte, doch het aantal sterfgevallen was zeer gering.

Wat aangaat de ongezondheid der oude stad Batavia, waarvan de oorzaak, volgens velen, uitsluitend zou moeten gezocht worden in de nadeelige uitwerkselen der om die stad gelegene moerassen, kon gezegd worden dat dezelve in de beide laatste jaren aanmerkelijk is verbeterd, door de gegravene afleidingen voor den afvoer van het stilstaand water uit de lager gelegene terreinen, zoo ook door ophooging dier vlakten, terwijl tevens door ondervinding meer en meer bevestigd werd de ongegrondheid of overdrijving van het vermoeden, als of de nadeelige uitwasemingen der in de kampongs (dorpen) bestaande begraafplaatsen der inlanders medewerkten tot het voortduren van den staat van ongezondheid.

Buiten de door het Gouvernement bezoldigde geneesheeren, werd de civiele practijk door nog zes anderen en ook door officieren van gezondheid uitgeoefend, zoodat ruimschoots in de behoefte aan geneeskundige hulp kon worden voorzien.

De civiele gestichten ontvingen de noodige geneesmiddelen uit de stads-apotheek, buiten welke echter nog drie andere apotheken gevestigd bleven.

De dirigerende officier van gezondheid roemde zeer het bij die apotheken aanwezige materiaal en de bediening bij dezelve.

In den loop van 1851 werden in het stadsverband 1158 zieken verpleegd, waarvan 831 herstelden, 249 overleden en 78 in behandeling bleven.

De in de nieuwe stadsgevangenis gebouwde ziekenzalen voldeden zeer goed. Gedurende de cholera-epidemie werden dezelve ook voor de daaraan lijdenden opengesteld.

„Belangrijk", schreef de eerste stadsgeneesheer, „is de gunstige verhouding, „welke zich dit jaar, ongeacht het heerschen der cholera, die 5 slagtoffers weg-„sleepte, in dit etablissement heeft doen opmerken; het is eerst het 2de jaar van „de in-bezit-neming der stadsgevangenis, en reeds kan ik met gerustheid verzeke-„ren, dat alle daarover gekoesterde verwachtingen overtroffen zijn.

„In 1850 bedroeg het aantal behandelde lijders 338 met 29 en in 1851 reeds „niet meer dan 233 met 18 sterfgevallen."

BUITENZORG.

Ongeacht de menigvuldige regens in 1851 aldaar gevallen, liet de gezondheidstoestand weinig te wenschen over.

Behalve de cholera heerschte er echter gedurende eenigen tijd de kinderziekte.

In den staat der syphilis werd weinig verandering waargenomen, omdat de middelen tot contrôle moeijelijk konden worden aangewend.

De civiele geneeskundige dienst werd door den officier van gezondheid van het garnizoen uitgeoefend.

Voor de behandeling van gevangenen zorgde een inlandsch geneeskundige. In gevallen van ernstigen aard werden zij echter overgebragt in een daartoe bestemd locaal en door genoemden officier verpleegd, hetgeen ook plaats vond met verwonde of zieke inlanders, wanneer dezen zich daartoe aanmeldden.

Op die wijze werden in 1851 45 personen verpleegd, waarvan 39 herstelden, 3 overleden en 3 in behandeling bleven.

KRAWANG.

De gezondheidstoestand der bevolking was gunstig.

In de vacature, ontstaan door het overlijden van den plaatselijken civielen geneesheer, werd voorzien.

Door het ontbreken van een algemeen verslag kunnen geene nadere bijzonderheden worden vermeld.

PREANGER REGENTSCHAPPEN.

Te Tjanjor is een civiel geneesheer gevestigd die van gouvernementswege eene toelage geniet.

Deze residentie werd niet door de cholera bezocht en de gezondheidstoestand was er zeer gunstig. Van eene bestaande inrigting voor zieken, gewonden enz., werd weinig gebruik gemaakt. Syphilis kwam zelden voor. De civiele geneesheer beweerde zelfs, dat die ziekte in de afgelegene zuidelijke districten onbekend is.

CHERIBON.

In deze residentie zijn twee officieren van gezondheid geplaatst.

De ingekomen berigten omtrent den staat der bevolking waren zeer gunstig.

De syphilis breidde zich echter uit. De in 1850 gewoed hebbende koortsen bleven in 1851 achterwege.

Daarentegen heerschte er de cholera, doch voornamelijk aan de strandplaatsen.

De gevangenissen leverden echter geen enkelen lijder aan die ziekte op.

TAGAL.

De berigten omtrent deze residentie waren vrij gunstig. Behalve de cholera hebben er echter ook koortsen geheerscht.

Te Tagal is een civiel geneesheer gevestigd onder het genot van eene geldelijke toelage van het Gouvernement.

PEKALONGAN.

Behalve een officier van gezondheid, is te Pekalongan ook een civiel geneesheer gevestigd.

De cholera heerschte er veelal aan de strandplaatsen. De bevolking had ook met epidemische koortsen te kampen, waarvan de oorzaak gezocht werd eensdeels in de bij haar bestaande gewoonte om vóór dat de nieuwe rijst geoogst kan worden, zich te vergenoegen met voedsel, afkomende van het afgeloopen tweede gewas, en daarna op eens te veel van de jonge, nog onrijpe rijst te nuttigen, en anderdeels aan de plotselinge dampkringsveranderingen, welke hier en daar met aanhoudende regens worden waargenomen.

Syphilis kwam hoogst zeldzaam voor.

KADOE.

Het van den officier van gezondheid aldaar ingekomen verslag was over het algemeen gunstig.

Met betrekking tot de syphilis was een stap tot verbetering gedaan, doordien de bij het bestuur bekende prostituées zooveel mogelijk in eene wijk verzameld werden en daardoor onder beter toezigt stonden.

Deze residentie werd ook door de cholera bezocht die er echter weinig slagtoffers velde.

SAMARANG.

De geheerscht hebbende cholera (welke echter op verre na niet zoo vele slagtoffers wegsleepte als in 1821) niet mede gerekend, was de algemeene gezondheidstoestand der bevolking vrij voldoende.

Het hoofd van het gewestelijk bestuur achtte echter meer geneeskundige hulp voor den inlander wenschelijk.

Het getal der van gouvernementswege gesalarieerde op de hoofdplaats gevestigde civiele geneesheeren, werd in den loop van 1851 van één op twee gebragt.

De civiele practijk werd ook nog uitgeoefend door een gepensioneerden dirigerenden officier van gezondheid der 1ste klasse, en door sommige geneeskundigen van het garnizoen.

Vroeger werd geklaagd zoowel over het locaal van het stadsverband te Samarang, als over gebrek aan oppassing der daarin verpleegd wordende lijders.

In het laatste werd voorzien, terwijl voorstellen tot vergrooting van het gebouw aanhangig waren.

Bij die inrigting werden in 1851 1347 zieken verpleegd, van welke 187 overleden.

De meesten waren lijdende aan koortsen en dysenterien.

Syphilis leverde mede een aanzienlijk aantal op.

Die ziekte kwam onder de bevolking van Salatiga ook menigvuldig voor.

Een vroeger voor publieke vrouwen bestemde kampong had opgehouden te bestaan.

Door Europesche ingezetenen der residentie werd tot herstel van gezondheid veel gebruik gemaakt van het gezonde klimaat van Oenarang, en de aldaar bestaande gelegenheid om tevens geneeskundige hulp te erlangen.

SOERAKARTA.

De geneeskundige dienst, welke te Soerakarta onder het beheer staat van een officier van gezondheid, werd er uitgeoefend door twee gepensioneerde officieren van gezondheid.

Een eigenlijk civiel ziekengesticht bestond er niet.

Syphilitische lijders werden verpleegd in het gevangenhuis. Men was echter begonnen een ander locaal daartoe in gereedheid te brengen.

Die ziekte breidde zich uit.

Met betrekking tot lepra en andere afzigtelijke ziekten werd medegedeeld, dat daarvoor op weinig palen afstands van de hoofdplaats eene inrigting bestaat, die door particulieren wordt onderhouden. Het aantal daaraan lijdenden werd opgegeven 480 te bedragen.

Het inlandsch bestuur rekende echter daaronder ook kreupelen, blinden enz.

Overigens kwamen van den toestand der bevolking geene ongunstige berigten in.

DJOKJOKARTA.

De berigten uit deze residentie ontvangen waren bijzonder gunstig.

Indien de verderfelijke zucht tot het schuiven van amfioen niet bestond, zou die residentie, volgens het rapport van den chef over de geneeskundige dienst, welligt eene der gelukkigste zijn van den geheelen Oost-Indischen Archipel.

De cholera sleepte er eenige lijders ten grave.

Syphilis kwam zelden voor: kwaadaardige ziekten, zoo als lepra enz., evenmin.

MADIOEN.

Ook deze residentie bleef verschoond van de cholera.

Daarentegen heerschten er koortsen en buikziekten.

De gezondheidstoestand der bevolking was vrij gunstig.

Te Madioen is een civiel geneesheer gevestigd. Te Ngawie werd de dienst door een officier van gezondheid waargenomen.

PATJITAN.

Ofschoon de algemeene gezondheidstoestand vrij gunstig was, zoo bleven toch, als gewoonlijk, vooral in de meer zeewaarts gelegene vlakten, tusschenpoozende koortsen soms epidemisch heerschen.

Slechts enkele lijders werden met syphilis aangetroffen.

De geneeskundige dienst werd door eenen officier van gezondheid uitgeoefend.

KEDIRIE.

Van tijd tot tijd deden zich koortsen voor, die echter gemakkelijk werden bestreden. De gezondheidstoestand was zeer voldoende. Ook daar was geen civiel geneesheer gevestigd en werd de dienst waargenomen door een officier van gezondheid.

BAGELEN.

Behalve het heerschen der cholera en koortsen, liet de gezondheidstoestand niets te wenschen over.

BANJOEMAAS.

De hoofdplaats bleef door de verplaatsing van den aldaar aanwezigen officier van gezondheid gedurende een geruimen tijd van geneeskundige hulp verstoken.

De ingediende rapporten luidden overigens vrij gunstig; zoo bestond er, vooral in de afdeeling Tjilatjap, een voordeelig verschil met andere plaatsen met betrekking tot de syphilis.

De cholera heeft er echter in 1851 geheerscht.

JAPARA.

In den loop van 1851 werden successivelijk twee officieren van gezondheid tijdelijk gedetacheerd, voornamelijk om onderzoek te doen naar eene in Februarij aldaar onder de bevolking uitgebrokene huidziekte, waardoor de lijders maanden achtereen onbekwaam werden voor den arbeid.

Eenvoudige middelen waren echter voldoende om dezelve te genezen.

Ook de cholera velde er een betrekkelijk aanzienlijk getal offers.

De in 1850 overledene particuliere geneesheer was, ondanks alle daartoe aangewende pogingen, nog niet kunnen worden vervangen.

REMBANG.

In enkele afdeelingen dezer residentie heerschte in de maand Maart eene koortsepidemie, welke aan gebrekkig voedsel werd toegeschreven, waarom, op aanzoek van den met de dienst belasten civielen geneesheer en met een gunstig gevolg, uitdeelingen van rijst en zout plaats vonden.

De cholera heerschte voornamelijk in de afdeeling Blora. De afdeeling Rembang bleef daarvan geheel vrij.

Niettegenstaande de daartegen aangewende middelen, kwam syphilis veelvuldig voor.

SOERABAIJA.

Het algemeen overzigt van den gezondheidstoestand der bevolking in de onderscheidene afdeelingen dezer belangrijke residentie was zeer voldoende.

De cholera heerschte er echter in 1851, doch, even als elders, werden de voorgeschrevene middelen tot tegengang veelal met het gunstigst gevolg toegediend.

Op de hoofdplaats vond men veel baat bij het gebruik van gezuiverd drinkwater.

Ofschoon de syphilis onder de inlandsche bevolking van de hoofdplaats Soerabaija sterk bleef heerschen, ondervond men voortdurend veel nut van de aldaar bestaande inrigting tot behandeling der daaraan lijdende vrouwen.

In het stadsverband en hospitaal voor publieke vrouwen werden in 1851 3238 personen verpleegd, van welke 2574 herstelden en 293 overleden.

Gedurende het heerschen der cholera werden vele gewone buikziekten waargenomen.

Het aantal van gouvernementswege gesalarieerde civiele geneesheeren te Soerabaija werd door de aanstelling van nog eenen stadsgeneesheer op twee gebragt.

De naar Krawang overgeplaatste civiele geneesheer te Grissee, werd in 1851 niet vervangen.

Door het tijdelijk aanwezen van een detachement op Bawean, werd de civiele dienst aldaar door een officier van gezondheid waargenomen.

Te Bankallang en Sumanap geschiedde zulks mede door militaire geneesheeren.

Te Modjokerto vestigde zich, na daartoe verkregen admissie, een gepensionneerd officier van gezondheid der Nederlandsche marine als civiel geneesheer.

PASSAROEAN.

Na de verdwijning der ook hier geheerscht hebbende clolera, werden in het regentschap Bangil koortsen waargenomen die echter niet gevaarlijk waren.

De toestand der bevolking was overigens vrij voldoende, doch het verdient opmerking dat, volgens de deswege door den chef der geneeskundige dienst ingediende opgave, van de vrouwelijke bevolking 33 % met syphilis besmet was. Onder de bevolking in het binnenland was die ziekte ook zeer verspreid.

De geneeskundige practijk werd, buiten den plaatselijken officier van gezondheid, uitgeoefend door een civielen geneesheer en een gepensionneerden officier van gezondheid.

Ook in deze residentie heerschte in den loop van 1851 de colera.

BEZOEKIE.

De gezondheidstoestand der bevolking was, volgens het door den chef der geneeskundige dienst ingediende verslag, bevredigend en de welvaart vrij algemeen.

Tot tegengang der syphilis werd echter geen voldoende zorg gedragen.

BANJOEWANGIE.

In deze afdeeling wordt de geneeskundige practijk uitgeoefend door een officier van gezondheid, die de aldaar gevestigde etablissementen van landbouw surveilleert.

De ziekeninrigting bij dat te Soekaradja liet veel te wenschen over; waarom besloten werd dezelve door een wel ingerigt steenen gebouw te doen vervangen. De daartoe benoodigde gelden werden bij besluit van 21 Februarij 1851 beschikbaar gesteld en het gebouw was op het einde van 1851 bijna voltooid.

De toestand der bevolking was zeer voldoende, hoezeer de cholera ook daar heeft geheerscht.

Slechts één geval van syphilis kwam voor. Volgens het berigt van den plaatselijken officier van gezondheid, was die ziekte in deze afdeeling onbekend.

Enkele gevallen, die zich voordeden, behoorden in de kampongs der Chinezen en Balinezen te huis.

ALGEMEEN OVERZIGT.

JAVA EN MADURA

Bij de civiele geneeskundige dienst in de onderscheidene residentien en afdeelingen op Java en Madura zijn in 1851 behandeld 28,763 zieken, dat is 4485 meer dan in 1850.

Het aantal sterfgevallen bedroeg 2927. De geheerscht hebbende cholera-epidemie bragt hoofdzakelijk daartoe het hare bij.

De verhouding, berekend voor de kustplaatsen en die binnen 's lands gelegen, was als volgt:

	behandeld.	overleden.
voor de kustplaatsen	9990	1089
„ andere plaatsen.	18,773	1838

De verdeeling in de onderscheidene residentien en afdeelingen was, als volgt:

NAMEN DER PLAATSEN.	Onder behandeling.	Bijgekomen.	Hersteld.	Overleden.	Blijven onder behandeling.
Batavia	268	3541	2964	485	360
Buitenzorg	15	246	237	9	15
Cheribon	301	4284	4320	154	111
Indramaijoe.	„	571	367	203	1
Krawang (*)	„	„	„	„	„
Serang	6	294	274	11	15
Tjandjor	5	71	65	6	5
Banjoemaas.	22	96	108	10	„
Djokjokarta	19	762	732	26	23
Gombong	„	63	58	5	„
Kedong Kebo	15	78	89	4	„
Klatten	3	75	72	3	3
Madioen	11	399	390	9	11
Magelang	16	565	481	92	8
Ngawie	„	99	99	„	„
Oenarang	3	30	31	1	1
Pattie	„	73	73	„	„
Plantoengan	9	„	9	„	„
Patjitan	12	315	305	8	14
Pekalongan	25	440	424	17	24
Rembang	„	195	182	9	4
Samarang	544	1979	2020	278	225
Salatiga	6	352	340	14	4
Soerakarta	12	108	102	18	„
Tagal.	12	5154	4474	678	14
Tjilatjap	102	161	226	25	12
Willem I	46	765	690	82	39
Bangkallang	2	151	129	13	11
Banjoewangie	26	2324	1950	370	30
Bezoekie.	3	264	251	6	10
Grissee	„	„	„	„	„
Kedirie	1	40	37	4	„
Passaroean	4	135	133	4	2
Probolingo	15	276	205	82	4
Soerabaija	267	2989	2588	297	371
Sumanap.	2	96	94	4	„
	1772	26,991	24,519	2927	1317
	28,763		28,763		

(*) Zonder geneesheer geweest.

BUITENBEZITTINGEN.

BENKOELEN.

Intermitterende koortsen waren aldaar de heerschende kwaal.

Syphilis kwam, behoudens een enkel geval van zeer goedaardigen aard, niet voor.

De weinige lijders aan lepra werden door de ingezetenen in een afzonderlijk gebouw onderhouden. Framboesia kwam menigvuldig voor en werd zelfs onder de epidemische ziekten genoemd. Onder de gevangenen was het aantal zieken zeer gering. De voor deze bestaande ziekeninrigting werd zeer geroemd.

LAMPONGS.

De bevolking bleef voortdurend afkeerig van het gebruik van Europesche medicamenten en riep de hulp van den geneesheer nooit uit eigen beweging in. Alleen gedurende het heerschen der cholera werd daarin eene gunstige verandering waargenomen.

PALEMBANG.

In weerwil van de oogenschijnlijk voor de ontwikkeling van ziekten voorhanden omstandigheden (te weten de ligging, het moerassige terrein, herhaalde overstroomingen, drukkende weêrsgesteldheid, ophooping der talrijke bevolking binnen een beperkt bestek. enz.) bleek het meer en meer dat deze residentie, en vooral de hoofdplaats, voor gezond moet worden gehouden.

Intusschen kon men weinig staat maken op de gegevens, welke ter beoordeeling van den gezondheidstoestand der bevolking voorhanden waren.

De voorkomende ziektengevallen waren gemakkelijk te bestrijden.

RIOUW.

Volgens de berigten was de gezondheidstoestand zeer voldoende.

Ook daar blijft de inlander afkeerig van Europesche geneesmiddelen.

Rhumatische aandoeningen en beenzweeringen leverden het grootste aantal zieken op. Lepra werd alleen bevonden bij Chinezen. Deze lijders werden bij elkander gehouden in een steenen gebouw op het eiland Singarong, staande onder het gezag van den onder-koning van Riouw.

ZUID- EN OOSTER-AFDEELING VAN BORNEO.

De gezondheidstoestand werd niet als geheel gunstig beschreven.

Niet alleen heerschte er de cholera, maar het geheele jaar door intermitterende gastrische koortsen. Opvallend was de bijzondere gevoeligheid der reconvalescenten voor het water, en het was bijna altijd zeker dat hij, die zich te vroeg in het bad begaf, weder instortte.

Geringe en slechte voeding en vooral het eten van onrijpe vruchten werden voor de hoofdoorzaken gehouden.

De uitbreiding der syphilis was van weinig belang.

Hetzelfde werd gezegd van lepra en framboesia.

De gezondheidstoestand bij het mijn-etablissement te Pengaron was, ofschoon in de laatste tijden door doelmatige voorschriften verbeterd, niet geheel gunstig.

Vooral in de omstreken hadden vele sterfgevallen door cholera en koortsen plaats, welke echter aan de slechte levenswijze werden toegeschreven. Lepra kwam daar in het geheel niet voor. Syphilis bepaalde zich bij enkele zeldzame gevallen.

BANKA.

Te Muntok werden 623 zieken behandeld, waarvan 8 overleden. Daaronder bevonden zich 179 lijders aan remitterende koortsen.

Ook Blindjoe leed veel door koortsen. Deze residentie werd echter niet door de cholera bezocht.

WESTER-AFDEELING VAN BORNEO.

De toestand der bevolking was zeer voldoende, en er werd gunstig verslag gemaakt ten opzigte van de ligchamelijke ontwikkeling der ingezetenen in deze residentie.

CELEBES.

Ook hier heerschte in den loop van het jaar 1851 de cholera. De verhouding der herstelden tot de zieken was over het algemeen zeer gunstig.

Vooral was zulks met de kinderen het geval.

MENADO.

Aldaar bestaat geene andere inrigting voor zieken dan een locaal voor lepralijders, hetwelk in 1852 voltooid zou zijn en waarvoor van gouvernementswege fondsen werden toegestaan.

AMBOINA.

Gedurende de maanden April tot Junij had de bevolkiug veel te lijden van intermitterende en remitterende koortsen.

Op eene bevolking van 21,297 zielen telde men 5279 lijders, van welke 160 bezweken.

Volgens het plaatselijk bestuur leed het echter geen twijfel, dat het aantal overledenen veel grooter is geweest.

De ziekte scheen zich tot de afdeeling Amboina te bepalen; althans blijkt het niet dat ze op andere plaatsen heeft gewoed.

Bijgeloof en vooroordeel maken den Amboinees afkeerig van het gebruik van Europesche geneesmiddelen, zoodat hij zelden hulp inroept.

Syphilis was onder de bevolking in de negorijen bijna geheel onbekend, zooveel te meer echter onder de inwoners der hoofdplaatsen.

Lepra werd bij voortduring veelvuldig waargenomen.

De staat der civiele ziekeninrigtingen was zeer voldoende.

BANDA.

De gezondheidstoestand was geheel naar wensch. Alleen de in de maanden Julij tot October waargenomen plotselinge temperatuur-veranderingen bragten vrij hevige koortsen voort.

Van hen die zich tijdig onder geneeskundige behandeling begaven, overleden echter geene.

Deze omstandigheid daargelaten, werd gezegd dat moeijelijk een land kan gevonden worden dat gezonder is dan Banda.

Syphilis vertoonde zich zeer zeldzaam.

De behandeling van zwangere vrouwen liet veel te wenschen over. De plaatselijke geneesheer beijverde zich om daarin practisch onderwijs te geven en verwachtte daarvan veel goeds.

TERNATE.

Van de aldaar behandelde 430 zieken overleden 18.

Syphilis heerschte vrij sterk; ook deden zich vele gevallen van lepra voor. Andere bijzonderheden werden niet vermeld.

TIMOR KOEPANG.

De algemeene gezondheidstoestand was volgens de berigten van dien aard, dat Timor Koepang niet onder de ongezondste plaatsen mag gerekend worden.

De welvaart nam toe en de leefwijze was zeer geregeld.

Van de 183 behandelde zieken overleden 4.

De syphilis breidde zich uit ten gevolge van eene vermeerderde communicatie met het eiland Botti.

Het omtrent Decima (Japan) ingekomen verslag van 1851 levert geene bijzonderheden op.

Aldaar werden door den Europeschen geneesheer 274 zieken behandeld, van welke 2, zijnde Japanezen, overleden.

ALGEMEEN OVERZIGT.

BUITENBEZITTINGEN.

Op de buitenbezittingen werden in 1851 bij de geneeskundige dienst 5737 personen behandeld, van welke 254 overleden.

In het voorgaande jaar werden 5535 personen behandeld met eene sterfte van 163.

Hierbij dient echter te worden in het oog gehouden, dat in het vorig jaar geene verslagen van Benkoelen en Pengaron ontvangen werden, en dat voor 1851 het eilandje Decima in de berekening begrepen is, terwijl daarentegen van Sumatra's Westkust geene cijfers bekend zijn geworden.

De behandelde zieken waren verdeeld, als volgt:

NAMEN DER PLAATSEN.	Bleven onder behandeling.	Bijgekomen.	Hersteld.	Overleden.	Blijven onder behandeling.	*Aanmerkingen.*
Sumatra's westkust.	»	»	»	»	»	Geen rapport ingekomen.
Benkoelen. . . .	»	556	535	6	15	
Telok Betong. . .	2	112	99	12	3	
Palembang. . . .	7	233	232	3	5	
Banka	12	611	600	8	15	
Riouw	8	88	88	2	6	
Banjermassing . .	3	284	241	34	12	
Pengarong. . . .	»	338	257	34	47	
Pontianak	»	10	10	»	»	
Sambas.	»	»	»	»	»	Geene behandeld.
Macassar	20	371	340	34	17	
Menado.	7	99	102	3	1	
Amboina	77	919	886	56	54	
Banda	63	1030	991	38	64	
Ternate.	6	424	401	18	11	
Timor	4	179	177	4	2	
Decima (Japan) . .	»	274	250	2	22	
	209	5528	5209	254	274	
	5737		5737			

Het vaccine-verslag over het jaar 1851 levert geene meldenswaardige bijzonderheden op.

Een voldoend overzigt kan worden verkregen uit de hierna volgende staten.

EERSTE STAAT der gevaccineerde en gerevaccineerde kinderen in de onderscheidene residentien van Java en Madura over 1851.

VACCINE-AFDEELINGEN.	Vaccinatien.		Revaccinatien.	
	Geslaagd.	Niet geslaagd.	Geslaagd.	Niet geslaagd.
Batavia	14,809	677	1,003	326
Buitenzorg	9,067	1,182	„	„
Cheribon	17,702	247	„	„
Indramaijoe	4,542	71	71	„
Krawang	5,051	516	„	„
Serang	23,205	871	154	17
Tjandjor	26,710	1,612	8,901	2,237
Banjoemaas	7,223	676	945	93
Djokjokarta	4,741	489	3	7
Gombong	4,322	402	„	„
Madioen	2,748	101	628	72
Magelang	11,473	222	302	1,423
Ngawie	8,966	464	1,216	42
Patjitan	2,460	206	22	19
Pekalongan	7,957	1,154	4,121	1,630
Plantoengan	„	„	„	„
Pattie	„	„	„	„
Poerworedjo	11,930	362	597	49
Rembang	18,997	550	477	46
Salatiga	2,637	293	197	6
Soerakarta	5,836	542	535	7
Samarang	14,049	1,292	7,376	3,353
Tagal	7,878	282	1,047	82
Tjilatjap	1,977	37	481	41
Banjoewangie	1,128	70	21	41
Bangkallang	9,965	„	102	„
Bezoeki	8,183	208	1,837	595
Fort Erfprins	15	„	5	331
Grissee	12,885	360	719	225
Kedirie	10,900	22	4	2
Passaroean	13,872	333	302	31
Soerabaija	24,597	841	57	327
Sumanap	5,151	61	„	119
Probolingo	7,882	732	1,887	805
Bawean	800	63	„	„
	309,658	14,938	33,010	11,926
	324,596		44,936	

TWEEDE STAAT der gevaccineerde en gerevaccineerde kinderen op de buiten-etablissementen over het jaar 1851.

VACCINE-AFDEELINGEN.	Vaccinatien.		Revaccinatien.		*Aanmerkingen.*
	Geslaagd.	Niet geslaagd.	Geslaagd.	Niet geslaagd.	
Amboina en Wahaai . .	1,314	56	25	3	
Banda.	362	„	35	11	
Banka.	228	8	5	3	
Banjermassing	3,071	25	41	58	
Benkoelen	1,480	308	211	111	
Menado	729	295	„	„	
Macassar	158	68	„	„	
Palembang	16,607	786	4	9	
Pontianak.	„	„	„	„	Geen rapport ingekomen.
Pengaron.	„	„	„	„	Idem.
Riouw.	14	„	„	„	
Sumatra's westkust . .	22,067	1,470	„	„	
Sambas	„	9	„	„	
Telok Betong	577	88	„	„	
Ternate	„	„	„	„	Idem.
Timor	„	„	„	„	Idem.
	46,607	3,113	321	195	
	49,720		516		

3°. Numeriek overzigt der kinderziekte op Java en Madura gedurende het jaar 1851.

RESIDENTIEN.	Aangetast.	Overleden.
Batavia	149	7
Bantam	192	17
Buitenzorg	50	5
Cheribon	622	91
Krawang.	„	„
Preanger Regentschappen . .	21	3
Samarang	2	1
Djokjokarta.	„	„
Soerakarta	„	„
Patjitan	12	1
Rembang	633	4
Banjoemaas.	32	5
Pekalongan.	28	2
Bagelen	„	„
Kadoe	2	„
Madioen.	„	„
Soerabaija	18	1
Kedirie	„	„
Passaroean	1	„
Bezoeki	197	35
Banjoewangie	10	4
Madura	„	„
Bawean	„	„
Totalen . .	1969	176

Ten slotte kan hier nog aangemerkt worden, dat de Regering, volkomen overtuigd van de wenschelijkheid dat de beveiliging van den gezondheidstoestand der inlandsche bevolking, welke nog zeer onvolkomen is, eene betere gesteldheid verkrijge, niet nalaat daaraan hare zorgen te wijden.

H. Onderwijs.

§ 1. *Voor Europeanen en de met hen gelijkgestelden.*

De hoofdcommissie van onderwijs in Nederlandsch Indie houdt zich onledig met het zamenstellen van een verslag over 1850—1852, hetwelk openbaar gemaakt zal worden en waarvan alsdan een exemplaar aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal zal worden overgelegd. Men meent derhalve dit onderdeel voor het tegenwoordige met stilzwijgen te kunnen voorbijgaan.

Ter beantwoording eener aanmerking der commissie uit de Tweede Kamer, belast geweest met het onderzoek van het Oost-Indisch Verslag over 1849, wordt het niet ondienstig geacht hier aan te teekenen, dat de reden waarom van de opmerkingen en bezwaren van den inspecteur *van Rhijn* geene melding in gedacht verslag is gemaakt, daarin gelegen is, dat deswege geene officiele bescheiden bij de Regering bestaan. De inspecteur *van Rhijn* was in dienst van een bijzonder genootschap, en heeft zijne bevindingen opgeteekend in eene ten jare 1851 uitgegevene reisbeschrijving.

§ 2. *Voor Christen-inlanders.*

Ook dit gedeelte staat onder het toezigt der hoofdcommissie en zal behandeld worden in haar bovenbedoeld verslag.

§ 3. *Voor onchristenen, niet zijnde Europeanen of aan hen gelijkgesteld.*

a. Voor den onchristen-inlander op Java.

Ten aanzien van dit onderwerp zijn in 1851 verscheidene maatregelen tot stand gekomen.

Voor een behoorlijk overzigt wordt uit het Verslag van 1849 herinnerd:

dat de laatste plannen neder kwamen op eene kweekschool ter opleiding van inlandsche onderwijzers, benevens 20 provinciale scholen, alles te zamen begroot op *f* 25,000 's jaars;

dat de Koning in September 1848 had ingewilligd de evengenoemde som van *f* 25,000 's jaars voor de oprigting van scholen onder de Javanen, voornamelijk bestemd tot opleiding van inlandsche ambtenaren;

dat in Nederland een hoofdonderwijzer voor de kweekschool gevormd werd;

dat men in Nederland zich tevens onledig hield met het zamenstellen van leesboeken voor den inlander, waarvan twee in 1849 gedrukt werden;

dat men in Indie besloten had de zaak in advies te houden tot de aankomst van den hoofdonderwijzer; en

dat intusschen voorloopige scholen waren gesubsidieerd in Japara en Passaroean.

Van het plan om den hoofdonderwijzer af te wachten is in 1851 teruggekomen. Het scheen beter de zaak zóó voor te bereiden, dat zij kort na de aankomst van den onderwijzer in werking konde gebragt worden, althans voor zoover de tijd, die toen nog overschoot, zulks toeliet. Zoo spoedig mogelijk (in Julij) werd daarom deze aangelegenheid in Rade van Indie behandeld. De beraadslagingen losten zich op in het besluit van 30 Augustus, n°. 1, bekend gemaakt in de *Javasche Courant* van September.

Dit besluit bepaalt omtrent de *kweekschool voor onderwijzers onder den inlander op Java:*

1°. dat zij zal gevestigd zijn ter hoofdplaats Soerakarta, en gesteld onder het toezigt van den resident aldaar, die over de aangelegenheden der school regtstreeks briefwisseling voert met den Gouverneur-Generaal;

2°. dat aldaar vooreerst zullen opgeleid worden vijftien kweekelingen, die genieten zullen eene tegemoetkoming uit 's Lands kas van tien gulden 's maands, welke bij goede vorderingen zal verhoogd worden tot vijftien gulden 's maands;

3°. dat vooreerst geene andere kweekelingen zullen worden aangenomen dan Javanen van den fatsoenlijken stand;

4°. dat de kweekelingen den ouderdom van vijftien jaren moeten bereikt hebben;

5°. dat zij benoemd zullen worden door den Gouverneur-Generaal, op voordragt van de hoofden der gewestelijke besturen.

Onverwijld is daarop het noodige verrigt tot daarstelling van een gebouw voor de kweekschool. Vermits het zeer aankwam op de geschiktheid van de plaats, vorderde dit eenig onderzoek en onderhandelingen. Bij besluit van 7 November n°. 2, werd de aankoop van een terrein gelast en een project voor de gebouwen goedgekeurd.

Volgens het project moeten de gebouwen zamengesteld zijn van bamboe, met houten stijlen, deuren en vensters, en met houten pannen gedekt. De eenvoud in de oorspronkelijke plannen voorgeschreven is op die wijze in het oog gehouden, zonder mogelijke duurzaamheid op te offeren. Overigens valt omtrent het project mede te deelen, dat het den kweekelingen twee aan twee eene afzonderlijke woning aanwijst, bevattende voor ieder eene kamer met eene gemeenschappelijke voorgallerij, en dat wijders in de geheele inrigting met zorg alles werd inachtgenomen wat zedelijkheid en zindelijkheid scheen te kunnen bevorderen,

Te gelijker tijd zijn de volgende huishoudelijke verordeningen voor de kweekschool vastgesteld:

1°. Onder de bevelen van de uit Nederland te verwachten onderwijzers zal een hulponderwijzer belast zijn met het toezigt over de kweekelingen buiten de leeruren en met het bestuur van al hetgeen de huishouding betreft. Hij geniet eene bezoldiging van *f* 50 's maands, en is verpligt in de voor hem bestemde woning, op het erf der kweekschool, verblijf te houden.

Hij wordt benoemd door den resident en ontvangt van dezen eene instructie.

2°. De kweekelingen ontvangen bij aankomst in de kweekschool kosteloos een ligmatje, lederen hoofdkussen en katoenen sprei. In hunne kleeding en hun verder onderhoud, zoomede in de verlichting hunner woningen, voorzien zij op eigen kosten. Dit zal, wat het dagelijksch levensonderhoud betreft, geschieden bij wijze van gezamentlijke menagie, op den voet bij het leger gebruikelijk, voor welke de hulp-onderwijzer het benoodigde aanschaft, en waarvan hij verantwoording doet aan den resident.

3°. De kweekelingen worden gratis behandeld door den plaatselijken geneesheer. De geneesmiddelen worden kosteloos verstrekt uit de militaire apotheek.

4°. Overigens voert de resident zoodanige huishoudelijke bepalingen in, als hij in verband met de hem bekende oogmerken van de Regering nuttig acht.

Met de voorbereiding van dit een en ander was men op ultimo 1851 nog bezig.

Op den 15den November kwamen de in Nederland benoemde hoofd-onderwijzer en tweede onderwijzer voor de kweekschool aan.

Terwijl alzoo aan de oprigting der kweekschool, die onderwijzers vormen moet, gearbeid werd, wenschte de Gouverneur-Generaal, in afwachting der vruchten van de kweekschool, al datgene ter verbetering en verbreiding van het onderwijs onder den inlander te doen, wat met de voorhanden middelen geschieden kon.

Daarom zijn, ten aanzien van bestaande en nog op te rigten scholen voor inlandsch onderwijs op Java, de volgende bepalingen gemaakt in het bovengemelde besluit van den 30sten Augustus:

1°. dat onveranderd gebleven is dat gedeelte van het besluit van den 7den Mei 1849 n°. 27, hetwelk betrekking heeft tot de genegenheid der Regering, om, op daartoe strekkende aanvrage, eenige fondsen ter beschikking van de hoofden der gewestelijke besturen te stellen voor het onderwijs en de opleiding van de inlandsche ambtenaren, mits dit uitvoerbaar zij zonder te hinderen aan de verwe-

zenlijking der uit dit besluit blijkende voornemens ten opzigte van algemeene regelingen omtrent dat onderwijs.

2°. dat ook daar waar zij geldelijke hulp uit 's Lands kas genieten, vooreerst van kracht blijft het besluit van 7 Mei 1849, n°. 27, voor zoover daarbij vergund werd het doen opnemen van inlanders op de scholen voor Europeanen bestemd;

3°. dat van al de inlandsche scholen, onverschillig of zij subsidie bekomen of niet, door de betrokken hoofden van gewestelijk bestuur jaarlijks, vóór den laatsten Junij van elk jaar, een uitvoerig verslag onder dagteekening van den laatsten December des vorigen jaars aan den Gouverneur-Generaal behoort te worden ingezonden omtrent het getal, de afkomst, den ouderdom en de vorderingen der leerlingen, den gang van het onderwijs, het gedrag en de geschiktheid der onderwijzers en wat verder belangrijk mogt geacht worden.

Met hetzelfde doel is ook verklaard, dat de te heffen schoolgelden van inlanders geheel voor uitbreiding en verbetering van het inlandsch onderwijs kunnen worden aangewend.

En van daar ook de beschikkingen in hetzelfde besluit genomen, omtrent boeken en schriften.

Gelijk hooger is aangeteekend, had men in 1849 in Nederland twee Javasche leesboeken gedrukt. Deze bevatten:

a. het eerste 100 vertellingen in ngoko, groot 175 bladz.;

b. het tweede 58 verhalen in kromo, groot 133 bladz.

Sedert werden in Indie ontvangen:

c. een Maleisch spel- en leesboekje, met Romeinsche karakters, groot 52 bladz.;

d. een Javaasch spel- en leesboekje voor eerstbeginnenden, groot 24 bladz.;

e. een Soendasch spel- en leesboekje, groot 24 bladz.;

f. Javasche en Maleische schoonschriften.

Over deze middelen van onderrigt bepaalt het besluit van 30 Augustus:

1°. dat de boeken zullen worden verkrijgbaar gesteld ten behoeve van den inlander zoo op de scholen als daar buiten, tegen vastgestelde prijzen:

2°. dat de schriften uitsluitend zullen dienen, voor de scholen en kosteloos verstrekt zullen worden;

3°. dat èn boeken èn schriften zullen gesteld zijn onder het beheer van den directeur der producten en civiele magazijnen, wien bijzonder aanbevolen wordt te zorgen, dat aan de aanvragen deswege ten spoedigste en op de voor den Lande minst kostbare wijze worde voldaan;

4°. dat de aanvragen zullen moeten uitgaan van de hoofden der gewestelijke besturen, die aan de verkrijgbaarheid der boeken de meest mogelijke publiciteit geven zullen en zorgen voor de inning van den prijs.

Om tevens te beproeven, zonder hulp van uit Nederland, in de meerdere behoefte aan school- en leesboeken voor den inlander te voorzien, is bij hetzelfde besluit aangeteekend, dat het Gouvernement verlangt onverwijld voort te gaan met het doen zamenstellen en uitgeven van lees- en schoolboeken ten behoeve van den inlander op Java, en wel in de eerste plaats van:

handboeken voor de grondbeginselen der Maleische, Javasche, Soendasche en Maduresche spraakleer;

een Madureesch spel- en leesboekje;

Maleische; Soendasche en Maduresche leesboeken voor gevorderden;

een leerboek over de aardrijkskunde van Java en omliggende landen;

een leerboek voor de landmeetkunde;

en de ambtenaar voor de Javasche taal, *J. A. Wilkens*, aangeschreven, ter voldoening aan dit verlangen, zich met de beoefenaren der indische talen in aanraking; en van zijne zijde voorts het verder noodige in het werk te stellen en maatregelen voor te dragen, welke de bereiking van het oogmerk kunnen bevorderen. Den evengenoemden ambtenaar werd voorts aanbevolen de uitgave van een rekenboekje, waarmede hij zich belast had, zooveel mogelijk te bespoedigen.

Kort daarop werd bij het Gouvernement ontvangen een handboek voor de landmeetkunde, door *J. F. Goedkoop*, in het gewoon Maleisch met Romeinsche en daarnaast met Javasche karakters, opgesteld naar de handleiding van den ingenieur *Kraijenbrink*. Aanstonds is last gegeven om het ter landsdrukkerij te drukken.

De uitwerking van de voormelde maatregelen bleek overigens eerst in later tijdperk dan dat waarover dit Verslag loopt. Hier kan slechts nog aangeteekend worden dat in 1851 van de bovenbedoelde boeken verstrekt werden:

van die sub	*a* 736	exemplaren,
„ „ „	*b* 722	„
„ „ „	*c* 864	„
„ „ „	*d* 848	„
„ „ „	*e* 426	„

Hetgeen de opening van scholen betreft en in 1851 bevolen is of tot stand kwam, kan ontwaard worden uit het volgend:

Overzigt omtrent het inlandsche schoolwezen op Java, op ultimo van dat jaar.

De gewesten waar geene scholen aanwezig noch fondsen daarvoor aangevraagd waren, worden niet genoemd.

Ten overvloede wordt aangeteekend, dat hier uitsluitend sprake is van geregelde scholen, dus niet van de zoogenaamde pesantrians.

In Bantam was het noodige voorbereid om eene school te openen, en een voorstel tot subsidie ingezonden.

In Krawang waren onderzoekingen aangevangen naar de mogelijkheid der vestiging eener school.

Te Tjandjoer, in de Preanger Regentschappen, was eene voorloopige kweekschool tot stand gekomen, ter opleiding van inlanders voor het geven van onderwijs in het lezen en schrijven van Soendasch met het eigen en van Maleisch met het Romeinsch karakter, de elementaire spraakleer dier talen, het rekenen en het boekhouden op de eenvoudigste wijze. Den inlander, onder Europeesch toezigt aan het hoofd der kweekschool geplaatst, werd uit 's Lands kas *f* 25 's maands toegelegd. Al de overige kosten van den maatregel: locaal, onderhoud, schrijfbehoeften enz., werden gedragen door de regenten. Hunne zonen nemen aan het onderwijs deel. Het was hun plan, uit elk regentschap aanvankelijk twee personen voor eigen rekening naar de kweekschool te zenden, ten einde zich voor het onderwijzersambt te bekwamen. De school is geopend in December.

Voor Tagal was op 28 December magtiging verleend, voor het geven van onderwijs aan de zonen van inlandsche ambtenaren te beschikken over de ledig staande gouvernementsherberg ter hoofdplaats, over *f* 30 's maands ter bezoldiging van een onderwijzer en over *f* 10 's maands voor schrijfbehoeften, het schoonhouden van het gebouw enz. De regenten hadden aangenomen het overige te bekostigen.

Voor Pekalongan was op 13 December magtiging verleend om tot hetzelfde einde te beschikken over *f* 984 ter aanvulling van de bijdragen der inlandsche hoofden (*f* 153) en Europesche ingezetenen (*f* 170) voor den bouw van een locaal, *f* 420 's jaars ter bezoldiging van een onderwijzer en *f* 40 's jaars voor schrijfbehoeften.

De school te Patti in Japara, in 1849 gesubsidieerd, ging voort aan de goede verwachtingen te voldoen. Er waren op ultimo 1851 33 leerlingen.

Ter hoofdplaats Rembang was men, reeds vóór het besluit van 30 Augustus, begonnen aan zonen van inlandsche ambtenaren in eene school onderrigt te geven in schrijven en lezen van Soendasche, Arabische en Romeinsche karakters. Het getal leerlingen bedroeg 12.

Na dat besluit verzocht en verkreeg men een subsidie uit 's Lands kas van *f* 30 's maands voor een onderwijzer, *f* 6 's maands voor schrijfbehoeften en *f* 60 in eens voor meubelen. Op ultimo 1851 was het getal leerlingen tot 35 geklommen. Men had het voornemen, hen niet alleen te onderwijzen in lezen, schrijven en rekenen, maar ook in kennis van cultures en landmeetkunde.

De school te Passaroean, in 1849 gesubsidieerd, in Mei 1850 geopend, werd op ultimo 1851 bezocht door 76 leerlingen van 8 tot 15 jaren oud. Volgens den inlandschen onderwijzer konden deze leerlingen verdeeld worden in: 13 met veel, 29 met middelmatigen en 34 met weinig of geen aanleg.

Voor Bezoekie was bij het gedacht besluit van 30 Augustus 1851, magtiging verleend om tot het geven van onderwijs aan zonen van inlandsche ambtenaren te beschikken over *f* 25 's maands voor een onderwijzer en *f* 10 's maands voor schrijfbehoeften. Maar in 1851 is van die magtiging geen gebruik gemaakt kunnen worden bij gemis van een geschikt persoon voor het onderwijzerschap.

Te Banjoemaas bestond eene school voor inlanders onder een Europeesch onderwijzer, en geheel voor zijne rekening geopend in November 1850.

Voor schoolgeld wordt betaald:

door regenten, voor ieder kind . . . . tien guldens 's maands.

„ onder-collecteurs, hoofd-djaksa's en districtshoofden:

voor het eerste kind. . . . . vier „ „

„ „ tweede „ . . . . drie „ „

„ elk volgend „ . . . . twee „ „

„ mantries, djaksa's, panghoeloes:

voor het eerste kind . . . . twee „ „

„ ieder volgend „ . . . . een „ „

„ schrijvers en andere gering bezoldigden:

voor ieder kind . . . . een „ „

Het totaal bedroeg laatstelijk *f* 263 's maands.

Behalve dit schoolgeld wordt door de ouders, met het begin van elk schooljaar, voor ieder kind *f* 3 betaald, ter voorziening in schoolbehoeften en boeken.

Een Europeesch onderwijzer is aan het hoofd dezer school geplaatst.

Hij wordt bijgestaan door een jongeren broeder en door een Javaan uit Soerakarta. De laatste geniet *f* 30 's maands, en zal telkens na een jaar gediend te hebben, *f* 5 's maands meer bekomen, tot dat zijn tractement *f* 50 's maands bedraagt.

Het getal leerlingen beliep in November 1850 76, op ultimo 1851 77. Zij zijn verdeeld in 3 klassen; de 1ste en 2de klasse elke in 2 en de 3de in 3 afdeelingen.

Het onderwijs loopt in de hoogste klasse over de volgende vakken:

a. Maleisch lezen en schrijven;

b. Javaasch idem;

c. rekenen, de 4 hoofdregelen en tiendeelige breuken;

d. Maleische en Javasche brieven stellen;

e. van het Javaasch in het Maleisch vertalen en omgekeerd;

f. geographie van het eiland Java;

g. staten-trekken;

h. situatie-teekenen;

i. beginselen der landmeetkunde.

Te Keboemen, in de residentie Bagelen, was eene inlandsche school opgerigt, geheel ten koste van de inlandsche ambtenaren; een 30tal kinderen genoten er onderwijs in lezen, rekenen en schrijven. Men had te vergeefs getracht eene school te Poerworedjo tot stand te brengen: de hoofden in de andere regentschappen waren ongenegen hunne kinderen zoo ver ter schole te zenden.

In Kadoe bestonden twee inlandsche scholen, eene te Montilan en eene te Magelang beide in het regentschap Magelang, opgerigt in April en Junij 1851, geheel buiten kosten van den Lande. Op de eerste bevonden zich 16, op de andere 33 leerlingen.

In Kedirie was de oprigting van scholen voorbereid en eene voordragt van subsidie ingezonden.

b. Voor den onchristen inlander buiten Java.

Omtrent de middelen van onderwijs, ten dienste der inlandsche bevolking der buitenbezittingen, kan over het algemeen hetzelfde gezegd worden als in vroegere verslagen voorkomt.

Als eene bijzonderheid wordt medegedeeld, dat de Redjangers in de bovenlanden van Palembang en Benkoelen zich meer op het lezen en schrijven (in het bekende Redjangsche schrift) toeleggen dan de bevolking van andere streken. Onder de Palembangers vindt men velen die Maleisch lezen en schrijven. De zeehandel, hunne voornaamste bron van bestaan, maakt hun zulks onontbeerlijk.

Op verscheiden buitenbezittingen, met name de Molukken, Timor, en de Zuid- en Ooster-afdeeling van Borneo, hebben Christen-zendelingen zich ten aanzien van het onderwijs onder den inlander verdienstelijk gemaakt. Dit onderwijs, als Christelijk ingerigt of eene strekking ter voorbereiding voor de Christelijke leer hebbende, staat, onder § 2 van de tegenwoordige afdeeling is aangeteekend, onder het toezigt van de hoofdcommissie voor het onderwijs. Aan die paragraaph wordt overigens deswege gerefereerd.

Te Padang (hoofdplaats van het gouvernement Sumatra's Westkust) bestond van 1825 tot 1828 eene school voor inlanders, welke aanvankelijk 20, later 80 leerlingen telde. Zij werden echter meer uit deferentie voor het bestuur dan uit vrijen wil ter school gezonden.

Een conflict over het lezen van den Koran, hetgeen de Christen-onderwijzer niet wilde toestaan, en daarna de aanbeveling om geene leerlingen toe te laten die niet uit vrijen wil kwamen, hadden het allengskens te-niet-gaan der school ten gevolge. De inlandsche hoofden zagen dit met onverschilligheid aan.

Sedert was de inlandsche jeugd te Padang van onderwijs nagenoeg verstoken.

In 1851 heeft de Gouverneur van Sumatra's Westkust deze zaak weder ter hand genomen. De gunstige verandering gedurende de verloopene jaren opgemerkt in den vroeger dweepachtigen geest des volks, en het meer algemeen besef van het nuttige eener betere opvoeding gaven hem hoop op eenen goeden uitslag en

zij werd ook in zoover verwezenlijkt, dat de hoofden eenparig zich voor het oprigten eener school voor den inlander te Padang verklaarden, en aanstonds begonnen aan het gebouw, waarvan zij de kosten voor hunne rekening namen.

De inlandsche scholen, een 10tal jaren vroeger in de Padangsche Bovenlanden opgerigt uit geldelijke bijdragen tot welke de bevolking zich bereid had getoond, waren in 1851 in kwijnenden staat. Alleen in de Lima Kotta werd meer geneigdheid voor schoolonderrigt bespeurd.

In 1851 gelukte het den resident van Tappanolie, onder medewerking der ambtenaren, scholen te doen oprigten op de hoofdplaatsen der districten. De inlandsche jeugd geniet er onderwijs in het lezen en schrijven der Battasche taal en der Maleische met Romeinsche en Arabische karakters, zoomede in de beginselen der rekenkunde. De gebouwen kwamen geheel ten laste van de hoofden en bevolking, en de overige kosten werden gevonden uit vrijwillige bijdragen. Al deze scholen op Sumatra's Westkust staan onder het beheer van de plaatselijke ambtenaren.

c. Voor onchristen vreemde Oosterlingen.

Hieromtrent is in 1851 niets voorgevallen, zoodat naar vroegere mededeelingen kan worden verwezen.

I. Kunsten en wetenschappen.

Genaderd aan het einde van zijn bestuur over Nederlandsch Indie, achtte de Minister van Staat, Gouverneur-Generaal *Rochussen*, het niet ondienstig aan het Departement van Kolonien een beknopt overzigt te geven van hetgeen gedurende de laatste jaren werd verrigt tot vermeerdering van de kennis van het eiland Borneo uit een topographisch oogpunt, welke kennis men grootendeels te danken had aan de reizen en onderzoekingen van nu wijlen het lid der natuurkundige commissie dr. *C. M. Schwaner*, op de zuid- en oostkust, en aan den officier der infanterie *O. van Kessel*, op de westkust van dat groote eiland.

Het verslag van den heer *Schwaner* en de daarbij behoorende teekeningen werden door het Departement van Kolonien tijdelijk afgegeven aan het Koninklijk instituut voor de taal-, land- en volkenkunde van Nederlandsch Indie, ten einde met zorg door den druk openbaar te worden gemaakt.

Aan hetzelfde instituut is later nog afgegeven de bij het topographisch bureau der genie-directie vervaardigde kopij der kaart van de statistieke reizen van dr. *Schwaner* over Borneo, ten einde met de verslagen zelve zijner reis op verkleinde schaal te worden uitgegeven.

Dezelfde mate van kennis, die men door de in laatste jaren plaats gehad hebbende onderzoekingen van de westelijke en zuidelijke afdeeling van Borneo had erlangd, had men echter nog niet kunnen bekomen van de oostelijke afdeeling en den oorsprong van hare waterwegen.

Tanah Boemboe, Passir en Koetei waren topographisch nog weinig, Berou nagenoeg volstrekt niet bekend.

Voor nieuwe opname en onderzoekingen moest zich dus natuurlijk het oog naar die streken rigten.

In October 1849 had de civiele gezaghebber van Koetei, *H. von de Wall*, het plan geopperd om eene onderzoekingsreis te ondernemen naar het centraal gebergte, alwaar de oorsprong der groote zuid-oost en westwaarts afvloeijende stroomen verondersteld wordt naar de grens van Broenai en de landen van Berou.

Het bewerkstelligen dezer reis door dr. *Schwaner* deed echter meer hoop voeden op welslaging, ook uit een wetenschappelijk oogpunt.

In afwachting dat deze natuurkundige den arbeid van zijne vroegere reizen voltooid zou hebben, en voor het ondernemen van nieuwe togten beschikbaar zou zijn, bleef het plan van den ambtenaar *von de Wall* destijds onbeslist.

Dat tijdstip was daar in den aanvang van het jaar 1851.

Inmiddels had het Opperbestuur in Nederland aangedrongen op eene spoedige opname en in-kaart-brenging van de oostkust, speciaal van Berou.

Bij al deze redenen welke een onderzoek naar de topographische en physische gesteldheid van de oostelijke landen van Borneo als noodzakelijk aanwezen, voegde zich nog de in den aanvang van 1851 in Indie in werking gebragte bepalingen van Zijner Majesteits besluit van 24 October 1850, n°. 45 (*Staatsblad van Nederlandsch Indie* 1851, n° 6), volgens welke de delfstoffelijke rijkdom van den Oost-Indischen Archipel zal worden dienstbaar gemaakt aan de ontwikkeling van de Nederlandsche nijverheid.

Al deze omstandigheden waren meer dan voldoende motieven voor het doen van nieuwe onderzoekingsreizen op Borneo.

Die reizen werden opgedragen aan den heer *Schwaner*, terwijl tot meerderen waarborg voor de welslaging werd bepaald, dat hij in de uitvoering van deze taak zou worden bijgestaan door den civielen gezaghebber voor Koetei, *H. von de Wall*, wiens algemeene en speciale kennis op die wijze met vrucht zou kunnen worden benuttigd.

Het reisplan laat zich in het kort aldus te zamen vatten.

In de eerste plaats moesten zij zich begeven naar Pegattan, tot regeling van een geschil over grensscheiding tusschen dit landschap en Koessan; vervolgens een onderzoek instellen omtrent de delfstoffen in Koessan; daarna Tanah Laut onderzoeken uit een mineralogisch en landbouwkundig oogpunt; te gelijker tijd de topographische kennis van deze landen vermeerderen, en daarna van uit Banjermassing eene binnenlandsche reis ondernemen om op te nemen:

1°. de binnenlanden van Banjermassing, langs het grensscheidend gebergte van Passir;

2°. geheel Koetei (stroomgebied van de Mahakkam);

3°. geheel Boelongan en Tiedong (stroomgebied van de rivieren van Goenong Tabar);

4°. de grensscheiding van Koetei en Berou met Broenai.

De reizigers zouden dan van zelf gebragt worden naar het centraal gebergte en den oorsprong der daaruit ontspringende stroomen en zoo doende, bij welslaging van hunne onderneming, de laatste bouwstoffen aanvoeren voor de zamenstelling van eene algemeene kaart van Borneo, in welke zou kunnen worden nederlegd al de kennis, welke nopens de topographie van dit uitgestrekte eiland in de laatste jaren vergaard werd.

Het door den heer *Schwaner* ingediende verslag van zijne reizen op het eiland Borneo, verdeeld in drie afdeelingen, was door hem geschreven in het Hoogduitsch — zijne moedertaal — doch werd, op last der Regering in Indie, in het Nederduitsch overgebragt.

Gereed om de hem opgedragene nieuwe onderzoekingsreizen te aanvaarden, werd de heer *Schwaner* door eene ziekte aangetast, die weldra noodlottig eindigde.

Hij stierf den 30 Maart 1851, in den ouderdom van 33 jaren.

Daar het echter wenschelijk werd geacht, om de hem opgedragene doch niet aanvaarde taak niet onvervuld te laten, werd zij opgedragen aan den heer *J. H. Croockewit* Hz., doctor in de wis- en natuurkunde, die bij besluit van 18 April 1851, n°. 4, benoemd was tot ambtenaar bestemd voor mineralogische onderzoekingen in Nederlandsch Indie.

Ofschoon in de laatste jaren de ruimere middelen van de marine gelegenheid hadden gegeven de hydrographische werkzaamheden in Indie meer en meer uit te breiden, en men daardoor meer dan vroeger in staat was geweest van de gedane opnamen zeekaarten uit te geven, welker gebruik veel toe bragt tot de zekerheid van de scheepvaart in den Indischen Archipel, ontbrak er echter nog aan de verschillende resultaten een algemeen verband.

In weerwil van de aanzienlijke geldsommen daaraan besteed, en van den belangrijken arbeid van onderscheidene verdienstelijke officieren, misten zij nog een vasten grondslag, en verloren zij veel van hare waarde, dewijl men tot nog toe de middelen niet bezat om eene aardrijkskundige plaatsbepaling te volbrengen, zoodat de juiste positie van vele punten nog in het onzekere was gebleven.

Doordrongen van de noodzakelijkheid, dat voor sterrekundige plaatsbepaling in Nederlandsch Indie vaste grondslagen wierden gelegd voor de opnemingen, welke ter vervaardiging van juiste kaarten van de vaarwaters in de Indische bezittingen reeds waren of in den vervolge zouden worden bewerkstelligd, besloot het Opperbestuur tot de in-dienst-stelling van eenen geographischen ingenieur, waartoe gekozen werd de Heer *S. H. de Lange*, luitenant ter zee der 2de klasse, die zich onder de leiding van den hoogleeraar *F. Kaiser*, te Leyden, in de kennis van de toegepaste sterrekunde had geoefend en voldoende bekwaam werd geacht, de van hem gevorde taak op zich te nemen.

In den herfst van 1850 uit Nederland vertrokken, kwam de heer *de Lange* in de eerste dagen van Januarij 1851 in Indie aan.

Er werd voor hem eene instructie gearresteerd, volgens welke:

1°. hij belast is met het bewerkstelligen van sterrekundige plaatsbepalingen, en voor zooveel het hoofddoel zijner zending gedoogt, met zoodanige astromonische en algemeene geographische werkzaamheden, als voor de hydrographie van Indie belangrijk worden geacht;

2°. hij in overleg zal handelen met de Commissie tot verbetering der Indische zeekaarten, waarvan hij buitengewoon lid is;

3°. hij verpligt is een journaal van verrigte werkzaamheden en een register van gedane waarnemingen aan te houden; telke drie maanden levert hij een rapport van zijne werkzaamheden, door tusschenkomst van de bedoelde commissie, aan het Gouvernement;

4°. het hem vergund is eene geregelde wetenschappelijke correspondentie te onderhouden met den chef van het observatorium te Leyden, om diens raadgevingen en inlichtingen met betrekking tot de wetenschap en over zijne waarnemingen te kunnen vernemen, welke briefwisseling onder cachet volant aan het Indisch Bestuur moet worden aangeboden, om verder naar Nederland te worden gezonden;

5°. hij zich tot verkrijging van hulpmiddelen, om zijne waarnemingen te kunnen uitvoeren en hetgeen noodig mogt zijn om zijne werkzaamheden te bevorderen of mogelijk te maken, moet wenden tot de commissie, welke daartoe de noodige voorstellen aan het Gouvernement doet;

6°. hij verpligt is, wanneer het noodig wordt geacht hem personen toe te voegen die onder zijne leiding aan de uitvoering van eenig plan behulpzaam zijn of op dezelfde wijze elders werkzaam zullen wezen, aan zoodanige personen het noodig onderrigt te geven;

7°. hij gehouden is, zooveel mogelijk bekend te blijven met hetgeen elders in het belang der geographie geschiedt, ten einde zulke voorstellen aan het Gouvernement te kunnen doen, als ter verbetering van het bestaande of tot medewerking van aardrijkskundige ondernemingen kunnen leiden.

Gelijktijdig met de vaststelling van deze instructie werd bepaald, dat de geographische ingenieur *de Lange* aanvankelijk zou worden belast met de bepaling der geographische ligging van Batavia, Soerabaija, Macassar, Timor Koepang, Amboina, Menado of Kema, een punt aan de monding der Sambas-rivier, Riouw en Padang, en dat de regeling dezer werkzaamheden, in overleg met hem, zal zijn opgedragen aan de Commissie tot verbetering der zeekaarten.

Aan den geographischen ingenieur werden voorts de noodige instrumenten tot het doen zijner observatien van gouvernementswege verstrekt.

Tevens werd magtiging verleend om den luitenant ter zee der 2de klasse van de Nederlandsche marine, *G. A. de Lange*, dienende aan boord van Zijner Majesteits adviesbriek *Pylades*, voorloopig toe te voegen aan den geographischen ingenieur *S. H. de Lange* (zijn broeder), ten einde hem in zijne werkzaamheden behulpzaam te zijn, en zulks met eene geldelijke toelage boven zijn gewone inkomsten als officier der marine.

De hoogleeraar *Kaiser* te Leyden, die reeds geruimen tijd gewezen had op de wenschelijkheid, dat van de sterrekunde partij mogt worden getrokken in het belang van het vaderland en zijne overzeesche bezittingen, vervaardigde, na het vertrek van den onder zijne leiding werkzaam geweest zijnden ingenieur *de Lange*, een verslag van zijne verrigtingen met betrekking tot de maatregelen, welke genomen waren om tot eene sterrekundige plaatsbepaling in den Indischen Archipel te geraken.

Dat verslag had niet alleen ten doel, den oorsprong en de beteekenis van die plaatsbepaling in het ware licht te stellen, maar ook haren goeden uitslag te verzekeren en degenen, die met de waarnemingen ten deze belast waren of later mogten worden, ten gids te verstrekken.

Van dit belangrijk geschrift werden 500 exemplaren voor rekening van het Departement van Kolonien gedrukt, welke gedeeltelijk in den handel werden gebragt en gedeeltelijk naar Indie werden gezonden, om te worden uitgereikt niet alleen aan de personen met de sterrekundige plaatsbepalingen belast, maar ook aan hen die geacht konden worden door hunnen werkkring of hunne sterrekundige kennis aan de bereiking van het oogmerk bevorderlijk te kunnen zijn.

De ambtenaar der 2de klasse voor de Indische dienst, *A. B. Cohen Stuart*, die, zoo als onder de rubriek „Vertaling der Wetgeving" van de afdeeling: „Regtswezen en Politie" hierboven reeds is medegedeeld, met de heeren *Winter* en *Wilkens* een gedeelte van de nieuwe wetgeving in de Javasche en Maleische talen had overgebragt, stelde zich na den afloop van dien arbeid weder meer bepaald ter beschikking van de Regering.

Het werd wenschelijk geacht dien taalkundige in de gelegenheid te stellen, zijne studien in die talen en in de land- en volkenkunde van Indie voort te zetten.

Daarom werd bepaald, dat hij zich tot dat einde vooreerst zou blijven ophouden te Soerakarta.

In het jaar 1846 was door den afgevaardigde van het Nederlandsche Bijbelgenootschap, den heer *Gericke*, de laatste hand gelegd aan een Javaasch-Nederduitsch woordenboek.

Daar het bekend was, dat hij zich met dien arbeid onledig hield, werd hij, een tiental jaren geleden, namens Zijne Majesteit den Koning aangezocht, om de uitgave van dat werk te doen plaats vinden, waarop veel prijs werd gesteld, ook in verband met de destijds aanhangige overwegingen betreffende de daarstelling eener inrigting hier te lande tot opleiding van Oost-Indische ambtenaren.

Het gevolg daarvan was, dat het woordenboek van den heer *Gericke* (de laatste aflevering in het jaar 1846), in manuscript naar Nederland werd gezonden en in 1847, door den hoogleeraar *Taco Roorda* te Delft, in druk werd uitgegeven.

Blijkens het voorberigt is door dien geleerde voor de zamenstelling van dezen hoogst uitmuntenden arbeid een getrouw gebruik gemaakt van de vele belangrijke bijdragen tot de kennis der Javasche taal, door de heeren *Winter* en *Wilkens* geleverd, als ook van de vele schriftelijke mededeelingen over beteekenissen van woorden en spreekwijzen, door den heer *Winter* gedaan.

Met het doel om de uitgave van dat werk te bevorderen, werd een vijftigtal exemplaren van hetzelve door het Departement van Kolonien aangeschaft en naar Indie gezonden om te worden gebezigd tot geschenken aan verdienstelijke regenten op Java.

Eenige leden van het in 1848 in Nederland opgerigt Koninklijk Instituut van ingenieurs, die successivelijk naar Indie waren verplaatst, vestigden in het jaar

1851 te Soerabaija een tak van hetzelve, aan welken zij de benaming gaven van „*Afdeeling Oostelijk Java van het Koninklijk Instituut van ingenieurs.*

Reeds vroeger was de kolonel-directeur der genie *de Vaynes van Brakell* door den raad van bestuur benoemd tot gedelegeerde van het instituut.

De Regering, daartoe aangezocht, keurde de vestiging goed van de afdeeling *Oostelijk Java*, waarvan zij tevens de bescherming op zich nam, terwijl zij, om van hare zijde bij te dragen tot bevordering van kunsten en wetenschappen:

a. van port vrijstelde de brieven en stukken, gedrukten en modellen, welke door de afdeeling *Oostelijk Java* of door eenige andere in Nederlandsch Indie wettelijk op te rigten afdeeling van dit Instituut, dan wel door de aanwezige gedelegeerden van hetzelve onderling en met de verspreide leden binnen Nederlandsch Indie worden gevoerd en door den verzender gecontrasigneerd zijn;

b. zich genegen verklaarde om stukken en boeken, mits niet al te lijvig, vrachtvrij — doch met scheepsgelegenheid — van Batavia naar Nederland te expedieren, en om enkele brieven, op dun postdapier geschreven, in te sluiten in het pakket bestemd voor het Departement van Kolonien, om met de overlandpost te worden verzonden.

In het jaar 1844 werd door het Departement van Kolonien, voor 's Lands rekening en voorzien van de noodige toestellen en praeparaten, een Duitscher, genaamd *Adolphe Schaefer*, naar Java gezonden met het doel om aan hem op te dragen het vervaardigen door middel van *daguerreotype* van platen en afbeeldingen van tempels en andere oudheden.

Het gevoelen van het Bataviasche genootschap van kunsten en wetenschappen gevraagd zijnde nopens de voorwerpen van welke, ter bereiking van het met de zending van den heer *Schaefer* beoogd doel, bij voorkeur vooreerst afbeeldingen zouden behooren te worden vervaardigd, werd hij, in den aanvang van het jaar 1845, belast, met de vervaardiging van lichtbeelden van archeologische voorwerpen in de verzameling van dat genootschap voorhanden, terwijl hij eenige maanden later werd uitgenoodigd om zich te begeven naar de residentie Kadoe, tot het vervaardigen van afbeeldingen van de in die residentie gelegen oudheden, bekend onder den naam van Tempel van Boro Boedor, onder medeeling dat vooreerst afbeeldingen verlangd werden van de *basreliefs* der omgangen van dien tempel.

Het bleek alras dat bij dit werk onoverkomelijke moeijelijkheden werden ondervonden. De meeste voorwerpen van dezen hoogst belangrijken tempel konden door den toestel van Daguerre niet worden teruggegeven, wegens gebrek aan ruimte om met dezen toestel te werken en wegens de uitzetting van de muren; slechts betrekkelijk weinige beelden waren door den heer *Schaefer* geleverd.

Om deze redenen werd afgezien van de verdere aanwending van dien toestel tot vervaardiging van afbeeldingen van Boro Boedor.

De Minister van Staat, Gouverneur-Generaal *Rochussen*, bezocht dezen merkwaardigen tempel op zijne reis over een gedeelte van Java in het jaar 1847, en overtuigde zich daardoor persoonlijk, dat eene getrouwe voorstelling van de oudheid alleen kon worden verkregen door eene onafgebroken reeks van teekeningen of schetsen van omtrekken van al het voorhandene.

De generaal-majoor jhr. *C. van der Wijck*, destijds directeur der genie, werd daarom uitgenoodigd een deskundig teekenaar met spoed eenige proeven van dergelijke schetsteekeningen te doen nemen, ten einde, naar gelang van den uitslag, te kunnen overgaan tot maatregelen, om het bedoelde monument wetenschappelijk in teekening te brengen en daardoor eene belangrijke bijdrage te leveren voor kunsten en wetenschappen.

Die proeven vielen zoo gunstig uit, dat de Regering besloot aan het opgevat voornemen gevolg te geven.

Bij een besluit van de maand Maart 1849, werd dien ten gevolge bepaald, dat van al de basreliefs en beelden van den tempel te Boro Boedor afteekeningen zouden worden vervaardigd, met oogmerk om deze later te doen te lithographieren en,

voorzien van eenen tekst, in het belang van wetenschap en kunst te doen uitgeven.

Het vervaardigen van die teekeningen werd opgedragen aan den derden teekenaar der genie *T. Wilsen*, en den adjudant-onderofficier *Schonberg Muller*.

Een groot gedeelte van dezen arbeid werd volbragt gedurende het jaar 1851, bij het einde van hetwelk echter nog niet kon worden voorzien, wanneer hij geheel voltooid zou zijn.

Eene door den teekenaar *Wilsen* zamengestelde beschrijving van den tempel te Boro Boedor werd gezonden aan het Bataviasche genootschap van kunsten en wetenschappen, dat zich bereid had verklaard, haar eene plaats in zijne verhandelingen in te ruimen, hetgeen aanleiding zou kunnen geven het onderzoek van geleerde deskundigen uit te lokken, en op die wijze bij te dragen tot opheldering van het duistere, waarin Java's voornaamste oudheden nog gehuld liggen.

In de maand Junij 1845 werd van het Bataviasche genootschap van kunsten en wetenschappen ontvangen een betoog der wenschelijkheid om den door wijlen dr. *C. J. van der Vlis* aangevangen, en door mede wijlen dr. *W. C. Toewater* voortgezetten catalogus der verzameling van Oostersche handschriften, afkomstig van den voormaligen Sultan van Bantam, en in der tijd, bij het einde dier dynastie, door het Gouvernement aan het genootschap ten geschenke gegeven, te doen voltooijen.

Het genootschap wenschte dit werk op te dragen aan den sergeant van het Indische leger *R. H. F. Friedrich*, die, na in de jaren 1831 tot 1834 eerst te Schulpforten, en later, van 1834 tot 1836, te Coblentz in de voorbereidende wetenschappen onderwezen te zijn, in het laatstgemelde jaar aan de universiteit te Berlijn de oude taal- en letterkunde beoefend en in 1837 te Bonn, onder leiding van den beroemden hoogleeraar *Lassen*, zich op de studie der Oostersche talen en meer bepaald op het Sanskrit en Arabisch had toegelegd, en zijne verkregene kennis gaarne op de plaats zelve willende uitbreiden, bij gebrek aan de noodige geldelijke middelen, in 1845, voorzien van eene aanbeveling van het Departement van Kolonien, in Indie kwam.

Door bijzondere vlijt en een voorbeeldig gedrag was hij in weinige maanden van soldaat tot sergeant opgeklommen.

Aan 's genootschaps verlangen werd toegegeven en hij ter beschikking van hetzelve gesteld, met bepaling dat hij bij het leger tijdelijk voor memorie zou worden gevoerd.

Na gedurende ongeveer een jaar in den boezem van het genootschap bezig te zijn geweest met de toepassing van zijne vroegere studien op de taal- en letterkunde van den Indischen Archipel, werd hij met 's Gouvernements geldelijke ondersteuning, bij gelegenheid van de toen op handen expeditie tegen den vorst van Beliling, naar Balie gezonden, om de nog zeer onvolkomene kennis van dat eiland te vermeerderen, hetgeen, voornamelijk uit een philologisch oogpunt beschouwd, hoogst nuttig werd geacht.

Na den afloop dezer expeditie, weder bij het leger ingetreden, werd hij in het laatst van 1848 op nieuw aan het genootschap toegevoegd.

Zijne zending naar Balie had rijke vruchten gedragen in het belang der wetenschap en met betrekking tot de kennis van dat eiland. Het door hem ingediend verslag vond eene plaats in het 23ste deel van 's genootschaps verhandelingen.

Ten einde hem in staat te stellen zijne onderzoekingen nopens het eiland Balie voort te zetten en het Gouvernement daarin ten dienste te staan, werd aan hem in den aanvang van het jaar 1850 toegekend eene toelage uit 's Lands kas.

Zijn verblijf op Balie was echter van te korten duur geweest, om zich èn de gewone èn de dichterlijke taal der inboorlingen genoegzaam eigen te maken en met zekerheid de voorhanden bouwstoffen te kunnen bearbeiden en voor den druk gereed te maken.

Hij verzocht daarom in het laatst van 1850 weder in de gelegenheid te worden gesteld, tot voortzetting zijner studien, zich andermaal naar Balie te begeven.

Nadat deswege het gevoelen was ingewonnen van het genootschap, werd hem te kennen gegeven, dat eene zending naar Balie, in het belang van de vermeerdering der kennis van de godsdienst, zeden en instellingen der bewoners van dat eiland, in overweging zou genomen worden, zoodra van het genootschap het berigt zou

zijn ontvangen, dat hij in voldoende mate zou hebben voltooid den catalogus van 's genootschaps Arabische en Maleische manuscripten.

In het jaar 1850 wendde de directie van het Bataviasche genootschap van kunsten en wetenschappen zich tot de Regering, met het verzoek om hare bemiddeling, ten einde in het bezit te geraken van eene verzameling *Kawi-manuscripten*, toebehoorende aan eenen Javaan, genaamd *Pak Djame*, wonende op den Merbaboe, in de residentie Kadoe. De eigenaar verklaarde zich genegen die manuscripten, op een of twee na, het Gouvernement ten geschenke aan te bieden.

Zij werden van hem overgenomen tegen aanbieding van eenen gouden *sirie-doos*, ter waarde van *drie honderd vijftig gulden*, voorzien van een passend opschrift aan den binnenkant van het deksel. Vervolgens werden deze manuscripten ter beschikking gesteld van het Bataviasche genootschap.

Aan den heer *Friedrich* werd een onderzoek deswege door het genootschap opgedragen; als de uitkomst waarvan kan aangeteekend worden, dat zij worden gehouden voor het belangrijkste der literatuur van Java, aangezien zij, terwijl in alle andere bekende Javasche handschriften de Mohammedaansche invloed en verbasteringen zigtbaar zijn, het Hindoe-Javaasch element zuiver teruggeven. (Verslag der werkzaamheden van het genootschap, bladz. 7 van deel XXIV der verhandelingen).

Door tusschenkomst van het Departement van Kolonien riep de heer *von Siebold*, president van de Koninklijke Nederlandsche Maatschappij tot aanmoediging van den tuinbouw te Leyden, de hulp in van de Indische Regering tot het verkrijgen van planten en zaden uit het Japansche rijk.

Het opperhoofd van den Nederlandschen handel te Decima, aangeschreven om daartoe mede te werken, berigtte in October 1851, dat hij er in geslaagd was, om voor den heer *von Siebold* bijeen te brengen vijf kisten met bolgewassen, benevens eene hoeveelheid zaden.

Een en ander werd door tusschenkomst van de Nederlandsche Handel-maatschappij naar Nederland gezonden.

In het jaar 1851 werd het Departement van Kolonien aangeboden, de bij de Indische Regering ingekomen tabellen van de meteorologische waarnemingen gedaan te:

Banjoewangie,

Palembang,

Banjermassing,

Amboina,

Padang, en

Decima (Japan).

Bij besluit van den 14den Augustus 1841, n°. 1, werd bepaald, dat kosteloos ter Landsdrukkerij zou worden gedrukt een *catalogus van 's Lands plantentuin te Buitenzorg*, en dat daarvan 350 exemplaren zouden worden ter perse gelegd, terwijl het op dien catalogus jaarlijks te vervaardigen supplement tot een gelijk getal exemplaren zou worden afgedrukt.

In 1844 zag dit werk het licht; om verschillende redenen was daarop sedert geen vervolg geleverd.

Het werd in 1851 wenschelijk geacht eenen geheel nieuwen catalogus te vervaardigen, aangezien 's Lands plantentuin in de laatste jaren met een groot aantal nieuwe planten en gewassen werd verrijkt en verschillende voorwerpen naamsveranderingen hadden ondergaan, terwijl vele planten niet met juistheid waren aangewezen.

Mitsdien werd last gegeven een geheel nieuwen, door den hortulanus *J. E. Teijsmann* en zijn adsistent *S. Binnendijk* vervaardigden catalogus ter Lands-drukkerij tot een getal van 350 exemplaren ter perse te leggen.

Meer dan ooit deed zich in het jaar 1848, na de reorganisatie van het regts-

wezen en de invoering eener nieuwe gecodificeerde wetgeving in Nederlandsch Indie behoefte gevoelen aan een tijdschrift bestemd tot de openbaarmaking, door middel der drukpers, van belangrijke vonnissen door de verschillende regterlijke collegien gewezen, met vermelding tevens, waar het gewigt der zaak zulks wenschelijk maakt, van de conclusien van het openbaar ministerie en van die der practizijns van de gedingvoerende partijen, gelijk mede van den voornamen inhoud der tot adstructie van die conclusien gediende schrifturen en gehouden pleidooijen.

De overtuiging van een nuttig werk te ondernemen, deed den toenmaligen griffier der beide hooge geregtshoven, mr. *A. Prins*, besluiten zich met de uitgave van zoodanig tijdschrift te belasten, hetwelk hij wenschte vooral nuttig te doen zijn voor zoodanige ambtenaren die, zonder eene voorafgegane opleiding, tot de uitoefening van het regterambt geroepen zijn uit krachte van de door hen bekleede administratieve bedieningen.

De Regering, het groote nut van een dusdanig maandwerk inziende, verleende aan den heer mr. *Prins* de door hem verzochte vergunning tot het doen drukken en uitgeven van dat werk onder den titel van *Het regt in Neêrlandsch Indie*, en verbond daaraan eenige voorregten, zoo als:

a. de kostelooze aankondiging van hetzelve in de *Javasche courant;*

b. de kostelooze verzending der maandelijksche aflevering door 's Gouvernements posterij;

c. de inning der inteekeningsprijzen en de verhandeling der ontvangen gelden door middel der administratie.

Van dit zoo bijzonder nuttig periodiek werk waren bij het einde van het jaar 1851 reeds *zes* deelen verschenen.

Toen de heer mr. *Prins* in den aanvang van het jaar 1851 belast werd met de functie van algemeenen secretaris, ging de uitgave van het tijdschrift met toestemming der Regering over op den heer mr. *J. H. Donker Curtius*, raadsheer in het Hooggeregtshof van Nederlandsch Indie.

Uit het Verslag over 1850 blijkt, dat eenige wetenschappelijke mannen, zich noemende *dirigerende leden der natuurkundige vereeniging in Nederlandsch Indie,* het verzoek deden om, en de vergunning erlangden tot de uitgifte van een *Natuurkundig tijdschrift voor Nederlandsch Indie.*

Gedurende het jaar 1851 zag de *tweede* jaargang — een zeer lijvig boekdeel — het licht, dat getuigde van de zucht der ondernemers en inzenders van bijdragen, om nuttig te zijn en kennis te verspreiden over astronomie, geographie, geologie, geognosie, meteorologie, botanie en andere natuurkundige wetenschappen.

Nog werd door eene zich te Batavia gevestigd hebbende *Vereeniging van geneeskundigen* besloten tot de uitgifte in druk van een maandwerk, onder den titel van: *Tijdschrift der vereeniging tot bevordering der geneeskundige wetenschappen in Nederlandsch Indie.*

In den loop van 1851 verschenen de twee eerste afleveringen van den eersten jaargang.

Door de bemoeijingen van den heer *P. van Rees*, resident van Batavia en nu wijlen den heer *D. van Schreven,* in leven adjunct-secretaris van het Gouvernement, werd omstreeks het midden van het jaar 1851 te Batavia daargesteld eene afdeeling van de in Nederland werkende Maatschappij *Tot Nut van 't Algemeen.*

De Regering zeide hare medewerking toe en verklaarde later geene bedenkingen te hebben tegen de uitschrijving der volgende prijsvraag:

„*Een onderzoek naar het volksonderwijs onder de Javanen en wat tot verbetering daarvan zou kunnen worden aangewend.*"

J. Geldelijk beheer.

I. ALGEMEEN BEHEER.

De organieke bepalingen omtrent het algemeen beheer over 's Lands gelden en goederen ondergingen in den loop van 1851 enkele veranderingen, welke hieronder zullen worden omschreven.

Dat beheer splitsende in *materieel en personeel,* komen, wat het eerste betreft, in aanmerking:

1°. de bepaling, dat, onverminderd de contrôle van de Algemeene Rekenkamer, bij de verantwoordingen van stedelijke fondsen onder beheer der plaatselijke besturen, zoo als de zoogenaamde *politiekassen*, het *paggerfonds* en dergelijke, geene posten zullen mogen worden in uitgaaf gesteld, welke meer dan *f* 200 bedragen, en dat mitsdien tot grootere uitgaven zal moeten worden verkregen voorafgaande magtiging van den Gouverneur-Generaal (*Staatsblad* 1851, n°. 20).

2°. de bepaling dat, mede voor de overige bezittingen buiten Java en Madura, van kracht zal zijn de bij art. 2 van het besluit van 4 Januarij 1849, n°. 2 (*Staatsblad* n°. 2), vastgestelde en nader voor Macassar van toepassing gemaakte regeling, dat de ontvangsten, voortvloeijende uit de percentsgewijze belasting op de civiele processen bij de residentien en landsraden op Java en Madura maandelijks zullen worden verhandeld bij 's Lands algemeene kas, en dat voor de voortduring der uitgaven, welke uit die gelden geschieden, zullen vereischt worden nadere autorisatien van het Gouvernement (*Staatsblad* 1851, n°. 38).

3°. de verklaring dat de directeur-generaal van finantien bevoegd zal zijn tot het doen uitbetalen van het gebruikelijke wachtgeld aan elken uit Nederland van verlof teruggekeerden ambtenaar omtrent wien het tegendeel door den Gouverneur-Generaal niet is gelast, zijnde tot deze bepaling overgegaan omdat het gebruikelijk is, aan de ambtenaren die van verlof uit Nederland terugkeeren en niet aanstonds na de verstrijking van hun verlof weder geplaatst kunnen worden, een wachtgeld toe te kennen ten bedrage van ⅓ van het laatste activiteits-tractement, behoudens inachtneming van een maximum van *f* 500 's maands, en die toekenning, welke vroeger door den Gouverneur-Generaal geschiedde, gevoegelijk overgelaten kon worden aan den directeur-generaal van finantien, daar deze, voor het geval dat het de bedoeling mogt zijn om aan eenig van verlof terugkeerend ambtenaar geen wachtgeld te verleenen, daarvan tijdig kon worden verwittigd (*Staatsblad* 1851 n°. 49).

4°. de aanschrijving aan de gewestelijke besturen en andere betrokkene autoriteiten in Nederlandsch Indie, om

a. in den vervolge als regel aan te nemen, om de met het Gouvernement, ter zake van levering van zaken of werken in contract zijnde personen, die bij de afsluiting hunner rekeningen op de voorschrevene of overeengekomene tijdstippen een nadeelig saldo hebben aan te zuiveren, aan te manen dit saldo binnen den tijd van eene maand in 's Land kas te storten.

b. wanneer binnen dien termijn daaraan niet mogt voldaan zijn, het advies te vragen van den bevoegden officier van justitie, omtrent de mogelijkheid en regtmatigheid van eene in te stellen regtsvordering, hetzij om den nalatige te noodzaken tot nakoming der overeenkomst, hetzij tot ontbinding derzelve, met vergoeding van kosten, schaden en interessen, overeenkomstig art. 1267 van het Burgerlijk Wetboek;

c. onder overlegging van het rapport van den officier van justitie, den betrokken directeur van finantien, of den hoofd-intendant der militaire administratie van den stand der rekening kennis te geven en te verzoeken de tusschenkomst van den directeur-generaal van finantien in te roepen, ten einde, naar luid van art. 27 zijner instructie (*Staatsblad* 1827, n°. 19), den nalatigen schuldenaar tot voldoening van zijne schuld in regten te doen vervolgen, of wel, daartoe termen zijnde, het noodige te verrigten om de ontbinding der overeenkomst in regten te doen vorderen (*Staatsblad* 1851, n°. 61).

Deze bepaling, waartoe ter bevordering van 's Lands belangen werd overgegaan, ging, naar aanleiding van gerezene geschillen over de bevoegdheid van directeur-generaal om, in deze eigener autoriteit de hulp van het openbaar ministerie in te roepen, gepaard met eene aanschrijving aan dien hoofd-ambtenaar om telken reize als hij den procureur-generaal bij het Hooggeregtshof van Nederlandsch Indie aanschrijft, tot invordering van 's Lands pretentien de noodige maatregelen in het werk te stellen, zulks te doen met bijvoeging der woorden „*namens den Gouverneur-Generaal*," onverschillig of hij dien last geeft uit kracht der algemeene magtiging hem verleend bij art. 27 zijner instructie, dan wel uit kracht van eene bijzondere magtiging, in speciale gevallen door hem gevraagd en verkregen; — een en ander met dien verstande, dat, alvorens de ontbinding eener overeenkomst in regten te vorderen, de last daartoe van den Gouverneur-Generaal zelven zal moeten uitgaan;

5°. de bepaling, dat met aanvulling van art. 27 der instructie voor den directeur-generaal, de directeuren en den secretaris van finantien, luidende: „de directeur-generaal zal voor de invorderingen van 's Lands pretentien zorgen en daartoe „de noodige maatregelen doen in het werk stellen," de zorg voor de stuiting van verjaring zal geacht worden tot de bovengemelde attributen van genoemden hoofdambtenaar te behooren (*Staatsblad* 1851, n°. 68).

6°. de bepaling dat de chefs van het militair en marine-departement, ieder voor zooveel personen betreft, tot zijn departement behoorende, en de directeur-generaal van finantien, voor zooveel burgerlijke ambtenaren en alle gepensioneerden aangaat, bevoegd zullen zijn te beschikken op verzoeken om delegatien naar Nederland te passeren, te verhoogen, te verlagen of in te trekken, een en ander behoudens de inachtneming van eenige tevens voorgeschreven regelen (*Staatsblad* 1851, n°. 77).

Bij het vorenstaande kon nog worden gevoegd eene aan de betrokken hoofden van gewestelijk bestuur op Java en de Buitenbezittingen uitgevaardigde nadrukkelijke aanbeveling, om zich, zonder bijzondere magtiging van het Gouvernement, geene afwijkingen te veroorloven van de bestaande bepalingen, volgens welke geene bijzondere lands-inkomsten tot bijzondere uitgaven mogen worden afgezonderd, en geene afzonderlijke fondsen mogen worden aangehouden.

Met betrekking tot hetgeen in den loop van het jaar 1851 ten aanzien van het *personeel* bij het algemeen beheer van 's Lands geldmiddelen werd vastgesteld, kan het volgende worden medegedeeld.

Onder de onmiddellijke bevelen van den directeur-generaal van finantien, was in de laatste tijden slechts één inspecteur van finantien belast met plaatselijke onderzoekingen en regelingen betreffende zoodanige zaken, als hem door eerstgenoemden hoofdambtenaar, in verband met de bestaande instructien, werden aangewezen.

Vroeger waren twee inspecteurs werkzaam, zoodat, toen de ondervinding leerde, dat dit getal door de steeds toenemende uitbreiding der administratie ter naauwernood voldoende zou zijn om de aan die betrekking verbondene werkzaamheden naar behooren te verigten, men er op bedacht was daarin te voorzien.

In 1846 werd dan ook overgegaan tot de aanstelling van eenen inspecteur bij de directie der middelen en domeinen.

Vermits echter de aan deze betrekking verbondene werkzaamheden eigenlijk geheel binnen den organieken werkkring van den inspecteur van finantien vallen, wier verhouding tegenover de betrokkene plaatselijke autoriteiten, in vergelijk met die van den inspecteur der middelen, ook op meer regelmatigen voet bepaald was, werd

in 1851 de laatsbedoelde betrekking weder ingetrokken en gelijktijdig overgegaan tot de weder-in-dienst-stelling van eenen tweeden inspecteur van finantien.

Uit hoofde de directie der producten en civiele magazijnen met werkzaamheden als overladen was en er reeds bij dezelve een vrij aanzienlijke achterstand in de afdoening van zaken bestond, werd in 1851, bij wijze van tijdelijken maatregel, het personeel der ambtenaren en geëmploijeerden bij die directie vermeerderd.

Bij besluit van 31 December 1850, n°. 1, werd aan den directeur der cultures te kennen gegeven, dat het Gouvernement bleef verlangen dat tot de formatie van het personeel bij zijne directie (waarvan in de laatste tijden afgeweken was) werd teruggekeerd, zoodra zich daartoe eene geschikte gelegenheid zou voordoen.

Bij dat van 19 November 1851, n°. 2, werd echter bepaald, dat dit personeel, tot wederopzeggens toe, zal bestaan uit:

een directeur;

drie 1ste commiesen;

een 2den commies;

een 3den id.

benevens het noodige aantal klerken, oppassers enz.

In Augustus 1851 betoogde de directeur der cultures, onder aanwijzing der daartoe leidende plaatselijke omstandigheden, in het breede de noodzakelijkheid om het kader der ambtenaren bij de landelijke inkomsten en cultures aan te vullen met een 20tal controleurs, en deed hij het voorstel om tot die vermeerdering over te gaan.

Dat voorstel, aan welks verwezenlijking eene uitgave van *f* 69,000 's jaars verbonden zou zijn, trok, zoowel uit aanmerking van de belangrijkheid der daarvoor bijgebragte motieven, als op grond van de heilzame gevolgen die daarvan in de gegevene omstandigheden met regt mogten worden te gemoet gezien, de bijzondere aandacht der Regering in Indie tot zich.

De directeur toch gaf een duidelijk overzigt van de allezins gebrekkige verhouding, welke in de door hem aangewezene afdeelingen en districten tusschen de hoogst noodzakelijke dienstverrigtingen en het personeel, hetwelk daarvoor bestemd was, bestond, en het behoefde naauwelijks eenig verder betoog, dat eene voorziening in dien stand van zaken onvermijdelijk leiden zou tot eene betere regeling der dienst bij het binnenlandsch bestuur, en tot daarstelling eener op vele en belangrijke plaatsen onmogelijk gemaakte contrôle der onderscheidene takken van inkomsten.

Het voorstel werd dan ook door de Indische Regering aan het Opperbestuur gedaan, en daarop de goedkeuring des Konings verleend.

Op het voorstel van den directeur der cultures werd in Indie mede besloten om de betrekking van surnumerairen ambtenaar bij de landelijke inkomsten en cultures te doen vervallen, en dienvolgens bepaald, dat geene surnumeraire ambtenaren bij de landelijke inkomsten en cultures meer op Java zullen worden benoemd, maar dat, in stede van die ambtenaren (toen nog zes in getal bedragende, op eene bezoldiging van *f* 150 's maands elk), zullen worden in dienst gesteld vier controleurs der 3de klasse, op het daartoe staande tractement van *f* 225 's maands, zooveel mogelijk te nemen uit de in Nederland benoemde ambtenaren der 1ste en 2de klasse.

Tevens werden de gouverneur van Sumatra's Westkust, de resident van Palembang en de adsistent-resident van Benkoelen aangeschreven, om te berigten, in hoever er mogelijkheid zou bestaan het getal der aldaar werkzame surnumeraire ambtenaren bij het binnenlandsch bestuur door een evenredig minder aantal controleurs der 3de klasse te vervangen.

MUNTSTELSEL EN GELDSOMLOOP.

De bestaande organieke bepalingen op het muntstelsel en den geldsomloop ondergingen in 1851 geene veranderingen.

Er is in 1851 op nieuw moeten worden overgegaan tot eene vermeerderde uitgifte van recepissen, ten einde in de daaraan bij 's Lands kassen gevoelde behoefte op de minst bezwarende wijze te voorzien.

Hieronder zal kunnen blijken, welke omstandigheden daartoe aanleiding gaven, en ook welke waarde daarvoor uit de wandeling of liever uit 's Lands algemeene kas genomen en als onderpand afgezonderd werden.

Om een geleidelijk overzigt te leveren van de bijzonderheden, die onder deze rubriek, voor zooveel het jaar 1851 betreft, kunnen worden medegedeeld, diene het volgende.

Koperen munt.

Blijkens het voorgaande Verslag waren op ultimo 1850 bij 's Lands kassen aan duiten (de gulden berekend tegen 120 duiten) aanwezig:

afgezonderd als depôt voor uitgegevene recepissen . . . . . *f*	17,067,000
in kas	6,140,620

Op ultimo 1851 was de stand als volgt:

afgezonderd voor recepissen	16,123,422
in kas	5,325,023

Gouden en zilveren munt.

Aan gouden en zilveren munt was op ultimo December 1850 in 's Lands kassen op Java en Madura en de Buitenbezittingen aanwezig eene som van . . . . *f*	1,483,936
Op dat tijdstip was gedeponeerd voor uitgegeven recepissen, een bedrag van	3,842,000
Op ultimo December 1851 was in kas	1,442,090
gedeponeerd voor recepissen	7,051,727

Met betrekking tot het afzonderen van goud en zilver als waarborg voor uitgegevene recepissen, wordt verwezen tot de hieronder nader omschreven wordende bepaling, opgenomen in het *Staatsblad* van 1851, n°. 39.

In het najaar van 1851 vonden van gouvernementswege openbare *verkoopingen* plaats van *zilveren munt*, en wel *Spaansche matten*, tot eene gezamenlijke hoeveelheid van 400,000 stuks.

Op den 6den December had de laatste veiling plaats, en bleek alstoen dat deze specie eene som van *f* 1,080,713.40, of gemiddeld 324¹/₄ duit per stuk had opgebragt.

Bij 's Lands kas te Batavia was voor een bedrag van *f* 181,735 aan vijf-francstukken voorhanden.

Aan eene verleende magtiging om ook die specie door openbaren verkoop van de hand te zetten, kon, wegens mindere gewildheid van die muntsoort, geen gevolg worden gegeven.

Op ultimo 1850 bevonden zich aan recepissen:

in 's Lands kassen . . . . *f*	6,796,191
en in omloop	14,203,809
te zamen . . *f*	21,000,000

namelijk het, bij besluit van 1 Mei 1850, n°. 2, voor de uitgifte bepaalde maximum.

Onder bewaring eener speciaal daartoe benoemde commissie bevond zich bovendien nog voor eene waarde van *f* 2,838,800 gereed voor de uitgifte, zoodra daartoe magtiging mogt worden verleend.

De behoefte der kas maakte nieuwe emissien noodig, zoodat in den loop van 1851 nog tot een bedrag van *f* 2,300,000 tegen depôt van koper-, goud- en zilvergeld werd uitgegeven.

Vermits bij de Indische publicatie van 4 Februarij 1846 was bepaald, dat de recepissen zullen worden uitgegeven tegen intrekking van 120 duiten voor elken recepis-gulden, achtte het Indisch Bestuur het minder regelmatig, stilzwijgend recepissen tegen afzondering van *zilveren specie* in de wandeling te brengen. En aangezien, ten gevolge der uitzendingen uit Nederland, het geval zich voordeed, dat meer zilveren en gouden specien in 's Lands kassen voorhanden waren dan voor dagelijksch gebruik vereischt werd, terwijl het niet raadzaam werd geacht dezelve *in natura* in de wandeling te brengen, werd, met aanvulling van de aangehaalde publicatie (*Staatsblad* 1846, n°. 3), op gelijke wijze bepaald:

1°. dat recepissen, zoo als daarbij bedoeld zijn, mede kunnen worden uitgegeven, tegen afzondering, als waarborg, van Nederlandsche *zilveren guldens*, derzelver veelvouden en onderdeelen, of van wigtige gouden Nederlandsche *vijf*- en *tien*-guldenstukken, berekend tegen *vijf* en *tien* Nederlandsche guldens; en dat de afzondering dezer zilveren, of gouden munt zal geschieden naar de rede van eenen Nederlandschen gulden voor elken uitgegeven recepis-gulden;

2°. dat door den directeur-generaal van finantien maandelijks door middel der Javasche courant aan de gemeente zal worden bekend gemaakt het bedrag der in wandeling zijnde recepissen en van de tot waarborg derzelve afgezonderde gelden.

Als een gevolg van het hierboven beschrevene, beliep het bedrag der gecreëerde recepissen, na aftrek van de versletene en door eene daartoe benoemde commissie vernietigde recepissen, op ultimo December 1851, als volgt:

van de serie van *f*	1 . . . . *f*	2,004,045
» » » »	5	3,107,460
» » » »	10	2,486,980
» » » »	25	3,489,000
» » » »	100	8,979,200(*)
» » » »	500	5,490,000
	Transporteren . . *f*	25,556,685

(*) Waarvan *f* 960,000 nog niet geheel gereed voor de uitgifte. Zie het verder sub *A* aangeteekende.

Per transport . . *f* 25,556,685

Daaronder bevond zich:

A. onder bewaring en toezigt eener speciale commissie, en waarvoor geene geldswaarde was gedeponeerd:			
van de serie van *f* 100 . . .	*f* 1,200,000		
„ „ „ „ 1 . . .	96,700		
aan door de Algemeene Rekenkamer geregistreerde, doch nog niet bij het Departement van Finantien gewaarmerkte recepissen van de serie van *f* 100	960,000		
		f 2,256,700	
B. in 's Lands kassen, als courant betaalmiddel, en waarvoor geldswaarde was gedeponeerd:			
op Java en Madura	*f* 3,434,329		
„ de buitenbezittingen	2,126,946		
onder weg (van de eene kas naar de andere)	348,861		
		5,910,136	
			f 8,166,836
C. alzoo *in omloop*			*f* 17,389,849

Hieruit blijkt voorts, dat op gemeld tijdstip aan recepissen was uitgegeven:

volgens *B*	*f* 5,910,136
„ *C*	17,389,849
Te zamen . .	*f* 23,299,985

Als waarborg voor die emissie was afgezonderd:

aan gouden en zilveren munt:		
te Batavia	*f* 6,668,050	
„ Soerabaija	210,000	
„ Bezoekie	30,000	
„ Amboina	33,586	
„ Padang	84,461	
„ Benkoelen	25,630	
		f 7,051,727
aan koperen munt:		
op Java.	*f* 14,736,000	
de buitenbezittingen	1,387,422	
		f 16,123,422
en aan *recepissen* (tijdelijk) op de buitenbezittingen.		68,901
Te zamen . .		*f* 23,244,050

Behalve de bovengemelde muntsoorten en de recepissen, was in 1851 in omloop het door de Bank uitgegeven papier, gelijken koers houdende met recepissen, en ook even als dit papier bij alle landskassen gangbaar.

Het verlies bij inwisseling van *goudgeld* tegen *recepissen* op de drie hoofdplaatsen van Java te lijden, beliep:

op 1 Januarij 1851	van	13½	tot	18	per cent.
„ 1 Julij	„	„ 13½	„	17⅔	„
„ 1 Januarij 1852	„	9	„	16⅔	„

Dat hetwelk bij inwisseling van *zilvergeld* tegen *recepissen* geleden werd beliep:

op 1 Januarij 1851	van	16	tot	18	per cent.
„ 1 Julij	„	„ 15⅚	„	17	„
„ 1 Januarij 1852	„	13	„	15⅚	„

Om *koper munt* te erlangen voor recepissen, betaalde men het gewone wisselloon.

De verwisseling van *gouden* munt tegen *zilveren* munt gaf op het laatst van het jaar een verlies van 5 tot 7½ per cent en het omgekeerde eene winst van 5½ tot 6 per cent.

Wilde men *goud* verwisselen tegen *koperen* munt, dan had men een voordeel van 8 tot 15 per cent, terwijl de winst op het *zilver* 12 tot 15 per cent beliep.

Het groote verschil tusschen de bovenbedoelde cijfers doet echter aan deze opgaven slechts eene betrekkelijke waarde hechten.

Uit eenige bij het Gouvernement ontvangene stukken bleek:

dat de geldsomloop in de Wester-afdeeling van Borneo voortdurend belemmerd en verstoord werd door gebrek aan recepissen en kopergeld bij de gemeente, als een uitvloeisel der volgende omstandigheden:

1°. dat door plaatselijke ontstentenis van handelsartikelen de invoeren belangrijk meer bedroegen dan de uitvoeren;

2°. dat de invoer van kopergeld op Java verboden en het goud aldaar niet gewild was, zoodat de handel in de behoefte aan remises door recepissen moet voorzien;

3°. dat de hoeveelheid recepissen, welke door tusschenkomst van 's Lands kassen in de wandeling werd gebragt, onder gewone omstandigheden niet voldoende was voor de aan 's Lands kas verschuldigde betalingen in dat papier, en voor de behoefte van den handel; en

4°. dat het kopergeld langzamerhand bij 's Lands kas was teruggevloeid en die munt niet weder werd uitgegeven.

Deze belemmering van den geldsomloop oefende een zeer nadeeligen invloed uit op 's Lands inkomsten door verhindering van het zout-debiet, ongerekend de bezwaren, die ondervonden werden bij de inning der zout-schulden en pachtpenningen, terwijl ook de verpachtingen daardoor leden.

Aangezien de ondervinding geleerd had, dat, als een gevolg van den natuurlijken loop des handels, door denzelven geene recepissen naar de Westkust van Borneo werden *aan-*, maar wel van daar *uitgevoerd*, scheen het noodzakelijk, om, bij vasthouding van het bestaande belastingstelsel, in het belang van handel en nijverheid en van 's Lands inkomsten, van gouvernementswege de gelegenheid open te stellen, om plaatselijk op eene voldoende wijze de noodige betaalmiddelen te kunnen bekomen, waarom magtiging werd verleend:

a. om voor rekening van den Lande tot eene som van *f* 100,000 in recepissen of koperen duiten, tot 120 den gulden, *stofgoud* te doen inkoopen van de handelaren te Sambas en Pontianak, tegen de prijzen door den resident der Wester-afdeeling van Borneo aan den directeur der producten en civiele magazijnen op te geven;

b. om wanneer zulks noodig mogt zijn voor den geregelden gang van zaken, alsdan *Spaansche matten* in betaling te nemen tegen *f* 3 recepis, en wel bij inwisseling van 360 duiten het stuk, met last om de aldus van die muntsoort verkregene hoeveelheid aan te houden ter beschikking van den directeur-generaal van finantien, of wel af te zonderen in het gewoon depôt voor recepissen.

Ten vervolge van dezen maatregel werd nog in October magtiging verleend, om voorloopig van de Chinezen in genoemde afdeeling *stofgoud* aan te nemen in betaling, zoo van het door hen jaarlijks verschuldigd hommagegeld, als voor het aan hen verstrekte zout.

De prijs van het bovenbedoelde *stofgoud* werd vastgesteld op *f* 83 de thail.

Aan wissels op het Departement van Kolonien werden in den loop van het jaar 1851 afgegeven tot een bedrag van *f* 4,680,000.

III. Javasche bank.

Volgens het verslag, gediend hebbende ter algemeene vergadering van stemgeregtigde deelhebbers gehouden den 15den April 1852, hebben de verrigtingen der Javasche Bank gedurende het boekjaar 18^51^/~52~, de navolgende uitkomsten geleverd.

Voordeelen.		
Excomptes	*f* 177,724.54	
Beleeningen	34,316.83	
Deposito's credieten enz.	3,010.11	
Buitengewone beleeningen	10,452.50	
		f 225,503.98
Provisie voor onderscheidene commissien		31,217.25
Pakhuishuur (zuiver).		5,201.58
Aan ingekomene gelden van reeds afgevoerde faillite massa's .		*nihil.*
Agio met specie		23,480.00
Onverdeelde winst van vroegere jaren		270.55
Totaal		*f* 285,673.36
Lasten.		
Voor vast personeel	*f* 66,196.00	
Wisselvallige uitgaven.	2,587.94	
Gratificatie aan de Nederlandsche Handel-maatschappij voor in Nederland verrigte werkzaamheden.	600.00	
		f 69,383.94
Afschrijving op het meubilair.		56.25
Afschrijving van hopelooze schulden.		*nihil.*
Verponding en onderhoud van de gebouwen der Bank te Samarang en Soerabaija. . . . . . , ...		4,131.00
Te zamen		*f* 73,571.19
Deze *lasten* aftrekkende van de *baten* ad.		285,673.36
blijft als restant aan werkelijk behaalde *voordeelen*.		*f* 212,102.17
Gedurende het voorgaande boekjaar behaalde de Bank eene zuivere winst van		142,077.00
zoodat voor 18^51^/~52~ een *voordeelig* verschil verkregen is van. .		*f* 70,025.17

Van de in $18^{51}/_{52}$ verkregene winst ad.	*f*	212,102.17
moet, ingevolge het bepaalde bij art. 73 van het octrooi, het $^1/_3$ gedeelte of	*f*	70,700.72
strekken tot aanvulling van het reservefonds, hetwelk bij de sluiting van genoemd boekjaar aanwees, eene som van		96,471.53
en alzoo daardoor een totaal daarstelt van	*f*	167,172.25

zijnde het resterende $^2/_3$ gedeelte, ten bedrage van *f* 141,401.44, naar luid van opgemeld artikel, aan de actiehouders te goed gedaan, behoudens eene som van *f* 1,657,70 die, om in geene gebrokene cijfers te vervallen, op het volgende boekjaar werd overgeschreven.

Door het aanwezen van 3855 actien werd alzoo per actie $7^1/_4$ % of *f* 36.25 verkregen.

Op den verkoop van specie werd, gelijk gezegd is, een voordeel behaald van.	*f*	23,480.00
terwijl de beleeningen van het Gouvernement aan renten . .		20,755.20
afwierpen, en de geëscompteerde vendu-acceptatien buiten de 3 hoofdplaatsen hebben gerendeerd		11,697.45
zoodat deze buitengewone inkomsten. waarop niet voordurend kon gerekend worden, te zamen	*f*	55,932.65

hebben bedragen.

Het resultaat van het boekjaar $18^{51}/_{52}$ was alzoo, zelfs afgescheiden hiervan, zeer bevredigend.

Met begrip van 145 actien, nog bij de Bank aanwezig, wees het getal der in omloop zijnde bank-actien, gelijk mede gezegd is, nog het cijfer van 3855 aan, eene som vertegenwoordigende van *f* 1,927,500, terwijl aan bankbiljetten in omloop was eene som van *f* 3,865,650, waaronder eene som van *f* 52,675 oude, die als verloren werden geacht, en welker waarde men niet dacht dat immer zou worden opgeëischt.

Onder ultimo Maart 1852 bleek in de kassen aanwezig te zijn:

aan specie	*f*	178,439.10
„ oude bankbiljetten		61,825.00
„ gestempelde bankbiljetten.		3,211,500.00
„ recepissen		1,087,038.88
te zamen . .	*f*	4,538,802.98

terwijl uitstaande was:

aan beleeningen	*f*	1,183,257.36
„ remise-rekening		175,000.00
„ agentschap te Samarang		779,558.46
„ „ „ Soerabaija		2,113,865.25
„ escomptes		1,664,153.89
„ buitengewone beleeningen.		158,000.00
„ failliete massa's		2,073.84
„ diverse		97,764.18
te zamen . .	*f*	6,173,672.98

Als een bewijs van den vooruitgang der bank-aangelegenheden volge hier een overzigt van een gedeelte der gedurende de laatste 4 boekjaren geconstateerde baten, als:

	$18^{48}/_{49}$.	$18^{49}/_{50}$.	$18^{50}/_{51}$.	$18^{51}/_{52}$.
Escomptes	*f* 126,499.66	*f* 132,619.63	*f* 144,962.72	*f* 177,724.54
Beleeningen, enz. .	43,589.70	20,893.21	36,905.45	47,779.44
Revisien.	25,794.08	29,959.97	27,663.37	31,217.25
	f 195,883.44	*f* 183,472.81	*f* 209,531.54	*f* 256,721.23

Naar aanleiding van eene in 1848 door de directie der Javasche Bank aan het Gouvernement gedane mededeeling, dat zij vermeende in de eerste tijden geene pogingen te moeten aanwenden, om in de plaats der bovenbedoelde 145 stuks aandeelen, welke destijds reeds, ten gevolge der haar bij art. 7 van het nieuwe octrooi toegekende bevoegdheid, waren ingelost, een gelijk aantal nieuwe aandeelen uit te geven, werd aan genoemde directie, bij besluit van 9 Februarij 1849, n°. 3, te kennen gegeven, dat het Gouvernement, hetwelk in haar gevoelen dienaangaande niet deelde, er op moest aandringen, dat door haar geene pogingen wierden nagelaten om het kapitaal der Bank met de voormelde aandeelen aan te vullen.

Bij de ontvangst van het verslag over het boekjaar $18^{50}/_{51}$ bleek dat die aandeelen nog niet waren uitgegeven, waarom de directie, die deze omstandigheid toeschreef aan de moeijelijkheid om dezelve tegen de wezenlijke waarde van de hand te zetten, op nieuw werd uitgenoodigd de deelneming in de Bank voor de ingeloste aandeelen aan te moedigen.

Het bovenstaande overzigt van het boekjaar $18^{51}/_{52}$ doet zien, dat zulks tot ultimo Maart jl. niet heeft mogen gelukken.

IV. STAAT DER KASSEN IN INDIE.

Op ultimo 1851 waren in 's Lands kassen de navolgende betaalmiddelen voorhanden:

	Goud en zilver.	Bankpapier.	Recepissen.	Koper.	TOTAAL.
Java en Madura .	*f* 684,242	*f* 43,800	*f* 3,434,329	*f* 4,714,685	*f* 8,877,056
Buitenbezittingen.	482,848	„	2,126,946	610,338	3,220,132
Onderweg . . .	275,000	„	348,861	„	623,861
Totaal . .	*f* 1,442,090	*f* 43,800	*f* 5,910,136	*f* 5,325,023	*f* 12,721,049

V. ALGEMEENE BOEKEN.

De algemeene boeken van Nederlandsch Indie over 1849 werden in de maand Augustus 1851 afgesloten.

VI. BEGROOTING.

Omtrent de begrooting en derzelver uitkomsten over 1851 wordt verwezen naar de hierbij gevoegde staten sub. litt. B, C, D en E.

VII. LANDSGEBOUWEN EN WATERSTAAT.

Ten aanzien van de wijze van daarstelling van 's Lands gebouwen en werken werd in het najaar van 1851 een voor de bevolking hoogst gewigtig beginsel aangenomen.

Sedert het jaar 1818, en wel ten gevolge van het bepaalde bij besluit van den Commissaris-Generaal voor Nederlandsch-Indie, van 14 Julij van dat jaar, n° 28, werden voor den opbouw van woningen voor de adsistent-residenten, controleurs en collecteurs der landelijke inkomsten en cultures, slechts beschikbaar gesteld de sommen van *f* 1100 en *f* 500.

Hoezeer het de bedoeling was, die woningen van hout te doen zamenstellen, moest dat bedrag onvoldoende worden geacht voor de inrigting, welke het voorschrift aangaande die gebouwen gaf.

In die onvoldoende betaling lag dus, als het ware, opgesloten het beginsel van te vorderen heerendiensten en levering van materialen door de bevolking, zonder betaling.

Daaruit ontstond dan ook reeds dadelijk een onbillijke last voor de bevolking, die meer en meer drukkend werd, naar mate meer en meer werd afgeweken van de organiek voorgeschreven wijze van zamenstelling dier woningen.

Bijna in alle residentien toch maakten de woningen, die aanvankelijk van hout waren opgetrokken, plaats voor steenen huizen, welke uit de daarvoor toegestane fondsen niet hadden kunnen worden tot stand gebragt.

Dezelve werden dan ook door de bevolking kosteloos opgerigt, terwijl de beschikbaar gestelde gelden slechts dienden tot inkoop van de benoodigde Europesche materialen.

Dit ingeslopen misbruik was van lieverlede nagenoeg overal tot regel geworden niet alleen, maar strekte zich ook langzamerhand uit tot vele andere gebouwen en werken in de binnenlanden, ofschoon de daarvoor geraamde sommen in derzelver geheel werden toegestaan, en zulks, omdat aan de projecten, waarop de begrootingen gegrond waren, bij de uitvoering der werken eene willekeurige uitbreiding gegeven werd.

Buitendien werden de woningen van adsistenten en opzieners bij verschillende takken van cultures, zonder eenige betaling uit 's Lands kas, geheel ten koste der bevolking opgerigt en onderhouden.

Het kwam noodzakelijk voor, aan dien stand van zaken een einde te maken, en daardoor af te schaffen den verpligten arbeid en de gedwongene leverantie, zonder betaling, onder welke de bevolking destijds nog leed. Daarom werd als beginsel aangenomen:

dat voortaan alle uitgaven, voorspruitende uit de oprigting, vernieuwing, verbetering en herstelling van alle gouvernementsgebouwen, zoomede het gewoon onderhoud derzelve, voor zoover dit volgens bestaande bepalingen niet komt ten laste van den tijdelijken bewoner, geheel uit 's Lands kas zullen worden bestreden, zoodanig dat te dier zake geene leveringen of verpligte diensten hoegenaamd van den inlander zullen mogen worden gevorderd, anders dan tegen betaling.

Tevens werd buiten werking gesteld het bepaalde bij § *a* van art. 1 der resolutie van 20 April 1836, n°. 10 (*Staatsblad* n°. 29), dat voor de daarbij genoemde gevallen, zonder betaling zal worden gebruik gemaakt van de bevolking tot het bijeenzamelen en ruw bewerken van materialen en het verrigten van alle verdere koeliediensten.

Men verwachtte van dezen maatregel, wel is waar, eene aanzienlijke vermeerdering van uitgaven, doch daar tegenover stond de zekerheid, dat duizende handen daags en vele materialen zouden worden bespaard, welke vroeger nutteloos

werden verspild, om de eenvoudige reden, dat daaraan geene geldelijke kosten of verantwoording waren verbonden.

In den loop van 1851 werd magtiging verleend tot de uitvoering, herstelling of voltooijing der navolgende werken en gebouwen, als:

a. Pakhuizen enz.

Steenkolenloods te Maccassar. (Vergrooting.)
Zoutpakhuis te Banjermassing. (Z. en O. afdeeling van Borneo.)
Idem te Samarang. (Voltooijing.)

b. Kantoren en dergelijke.

Schoollocaal te Soerabaija. (Voortzetting.)
Zoldering der bureaux van de Algemeene Rekenkamer.
Recherche-kantoor te Passaroean.
Herstelling van het stadhuis te Batavia.
Residentie-kantoor en geldkamer te Bezoekie.
Herstellingen en verbeteringen aan het locaal de Harmonie te Batavia.

c. Ambtenaarswoningen enz.

Bijgebouwen en een ringmuur voor de regentswoning te Samarang.
Gezaghebberswoningen te Bonthain, Saleijer en Topedjawa. (Celebes.)
Gouvernementswoning te Amboina. (Bijgebouwen.)
Adsistent-residentswoning te Maros. (Macassar; — Voltooijing.)
Residentiehuis te Madioen. (Herstelling.)
Paardenstal voor de pradjoerits te Poerworedjo. (Bagelen.)
Regentswoning te Demak. (Samarang; — vernieuwing.)
Residentiehuis te Muntok. (Banka.)
Aankoop van een residentiehuis te Menado.
Paardenstal bij het residentiehuis te Fort de Kock.
Herstellingen aan het gouvernementshuis te Ambon.
Woning voor den adsistent-hortulanus te Buitenzorg.
Vernieuwing der controleurswoning te Lassem. (Rembang.)
Gouvernementshuis te Macassar.
Regentswoning te Demak.
Adsistent-residentshuis te Anjer.

d. Gevangenissen enz.

Gevangenis te Pradjekan. (Bezoekie.)
Idem te Malang. (Passaroean.)
Krankzinnigengesticht te Samarang. (Voltooijing.)
Kettinggangers-kwartier te Macassar. (Vergrooting.)

e. Waterwerken enz.

Voltooijing der waterleiding uit de rivier Laijangan. (Tagal.)
Verlenging van het havenhoofd te Batavia.
Voltooijing der waterleiding uit de rivier Ello. (Kadoe.)
Idem van het waterwerk uit de rivier Tjiparé, verlenging der leiding Tjiram in de aftapping uit de rivier Tjipelang. (Bantam.)
Uitdiepen der Padangsche rivier en het daarstellen van eene steenen kade.
Artesische put te Macassar.

Beschoeijing der rivier te Pekalongan. (Voortzetting.)
Verkenningsteeken op den berg Goenoeng Miring, en seintoestel te Karang Bollong. (Noessakambangan; — voortzetting.)
Waterleiding uit de Brantas. (Kedirie; — voltooijing.)
Waterleiding uit de rivier Tjilemmer. (Bantam; — voortzetting.)
Overlaat in de rivier Rambatan. (Cheribon; — voltooijing.)
Dammen in de rivieren Sawerna, Tjitongkok, Tjiballok en Tjiboengoer. (Bantam.)
Vernieuwing der baken ter reede Macassar.
Stuwdam in de rivier Boeijaran. (Samarang.)
Steenen krib over den regteroever en uitdieping der Padangsche rivier.
Leiding uit de rivier Sinkarong. (Pekalongan; — verbreeding.)
Waterleiding uit de bron Seringoe. (Toeban.)
Poststation de Gadok. (Buitenzorg.)
Vier bruggen tusschen Tangerang (Batavia) en Tjicandie. (Bantam.)
Eenige werken in het belang der cultures in de residentie Soerabaija.
Twee bruggen bij Tankie. (Batavia.)
Beschoeijing bij de sluisbrug. (Batavia.)
Verbetering der uitwatering van de rivier Tjimanok. (Indramajoe.)
Stroomleider aan de monding der Solo-rivier.
Verbetering aan de sluis te Boentomatie. (Cheribon.)
Eenige bruggen te Batavia.
Uitwateringskanalen in de afdeeling Demak.
Doorgraving uit de rivier Serang (Samarang), en het opdammen van die rivier.
Kaaimuur ten oosten van de groote rivier te Batavia.
Vernieuwing van de Roode brug te Buitenzorg.
Brug te Wono Kromo. (Soerabaija.)
Waterleidng bij Djowiro. (Samarang.)
Verbeteringen aan eenige leidingen in de afdeeling Kaliewoengoe. (Samarang.)
Overlaat in de rivier Tjimanok en afdamming van de rivier over Rambotan. (Indramaijoe.)
Brug te Samarang.
Vier bruggen in het district Kalieredjo. (Banjoemaas.)
Dammen in de rivier Tjokro en Lodjong. (Passaroean.)
Beschoeijing der rivier op Goenoeng Saharie te Batavia.
Brug over de rivier Kebonon. (Soerakarta.)
Dam in de rivier Piring. (Madioen.)
Uitlegging van het zeehoofd aan de monding der rivier Gong. (Tagal.)

f. Gouvernementsfabrieken.

Voor de verplaatsing van de fabriek voor de marine, het stoomwezen en de nijverheid en daarbij daar te stellen werken.

g. Militaire gebouwen en werken.

Eene kapiteins- en eene luitenantswoning te Batavia.
Een instrumentmakers-winkel te Batavia.
Drie blokhuizen te Padang. (Voortzetting.)
Nieuw militair hospitaal te Palembang. (Voortzetting.)
Geretrancheerd kampement te Tebing Tingie. (Voortzetting)
Verlenging en verandering der artillerie-kazerne te Salatiga.
Verbeteringen van eenige luitenants-woningen te Salatiga.
Hoofdwacht te Salatiga.
Buskruid-etablissement te Ngawie. (Voortzetting.)
Onderofficiers-eetzaal te Salatiga.
Gebouw voor cursus en officiers-mes te Salatiga.

Dakbedekking van het blokhuis te Banjoemaas.
Nieuwe kaserne te Tjeringien. (Bantam.)
Zieken-localen te Plantoengang. (Voortzetting.)
Nieuw hospitaal te Palembang. (Voortzetting.)
Vergrooting van het civiele en militaire gevangenhuis te Weltevreden.
Militaire kommandantswoning te Soerabaija. (Herstelling.)
Militair hospitaal te Soerabaija. (Verbetering.)
Afsluiting van het kampement te Weltevreden.
Aankoop van een huis te Weltevreden, ten behoeve van het militair departement.
Idem van vier huizen bij Weltevreden, ten behoeve van het militair departement.
Hoofdwacht te Soerabaija.

Onder de voornaamste waterwerken mogen worden gerekend:

De stroomleider aan de monding der Solo-rivier.

Reeds in 1847 werd magtiging verleend om aldaar een stroomleider aan te leggen, ten einde door dezen den modder en het zand, welke deze rivier medesleept, in stede van oostelijk langs het fort *Erfprins*, ten noorden van hare monding af te leiden, met last op het militair departement om voor de uitvoering van dit werk een plan en begrooting van kosten te doen opmaken, en in te dienen.

In 1851 waren zoowel Z. D. H. de generaal-kommandant van het leger en de vice-admiraal, kommandant der marine, als de kolonel, directeur der genie van oordeel, dat met die uitvoering in het algemeen belang niet langer mogt worden gedraald, waarom de zorg daarvoor werd opgedragen aan de militaire genie, vermits het niet doenlijk was dit trouwens door haar geprojecteerde werk door de civiele genie te doen tot stand brengen.

Uitwateringskanalen in de afdeeling Demak.

De noodzakelijkheid werd betoogd, tot afkeering van de jaarlijks zich herhalende overstroomingen aan welke de afdeeling Demak blootgesteld was, de gedeeltelijk geheel versperde en gedeeltelijke verwaarloosde kanalen, langs welke het overtollige water van de in elken westmousson buiten hare oevers tredende rivier Djodjor en van verdere rivieren en spruiten, vroeger onbelemmerd naar zee werd afgevoerd, vóór den westmousson van 1851 op 1852, op nieuw te openen, en tot de vereischte breedte en diepte uit te graven, dan wel geheel nieuwe aftappingskanalen aan te leggen, welk laatste middel verkieslijk werd geacht, omdat de oude kanalen met te vele kronkelingen en op minder geschikte plaatsen aangelegd waren.

Voor dit werk werd aanvankelijk eene som van *f* 80,000 noodig geacht, tot inkoop van rijst en zout, ten behoeve der bevolking, welke daaraan gedurende den tijd van vijf maanden zou moeten arbeiden.

Eene nadere opname deed echter de overtuiging ontstaan, dat de kosten te hoog berekend waren, en zelfs op de helft van bovengemeld bedrag konden worden gesteld.

Bij magtiging om dit werk uit te voeren, werd dan ook slechts eene som van *f* 40,000 daarvoor beschikbaar gesteld.

Geprojecteerde waterwerken in de residentie Soerabaija.

Reeds in 1850 vestigde de directeur der cultures de aandacht op de sedert jaren hangende plannen tot afwending van de overstroomingen, aan welke de regentschappen Soerabaija en Modjokerto, en inzonderheid de hoofdplaats Soerabaija, blootstaan, ten gevolge van het gemis van kunstwerken, om aan het opperwater in den regentijd onschadelijken loop te verschaffen (hoedanige overstroomingen in het begin van 1850 zich in buitengewone mate vertoond en groote nadeelen aan verscheidene belangen toegebragt hadden), zoomede tot verbetering van de waterverdeeling in dat landschap in het algemeen, ten behoeve van landbouw en riviervaart.

Een nader plaatselijk onderzoek bewees de dringende noodzakelijkheid eener voorziening, en in April 1851 werd dan ook bepaald:

dat in 1851 zouden worden aangelegd twee groote steenen overlaten, namelijk een aan den linker oever der Porrong-rivier, beneden de brug nabij Podokaton, en een aan den regter oever van de Kaliemaas, beneden de brug Wonokromo;

dat, in afwachting van de voor deze werken in te dienen détail-projecten, de resident van Soerabaija zich gemagtigd kon beschouwen tot het beschikbaar stellen der gelden en materialen vereischt om aanstonds met deze beide werken aan te vangen en dezelve voort te zetten met den spoed, welke mogelijk zou bevonden worden, in verband met de krachten der bevolking en andere dringende werkzaamheden;

en dat voorts zou worden onderzocht en overwogen een ontwerp tot regeling van de waterverdeeling in de bedoelde streken, en deswege verslag zou worden uitgebragt door tusschenkomst van den resident van Soerabaija.

Bij het einde van het jaar was nopens deze aangelegenheid nog geene eindbeslissing genomen.

VIII. VERVOERWEZEN.

§ 1. *Binnenlandsch.*

Gewestelijk overzigt.

BANTAM.

Men beijverde zich steeds de bestaande middelen van communicatie te verbeteren. Bruggen en wegen werden goed onderhouden; gemis aan goede houtsoorten maakte zulks echter kostbaar.

Eene brug naar Amerikaansch model bleef bij uitstek voldoen. Dezelve lag reeds 10 jaren en was nog in zeer goeden staat.

Bevaarbare rivieren zijn die, welke aan de oostzijde der residentie stroomen, namelijk de Tjidoerian en Tjioedjoeng. De overige zijn voor den handel van weinig belang.

De Bantam-rivier werd door aanslibbing van hare monding van lieverlede minder bruikbaar. Men beraamde middelen om in dat ongerief te voorzien.

Aan de bestaande waterleidingen werd de meeste uitbreiding gegeven.

Deze voor de bevolking zoo nuttige werken werden hoofdzakelijk door haar zonder betaling onderhouden en daargesteld. Het Gouvernement droeg alleen de kosten van het toeziend personeel en de gereedschappen.

De gouvernements-posterijen bevonden zich in goeden staat, en sedert de daarstelling van steenen poststations was het onderhoud voor de bevolking niet noemenswaardig.

De zoogenaamde regents-paardenposterij liet daarentegen veel te wenschen over.

BATAVIA.

Hetgeen hierboven met betrekking tot den staat der wegen en bruggen in het Bantamsche werd aangeteekend, kon omtrent die in de residentie Batavia niet worden gezegd. Met uitzondering van den grooten postweg, die trouwens hier en daar ook voorziening behoefde, en van eenige wegen in het Wester-kwartier, waren de wegen over het algemeen zeer slecht.

Ook de bruggen vereischten gedurig herstelling.

Men weet dien ongunstigen toestand, die vooral op de hoofdplaats in het oog sprong, hoofdzakelijk aan de onophoudelijke passagie van rijtuigen.

Den resident werd opgedragen het zijne bij te dragen om daarin gewenschte verbeteringen aan te brengen, en werd daardoor uitgemaakt een sedert jaren bestaan

hebbende twijfel omtrent zijne bevoegdheid, om zich met die aangelegenheid in het algemeen in te laten. Vroeger werd het werkdadig toezigt, met uitzondering van enkele gedeelten, uitsluitend door den hoofdingenieur van den waterstaat en 's Lands gebouwen gehouden.

In deze residentie bestaan geene noemenswaardige waterwerken.

De in het zuidelijk gedeelte bestaande leiding liet veel te wenschen over.

Men beraamde de middelen om ook daarin te voorzien.

De gouvernements-paardenposterij bevond zich in redelijk goeden staat.

Eene particuliere onderneming (tusschen Batavia en Buitenzorg) was nog in werking, als het gevolg eener vroeger daartoe verleende concessie.

Men was er echter op bedacht, bij de ophouding van den gestelden termijn, die aangelegenheid aan de openbare mededinging over te laten.

Op de hoofdplaats bestonden onderscheidene wagen- en paarden-verhuurderijen, waaronder vele alle redenen gaven tot tevredenheid.

BUITENZORG.

Een aan den adsistent-resident van Buitenzorg en den resident der Preanger Regentschappen opgedragen gemeenschappelijk onderzoek, nopens eene door verzakking noodzakelijk geworden verlenging van den grooten postweg tusschen Buitenzorg en Tjandjoer, leidde tot geen gewenscht resultaat, ten gevolge van vermeende natuurlijke hinderpalen. Deswege zou een nader deskundig onderzoek worden ingesteld.

De afvoer van producten ging met veel moeijelijkheden gepaard. De zoogenaamde karreweg naar Batavia was meestentijds onbruikbaar. Ook hieromtrent waren voorstellen tot verbetering hangende.

De in deze afdeeling bestaande waterleidingen verkeerden in geen gunstigen staat. Dezelve moeten het water naar de benedenwaarts liggende landen afleiden, die meermalen daaraan gebrek hadden.

Eene gerezene quaestie omtrent het regt, dat de eigenaren dier landen op dat water vermeenden te bezitten, werd van gouvernementswege niet erkend.

Ook bestond er verschil van gevoelen omtrent de bevoegdheid van de commissie voor de bruggen en wegen voor de residentie Batavia en de afdeeling Buitenzorg, om kennis te nemen van en, behoudens hooger beroep, te beslissen in zich voordoende geschillen omtrent de verdeeling van het water in die leidingen, als anderzins.

De Regering kende haar die bevoegdheid echter ten volle toe, als liggende geheel in den aard en de attributen dier instelling.

De staat der posterijen was hier bevredigend. Als een gevolg van het verblijf van den Gouverneur-Generaal in deze afdeeling, bestond dagelijks gelegenheid tot verzending en ontvangst van brieven naar en van Batavia.

KRAWANG.

Goede wegen werden aangetroffen:

1°. van af paal 45 van Batavia, door de gouvernements-districten Krawang en Adiarsa, verder oostwaarts over de rivier Tjilamaija en de particuliere landen Tjassem en Pamanoekan, tot in het Cheribonsche; namelijk de voormalige groote postweg van Batavia naar Cheribon, die, volgens berigt van de plaatselijke autoriteit van Poerwokerto tot het Bataviasche en verder ten allen tijde per as kan worden afgelegd;

2°. van Poerwokerto naar Waïjanassa, in verband staande met alle te paard of te voet toegankelijke binnenwegen, naar Bandong en Sumadang.

Voor de communicatie van Poerwokerto naar Tjandjor en regtstreeks naar Bandong, werd gebruik gemaakt van den van die plaatsen naar Tjicao loopenden karreweg.

Op de genoemde particuliere landen worden mede goede, voor den afvoer van producten geschikte wegen aangetroffen.

Behalve deze wegen heeft Krawang het voordeel van de rivier Tjitarum, die langs die afdeeling stroomt, en van Tjicao naar zee voor 5 koijangs-praauwen bevaarbaar is.

Het plan bestond om langs die rivier eene stoomsleepdienst voor den afvoer van producten daar te stellen.

Men was steeds bezig met het graven eener waterleiding uit de rivier Tjikaranglon.

Ook op de particuliere landen ging men voort met het graven van waterleidingen.

Posterijen bestonden in deze afdeeling nog niet. Men maakte voor de briefwisseling gebruik van loontrekkende politiebedienden, en ook van onbezoldigde brievenbestellers (*perijdies*).

PREANGER REGENTSCHAPPEN.

De landwegen voor den afvoer van koffij en andere producten voor de Europesche markt, namelijk de pedattiewegen:

van Tjandjor naar Wijnkoopsbaai;

van Tjandjor en Bandong naar Tjicao;

van Soemadang en Bandong naar Karang Sambong;

van het zuiden van Bandong, van Limbangan, van het zuiden van Soemadang en van Soekapoera naar Bandjar waren door het hooge gebergte, waaruit deze residentie bestaat, moeijelijk te onderhouden en vorderen de bijzondere aandacht van het bestuur.

Men zou een aanvang maken met die en ook de andere voor den afvoer van rijst enz. bestaande wegen, gedurende den regentijd van elk jaar, als wanneer de bevolking daartoe tijd beschikbaar heeft, zooveel mogelijk te doen verbeteren.

Bij voortduring gaven gelegenheid tot den afvoer, te weten:

de rivier Tjitarum van af Tjicao;

de Tjimanok van af Karang Sambong, en

de Tjitandoer van af Bandjar;

alle naar de aan zee gelegene plaatsen.

Sedert 1850 werd in de Tjitarum gewerkt, om dezelve tot 33 palen boven Tjicao bevaarbaar te maken. De zware regens van 1851 hebben den goeden voortgang van het werk belet, hetwelk men berekende dat in 1853 voltooid zou zijn.

Bij eene latere opname bleek ook, dat, hoezeer door de menigvuldige kronkelingen der rivier eene lengte van 33 palen bevaarbaar zou worden gemaakt, daardoor echter voor Tjondjor slechts 21, en voor Bandong niet meer dan 9 palen van den gewonen landweg zouden worden uitgewonnen, een voordeel, vooral voor Bandong niet evenredig aan de moeijelijkheid en kosten waarmede dit werk gepaard ging.

Daarom werd onderzocht:

1°. of de Tjitarum nog niet hooger op zou bevaarbaar zijn;

2°. of op het nader te kiezen hooger gelegene punt gelegenheid zou zijn tot het daarstellen van pakhuizen, en

3°. of de pedattie-weg van Bandong, naar dat punt aan te leggen, aan de zuidzijde blijft van de zeer moeijelijke Tjisoman.

Dat onderzoek had gewenschte resultaten opgeleverd.

Ook hield men zich onledig met het onderzoeken, of de rivier Tjimanok niet verder dan tot Karang Sambong bevaarbaar zou te maken zijn, en zulks mede in het belang van den afvoer van producten.

In 1851 heeft men in onderscheidene districten niet minder dan 29 waterleidingen in het belang van den rijstbouw voltooid, waardoor voor die cultuur bijna 600 bouws aangewonnen werden.

Een en twintig andere waren nog in aanleg, waardoor men ruim 3453 bouws dacht te zullen aanwinnen, boven en behalve eene enkele leiding in het Soemadangsche, ter lengte van ruim 9 palen, ten einde 1000 bouws sawavelden, die van den regen afhankelijk waren, van stroomend water te voorzien.

De regenten, die aan het werkvolk padie verstrekten, hadden, als een gevolg van hun regt van heffing op het rijstproduct, zoowel als de mindere hoofden, belang bij deze verbeteringen.

Intusschen werd daarbij met beleid te werk gegaan, ten einde de bevolking niet al te zeer in te spannen.

De verkregene sawa's zijn gedurende drie jaren vrij van de bedoelde heffing.

De posterijen waren goed ingerigt en werden goed bediend.

Enkele stations waren bouwvallig, doch men vermeende daaraan geene noodelooze kosten te moeten maken, uit hoofde van eene voorgenomene verlegging van den weg, aan welken zij gelegen zijn.

CHERIBON.

In deze residentie waren aanwezig 121 onder verschillende benamingen bekende wegen, die te zamen eene lengte doorliepen van 569 palen.

Dezelve waren alle goed aangelegd en onderhouden, zoodat eene gemakkelijke gemeenschap tusschen de districten onderling met de hoofdplaatsen der regentschappen en de hoofdplaats der residentie bestond.

In 1851 werden om de zuid nieuwe wegen voor het transport van producten geopend, en wel van Tjamies en Pandjaloe naar Bandjar.

Behalve de reeds hierboven genoemde en om de west der residentie stroomende rivier Tjimanok en Tjitandoei, gaf de Tjisangarong (ook Losjarie genaamd) voortdurend gelegenheid voor den afvoer van producten naar zee, van af Tjeledoek.

De meeste der sedert 1845 in de afdeeling Indramaijoe en het noordwestelijke gedeelte van het regentschap Cheribon gegravene waterleidingen konden door kleine praauwen (van 2—5 koijangs) worden bevaren, en stelden door haar onderling verband eene binnenlandsche gemeenschap daar tusschen zes districten over eene lengte van 100 palen.

De gezamenlijke leidingen (meer dan 400 in getal), gevoed door middel van een 300tal afdammingen, doorliepen eene lengte van 800 palen.

Men was ijverig bezig dezelve meer en meer uit te breiden; een bevaarbaar kanaal uit de rivier Tjiwinong muntte uit, omdat door hetzelve ruim 3000 bouws sawa-velden van stroomend water zouden worden voorzien.

Een voorgenomen (in 1852 toegestaan) waterwerk, bestaande in de afdamming der rivier Tjisangarong gaf het vooruitzigt niet alleen van 21,000 bouws sawas te zullen besproeijen, maar ook om het suikerriet voor drie fabrieken te water naar de molens te kunnen vervoeren.

De posterijen waren in voldoenden staat.

TAGAL.

Volgens het berigt van den resident viel in dit gewest nog veel te doen in het belang eener betere gemeenschap, zoowel tusschen de deelen der residentie als naar de zuid.

De bestaande wegen, hoezeer nu en dan door zware afwateringen leidende, werden in goeden staat onderhouden.

Drie kapitale bruggen, een townsbrug over de rivier Katiwong, en twee schoorbruggen over de rivieren Pamalie en Maribaija, van eene belangrijke spanning, hadden reeds meermalen zware afwateringen doorstaan en waren in goeden staat.

Tot uitlegging van een zeehoofd aan de monding der rivier Gong werd in het laatst van 1851 aanvankelijk eene som van ƒ 23,520 toegestaan.

Eene uit de rivier Djang Kollok gegravene waterleiding nadert hare voltooijing en besproeide reeds eene belangrijke uitgestrektheid rijstland.

De betrokken regent en een controleur der landelijke inkomsten bekwamen, voor hunne bemoeijenis daarmede, eene eervolle vermelding in de Javasche courant.

Een nieuw daargesteld waterwerk aan de rivier Laijangan bekwam hier en daar eenige schade.

Andere afdammingen en leidingen bevonden zich, volgens het rapport van den resident, in goeden staat.

De posterijen wenschte die hoofd-ambtenaar eenige verbeteringen en uitbreiding te doen ondergaan.

PEKALONGAN.

In het Pekalongansche waren, op ultimo 1851, slechts twee rivieren, de Oeloedjami en Pekalongan, met laadvaartuigen bevaarbaar.

Vele kleine rivieren waren, doordien zij zich aan de stranden in moerassen verliezen en dus eene kostbare bewerking zouden moeten ondergaan, voor alsnog niet, zonder een aan te nemen stelsel van kanalisatie, bevaarbaar te maken.

Men was echter bezig ééne derzelve op die wijze te benuttigen.

Door het aanwezen van een groot aantal riviertakken, is Pekalongan een dier gewesten, waar de meeste bruggen te onderhouden zijn, hetgeen voor de bevolking hoogst bezwarend is.

In 1851 kwam het Gouvernement haar echter in de onkosten te gemoet, ofschoon het gemis aan djattiehout in die residentie een groot bezwaar bleef.

De wegen werden zoo goed mogelijk onderhouden. Van de veranderingen in de bepalingen omtrent de heerendiensten verwachtte de resident eene goede werking voor dezen tak van beheer.

Aan waterleidingen bestond nog eene groote behoefte.

Men was reeds ver gevorderd met de leiding uit de Senkarang, waarvoor in 1851 gelden werden toegestaan. Maar ook dat werk had, even als de leiding uit de Laijangan, van welke de residentie Tagal en Pekalongan gezamenlijk de vruchten zullen moeten plukken, door zware bandjirs geleden.

De in 1851 toegestane beschoeijing der rivier van Pekalongan voldeed slecht.

Met de voorhanden middelen werd de dienst der posterij zoo goed mogelijk gaande gehouden.

In den loop van het jaar werd door den resident eene binnenlandsche brievenposterij georganiseerd, waardoor veel noodeloos en overtollig gebruik van menschen en paarden werd voorgekomen.

KADOE.

Niettegenstaande de vele regens waren de wegen in vrij goeden staat. Een nieuwe rij- en karreweg over het Menorehsche gebergte, tusschen de residentien Kadoe en Bagelen, leed echter nog aanhoudend door aardstortingen, zonder dat daardoor evenwel de passagie gestremd werd.

De kapitale townsbrug over de Progo, bij Tempoeran, bleef zelfs bij den hoogen waterstand zonder eenig letsel.

Die over de rivier Krassak, op de grenzen van Djokjokarta, werd daarentegen slechts door buitengewone krachts-inspanning in den loop der maand November behouden, toen dezelve ieder oogenblik door zware bandjirs dreigde weg te drijven.

Vele lava-opstoppingen op de Merapi, waardoor eenige bergstroomen in hunnen natuurlijken loop gestuit werden en zich met kracht in de Krassak moesten ontlasten, deden voorzien dat dit punt meermalen op zware proeven zou worden gesteld.

Met het leggen van eene gelijke brug over de Progo, bij Temengoong, was men

weinig gevorderd, doordien de materialen langzaam werden aangebragt, en de betrokken ingenieur met te veel andere werkzaamheden belast was om dit werk behoorlijken voortgang te kunnen geven.

De Progo, de belangrijkste rivier in dit gewest, was van weinig nut voor de communicatie.

Men dacht echter dat eene deskundige opname van de verschillende stroomen belangrijke uitkomsten voor de algemeene welvaart zou kunnen opleveren.

De waterleiding uit de Ello werd in 1851 voltooid. Andere leidingen van belang bestonden er niet.

Gouvernementsposterijen waren in deze residentie nog niet ingevoerd.

De regenten en de bevolking voorzagen nog in de middelen tot vervoer per as.

Brieven werden door bezoldigde postillons overgebragt.

SAMARANG.

De groote postwegen, met eenen zijtak naar Kadoe en den binnenweg naar Poerwodadie, werden goed onderhouden.

De karreweg naar Salatiga en de Kadoe vereischte gestadige herstellingen, die drukkende voor de bevolking waren. Deze had evenwel voor eene geregelde gemeenschap tusschen de verschillende deelen der residentie groote behoefte aan goede en meerdere wegen.

De gegravene kanalen in de afdeelingen Demak en Grobogan voorzagen daarin wel is waar eenigermate en reeds werden binnenpaden aangelegd, doch dit alles was op verre na niet voldoende.

De bruggen waren bovendien over het algemeen slecht. Voorstellen tot verbetering waren hangende.

Bevaarbare rivieren worden in het Samarangsche niet gevonden en de aanwezige kanalen waren slechts in den regentijd eenigermate voor de gemeenschap te benuttigen.

Hierboven is reeds melding gemaakt van het graven van afwaterings-kanalen in het Demaksche. Men ging daarmede ijverig voort. Gedurende zes maanden hielden van 5000 tot 9000 man daags zich met dat werk bezig en verwerkten in dat tijdsbestek 48,000,000 kub. voeten gronds, zonder een enkel voorbeeld van desertie.

De kosten bleven beneden de raming.

Werd er veel verrigt tot afwering van overstroomingen, daarentegen verliep het jaar 1851 zonder dat het voornemen tot rijpheid kwam om de velden van Samarang en Demak van levend water te voorzien. Het besluit was intusschen genomen tot het leggen van eenen dam in de rivier Toentang en het graven van daarmede in verband staande waterleidingen, waardoor 32,000 bouws geïrrigeerd zouden worden.

De paardenposterij verkeerde in eenen goeden staat. Alleen bleek het aantal daarvoor beschikbare paarden te gering te zijn.

De gebreken bij de brievenposterij bestaande gaven aanleiding om voorstellen dienaangaande te doen.

SOERAKARTA.

De militaire weg van de hoofdplaats naar Samarang, Madioen en Djokjokarta verkeerde met de daarover liggende bruggen in goeden staat, en stond onder het toezigt van door Z. H. den Soesoehoenan bezoldigde Europeanen.

De daarnaast loopende karrewegen lieten op vele plaatsen te wenschen over, niettegenstaande daaraan in 1851 veel gearbeid werd.

De binnenwegen (bestaande in die van Boijolalie naar Klatten, van Soerakarta, over de Lawoe, naar Madioen, en die naar Patjitan) werden zoo goed mogelijk onderhouden.

De eerste en de laatstgenoemde hadden echter dikwijls door natuurlijke oorzaken veel te lijden.

De eenige bevaarbare rivier in het Solosche was nog de Benawang of zoogenaamde Solosche rivier.

Met betrekking tot de waterleidingen viel niet veel te vermelden.

De bij de bevolking bestaande nomadische geest stond het ondernemen van zulke werken in den weg.

De tusschen Soerakarta en Samarang, en tusschen eerstgenoemde plaats en Djokjokarta bestaande gouvernements-paardenposterij bleef een nadeelig saldo opleveren.

DJOKJOKARTA.

De wegen waren vrij goed, de bruggen daarentegen bij het invallen van den westmoesson op vele plaatsen weggespoeld of beschadigd. Men miste behoorlijk Europeesch toezigt.

In het regentschap Bontool werden in 1850 en 1851 twee leidingen gegraven, waardoor circa 700 bouws van levend water werden voorzien.

De bestaande waterwerken, vooral op de door Europeanen ingehuurde landen, werden goed onderhouden, doch hadden in het laatst van 1851 veel door zware regens te lijden.

Omtrent het postwezen zijn geene bijzonderheden te vermelden.

MADIOEN.

De staat der wegen was vrij voldoende. Daar waar ze nog niet bestonden, werden voor den afvoer van producten karrewegen aangelegd.

De communicatie werd wijders bevorderd door de Solo- en Madioensche rivieren, die te Ngawie ineenvloeijen en gelegenheid geven tot afvoer van producten naar Soerabaija.

De lage stand der Solosche rivier gaf echter dikwerf aanleiding tot lang oponthoud, zoodat men sedert lang er op bedacht was, om in het daardoor bestaande ongerief door het gebruik van ijzeren ligters, zoo mogelijk met stoomslepers, te voorzien, hetgeen te meer wenschelijk werd, vermits de producten, die *soms maanden* lang onder weg bleven, dien ten gevolge veelal beschadigd en met belangrijke tekortkomsten te Soerabaija werden aangebragt.

Vermits een ingesteld onderzoek echter had doen blijken, dat de Solo- en Madioensche rivieren voorloopig niet voor stoomprauwen bevaarbaar zouden zijn, bepaalde het Gouvernement zich, op een daartoe door den resident van Madioen gedaan verzoek:

1°. bij eene magtiging om met een zich daartoe aangeboden hebbend particulier een contract te sluiten voor den afvoer van al de gouvernementsproducten uit deze residentie naar Soerabaija en den opvoer van zout van Grissee naar Madioen met ijzeren ligters, en zulks voor den tijd van 10 achtereenvolgende jaren; en

2°. bij een opdragt aan den hoofdingenieur van het stoomwezen, om een nieuw onderzoek te doen omtrent de mogelijkheid van het gebruik van stoom voor den afvoer van producten op genoemde rivier.

In 1851 ging men voort met den aanleg van waterleidingen, zoowel ten behoeve der cultures, als ten dienste van de fortificatien in den buskruidmolen te Ngawie.

De in 1850 aangevangene leiding in het district Gorang Gareng, eene sluis bij het meer te Serangan en een steenen dam in de rivier Tjatoor waren nagenoeg voltooid.

Het postwezen liet veel te wenschen over.

Eene gouvernements-paardenposterij bestond in 1851 nog niet.

Brieven werden op eenige plaatsen door bezoldigde postiljons, op andere plaatsen nog bij wijze van heerendienst, door de bevolking overgebragt.

Dit laatste gaf aanleiding tot het in overweging nemen van maatregelen daartegen.

PATJITAN.

De meeste in deze afdeeling aanwezige bruggen waren, bij gebrek aan een ander timmerhout, nog van wild hout zamengesteld.

Overigens verkeerden zij in goeden staat, zonder dat uit het onderhoud dier bruggen (welke echter van weinig beteekenis zijn) drukkende lasten voortvloeiden.

Waterleidingen waren er een 70tal aanwezig. Zij zijn echter grootendeels door de natuur gevormd.

Deze afdeeling telt drie vlakten, welke door goede wegen doorsneden worden.

De bergwegen waren over het algemeen breed en in goeden staat.

Het kostte echter veel tijds en aanhoudenden arbeid om dezelve in dien staat te onderhouden.

Het onderhoud van den weg naar Madioen zou veel minder moeijelijk worden door den weggenomen afvoer van al de producten uit die residentie naar Soerabaija.

De bevolking van Patjitan zou daardoor van een moeijelijken last worden bevrijd.

Eene gouvernements-paardenposterij bestond hier niet, als een gevolg van de gesteldheid der wegen, die voor het gebruik van rijtuigen niet geschikt zijn.

Het brievenverkeer vond plaats door bezoldigde personen.

KEDIRIE.

Vele bruggen moesten worden vernieuwd, en zou men daarmede spoedig eenen aanvang maken. De wegen waren in voldoenden staat.

De rivieren de Brantas, Kedirie, Konto, Poetjong, Serondol, Ongo en Lekso, die veel door de jongste uitbarsting van den Kloet geleden hadden, begonnen weder meer bevaarbaar te worden.

Ook de waterleidingen waren in vrij goeden staat. De groote leiding uit de Brantas, ten behoeve van het regentschap Ngrowo, in 1849 geprojecteerd, was geheel voltooid en beantwoordde volkomen aan het doel.

Tot het vervoer van personen moest men nog zijne toevlugt nemen tot de regentsposterij.

Alleen de brievenposterij werd van gouvernementswege gevoerd.

BAGELEN.

Volgens het berigt van het hoofd van het gewestelijk bestuur, weden de wegen in eenen goeden staat onderhouden, en zooveel mogelijk verbeterd en uitgebreid.

Daarentegen waren de bruggen niet alle in eenen gewenschten toestand, als een gevolg van derzelver minder deugdzame constructie.

Met uitzondering van een tweetal, die bij hare mondingen voor kleine praauwen toegankelijk zijn, bevinden zich in deze residentie geene bevaarbare rivieren.

Voor een tweetal in het belang van den landbouw aan te leggen waterleidingen waren de noodige fondsen toegestaan.

De wagen- en paardenposterij bevond zich nog in handen van de regenten, werd vrij goed bediend, doch liet nogtans veel te wenschen over.

Het brievenverkeer geschiedde nog door postillons, ofschoon er gelegenheid bestond hetzelve per as te onderhouden.

Aan het betrokken departement waren voorstellen tot verbetering ingediend.

BANJOEMAAS.

Terwijl men zich beijverde om de wegen in goeden staat te houden, kwam het Gouvernement de bevolking daarin in 1851 te gemoet, voor zooveel betrof het onderhoud van den weg tusschen de grens van het zuidelijk gedeelte van Bagelen en Tjindaga in het district Kalie Redjo, door den aankoop van karren en buffels, voor den aanvoer van steenen en zand.

De weg van Banjoemaas naar Tagal liet veel te wenschen over.

Het kanaal Kalie IJosto verkeerde mede in eenen ongunstigen staat en de vaart op de rivieren Seraijoe, Klawing, Toojong, Logawan en Tjitandoei was voor uitbreiding vatbaar.

Het beginsel om de bruggen voortaan zooveel mogelijk van steenen landhoofden te voorzien werd in deze residentie met succes toegepast op eenige aldaar in 1851 opgerigte bruggen, waardoor de communicatie, zonder meerdere lasten voor de bevolking, meer verzekerd zou worden.

De binnenwegen, vooral in de afdeelingen Bandjar, Megara en Tjilatjap lieten veel te wenschen over; aanhoudende aardstortingen in het gebergte en overstroomingen in de benedenlanden, bragten daaraan veel schade toe.

De waterleidingen werden, naar gelang van de beschikbare middelen en bevolking, zoo goed mogelijk onderhouden.

De regentswagen- en paardenposterij voldeed vrij goed en bragt in 1851 eenige voordeelen op.

Vermits ook daar de brievenposterij nog ten laste der bevolking was, werden voorstellen gedaan om daarin te voorzien.

JAPARA.

Eenige steenen bruggen werden in 1851 opgeworpen, waaronder twee in het Japarasche, twee in het regentschap Pattie en twee in het Kadoesche.

De werklieden en materialen werden van gouvernementswege bekostigd. De bevolking volbragt kosteloos het koeliewerk en voerde ook zand en steenen, bij wijze van heerendienst, aan.

De lasten werden echter zoo dragelijk mogelijk gemaakt.

De wegen verkeerden in het algemeen in eenen goeden staat.

De bestaande waterleidingen en dammen hadden in 1851 eenigzins door zware regens geleden, doch werden spoedig hersteld.

Het aanwezen van slechts een stel postpaarden op elk station gaf in deze residentie, en trouwens ook in andere gewesten, aanleiding tot klagten en voorstellen dienaangaande.

De stations voldeden vrij goed.

REMBANG.

In vergelijk met andere gewesten is de residentie Rembang karig van levend water voorzien.

In de laatste jaren werden echter vele werken ondernomen, en werd de bevolking daarin van gouvernementswege geldelijk ondersteund.

In de districten Bantjar en Rengel werden op die wijze meer dan 3600 bouws sawa's van levend water voorzien.

Ook in het district Djilnoe kwam een kanaal tot stand, door hetwelk niet alleen een aantal sawa's besproeid werden, maar tevens gelegenheid ontstond tot vervoer van goederen naar de hoofdplaats, en van suikerriet van de velden naar eene suikerfabriek.

Het gouvernement stelde daarvoor *f* 8938 beschikbaar.

In de afdeeling Rembang zou in de rivier van Soelang een stuwdam worden gelegd, voor welken mede over *f* 10,500 zou kunnen worden beschikt.

Andere belangrijke werken waren nog in project.

Omtrent de wegen valt niets van eenig belang mede te deelen.

Ook de gouvernements-paardenposterij leverde geene bijzonderheden op.

Het onderhoud der zoogenaamde vrijmanspaarden was nog voor een groot gedeelte ten laste der bevolking.

De dienst der brievenposterij liet te wenschen over.

SOERABAIJA.

De wegen werden algemeen in zeer goeden staat onderhouden. Hier en daar ondergingen dezelve eenige verbeteringen.

Bij het groote aantal in deze residentie bestaande bruggen, was het onderhoud derzelve een arbeid van grooten omvang.

Bij vernieuwing werden dezelve vervangen door steenen bruggen, dan wel door bruggen met steenen landhoofden; zoo werden onder anderen twee steenen bruggen van vrij aanzienlijke spanning, te Sidokaree en Kamassan (districten Djengollo II en III van het regentschap Soerabaija), daargesteld, waarvan de laatste, tevens als stuwsluis ingerigt, de opruiming van eenen houten stuwdam mogelijk maakte.

Voorts werd, ter vervanging van de over de Kediric-rivier te Lengkong gelegen brug, eene andere gelegd over het sluiswerk te Meliriep, terwijl de districten Goenoeng Kending en Djengollo III te Djerebeng door eene brug over de Kalimaas vereenigd werden en zoo doende op deze hoogte het verkeer tusschen beide districten aanzienlijk verbeterd werd.

De bruggen te Brandjangan en Mangar werden in 1851 voltooid. Die te Wonokromo zou eene kapitale reparatie ondergaan.

Voor het binnenlandsche verkeer waren voldoende transportmiddelen voorhanden. Eene met eenen particulier geslotene overeenkomst voor den afvoer van producten van Kedirie en den opvoer van zout derwaarts, met gebruik van ijzeren ligters en aanwending van stoomkracht, zou dat verkeer aanvankelijk bevorderen.

Bij een ander gedeelte van het tegenwoordig Verslag is reeds gehandeld over de verbeteringen die men met betrekking tot de afleiding van overstroomingen in deze residentie op het oog had.

Daaromtrent kan hier nog worden aangeteekend, dat reeds voorbereidende maatregelen getroffen waren om spoedig met de voor Porrong geprojecteerde werken met kracht een aanvang te maken.

Minder gelukkig was men in het treffen van de noodige overeenkomst, ten einde met de daarstelling van den verlaat beneden Wono Kromo te kunnen beginnen.

Vruchteloos bleven alle pogingen om de eigenares van een perceel, op hetwelk dit werk over eene zekere uitgestrektheid zou worden aangelegd, te bewegen nopens de onteigening van dat terrein minnelijke schikkingen aan te gaan. Zij bleef verlangen dat de verlaat iets hooger zou worden daargesteld, waarom naar de mogelijkheid daartoe een bijzonder onderzoek bevolen werd.

Met den arbeid aan het sluiswerk te Plosso Semanding werd vlijtig voortgegaan. Men verwachtte dat dit werk in 1852 voltooid zou zijn.

Omtrent het postwezen komen geene bijzonderheden voor. Eene verbetering, wat het personeel bij het postkantoor betreft, was op handen.

PASSAROEAN.

De middelen van vervoer te land lieten weinig te wenschen over. Wegen en bruggen werden goed onderhouden, en hoe aanzienlijk de productie der residentie ook was, werd dezelve geregeld en tijdig uit het binnenland naar de hoofdplaats afgevoerd.

De riviervaart beteekende weinig. De Kalie Gombong, welke door de hoofdplaats stroomt, slibde meer en meer aan, en vorderde eene belangrijke voorziening.

De vele waterleidingen werden met zorg onderhouden. De groote dam in de Njomprong voldeed bij voortduring aan de verwachting. Met elk jaar breidde de irrigatie der van den regen afhankelijke sawa's zich uit.

Met de voorhanden middelen werkte de brievenposterij zoo goed mogelijk.

Het aantal paarden bij de onderscheidene stations voor deze posterij beschikbaar was ontoereikende.

Tusschen Soerabaija en Probolingo bestaat eene geprivilegieerde postwagendienst, die, ongeacht het zeer drukke verkeer, of liever juist daardoor, zeer goed voldeed en kon voldoen.

BANJOEWANGIE.

In 1851 werd in deze afdeeling eenige verbetering in de middelen van communicatie aangebragt, waardoor de afvoer van producten zeer bevorderd werd.

De wegen werden over het algemeen in bruikbaren staat en, daar waar het mogelijk was, voor voertuigen toegankelijk gehouden.

Te water bestond geene andere communicatie dan langs de kusten.

In het noordelijke gedeelte der afdeeling werd eene belangrijke waterleiding ontworpen en voltooid.

De dienst bij de brievenposterij werd door postiljons verrigt. In die der wagen- en paardenposterij werd door de bevolking voorzien tegen betaling.

Algemeen overzigt.

Na het voorgaande gewestelijk overzigt kan in het algemeen een vrij gunstig oordeel worden geveld over hetgeen in het jaar 1851 verrigt en aangevangen werd tot bevordering van het binnenlandsch verkeer.

Van de eigenlijke, bij de bevolking gebruikelijke vervoermiddelen (de pedattie, den buffel, het Javasche paard enz.) werd met voordacht niet gewaagd, omdat daarin geene meldingswaardige veranderingen werden waargenomen.

Alleen kan (afgescheiden van de bestaande neiging om daar, waar zulks mogelijk was, stoomkracht aan te wenden) nog aanteekening worden gehouden van een aan het Gouvernement ingediend project, om in het Batavische een leuning-spoorweg tot bespoediging van den afvoer van producten aan te leggen. Dienaangaande werd echter in 1851 niets beslist.

Zeer wenschelijke veranderingen in de dienst bij het postwezen werden afhankelijk gemaakt van nadere overwegingen, in verband met de bestaande noodzakelijkheid, om de voorlichting van een kundig beambte in dat vak in te winnen, waarom het Indische Bestuur dan ook aandrong op de uitzending van een zoodanig beambte voor Indie.

Intusschen werd de dienst bij de paardenposterij aanmerkelijk verligt door noodzakelijke restrictien in het verleenen van vergunning tot het kosteloos gebruik daarvan, zoowel aan ambtenaren en officieren als aan particuliere ingezetenen.

Die vergunningen werden in den regel alleen verleend in het belang van de dienst, terwijl ook bij de bekendmaking der te houdene verpachtingen aan de gegadigden werd te kennen gegeven, dat zij niet meer op het vrij gebruik van postpaarden moesten rekenen.

Eindelijk werd nog, met wijziging der tarieven van transportloonen zoo te land als te water, voor de verschillende residentien en afdeelingen op Java, het koelieloon voor het transport van gouvernementsgoederen op Java, waar zulks minder bedroeg, in het algemeen vastgesteld op 2½ duit aan elken koelie voor iederen paal afstands.

§ 2. *Over zee; tusschen deelen van Nederlandsch Indie.*

Hoezeer in 1851 quaestie was om met de directie der Oost-Indische stoom-bootmaatschappij eene overeenkomst te treffen voor de opening eener geregelde stoomvaart tusschen Batavia en Soerabaija, werd daarvan afgezien, omdat, volgens het in 1850 met den heer *Cores de Vries* gesloten contract, deze in het begin van 1852 een aanvang moest maken met een proefstoomvaart tusschen Batavia en Padang, en zoodra van het welslagen dier proef gebleken zou zijn, onmiddellijk met hem eene nadere overeenkomst zou worden aangegaan tot het onderhouden eener geregelde gemeenschap op gelijke wijze tusschen Batavia, via Soerabaija, naar Macassar.

Intusschen werd het door genoemde maatschappij gekochte stoomschip *City of Glasgow* (hernaamd *Java*) voorloopig onder Nederlandsche vlag tot de kustvaart toegelaten, en werd ook daardoor de gemeenschap tusschen de 3 hoofdplaatsen bevorderd.

Den resident van Soerabaija werd opgedragen met den eigenaar van het stoomschip *Langen Lamongan* in onderhandeling te treden ten aanzien van de vaart tusschen Soerabaija en Macassar gedurende 1851, ten vervolge waarvan dat stoomschip, in overeenstemming met dien eigenaar, werd bestemd voor den overvoer van brieven en pakketten, passagiers en ligte goederen derwaarts en terug.

§ 3. *Tusschen Nederlandsch Indie en het Moederland.*

Hieromtrent valt alleen te gewagen van de maatregelen, die genomen werden om de per landmail aankomende brieven zoo spoedig mogelijk in Nederlandsch Indie te verspreiden en den handel in de mogelijkheid te stellen gebruik te maken van de daartoe dienende extra-gelegenheden.

In 1845 werd de directeur der producten en civiele magazijnen gemagtigd, om, zoo niet binnen 24 uren na de aankomst te Batavia van de met de over landmail aangebragt wordende brieven, de gewone post naar Soerabaija vertrekt, alsdan een extrapost derwaarts te zenden ter bezorging van zoodanige brieven, bestemd voor die plaats en voor de tusschen beide gelegene plaatsen, waar postkantoren zijn.

Eenige kooplieden dienden echter adressen in, houdende bezwaren omtrent de bij het postkantoor te Batavia gevolgde bepalingen, die voor het algemeen de mogelijkheid uitsloten, om bij de aankomst der mailbrieven uit Europa eensdeels gebruik te maken van de alsdan vertrekkende extra-post tot verzending van brieven naar Java, en anderdeels behoorlijk te benuttigen de te Soerabaija geopende gelegenheid tot briefwisseling met Macassar.

De bezwaren gegrond bevonden zijnde, werd, met wijziging der bedoelde bepalingen, vastgesteld;

dat daags na de aankomst van de over-landmail uit Europa, des avonds ten zes ure, eene extrapost naar Java zal vertrekken, tot overbrenging van de met die mail aangebragte voor Java bestemde brieven, met vrijlating aan een ieder om daarvan gebruik te maken tot het verzenden van brieven en pakketten, welke tot dat einde tijdig zouden worden bezorgd, met dien verstande, dat zoodanige extrapost niet zal worden afgezonden, wannneer de mail daags vóór eenen gewonen postdag mogt aankomen.

dat aan het algemeen maandelijks gelegenheid zal worden gegeven tot verzending van brieven en pakketten naar Macassar, tot welk einde het voor die expeditie bestemde postpakket te Soerabaija zal worden gesloten ten zes ure des avonds van den dag, volgende op die waarop, na aanbrengst der landmailbrieven te Soerabaija, de gewone post van de West aldaar zijn aangekomen, met dien verstande, dat, bijaldien de landmailbrieven met de gewone post te Soerabaija zijn aangebragt, de pakketten voor Macassar niet zullen worden gesloten dan op den dag na de aankomst van de eerstvolgende post, en dat in geen geval de expeditie der brieven naar Macassar gedurende het jaar 1851 vóór den 16den van elke maand zal plaats hebben.

§ 4. *Tusschen Nederlandsch Indie en vreemde landen.*

Geene bijzonderheden.

IX. VOORZIENING IN DE MATERIELE BEHOEFTEN VAN HET BEHEER.

§ 1. *Door middel van de particuliere nijverheid.*

Ofschoon van algemeene toepassing, kan hier worden gewag gemaakt van het door het Gouvernement in 1851 aangenomen beginsel, om in den vervolge geene toestemming te verleenen tot overdragt van met het Gouvernement geslotene contracten tot levering van diensten of zaken dan in zeer bijzondere gevallen.

§ 2. *Gouvernements-inrigtingen in Indie.*

a. Lands-drukkerij.

Ten einde de vele werkzaamheden, die vooral in het laatst van 1851 bij deze inrigting moesten worden verrigt, tijdig te kunnen afdoen, werd magtiging verleend om gedurende twee maanden tijds veertien Chinesche hulpdrukkers in dienst te nemen.

De voor deze inrigting bewerkstelligde *uitgaven* bedroegen in 1850.	*f*	60,576
De *inkomsten*		65,053
Voordeel	*f*	4,477

De voordeelen bedroegen in: 1848 *f* 15,567; in 1849 *f* 10,552; in 1850 *f* 4,477 en blijken dus jaarlijks aanzienlijk te verminderen.

b. Stoom- en andere werktuigkundige inrigtingen.

Fabriek voor de marine, het stoomwezen en de nijverheid te Soerabaija.

In het begin van 1851 werden de voorbereidende maatregelen beëindigd om den bestaanden *artillerie-constructie-winkel* tot de nieuwe bestemming te hervormen, en de overgenomene particuliere fabriek *Phoenix* ten behoeve van het militair departement in te rigten.

Onder het toezigt van een hoofdingenieur voor het stoomwezen, trad de fabriek voor de marine enz. den 1sten Mei volgens de nieuwe organisatie in werking, en werd de dienst van toen af uitgeoefend en het beheer gevoerd volgens een voorloopig gearresteerd reglement, hetwelk tevens bepaalde, dat, naar mate veranderingen en verbeteringen noodig bevonden werden, daarop zou worden gelet in dier voege, dat men na een jaar tijds een definitief reglement zou kunnen opmaken.

Er werd dadelijk een aanvang gemaakt met de noodige huishoudelijke reorganisatie der werkplaatsen en van het personeel, als ook met den bouw der nieuwe ijzer- en kopergieterij en met de aanschaffing van een patent-stoomhamer van *Nasmyth*. De ketelmakerij werd uitgebreid en definitief aan de fabriek verbonden; voorts eene stelplaats ingerigt, een spoorweg aangelegd, en onderscheidene andere verbeteringen van meer of minder belang tot stand gebragt.

Alzoo kwamen achtereenvolgens 14 ateliers in werking, namelijk:

de modelmakerij,
„ ijzergieterij,
„ kopergieterij,
„ smederij,
„ draaijerij en bankwerkerswinkel,
„ ketelmakerij,
„ stelplaats.
„ koper en blikslagerij,
„ riemenmakerij,
„ kuiperij,
„ graveurwinkel en
„ schilderswinkel.

Met deze hulpmiddelen was de fabriek reeds in staat tot den bouw van ijzeren oorlogs-stoomschepen van het charter als de *Borneo* of *Celebes;* de vervaardiging van ijzeren rivier-stoomvaartuigen, ligters en alle stoomketels; de herstelling van alle werktuigen, toestellen en gereedschappen, voor de stoomvaart, de nijverheid

en het fabriekwezen, en men zou zulke toestellen en zelfs volledige stoomwerktuigen voor schepen van het charter van de *Foenix* of de *Etna* kunnen aanmaken, wanneer de nieuwe gieterij voltooid en de stoomsmeedhamer met een blok van 1500 Ned. ponden en verder toebehooren in werking zou zijn.

Wegens dat vermogen der fabriek, hare vestiging te Soerabaija en de zamenwerking met het nieuwe maritime etablissement aldaar, gevoegd bij de locale voordeelen harer vestiging aan de Kalimaas, en de lage arbeidsloonen, vleide men zich, dat zij met eenige trapgewijze verbeteringen het doel zoude bereiken dat men zich voorgesteld had, namelijk om in den boezem onzer Indische bezittingen de middelen te hebben tot instandhouding der stoomvaart, zoo militaire als andere, en tot bevordering van het fabriekwezen en de nijverheid in het algemeen; kunnende hierbij nog als eene belangrijke omstandigheid worden medegedeeld, dat de bij deze fabriek gebezigde Borneosche steenkolen uitmuntend voldeden.

Ook de gebouwen enz. voldeden, doch soms liep de fabriek bij hooge waterstanden aan de waterzijde onder, waarin men spoedig zou voorzien, terwijl de vorderingen van het personeel, en betrekkelijk vooral die van het inlandsche (563 in getal) voor de toekomst veel beloofden. Alleen in het maken van modellen, naar teekeningen of bestekken, gingen de Javasche werklieden weinig vooruit, hoofdzakelijk omdat er moeijelijk personen te vinden waren met voldoende geschiktheid en geduld om hen daarin op te leiden. Daarentegen toonden zij veel aanleg als *vormers* en vond men onder hen reeds bekwame *bankwerkers*.

Het was echter moeijelijk de geoefenden bijeen te houden, vermits zij al spoedig geneigd waren de verworvene kennis tot eigen voordeel elders te benuttigen.

De meeste bedrevenheid werd echter onder de ketelmakers en smeden aangetroffen.

Wat de *verrigtingen* van de fabriek in het algemeen betrof, valt op te merken, dat de middelen niet altijd voorhanden waren om het gevorderde werk zonder vertraging af te doen.

In 1851 werden, met inbegrip van die, welke bij den aanvang van het dienstjaar reeds onderhanden waren, 300 bestellingen ontvangen, waarvan 139 voor het marine, 97 voor het civiel en 3 voor het militair departement, terwijl de 61 overige voor particulieren waren.

Het aantal zaken, waaraan men gelijktijdig werkte, klom reeds tot 40.

Belangrijk waren de verrigtingen ten behoeve der marine.

De fabriek werkte mede tot voltooijing en oprigting van den ketelbok, en, bij andere niet minder belangrijke verrigtingen, legde zij de kiel voor het uit Nederland gezonden ijzeren stoomschip *Celebes*, hetwelk in 1852 in de vaart moest komen. De kiel werd den 3den Mei gelegd, en reeds op 23 September, dus na 143 dagen, werd het vaartuig te water gebragt. De vergelijking van denzelfden arbeid voor de *Borneo*, die in 1847 330 dagen vorderde, kan tot maatstaf dienen van de vorderingen in dit vak in Nederlandsch Indie gemaakt.

Het personeel bestond toen gedeeltelijk uit daartoe uit Nederland gezondene werklieden, terwijl bij de *Celebes* slechts één Europeaan werkzaam was. Al de overigen waren inlanders.

De fabriek leverde in 1850 aan de onderscheidene departementen en aan zich zelve voor eene geldswaarde van *f* 274,124.

De overige bescheiden tot opmaking van eene balans waren nog niet alle voorhanden.

Met betrekking tot de geldelijke uitkomsten van den constructie-winkel in 1850 kan worden aangeteekend, dat de *baten*. . . . . *f* 536,582

en de *lasten* . .		649,130
bedroegen, dus *meerder* de lasten . .	*f*	112,548

Volgens de algemeene boeken van 1850 bedroegen de *lasten* van de stoomfabriek *Phoenix* over dat jaar . . . . *f* 189,752

en de *baten* . .		96,649
meerder de *lasten* . .	*f*	93,103

Voor den hoofdingenieur voor het stoomwezen in Nederlandsch Indie werd in den aanvang van 1851 eene instructie vastgesteld.

c. Mijnbouw.

In het algemeen.

In het begin van 1851 werd in Indie ontvangen het Koninklijk besluit van 24 October 1850, n°. 45, betrekkelijk het dienstbaar maken van den delfstoffelijken rijkdom van den O.-I. Archipel aan de ontwikkeling van de Nederlandsche nijverheid, met uitnoodiging aan het Indisch Bestuur, om dit besluit, hetwelk, na publicatie, in het *Staatsblad* van Nederlandsch Indie van 1851, n°. 6, werd opgenomen, in verband met ter zake gelijktijdig genomene huishoudelijke voorschriften, tot rigtsnoer te doen strekken der te nemen beschikkingen op de aanvragen, welke, ter bekoming van concessien voor ondernemingen van mijnbouw in Nederlandsch Indie, met uitzondering van Java en Banka, aan het Indisch Bestuur mogten worden gedaan.

Steenkolenmijnen.

Z.-O.-afdeeling van Borneo.

De kennis van den stand en de vooruitzigten der steenkolen-exploitatie in deze afdeeling werd eerst in 1852, door belangrijke bijdragen van den mijn-ingenieur *C. de Groot*, vermeerderd.

Met betrekking tot deze aangelegenheid verliep dan ook het jaar 1851 in eene onzekerheid, die echter later plaats maakte voor de meest gunstige vooruitzigten.

Volgens eene ter zake door den betrokken resident ingediende opgave, werden in den loop van 1851 aan steenkolen uit de mijn *Oranje-Nassau*.

van Banjermassing naar elders verzonden		4,320	ton
verstrekt aan stoomschepen enz. en voor het gebruik van de onderneming zelve		285	„
op ultimo 1851 lagen nog te Banjermassing ter verzending gereed.		1,819	„
en op de mijn		2,769	„
te zamen . .		9,193	tonnen.
Op 1°. Januarij 1851 waren als restant van 1850 voorhanden:			
te Banjermassing	825 ton		
aan de mijn	992 „		
		1,817	„
zoodat in 1851 geëxploiteerd werden . .		7,376	ton.

In den loop van 1851 had het mijnwerk door aanhoudende regens te lijden.

Uit Nederland werden 15 ijzeren laadschouwen ontvangen en in de vaart gebragt, waardoor de afvoermiddelen eene groote verbetering ondergingen.

Omtrent den gezondheidstoestand in de mijn is reeds onder het hoofd „Burgerlijke geneeskundige dienst” gehandeld.

Westkust van Borneo.

De pangeran *Bandhara*, met wien door den adsistent-resident van Pontianak in 1848 een contract voor de levering van steenkolen werd aangegaan, voldeed slechts ten deele aan zijne verpligtingen.

Het werd echter noodig geoordeeld den resident der wester-afdeeling van Borneo aan te schrijven om dat contract voorloopig te handhaven en den pangeran zoodanige tegemoetkoming en bijstand te verleenen, als ter bevordering van de levering en den afvoer van steenkolen nuttig en noodig zou voorkomen.

Onderzoekingen naar het aanwezen van steenkolenlagen vonden plaats:

1°. op het eiland Bawean, alwaar echter geene steenkolen- maar wel bruinkolenlagen werden aangetroffen, welker exploitatie niet zoude kunnen plaats hebben zonder groote geldelijke opofferingen, terwijl het bovendien zeer waarschijnlijk werd geacht dat de ontginning mislukken zou;

2°. te Maros, noorder-districten van Macassar, voor welk onderzoek in 1851 nog eene som van *f* 2820 aan geld en materialen werd beschikbaar gesteld, zonder dat eenig voldoend resultaat bekend werd;

3°. in het rijkje Blitong aan de Kapoeas gelegen (wester-afdeeling van Borneo), alwaar echter een nader onderzoek door een mijn-ingenieur zou plaats vinden.

Eene bij de Regering ontvangene memorie omtrent kolonisatie, in verband met een steenkolen-exploitatie op Poeloe Laut (Z. O. van Borneo), gaf aanleiding tot het bevelen van een onderzoek naar de mogelijkheid dier exploitatie.

Het verslag dienaangaande werd eerst in 1852 ontvangen.

Tinmijnen.

Banka.

Tegen alle verwachting was de reactie, na de op Banka plaats gehad hebbende onlusten, bijzonder gunstig.

Met de orde keerde werkzaamheid terug, en beloofde de mijn-arbeid buitengewoon voordeelige uitkomsten, toen eensklaps, even als in 1850, eene aanhoudende droogte gedurende de maanden Julij, Augustus, September en October gebrek deed ontstaan aan het zoo hoog noodige water.

Spoedig daarop gevallen regens deden het vooruitzigt echter nog gunstig zijn, hoezeer tegen het einde van het jaar de toevloed van water weder te groot werd en veel schade aanrigtte.

De productie bedroeg in 1851 de hoeveelheid van	93,144,68	pikols
waarvan evenwel onder ultimo December onbewerkt was of in erts	3,279.25	„
zoodat in 's Lands pakhuizen slechts werden afgeleverd . .	89,865.43	pikols
Daaronder was echter begrepen het product, verkregen uit den erts van 1850, voorradig gebleven tot eene hoeveelheid van 568½ vracht, en de over dat jaar niet ingenomene 2488 schuitjes tin, welke gezamenlijk werden gesteld op	15,456.25	„
zoodat het jaar 1851 zelf heeft opgeleverd.	74,409.18	pikols
Of met inbegrip van den voorraad erts, op ultimo van dat jaar aanwezig en berekend op.	3,279.25	„
te zamen . .	77,688.93	pikols
Over 1850 bedroeg de leverantie	59,683.50	„
dus . .	18,004.93	pikols

minder dan in 1851.

Deze uitkomst mogt bijzonder gunstig genoemd worden, vooral doordien ook vooruitgang in de kwijting van schulden der mijnwerkers werd bespeurd.

Op ultimo 1850 bedroegen de schulden	*f*	390,252: 00
Onder ultimo 1851		303,476: 47^{5}
Of minder . .	*f*	86,776: 52^{5}
Waaronder evenwel		9,548: 45
aan in 1851 afgeschrevene schulden, zoodat de schuldenlast door werkelijke betaling verminderde met	*f*	77,228: 07^{5}

De classificatie der schulden was als volgt:

goede.	*f*	24,949: 38
onzekere		205,599: 31^{5}
kwade.		72,927: 78
	f	303,476: 47^{5}

Met betrekking tot den mijnbouw op Banka kan, wat het jaar 1851 betreft, nog het volgende worden medegedeeld:

Aan dr. *Croockewit*, lid der Natuurkundige commissie in Nederlandsch Indie, werd een onderzoek opgedragen naar de werkwijze der Chinesche mijnwerkers op Banka, en zijn verslag leverde dienaangaande een belangrijk overzigt op, hetwelk tot de overtuiging leidde, dat de door sommigen aangekleefde meening dat de werkwijze bij het mijnwezen op Banka, in het belang der tinproductie voor groote verbeteringen vatbaar zou zijn, geheel onjuist is niet alleen, maar zelfs dat het onraadzaam zou zijn, eene andere wijze van werken in te voeren en aan de mijnwerkers op te dringen dan die aan welke zij van de vroegste tijden gewoon zijn, en welke geheel overeenstemt met hunne gebruiken en begrippen en ook met de plaatselijke aangelegenheden, welke veranderingen òf niet gedoogen òf althans hoogst moeijelijk maken.

Hetzelfde verslag deed ook zien, dat de verkregene resultaten op Banka, in vergelijk met uitkomsten in andere landen, allezins voordeelig zijn, en er geene redenen bestonden om voor de toekomst slechtere te vreezen.

Zulks nam echter niet weg dat tevens de meening werd geuit, dat er nog maatregelen zouden zijn aan te wenden, welke tot verbetering der zaak geschikt werden geacht, zoo als:

1°. het afschrijven van den schuldenlast, waaronder vele mijnwerkers bij voortduring gebukt gingen, en het wegnemen der oorzaken daarvan;

2°. het nemen voor rekening van den Lande van een gedeelte der transportkosten van het tin naar de pakhuizen;

3°. het aanmoedigen van de overkomst van elders naar Banka van Chinesche mijnwerkers;

4°. het verleenen van vergiffenis aan weggeloopene mijnwerkers;

5°. het aanmoedigen van de administrateurs tot het openen van nieuwe mijnen; en

6°. het aanstellen van élèves voor het mijnwezen op Banka.

Naar aanleiding der ter zake uitgebragte beschouwingen werd onder anderen de resident van Banka aangeschreven, om bij het indienen van zijn jaarlijksch verslag over het mijnwezen, met omschrijving van redenen, telkens aan te toonen, welke

mijnschulden als hopeloos moeten worden beschouwd en alzoo in het belang der zaak behooren te worden afgeschreven, en tevens om in het verleenen van voorschotten, welke met de loopende rekening niet kunnen worden verrekend, met de grootste omzigtigheid te handelen, opdat de schuldenlast niet noodeloos vermeerderd worde.

Tevens werd bepaald, dat, bij proefneming, bij het mijnwezen op het eiland Banka zouden worden geplaatst twee élèves om tot administrateurs der tinmijnen te worden opgeleid.

Die élèves werden nog in den loop van 1851 benoemd, met bepaling, dat zij geene vaste standplaatsen zouden erlangen.

De overige aangegevene punten werden mede in behandeling genomen.

BILLITON.

In het voorjaar van 1851 werd bij het Gouvernement ontvangen een verslag van het door dr. *J. H. Croockewit* ingesteld onderzoek nopens het aanwezen van tin op het eiland Biliton en de mogelijkheid van exploitatie van dat mineraal.

Dr. *J. H. Croockewit* besloot dat verslag aldus:

„Uit dit, volgens mijne opregte en innige overtuiging geschreven rapport, geloof „ik niet dat het eenigzins twijfelachtig kan wezen en durf ik zeggen, dat het zeker „is, dat het eiland Billiton *geen tinerts in deszelfs bodem bevat*, namelijk niet op „zulke wijze, als tot heden toe de tinerts op Banka gevonden wordt en bewerkt „kon worden, want van het harte der aarde van Billiton, waarover de heer van „*Sevenhoven* spreekt, kon ik niet oordeelen.

„Alzoo resumerende hetgeen ik in dit rapport breedvoerig heb uiteengezet, zoo „besluit ik daartoe:

1°. „omdat ik, het eiland in drie verschillende rigtingen doorkruist hebbende, „geen tinerts noch aan de oppervlakte noch tot op eene diepte waarop hij op „Banka en Malakka gewoonlijk voorkomt, gevonden heb, en ook zelfs niet dan „zelden die ligchamen (quartz, mica en feldspath) die hem op genoemde plaatsen „gewoonlijk vergezellen, en ik ook nergens plaatsen waar gewerkt is aangetroffen „heb, noch de overblijfselen van tinertssmelting (tra) heb gevonden;

2°. „omdat uit alle officiele stukken over Billiton, bij 's Gouvernements archief „voorhanden, geenszins blijkt dat ooit tinerts van Billiton door ooggetuigen gezien is;

3°. „omdat met groote zekerheid geologisch bewezen kan worden, dat Billiton „geen tinerts aan deszelfs oppervlakte (p. m. 30 voet diepte) kan bevatten;

4°. „omdat uit alle officiele stukken niet blijkt, dat ooit eene tinmijn op Bil„liton aangelegd is geweest,

5°. „omdat nimmer iemand, zoo te Banka, Billiton of elders, tinerts of tin van „Billiton gezien heeft en ook niet blijkt, dat op Billiton ooit tin is uitgevoerd;

6°. „omdat een zoo voordeelig contract, als aan den Bankaschen kapitein der „Chinezen aangeboden is, zonder eenige uitwerking is gebleven;

7°. „omdat verder het domestique leven der Billitonnezen het vermoeden, dat „er tinerts zoude zijn, wederspreekt;

8°. „omdat er wel eene ertssoort gevonden wordt, die op tinerts uiterlijk wat „gelijkt, maar, volgens de scheikundige en mechanische eigenschappen, volstrekt „geen tin in hare zamenstelling kan bevatten; onkundigen hebben dezen *koppong*„erts waarschijnlijk voor tinerts aangezien, waaruit de vele overleveringen over „tinerts op Billiton waarschijnlijk haren oorsprong hebben genomen."

Intusschen werd bij de Indische Regering ontvangen een door Zijne Koninklijke

Hoogheid *Prins Hendrik der Nederlanden* en *Vincent* baron *van Tuijll van Serooskerken*, onder dagteekening van 10 Februarij 1850 aan Zijne Majesteit den Koning gerigt aanzoek om concessie van het uitsluitend regt tot ontginning van het eiland Billiton, met uitnoodiging om met de adressanten of hunne gemagtigden, wanneer deze zich tot dat einde tot het Indisch Gouvernement mogten wenden, en nadat op den voet van het boven omschreven Koninklijk besluit van 24 October 1850, n°. 45, een plaatselijk onderzoek zou zijn ingesteld, eene overeenkomst aan te gaan, tot het ontginnen van mijnen en het bebouwen van gronden op genoemd eiland, en zulks op de algemeene en bijzondere voorwaarden bij dat besluit en eene gelijktijdig ontvangene ministeriele beschikking vastgesteld en omschreven.

De heer *J. F. Loudon*, als gemagtigde van Zijne Koninklijke Hoogheid *Prins Hendrik*, en de heer *van Tuijll*, bekend gemaakt zijnde met den ongunstigen uitslag van het bovenbedoelde aan dr. *Croockewit* opgedragen onderzoek naar den mineralogischen rijkdom van het eiland Billiton, verzochten echter om, vergezeld van den ingenieur der tweede klasse voor het mijnwezen *C. de Groot*, persoonlijk een nader onderzoek deswege in te stellen, en om, bij eventuelen vruchteloozen afloop van het onderzoek op dat eiland, met de te hunner beschikking staande middelen ook den Lingaschen Archipel te bezoeken; op welk adres hun voorloopig werd te kennen gegeven, dat er bij de Regering geene bedenkingen tegen bestonden om het plaats gehad hebbend onderzoek voorloopig als niet geschied te beschouwen, en om alsnog, op den voet van het meergemeld Koninklijk besluit, van gouvernementswege een nader onderzoek te doen plaats hebben en aan den genoemden mijn-ingenieur op te dragen.

Aan deze toezegging werd later gevolg gegeven en Zijner Majesteits stoomschip *Etna*, voor den overvoer naar Billiton zoowel van den ingenieur *de Groot* en den hem toegevoegden adspirant-ingenieur *Huguenin*, als voor de heeren *van Tuijll* en *Loudon* beschikbaar gesteld, terwijl de kommandant van Zijner Majesteits schoener *Aruba* in last kreeg, zich met zijnen onderhebbenden bodem mede derwaarts te begeven en zoodanige togten langs de kust en van de eene plaats naar de andere te ondernemen, als tot bevordering van het onderzoek zouden kunnen strekken.

Gelijktijdig werd bepaald, dat bij eenen ongunstigen afloop van dit tweede onderzoek, het aan de tot de onderwerpelijke commissie behoorende personen vergund zou zijn, zich met de eerstkomende mailgelegenheid van Banka naar Riouw te begeven en over de aldaar gestationeerde schoenerbrik *Banka* te beschikken, ten einde de Kaaiman-eilanden, Sinkep en den Lingaschen Archipel te bezoeken, met last aan den ingenieur *de Groot* om, des noods met den hem toegevoegden adspirant-ingenieur, de heeren *Loudon* en *van Tuijll* derwaarts te vergezellen en in den Riouw-Lingaschen Archipel zoodanige onderzoekingen naar den mineralogischen rijkdom van den grond te bewerkstelligen, als blijken zou te kunnen geschieden.

Voor deze onderzoekingen werd een crediet geopend van *f* 6000, en werd voorts van den ingenieur *de Groot*, in verband met de toen reeds ter zake vigerende bepalingen, een uitvoerig berigt verlangd, nopens de mogelijkheid van mijn-ontginningen op genoemde plaatsen en omtrent de daartoe vereischt wordende middelen enz.

Niet lang na den aanvang van dit onderzoek, betoogde de ingenieur *de Groot* de wenschelijkheid om op Billiton eene proefmijn te openen op eene plaats, weinige palen landwaarts van Tanjong Goenoeng gelegen, waar men met grond verwachtte dat dezelve met vrucht zoude kunnen worden ontgonnen.

In overeenstemming met het ook door de belanghebbenden daartoe gedaan verzoek, werd hun de opening van zoodanige proefmijn, doch voor hunne rekening, ter aangewezen plaats toegestaan.

Als een gevolg der verkregene gunstige resultaten werd de verlangde concessie verleend, doch eerst in 1852, zoodat de beschrijving daarvan niet behoort tot het verslag over 1851.

Kopermijnen.

Timor.

In den loop van 1851 werden nog behandeld de tot de ontginning van delfstoffen betrekking hebbende adressen van mr. *A. G. Brouwer* te Batavia, houdende,

in verband met vroeger ter zelfder zake in het werk gestelde pogingen en onderzoekingen, het verzoek om concessie tot het exploiteren van metaalmijnen op het eiland Timor, en autorisatie om met de betrokkene inlandsche hoofden of bevolking te onderhandelen tot den aankoop of het in pacht bekomen van een door hen aangewezen terrein op genoemd eiland; wijders om bescherming van regten, personen en goederen, en om vaststelling van de opbrengst aan den Staat van de aldaar te openen mijnen op 5 per cent van al den erts uit de mijnen boven den grond te brengen, te beginnen met het zesde jaar na de opening der eerste schacht.

Deze onderneming kwam echter in 1851 niet tot stand.

Goudmijnen.

Westkust van Borneo.

Tot het bewerken van goudmijnen in het Landaksche werden in 1832 verschillende voorschotten uit 's Lands kas betaald, ten bedrage van ƒ 26,606, waarvan achtereenvolgend ƒ 9007 werd terugbetaald, zoodat het Gouvernement op die mijnen nog eene vordering had van ƒ 17,599.

In 1845 werd aan eenen Chinees de weder-ontginning dezer mijnen toegestaan, onder anderen op de voorwaarde, dat hij deze som bij jaarlijksche termijnen van ƒ 2400 zou afbetalen.

Het bleek echter spoedig dat de onderneming niet aan de verwachting beantwoordde en de middelen van dien Chinees daardoor uitgeput raakten, zoodat hij aan zijne geldelijke verbindtenis jegens het Gouvernement niet kon voldoen.

Eene latere overeenkomst met den groot-kapitein der Chinezen te Pontianak gesloten, waarbij de betaling van slechts ƒ 1000 werd gestipuleerd, leverde geene betere resultaten en bestond toen het voornemen om deze mijnen te verkoopen.

De zaak werd echter slepende gehouden tot genoemd Chineesch hoofd in 1850 wegens geledene verliezen restitutie verzocht van den bepaalden pachtschat en kwijtschelding van dien van 1850.

Alleen aan het laatste gedeelte van dit verzoek werd gevolg gegeven, terwijl de resident der wester-afdeeling van Borneo werd aangeschreven om na de beëindiging der verwikkelingen in dat gewest, in verband met deszelfs politieken toestand, op de zaak betreffende de ontginning en verdere bewerking van goudmijnen terug te komen.

Voorts werd bepaald, dat omtrent die mijnen zoodra mogelijk een onderzoek door een der mijn-ingenieurs zou worden ingesteld.

d. Houtbosschen.

De in den laatsten tijd door het Gouvernement herhaaldelijk gedane aanbevelingen tot behartiging der belangen van de houtbosschen, zijn gedurende het jaar 1851 in het oog gehouden.

Ten opzigte der aankappingen is men met voorzigtigheid te werk gegaan.

Vergunningen tot aankap in 's Gouvernements bosschen zijn zeldzaam toegestaan; betreffende de voor den vrijen aankap opengestelde bosschen zijn regelingen gemaakt om vernieling van bruikbaar hout te voorkomen.

Hoewel die regeling voor de belanghebbenden omslagtiger kan genoemd worden, zoo lijdt het echter geene tegenspraak, dat daardoor eene contrôle is tot stand gekomen, welke noodzakelijk werd naar mate de bosschen uitgeput raakten.

De toestand der houtbosschen is over het algemeen bevredigend; in enkele residentien ondervindt men evenwel moeijelijkheid in de verkrijging van hout.

In de residentien Kadoe, Bagelen, Banjoemaas, Pekalongan en Preanger Regentschappen, waar weinig djattie wordt aangetroffen, zijn belangrijke aanplantingen gedaan, die evenwel niet algemeen slagen.

Zoolang niet volkomen blijkt, dat onoverkomelijke beletselen de welslaging der gedane pogingen in den weg staan, zal men in die residentien met het planten van djattie voortgaan.

Tot verbetering der houtsoorten is gedurende 1851 weinig kunnen worden gedaan. Alleen is gezorgd dat voor de nieuwe aanplantingen in Banjoemaas geen zaad van *djatti kapoor* maar van andere goede soorten werd gebruikt.

De proefnemingen in Bantam in 1850 gedaan met het planten van ijzerhout zijn aanvankelijk niet geslaagd. Eene nieuwe aanplanting is bevolen, waarvan de uitslag echter nog niet bekend was.

Heeft men over den staat der bosschen gedurende het jaar 1851 een wakend oog gehouden, niet minder zijn de belangen der daarbij behoorende bevolking behartigd.

In de residentie Kedirie is de blandong-dienst, wegens de onbeduidenheid der djattiebosschen en het bezwarende voor de bevolking, ingetrokken.

De bevolking van Demak (Samarang) gedurende 1850 vrijgesteld, is, nadat zij van hare ellende, het gevolg van vroegere rampen, was hersteld, weder bij de blandongs ingedeeld.

De belooning der bevolking ingeval zij voor den houtkap wordt gebezigd is hier en daar verbeterd.

In de residentie Samarang erlangt zij, zoowel van het militair, als civiel bouwdepartement voldoende betaling.

In Japara werd vroeger verkwistend gekapt voor de suikerfabrikanten en de bevolking genoot eene schamele belooning.

De resident heeft daarin verandering gebragt, zoodat de suikerfabrikanten geen volk voor het kappen van hout, waartoe zij volgens contract aanspraak hebben, kunnen erlangen dan tegen betaling van een door het plaatselijk bestuur vastgesteld billijk loon.

In Rembang is men gedurende 1851 werkzaam geweest om de perceelsgewijze uitkapping der bosschen voor te bereiden.

De bosschen van Blora en Bodjinogoro zijn daartoe opgenomen.

Het beramen van middelen van vervoer der houtwerken, zoowel te water als over land, is in die residentie mede ter harte genomen. Nieuwe sleepwegen werden aangelegd uit de bosschen van Randoe Blatong naar de Solo-rivier en uit de bosschen Ngawan naar de Kalie Loessie.

De voltooijing dezer wegen zal voor het Gouvernement groote voordeelen opleveren, aangezien alsdan eene stelselmatige aankapping kan plaats hebben, waaraan tot dusverre niet kon worden gedacht, omdat het transport door de afgelegenheid der bosschen en de onregelmatigheid van het terrein zeer bezwarend was.

De verbetering van het transport zal nog meer gevoeld worden, wanneer de in aanmaak zijnde triquebols in gebruik komen.

De aanmaak dezer voertuigen vond bij de fabriek te Soerabaija plaats.

Als eenmaal de perceelsgewijze aankap geregeld is, dan bestaat het vooruitzigt dat de stapelplaatsen steeds ruim van hout van alle dimensien zullen zijn voorzien.

Die van Soerabaija zullen gevoed worden uit de bosschen van Madioen en gedeeltelijk van Rembang, voor zooveel betreft de houtwerken die langs de Solosche rivier worden verzonden.

Het hout dat langs de Kalie Loesie van Blora wordt gevlot, zal met het in de nog zeer rijke bosschen van de residentie Samarang gekapte, de stapelplaatsen van Samarang ruim voorzien.

Aan de aankappingen op eisch, ten dienste van 's Lands werken, thans nog al beduidend, zal alsdan vermoedelijk een eind kunnen worden gemaakt; althans zullen dezelve kunnen worden beperkt tot bijzondere kromhouten of houtwerken van buitengewone dimensien.

De weg thans door het Gouvernement ten opzigte der houtbosschen op Java ingeslagen zal, naar de gunstige voorteekenen en aanvankelijk goede uitkomsten te oordeelen, tot eene meer voordeelige toekomst leiden.

Met betrekking tot den stand der houtbosschen op de buitenbezittingen leverde het jaar 1851 geene bijzonderheden op, doch waren voorstellen hangende over een deskundig onderzoek naar de mogelijkheid om de houtbosschen op Ceram te exploiteren.

Ten aanzien van den aankap op Java werd bepaald, dat de voorschriften ter zake voorkomende (*Staatsblad* van 1850, n°. 26), niet van toepassing zullen zijn

op geringe aankappingen van zoodanige houtwerken, welke door de inlandsche bevolking voor eigen gebruik voor den opbouw harer woningen worden gebezigd (*Staatsblad* 1851, n°. 3).

Volgens de algemeene boeken van 1850 werd in dat jaar aan houtwerken verkocht voor eene waarde van . . . . *f* 132,575: 01
voorts werd voor diverse werken verstrekt tot eene waarde van 215,307:103
en naar diverse plaatsen verzonden van Batavia 239: 96
van Soerabaija 14,745: 41
Vergoeding voor te min geleverde houtwerken. 207: 07
Ontvangen voor 770 stuks afgestane djattie-boomen 2,310: 00
Op ultimo 1850 bedroeg de waarde van het restant. . . . 715,956: 11

Te zamen . . *f* 1,081,341: 19

Daarentegen werd ingekocht voor eene som van . . . . . *f* 1,354: 35
en betaald aan tractementen, transporten enz. 225,288: 32
terwijl van elders ontvangen werd. 2,330: 81
Het restant op 1°. 1850 bedroeg 784,244: 53

Te zamen . . *f* 1,013,217: 81
Voordeel . . 68,123: 58

Als boven . . *f* 1,081,341: 19

Hieronder volgt nog een staat van de uitgestrektheid der bosschen in 1851.

RESIDENTIEN.	Getal der bosschen.	Uitgestrektheid in vierkante palen.			Getal jonge boomen in 1850 aangeplant.			*Aanmerkingen.*
		Bevattende geheel of grootendeels djattie-hout.	Bevattende een gedeelte djattie-, doch meestal ander hout.	Bevattende in het geheel of bijna geen djattie-hout.	Geregelde nieuwe plantsoenen.	Minder geregeld of nabij oude bosschen.	Te zamen.	
Krawang. .	72	$22\frac{7}{8}$	$14\frac{3}{4}$	$189\frac{1}{4}$	„	„	„	
Cheribon. .	3	28	14	„	„	„	„	
Tagal. . .	202	165	242	665	„	* 17,133	17,133	* Langs de wegen enz
Pekalongan .	124	$35\frac{1}{4}$	$23\frac{1}{2}$	$53\frac{1}{2}$	„	† 46,316	46,316	† id.
Samarang .	58	213	188	177	„	„	„	
Japara . .	139	$47\frac{25}{28}$	$28\frac{19}{60}$	$27\frac{3}{15}$	5,000	5,724	10,724	
Rembang .	60	1,464	„	„	„	„	„	
Soerabaija .	62	122	203	504	„	„	„	
Passaroean .	65	$19\frac{1}{2}$	1	$16\frac{1}{2}$	8,000	„	8,000	
Bezoekie. .	5	34	10	4	„	„	„	
Banjoewangi	„	$10\frac{19}{20}$	„	„	250	„	250	
Kedirie . .	41	$215\frac{1}{2}$	117	294	„	„	„	
Madioen. .	5	$123\frac{3}{4}$	$22\frac{1}{4}$	4	„	„	„	
Kadoe . .	„	„	„	„	27,765	7,582	35,347	In deze residentie zijn nu p. m. aanwezig 480,863 boomen.
Bagelen . .	14	„	„	„	30,800	33,000	63,800	
Banjoemaas.	„	„	„	„	80,000	209,125	289,125	In deze residentie zijn nu aanwezig p. m. 690,000 boomen.
	850	$2,501\frac{111}{280}$	$863\frac{49}{60}$	$1,934\frac{17}{20}$	151,815	318,880	470,695	

e. Houtzaagmolens.

Geene bijzonderheden.

§ 3. *Bewaarplaatsen.*

Hier kan worden aangeteekend, dat het militair departement de aandacht vestigde op een allezins belangrijk en hoogst ongunstig rapport door den majoor, waarnemenden directeur bij den artillerie-constructie-winkel te Soerabaija, over den staat der houtstapelplaatsen te Boenga en Bedanten uitgebragt, na een door denzelve gehouden onderzoek naar het aantal houtwerken aldaar voorradig en geschikt om ten dienste van genoemden winkel te worden aangewend.

Dat rapport bewees de dringende noodzakelijkheid, om ten spoedigste middelen te beramen om den staat van bederf, waarin verreweg het meerendeel der voorhanden houtwerken ten gevolge eener onoordeelkundige opstapeling daarvan en hoofdzakelijk als een onvermijdelijk gevolg van de vochtige gesteldheid der plaats verkeerden, zooveel mogelijk tegen te gaan.

De Gouverneur-Generaal vond zich dan ook verpligt, eenen inspecteur van finantien derwaarts te dirigeren, met last om, in overleg met genoemden hoofd-officier, ter zake de noodige voorstellen te doen, terwijl de resident van Soerabaija gemagtigd werd, om al dadelijk die maatregelen van voorziening te nemen, welke geen uitstel zouden gedoogen.

Naar aanleiding van het daarop ontvangen verslag, werden eenige door den resident genomene huishoudelijke schikkingen goedgekeurd en magtiging verleend om de defecte houtwerken naar Grissee over te voeren, aldaar zooveel mogelijk te benuttigen en overigens te doen verkoopen.

Voorts werd onder anderen nog bepaald, dat de stapelplaats Boenga vergroot en Bedanten ontruimd zou worden en ook het personeel zou worden uitgebreid.

Onderscheidene voorschriften nopens de administratie werden gegeven, het technisch toezigt over de inrigting opgedragen aan den bovenbedoelden hoofd-officier en voorstellen in behandeling genomen betrekkelijk eene meer voordeelige wijze van aankap der houtwerken in de bosschen, in verband met het denkbeeld om op genoemde stapelplaats een stoom-houtzaagmolen op te rigten.

X. BRONNEN VAN INKOMSTEN.

§ 1. *Belastingen in het algemeen.*

Het algemeen reglement nopens de verpachtingen en andere met betrekking tot de belastingen bestaande organieke bepalingen ondergingen geene andere wijzigingen dan hieronder zullen worden aangegeven.

§ 2. *Verpachte belastingen. Monopolien.*

In de maand Maart werd aan de onderscheidene hoofden van gewestelijk bestuur eene reeks van vragen ter beantwoording voorgelegd, omtrent de middelen die zouden behooren te worden aangewend om den druk der belastingen op de bazars en warongs voor de bevolking te verminderen.

Hoogst belangrijk was het overzigt der successivelijk ingekomene antwoorden en beschouwingen dienaangaande, en niet minder belangrijk het gevolg dat nog in 1851 gegeven werd aan het reeds lang geopperde denkbeeld om de bedoelde belasting af te schaffen.

Die afschaffing vindt men vermeld in de publicatie van den Gouverneur-Generaal van 16 December 1851 (*Indisch Staatsblad* n°. 73).

De voorwaarden der onderscheidene verpachtingen voor 1852, voor zooveel de betrokkene belastingen in werking bleven, werden geregeld bij de besluiten en publicatie, opgenomen in het Indisch Staatsblad van 1851, n°. 60 en 62.

Over 1851 werden de verpachte middelen aangeslagen tegen de volgende sommen:

	OPIUM.	ANDERE.	TOTAAL.
Java en Madura	*f* 5,064,360	*f* 3,729,912	*f* 8,794,272
Buitenbezittingen	496,220	300,224	796,444
	f 5,560,580	*f* 4,030,136	*f* 9,590,716
Over 1850 werden dezelve afgestaan op Java en Madura	*f* 5,354,700	*f* 4,218,324	*f* 9,573,024
Buitenbezittingen	561,248	291,545	852,793
	f 5,915,948	*f* 4,509,869	*f* 10,425,817
Dus *minder* in 1851 . .	*f* 355,368	*f* 479,733	*f* 835,101

Om evenwel tot een juist vergelijk te kunnen geraken, behoort van het nadeelig verschil te worden afgetrokken het inkoopsbedrag van 2292 katties opium, die in 1851 minder aan de pachters zou worden verstrekt, en waarvan het kostende werd geraamd op p. m. *f* 15 per kattie, of *f* 34,380 voor het geheel.

Het nadeelige verschil bepaalde zich alzoo tot p. m. *f* 800,721.

Eene vermindering op dezen tak van 's Lands inkomsten was te verwachten, en geloofde men, dat, alle omstandigheden in aanmerking genomen, er redenen waren om met het verkregen resultaat tevreden te zijn, ofschoon dan ook de verachtering der pachten in de laatste jaren aanzienlijk te noemen was.

Dit was vooral het geval met de opiumpacht, die, in vergelijking met 1846, ruim 27 tonnen gouds was achteruitgegaan, en waarvan de schatkist over het zesjarig tijdvak van 1846 tot en met 1851 gemiddeld 's jaars *f* 797,157 minder had ontvangen dan de jaren 1840 tot en met 1845, bij eene gemiddelde mindere verstrekking van 1310 katties opium 's jaars, de siram-verstrekkingen buiten aanmerking gelaten.

Daarentegen werd een gunstig resultaat verkregen bij eene vergelijking der opbrengst van de overige middelen over dezelfde tijdvakken, zoodat, hoezeer het pachtcijfer sedert 1848 noemenswaardig was achteruitgegaan, er nogtans een gemiddeld voordeelig verschil bestond van *f* 553,548 's jaars, verdeeld over bijna alle middelen. Slechts de pachten der varkensslagterij en der po- en topho-spelen toonden eene gemiddelde vermindering aan van *f* 48,446.

De uitkomsten der verpachting van de hier bedoelde middelen toonden het voordeeligste cijfer aan over 1848; sedert verminderden de pachten met *f* 1,323,040, zijnde nagenoeg zooveel als waarmede die van 1842 tot 1848 waren toegenomen, waardoor het pachtcijfer over 1851 nagenoeg gelijkstond met dat over 1842.

Het voornaamste verschil tusschen 1848 en 1851 bestond op het middel der bazars en warongs, hetwelk in het geheel *f* 1,163,508 minder opgebragt.

Tot die aanzienlijke vermindering droegen voor een groot gedeelte bij de vrijstelling van marktgeregtigheid van padie en rijst, en de bepalingen en maatregelen tot beperking der willekeurige heffingen door de pachters.

Neemt men eindelijk een overslag van hetgeen in de beide bovenvermelde tijd-

vakken gemiddeld per jaar ontvangen werd, dan wordt het overzigt minder ongunstig, want gedurende 1840—1845 werden op Java en Madura gemiddeld per jaar ontvangen:

voor de opiumpacht		*f* 7,244,067
„ „ overige middelen		4,022,521
te zamen . .		*f* 11,266,588
en gedurende het volgende tijdvak van 1847—1851:		
voor de opium	*f* 6,446,910	
en de andere middelen	4,576,069	
		11,022,979
zoodat het gemiddeld jaarlijksch verschil tusschen de beide tijdperken slechts bedroeg		*f* 243,609

§ 3. *Onverpachte belastingen.*

a. Belastingen in arbeid opgebragt.

Terwijl het misbruik, dat van de heerendienstpligtigheid der bevolking werd gemaakt, in de onderscheidene gewesten zooveel mogelijk werd tegengegaan, won de vrije arbeid, vooral bij de vestingwerken, meer en meer veld en werd in den aanvang van 1851 door den kolonel-directeur der genie berigt, dat reeds sedert een geruimen tijd geene gedwongene levering van koelies meer plaats vond ten behoeve der buitengewone defensiewerken te Batavia, Samarang, Willem I en Ngawie, doch dat de deswege bestaande bepalingen te Soerabaija en Tjilatjap vooreerst zouden behooren te worden in stand gehouden, omdat het daar nog niet gelukt was een genoegzaam aantal vrijwilligers aan te werven.

Ook op die plaatsen werd echter, als een gevolg van gehoudene conferentien en gegevene voorschriften, het milde beginsel, door de Regering aangenomen, beter begrepen en toegepast, met het gevolg dat zich na dien tijd meer vrijwilligers voor den koelie-arbeid opdeden.

Reeds in de maand Maart 1851 kon dan ook van gouvernementswege worden overgegaan tot het nemen van een besluit, waarbij onder verklaring dat alle tot dien tijd verleende magtigingen voor het leveren van koelies bij wijze van verpligte dienst ten behoeve der buitengewone fortificatiewerken op Java en het maritiem etablissement te Soerabaija vervallen waren, bepaald werd dat in den vervolge voor die werken geene koelies meer op die wijze zouden worden geleverd dan na verkregene magtiging van den Gouverneur-Generaal.

Naar luid van dezelfde verordening zou die magtiging niet mogen worden gevraagd dan bij volstrekte noodzakelijkheid, terwijl het militair departement gehouden zou zijn, alvorens voorstellen tot oproeping van koelies te doen, de betrokkene eerste burgerlijke ambtenaren te raadplegen over de mogelijkheid van de levering, in verband tot de diensten welke van de betrokkene bevolking voor andere einden gevergd worden.

De betrokkene civiele autoriteiten werden gelijktijdig verantwoordelijk gesteld, dat geene gedwongene levering van koelies ten behoeve der bovenbedoelde werken plaats hebbe, onder de benaming van vrijwillige aanbieding van arbeid, of onder welk ander voorwendsel ook.

Het was echter te verwachten dat het dagloon der vrijwilligers op sommige plaatsen meer zou bedragen dan noodig was, waarom ook aanbevolen werd, hetzelve in dat geval te verminderen, even als reeds had plaats gehad te Salatiga en te Ambarawa, waar hetzelve van 30 op 25 duiten werd teruggebragt, terwijl het loon te Ngawie reeds niet meer dan 20 duiten bedroeg.

Onder het hoofd „Waterstaat en Landsgebouwen" van het tegenwoordig Verslag, is reeds gewag gemaakt van de mede in 1851 genomen maatregêlen, betrekkelijk het vorderen van onbetaalden arbeid en de kostelooze levering van materialen bij de daarstelling of herstelling van 's Lands werken en gebouwen in het binnenland.

b. Belastingen in geld opgebragt.

Wat Java betreft, kan hier worden vermeld, dat de aanslag der landrente over 1852 met 5 per cent zou worden verhoogd, als een gevolg der afschaffing van de bazarpacht, terwijl ook de belasting op het bedrijf, ten gevolge derzelfde omstandigheid, voor 1852 verhoogd werd (*Staatsblad* 1851, n°. 75).

Met betrekking tot de in 1851 genomene en meldenswaardige beschikkingen ten aanzien der regten op den aan-, in- en uitvoer van goederen over zee, wordt verwezen naar het handelsverslag over dat jaar.

c. Onverpachte monopolien.

In verband tot de afschaffing der bazarpacht, is bij besluit van den Gouverneur-Generaal dd. 16 December 1851, n°. 2, de prijs waarvoor het zout op Java verkrijgbaar is gesteld, met ⅕ voorloopig voor 1852 verhoogd.

Met betrekking tot de maatregelen, die tevens in het belang der bevolking genomen werden, wordt naar evengemeld besluit verwezen, hetwelk opgenomen is in het Staatsblad van 1851, n°. 74.

In 1851 werd nog bepaald, dat de zout-aanmaak te Kandanghaur, in de residentie Chiribon, vooreerst zou worden gestaakt.

Van het vroeger geopperde denkbeeld om voor rekening van den Lande zout aan het zuiderstrand van Java te doen aanmaken, moest uit hoofde van de daaraan verbonden moeijelijkheden worden afgezien.

Er werd echter eene commissie benoemd, ten einde een deskundige te hooren, of die genegen zou zijn, op zekere voorwaarden aan de zuidkust eene proeve te nemen met den aanmaak van zout door middel van gradeertoestellen.

XI. NIJVERHEID. (VOOR ZOOVER DIE NIET ONDER ANDERE HOOFDEN VAN DIT VERSLAG VERHANDELD IS.)

§ 1. *Landbouw en bereiding van, zoo mede beschikking over het product van den grond.*

a. Op gouvernementsgronden.

Het cultuur-verslag over 1851 levert daaromtrent de volgende bijzonderheden.

Koffij-cultuur.

De oogst van 1851 is het voordeeligst geweest in de residentie Passaroean, alwaar gemiddeld 121 boomen één pikol koffij hebben afgeworpen.

De productie was het nadeeligst in de residentie Rembang en de afdeeling Buitenzorg, waar van 942 en 873 boomen één pikol koffij is verkregen.

Eene vergelijking der uitkomsten van de oogstjaren 1850 en 1851 doet zien:

1°. dat in 1851 minder dan in het vorig jaar aanwezig waren 2,007,956 vruchtdragende boomen;

2°. dat in 1851 93,170 pikols koffij meer zijn verkregen dan in 1850;

3°. dat in 1851 gemiddeld van 218 boomen één pikol koffij is verkregen, terwijl in 1850 daarvoor vereischt werden 241 boomen;

4°. dat de transportkosten tot in de strand- of afscheep-pakhuizen in 1851 heb-

ben- bedragen *f* 1,221,107, nederkomende op *f* 1,16 per pikol, terwijl dezelve in 1850 gemiddeld *f* 1,17 per pikol beliepen;

5°. dat de koffij in 1851 het Gouvernement gemiddeld 35 duiten minder is te staan gekomen dan in 1850.

Gedurende het jaar 1851 is aan deze belangrijke cultuur veel zorg besteed. Bij de omstandigheid dat op vele plaatsen gebrek aan geschikte gronden begint te ontstaan, kon niet worden gedacht aan groote uitbreiding der aanplantingen.

Men heeft zich zooveel mogelijk moeten bepalen tot het goed onderhouden der bestaande tuinen en bijplanting tot aan het bestaande cijfer der boomen.

Op sommige plaatsen, vooral in de Preanger Regentschappen en Samarang, zijn belangrijke hoeveelheden boomen, die wegens ouderdom of ongeschiktheid der gronden weinig of in het geheel niet meer produceerden, afgeschreven. Door de daaruit voortvloeijende beperking der aanplantingen en vermindering van arbeid op die plaatsen, zijn de planters aldaar thans beter dan vroeger in de mogelijkheid om het onderhoud en den oogst met zorg te verrigten.

Over het algemeen stonden de aanplantingen goed; alleen de residentien Japara en Rembang maken hierop een uitzondering. De tuinen zijn aldaar aangelegd op gronden, die gebleken zijn ongeschikt te zijn en veelal verwijderd van de woningen der planters.

De kwijnende toestand der aanplantingen en de voortdurende achteruitgang der productie doen voorzien, dat deze cultuur in genoemde residentien binnen weinige jaren zal moeten worden opgegeven.

Eene uitbreiding der bestaande aanplantingen is slechts op enkele plaatsen mogelijk.

In de residentien Cheribon en Pekalongan zal daartoe eenige gelegenheid zijn, na de vermindering der indigo-aanplantingen.

In de residentie Bagelen, alwaar ook weinig goede gronden meer worden aangetroffen, biedt alleen de afdeeling Ledok gelegenheid tot uitbreiding aan, waarvan dan ook reeds gebruik is gemaakt.

Het geaccidenteerd terrein laat, even als in de afdeeling Patjitan, den aanleg van groote aaneengeschakelde tuinen niet toe, zoodat aldaar in de nabijheid der dessa's en van de woningen der planters kleine tuinen worden daargesteld die zeer wel aan de verwachting voldoen en voor de bevolking veel gemak opleveren.

Bij het aanleggen van nieuwe aanplantingen wordt zorg gedragen voor eene goede keuze van gronden, zoowel wat derzelver geschiktheid als ligging betreft.

Men heeft op vele plaatsen, onder anderen in de residentie Bezoekie, ondervonden, dat aanplantingen ten gevolge van slechte keuze en aanvankelijk min goede bewerking der gronden vroegtijdig uitstierven.

In de Preanger Regentschappen zijn van de aanplantingen onder het bestuur van wijlen den resident *Overhand* gedaan, reeds schoone uitkomsten verkregen.

In enkele residentien, zoo als Samarang en Rembang, is de oogst van 1851 ongunstig uitgevallen ten gevolge van de ongeschiktheid der gronden en den nadeeligen invloed der weêrsgesteldheid.

In de meeste andere residentien, vooral in Passaroean en de Preanger Regentschappen, is een buitengewoon gunstige en boven alle verwachting voordeelige oogst verkregen.

De productie van 1851 heeft bedragen 1,069,896 pikols.

Een vergelijk dezer productie met die van de laatst verloopene tien jaren doet zien, dat die van 1851 alle vroegere oogsten heeft overtroffen, zelfs die van 1843, die 1,048,411 pikols heeft opgebragt.

De oorzaken van deze gunstige uitkomst zijn niet met juistheid op te sporen.

Op de eene plaats zegt men dat droogten oorzaak zijn van den minder gunstigen oogst, terwijl men op andere plaatsen aan dezelfde droogten de verkregen voordeelige uitkomsten toeschrijft.

De daaromtrent bestaande tegenstrijdige meeningen ter zijde stellende, mag men in het algemeen aannemen, dat de weêrsgesteldheid veel tot den voordeeligen oogst heeft bijgedragen, maar ook dat de ijver en zorg der ambtenaren ontegenzeggelijk daartoe hebben medegewerkt.

In de residentie Passaroean bijv. zijn buitengewone gecommitteerden in dienst gesteld om den koffij-oogst te surveilleren.

Waar zulks mogelijk is, wordt getracht de voor de bevolking bestaande bezwaren dezer cultuur uit den weg te ruimen.

Met dat doel is getracht eene verandering te maken in de wijze van bereiding van het product.

Men heeft namelijk in eenige residentien, zoo als Pekalongan, Samarang, Kadoe, Rembang, Bagelen en Banjoewangie beproefd voor de bereiding der koffij op de gewone wijze, voor gouvernementsrekening, etablissementen op te rigten, alwaar de koffij door de bevolking, tegen contante betaling, nat in de roode schil zou worden geleverd.

Het met deze proefneming beoogde doel is meest overal niet bereikt, zoodat hier en daar reeds daarvan is teruggekomen.

Behalve deze zijn nog in de residentien Preanger Regentschappen en Cheribon gouvernements-etablissementen aanwezig voor de bereiding van het product op de Braziliaansche wijze.

Die van de Preanger Regentschappen voldoen niet, hoofdzakelijk omdat de gebouwen zijn opgerigt van materialen van oude gesupprimeerde indigo-fabrieken, terwijl ook de machinerien niet behoorlijk zijn geconstrueerd.

Ten gevolge van gedane opnamen zullen aan een en ander voorzieningen worden aangebragt.

De resultaten der Cheribonsche pelmolens zijn vrij gunstig.

De aldaar bewerkte koffij is het Gouvernement in 1851 te staan gekomen op *f* 7.53 per pikol, dus 107 duiten minder dan gewoonlijk van de bevolking ingekocht wordende koffij.

De in de Preanger Regentschappen bestaande etablissementen voor de bereiding der koffij op de West-Indische wijze zijn vier in getal, op contract met particulieren.

Deze ondernemers bereiden de hun nat door de bevolking geleverde koffij voor het Gouvernement tegen eenen vasten prijs. Deze inrigtingen hebben in 1851 gezamenlijk 282,000 pikols natte koffij verwerkt.

Overigens is de bereiding der koffij op de West-Indische wijze, en de verhoogde betaling daarvoor aan de bevolking, met uitzondering van Padjitan, afgeschaft, omdat de meerdere waarde niet opwoog tegen de meerdere kosten.

De hier en daar langzamerhand ingevoerd wordende regelingen om de koffijcultuur voor de bevolking aangenaam en winstgevend te doen worden, deden verwachten dat in de toekomst zoo niet voordeelige dan toch redelijke uitkomsten zullen worden verkregen.

De vooruitzigten voor 1852 waren niet gunstig, zijnde reeds berigten ontvangen dat de weêrsgesteldheid en rampen van Hooger hand nadeelig op den oogst influenceerden.

Een minder gunstige oogst dan de buitengewoon voordeelige van 1851 was te verwachten, omdat het bij de koffij-cultuur een gewoon verschijnsel is, dat een schoone oogst gevolgd wordt door eenen minder gunstigen.

Het is daarom opmerkelijk, dat in de residentie Passaroean drie gunstige oogsten zich achtereen hebben opgevolgd.

De volgende uitkomsten van den koffi-oogst zijn verkregen:

In	Getal vruchtdragende koffijboomen, van welke geoogst is.	Verkregen hoeveelheid in pikols.	Gezamenlijke kosten van de koffij aan het Gouvernement geleverd. — De gulden van 120 duiten.	Gemiddelde prijs waarop de pikol koffij van 100 katties aan het Gouvernement te staan komt, berekend over de ontvangene hoeveelheid tot aan de afscheep-pakhuizen.	Gedurende dit jaar was de opbrengst van de in Nederland geveilde koffij per pikol. — Nederl. courant.	
					Bruto.	Netto.
1851	231,693,843	1,162,717	*f* 10,371,244	*f* 8:110	*f* 32.24½	*f* 23.95³⁄₁₀

Ter wederlegging van de bewering, als of de cijfers in het Verslag opgegeven, niet geheel in vergelijking kunnen worden gebragt, vermits de onkosten worden opgegeven in recepis-guldens en de opbrengst in Nederlandsche munt, kan hier gezegd worden, dat er bij het Gouvernement in Indie geen verschil wordt gemaakt tusschen die twee muntwaarden en derzelver berekeningen.

Hoezeer zulks uit de bovenstaande en volgende tabellen duidelijk blijkt, wordt hier niettemin de verzekering gegeven, dat de onkosten van vracht, commissie als anderzins, bij de berekening van het netto provenu der producten wel degelijk in aanmerking genomen zijn, en dat door die onkosten wordt veroorzaakt het verschil tusschen de *bruto* en *netto* opbrengst in de verschillende kolommen aangewezen.

Suiker-cultuur.

In de residentie Cheribon overtrof de productie van dit jaar den reeds voor die residentie betrekkelijk goeden oogst van 1850 (25.14 pikols per bouw) nog met ruim 3 pikols per bouw. De gronden, voornamelijk die der nieuwe fabrikanten, zijn goed. De ondernemingen werkten algemeen redelijk, en de regeling van den arbeid is verbeterd.

In het district Ploembon werd een nieuw contract gesloten voor den tijd van 20 jaren, aanvankelijk met 200 bouws, later uit te breiden tot 400 bouws.

Ten gevolge van de uitgifte van dit contract werden de indigo-aanplantingen in dat district ingetrokken.

Cheribon staat echter, wat de suiker-cultuur betreft, nog niet op de hoogte van de daaraan grenzende residentie.

In de residentie Tagal waren de resultaten dit jaar niet zeer gunstig. Gemiddeld werden verkregen $23^{54}/_{100}$ pikols per bouw. Verschillende oorzaken hebben daartoe bijgedragen: *vooreerst* de ongunstige weêrsgesteldheid gedurende de laatste maanden van 1850 en het begin van 1851; *ten andere* de omstandigheid dat de fabriek *Pangka*, waarvan het riet, ten gevolge eener nog hangende procedure met den contractant, op publieke vendutie werd verkocht, minder product heeft afgeworpen dan wanneer de aanplant op behoorlijken tijd gesneden en het riet op de fabriek *Pangka* zelve ware vermalen geworden: en voorts de verwaarloosde staat waarin een paar fabrieken door de eigenaren aan de Oost-Indische maatschappij van administratie en lijfrente werden overgedragen.

De proeve op de fabriek *Adiwerna* genomen met het centrifuge-appareil voor de drooging der suiker, mislukte en het op die wijze bereide product werd door de factorij der Nederlandsche Handel-maatschappij voor de verzending naar Nederland afgekeurd.

Er bestaat echter vooruitzigt dat herhaalde proeven tot een beter resultaat zullen leiden, wanneer men meer kennis en ondervinding zal hebben verkregen van de aanwending van dezen toestel.

De suikeroogst in de residentie Pekalongan was dit jaar weder redelijk gunstig, bedragende hij $21^{66}/_{100}$ pikols per bouw, eene opbrengst voor de aldaar aanwezige middelmatige gronden als vrij ruim te beschouwen.

De suikerriet-aanplantingen in de residentie Samarang hadden dit jaar veel te lijden van de aldaar in den oost-moesson gevallene regens. De productie, in het jaar 1850 gemiddeld $28^{10}/_{100}$ per bouw, bedroeg dien ten gevolge in 1851 slechts $24^{40}/_{100}$ pikols per bouw.

Het breken van de water-as op de fabriek *Poegoe* heeft tot die geringe opbrengst het zijne bijgedragen, vermits die fabriek juist in den gunstigsten maaltijd lang moest stilstaan.

Men beijvert zich om de fabrieken in deze residentie te verbeteren en hare capaciteit te vermeerderen.

Het jaar 1851 was, wat de suiker-cultuur aangaat, voor de residentie Japara een belangrijk jaar.

In het belang der bevolking werden namelijk, nadat de dringende noodzakelijkheid daarvan gebleken was, eenige beschikkingen genomen waarvan de strekking hoofdzakelijk was:

dat de fabrikanten langzamerhand, overeenkomstig de letter der contracten, zich uit eigene middelen moeten voorzien van koelies, transportmiddelen en fabriekbenoodigdheden;

dat het loon der koelies werd gesteld op 15 duiten voor den arbeid bij dag, en op 18 duiten voor den arbeid bij nacht, beide met 1 kattie gekookte rijst;

dat voor het snijden van het riet een billijk loon werd bepaald;

dat het getal vooreerst nog door het bestuur te leveren koelies en karbouwen, gedurende den maaltijd meer in verband werd gebragt met de krachten van volk en vee; en

dat gedurende den zoogenaamden stillen tijd, geene koelies en trekbeesten zullen worden verstrekt, dat billijker prijzen werden bepaald voor brandhout, tjaha (drooge rietbladeren) en het afhalen van het riet van de velden.

De oogst was, in weerwil van de meestal ongunstige weêrsgesteldheid, het mislukken van 16 bouws en de gezamenlijke tegenstreving om zich te schikken naar de boven omschreven verordeningen, niet onvoordeelig: na die van 1849 en 1850 de beste sedert 1837.

Een paar uitgezonderd, werken de fabrieken over het algemeen goed. Verscheidene bezitten verbeterde toestellen en leveren zeer goede qualiteit suiker. Eene genomene proeve met het suikerriet-soort genaamd *rappot*, in 1849 van Probolingo ontboden, beantwoordde niet aan de verwachting. Het was meestal kort en schraal, slaagt eerst na 2 à 3 malen geboet te zijn en vereischt alzoo veel arbeid.

In de residentie Rembang was de productie merkelijk minder dan in het jaar 1850. Van de beide aldaar aanwezige suikerfabrieken *Toelies* en *Waringa agoong* werden slechts 3,408.99 pikols of 9.70 pikols per bouw verkregen. De oorzaak daarvan moet voornamelijk gezocht worden in de weinige geschiktheid der gronden voor de suikerteelt, alhoewel ditmaal de slechte weêrsgesteldheid veel schade heeft veroorzaakt aan de aanplantingen.

De oogst in de residentie Soerabaija was niet zoo ruim als in het vorige jaar, hetgeen mede moet worden toegeschreven aan de ongunstige weêrsgesteldheid. Het werkelijk verkregen product bedroeg 263,695.95 pikols, ruim 13,000 pikols minder dan in 1850.

Over het geheel werkten de alhier bestaande fabrieken vrij goed.

Reeds in 1850 werden onderhandelingen aangeknoopt met de Passaroeansche suikerfabrikanten, wier contracten in de jaren 1851, 1852 en 1853 expireerden, nopens de verlenging dier overeenkomsten.

De door het Gouvernement ten deze gestelde voorwaarden liepen hoofdzakelijk over de volgende punten:

a. verlenging voor den tijd van 10 jaren;

b. in-werking-brenging van verbeterde toestellen binnen twee jaren tijds;

c. bepaling van het plantloon op *f* 2:110 per pikol voor het product boven 30 en beneden 40 en *f* 1:30 voor het product boven 40 pikols, per bouw;

d. voorziening door eigene middelen in het snijden en vervoeren van het riet, het aanschaffen van brandhout en de benoodigde werklieden, in welke laatste het Gouvernement echter zal te gemoet komen wanneer de fabrikanten in de verkrijging van koelies niet mogten kunnen slagen;

e. verleening van rentelooze voorschotten voor de bereiding van het product;

f. vrije beschikking over een derde van het product en levering van de overige twee derde gedeelten aan het Gouvernement;

g. bepaling van qualiteit en prijs der aan het Gouvernement te leveren suiker als volgt:

N°. 18 tegen *f* 9.20 per pikol;

N°. 16 tegen *f* 7.60 „ „

N°. 14 tegen *f* 6.30 „ „

h. voorbehoud om de uit het contract voortvloeijende betalingen te regelen naar de eventuele veranderingen in het betaalmiddel;

i. voorbehoud om het cijfer der bestaande aanplantingen te kunnen verminderen, bijaldien bevonden wordt dat de bevolking niet toereikende is om dat getal behoorlijk te beplanten en te onderhouden.

Op deze conditien zijn met bijna alle Passaroeansche suiker-contractanten in den loop van 1851 en in het begin van 1852 nieuwe overeenkomsten gesloten.

De opbrengst in Passaroean was in 1851 vrij gunstig: gemiddeld $45^{83}/_{100}$ pikols per bouw. De qualiteit der geleverde suiker liet nog al te wenschen over.

De residentie Bezoekie maakte dit jaar weder eene schrede voorwaarts in de suikerproductie. In 1850 bedroeg die 38.92, nu werd zij tot 40.96 pikols per bouw gebragt. De geheele opbrengst bedroeg het aanzienlijk cijfer van 270,399 pikols.

In het district Loemadjang werd een contract aangegaan ter uitgestrektheid voorloopig van 200 bouws. Voorts werd magtiging verleend om met de eigenaren der fabriek *Baijeman*, wier contract in 1851 expireerde, eene nieuwe overeenkomst aan te gaan.

De in de districten Phuëton en Djabong geprojecteerde suiker-onderneming leed schipbreuk op plaatselijke beletselen en gebrek aan de vereischte bevolking.

De staat der fabrieken was allezins voldoende; eene enkele onderneming alleen uitgezonderd, welke door gebrekkige werkwijze ruim 5000 pikols suiker verloor.

In de residentie Kedirie werd in den loop van dit jaar een suiker-contract uitgegeven, tegen intrekking eener onderneming voor de bereiding en levering van tabak in de residentie Samarang.

De in de maand Julij ingevallene regens hebben der suiker-productie in deze residentien veel schade gedaan.

Ook is men hier met de suiker-cultuur nog niet voldoende bekend.

In de residentie Madioen ging de productie aanmerkelijk achteruit, ten gevolge der slordige werkwijze bij de fabrieken en de weinige zorg aan de aanplantingen besteed.

Bij de eenige in de residentie Banjoemaas aanwezige fabriek *Kali Bagor* leidden dezelfde oorzaken tot dezelfde uitkomsten, namelijk wat betreft de slechte werkwijze, want hier stond de aanplant zeer schoon en heerschte gedurende den maaltijd eene gewenschte droogte.

Bij besluit van den 9den October 1851, n°. 7, werd aan den heer *B. J. G. Elias* een octrooi verleend voor den tijd van 15 jaren, op de uitvinding eener verbeterde methode van suiker-fabricatie en tot het nemen der door hem verlangde proeven de residentie Cheribon aangewezen.

De agricultuur-chemist dr. *Fromberg* heeft met het *Melsens*-procedé, gedurende 1851 eene nieuwe proeve genomen op de fabriek *Oedjong Roessi*, in de residentie Tagal.

De uitslag daarvan was gunstig en heeft aangetoond dat naar deze methode de hoeveelheid hoofdsuiker ruim 40 per cent meer bedraagt dan volgens de gewone werkwijze wordt verkregen, terwijl de 2de suiker veel witter van kleur is.

Het rapport van gemelden chemist, waarin dit resultaat omstandig is omschreven, is door den druk bekend gemaakt in het supplement-nummer van den IIIden jaargang van het Natuurkundig tijdschrift voor Nederlandsch Indie.

De proeven door den agricultuur-chemist *Fromberg* genomen nopens de aanwendbaarheid van de bereidingswijze van dr. *Scoffern*, betrekkelijk de defecatie der suiker, hebben geleid tot het resultaat dat de op die manier verkregene suiker en stroop zoo

al niet vergiftig zijn, dan toch in elk geval op den duur voor de gezondheid nadeelige looddeelen bevatte.

Naar aanleiding hiervan zijn de suiker-fabrikanten, ingevolge art. 2 van het besluit dd. 4 Februarij 1852, n°. 7, gewaarschuwd tegen het gebruik van looden of met loodverw bestreken werktuigen.

De doelmatigheid van de *Bersemers*-pers, strekkende tot krachtiger, langduriger en gelijkmatiger uitpersing van het riet, werd door den inspecteur-honorair der cultures *Diärd* onderzocht in een breedvoerig rapport behandeld.

Ofschoon de voordeelen door die pers aan te brengen buiten twijfel groot zijn, zoo bleek het toch dat hare aanwending in de plaats der cylindervermaling met moeijelijkheden zal gepaard gaan, ongerekend de kostbaarheid, wordende tot vermaling van 300 bouws in 150 dagen minstens twee zoodanige persen vereischt.

Over de qualiteit der suiker gedurende 1851 viel niet te klagen, ofschoon daarin geene aanmerkelijke vorderingen te bespeuren waren.

In sommige residentien, vooral in Passaroean, werd groot ongerief in het verstrekken van dagelijksche voorschotten ondervonden, vermits de beschikbare gelden somtijds niet toereikende waren om op eens aanzienlijke sommen uit te betalen, welke door de fabrikanten veelal in de maanden Januarij en Februarij aangevraagd worden.

Ten einde daarin te voorzien heeft het Gouvernement, bij besluit van 14 Augustus 1851 n°. 23, de betrokkene residenten gelast, zich op hunne speciale verantwoordelijkheid te houden aan de bestaande contractbepalingen en de uitbetaling van voorschotten aan de verschillende suikerfabrikanten te regelen naar de werkelijk bestaande behoefte van het oogenblik.

Ook werden bij besluit van den 27sten October 1851, n°. 5, meer stipte maatregelen bevolen, strekkende tot de behoorlijke aanzuivering, binnen den vastgestelden tijd, van de nadeelige saldo's der fabrikanten.

Het jaar 1851 was over het geheel voor de suiker-cultuur niet onvoordeelig. De opbrengst, qualiteit en prijzen waren betrekkelijk bevredigend en de vooruitzigten voor den oogst van 1852 lieten zich met eenige uitzonderingen gunstig aanzien.

Eene vergelijking der uitkomsten van 1850 en 1851 doet zien:

1°. dat het getal etablissementen in het jaar 1851 met 2 is verminderd;

2°. dat de productie in 1851 minder heeft bedragen dan in 1850 31,749,24 pikols;

3°. dat het loon der suikerplanters in 1851 met *f* 0:02½ per bouw is vermeerderd;

4°. dat de inkoop en verdere kosten der suiker in 1851 zijn verminderd met 0:04 per pikol;

5°. dat in 1851 54,805.95 pikols suiker minder aan het Gouvernement zijn geleverd dan in het voorgaande jaar, en

6°. dat in 1851 8,201.53½ pikols suiker meer ter beschikking van de fabrikanten zijn gelaten.

De uitkomsten van 1851 zijn vervat in den hieronder volgenden staat:

In	Getal fabrieken.	Uitgestrektheid der suiker-velden van welke gesneden is. — Bouws van 500 vierk. roeden.	Werkelijk van de velden verkregen suiker. — Pikols.	Hoeveelheid suiker aan het Gouvernement geleverd. — Pikols.	Gezamenlijke kosten van deze suiker. — Guldens van 120 duiten.	Gemiddelde prijs waarop de pikol suiker aan het Gouvernement te staan komt. — Guldens van 120 duiten.	Hoeveelheid suiker die ter beschikking van de fabrikanten is gelaten. — Pikols.	Gedurende dit jaar was de opbrengst der in Nederland geveilde suiker per pikol. — Nederl. courant.	
								Bruto.	Netto.
1851	97	41,588⅗	1,374,715	999,067 972/1000	*f* 9,849,158:56	*f* 9:103.	367,781	*f* 16.40 3/10	*f* 9.71 1/10

Indigo-cultuur.

De ongunstige voorteekenen waaronder het oogstjaar 1851 voor de indigo-cultuur was ingetreden gaven weinig hoop op de verkregen uitkomsten.

De in het centrum van Java in het laatst van 1850 geheerscht hebbende felle droogte, en later de overstroomingen hebben in Pekalongan, Bagelen en Banjoemaas het plantsoen zwaar geteisterd.

Voor de inboeting der door de droogte uitstervende jonge aanplantingen in Bagelen, ondervond men gebrek aan bibiet, die men verpligt was uit andere residentien te ontbieden.

De overvoer van deze bibiet ging niet naar wensch, daar de plantjes gedurende de reis door de hitte verdorden en stierven. Men heeft toen expresselijk kweekbeddingen ter verkrijging van bibiet moeten aanleggen.

Dit een en ander heeft veel bijgedragen dat in de residentie Bagelen, met uitzondering van de afdeeling Keboemen, de oogst minder voordeelig is geweest.

In de residentie Banjoemaas is aan de indigo-aanplantingen niet alleen door de droogten, maar ook door insecten veel nadeel toegebragt, doch door den ijver en de zorg van de betrokken ambtenaren is zulks niet merkbaar aan de verkregen productie te bespeuren geweest.

De resultaten der cultuur in de residentie Pekalongan blijven steeds ongunstig, waarvan de ongeschiktheid der gronden, vooral in de afdeeling Bandar, eene voorname reden is.

In deze en in andere residentien is de bespeurd wordende uitputting der gronden een punt van ernstige overweging.

Waar zulks mogelijk is tracht men door eene verwisseling der gronden het kwaad te vermijden, doch niet overal bestaat daartoe ruime gelegenheid.

In de afdeeling Keboemen, residentie Bagelen, heeft men de gronden bemest met *ampastom* of *titen*, waarvan een zeer gunstig resultaat is verkregen, hebbende de bouw gemiddeld 44 ponden indigo opgeleverd.

Eene algemeene bemesting der indigo-aanplantingen is niet wel uitvoerbaar, zonder dat zulks op vele plaatsen tot bezwaar der bevolking zou strekken.

In vergelijk met het jaar 1850 is de oogst van 1851 voor de bevolking voordeelig geweest.

Over het algemeen kan gezegd worden dat gedurende 1851 veel is aangewend, om de bevolking deze, voor haar anders niet zeer voordeelige cultuur, zoo aangenaam en winstgevend mogelijk te maken.

Ten gevolge der bevolene regeling om niet meer dan een vijfde der velden van de bevolking voor de indigo-cultuur te bestemmen, is ook gedurende 1851 voortgegaan met het reduceren der uitgestrektheid van de indigo-aanplantingen.

In streken, zoo als de districten Koeningan en Tjawigebang (Cheribon), alwaar de cultuur slechte resultaten opleverde, is overgegaan tot de intrekking der cultuur, veelal in het belang der bevolking.

In de residentien Pekalongan en Bagelen wordt het bezwarende der cultuur van indigo zooveel mogelijk verminderd door meerdere huisgezinnen per bouw in te deelen.

In de Preanger Regentschappen zijn aan de bevolking 90 bouws der voor de indigo-cultuur bestemde gronden in het district Tassikmaleija, ten dienste van den rijstbouw teruggegeven.

Aan de bevolking is eene groote weldaad bewezen door de bevolene hoofdelijke uitbetaling der plantloonen.

Het door deze verschillende maatregelen opgewekt belang der bevolking, maar vooral ook de vlijt en zorg der betrokkene ambtenaren moeten hoofdzakelijk als oorzaak beschouwd worden, dat de productie, in weerwil van ongunstige omstandigheden en vermindering der aanplanting met 3132 bouws, nog 64,813 pond meer heeft bedragen dan die van 1850.

Ten aanzien der qualiteit van het verkregen product zijn bij de keuringen in Indie geene aanmerkingen van eenige beteekenis gemaakt.

De mislukte proefnemingen met de indigo fera argentea, coerulea en anil zijn niet herhaald.

In de residentie Madioen zijn bij verschillende fabrieken kapitale vernieuwingen aangebragt aan de schepraderen, en bij andere zijn kook- en pakhuizen gebouwd van steen, met houten pannen gedekt.

Ten bewijze dat de qualiteit der Java-indigo in het algemeen weinig te wenschen overlaat, strekken de bevredigende uitkomsten der gehoudene veilingen in Nederland.

Men veronderstelt echter dat de vermindering der cultuur op Java tot de rijzing der prijzen van indigo, gedurende het jaar 1851, heeft bijgedragen.

Zoo als nu de regeling der aanplantingen en de uitbetaling der loonen plaats vindt, mag men hopen dat de indigo-cultuur zal kunnen in stand blijven.

Tot uitbreiding dezer cultuur echter behoort niet dan met omzigtigheid te worden overgegaan.

De vooruitzigten van den oogst van 1852 waren over het algemeen vrij gunstig.

De uitkomsten van 1850 met die van 1851 vergelijkende, blijkt

1°. dat in 1851 3132 bouws minder zijn gesneden dan in 1850;

2°. dat in 1851 64,813 pond indigo meer zijn verkregen dan in 1850;

3°. dat in 1851 een bouw 6 pond meer heeft opgeleverd dan in 1850;

4°. dat in 1851 de indigo 6 duiten per pond minder heeft gekost dan in 1850.

De navolgende staat bevat de uitkomsten der indigo cultuur.

In	Getal fabrieken.	Uitgestrekt-heid der indigo-velden op welke gesneden is. — Bouws van 500 vierk. roeden.	Ver-kregen indigo. — Pikols.	Gezamenlijke kosten van den indigo aan het Gouvernement geleverd. — Guldens.	Gemiddelde prijs waarop een pikol indigo aan het Gouverne-ment te staan komt. — Guldens.	Gedurende dit jaar was de opbrengst van den in Neder-land geveilden in-digo per pikol. — Nederl. courant. Bruto.	Netto.
1851	437	22,905	4,995	*f* 1,110,834,66½	*f* 222.47	*f*468.04²/₁₀	*f*419.31⁴/₁₀

Thee-cultuur.

Gedurende het hier behandelde tijdvak is geheel ingetrokken en ingerigt tot eene kazerne de thee-inrigting te Meester Cornelis, nabij Batavia.

Deze inrigting kon voor den vervolge gemist worden, omdat, met uitzondering van de afdeeling Ledok (residentie Bagelen), de gouvernements-thee-cultuur overal is ingetrokken en met de meeste thee-contractanten overeenkomsten zijn aangegaan voor de bereiding en afpakking van hun product, geheel gereed voor de Europesche markt.

Voor de geringe hoeveelheid thee, geleverd door die weinige contractanten, die niet verkozen hebben het product zelf voor de Nederlandsche markt gereed te maken, was eene inrigting als die te Meester Cornelis overbodig.

De hierbedoelde contractanten zijn die gevestigd op de particuliere landen Pondok Gedee en Pamanoekan (Buitenzorg en Krawang). Zij waren niet te bewegen om tegen billijke vergoeding hun product zelf geheel te bereiden en af te pakken, waardoor de noodzakelijkheid is ontstaan om eene kleine inrigting voor de eindbewerking van hun product daar te stellen.

Hiertoe is de goedkoopste en geschiktste gelegenheid gevonden te Tjogrek nabij Buitenzorg, bij het vroeger aldaar bestaan hebbend thee-etablissement.

Er is daar een afzonderlijk contract gesloten voor de verdere bereiding en afpakking voor de Europesche markt van het product, geleverd door de Buitenzorgsche en Krawangsche contractanten, tegen een bereidingsloon van vijf en twintig duiten per Amsterdamsch pond.

Uit den oogst van 1851 zijn aldaar reeds overgewerkt 66,028 Amsterdamsche ponden thee.

De bestaande ondernemingen in de residentie Preanger Regentschappen, waarvoor suppletoire overeenkomsten zijn gesloten, hebben in 1851 voor de fabrieken over het algemeen zeer bevredigend, doch voor 's Lands kas daarentegen zeer nadeelige uitkomsten opgeleverd, hebbende de oogst aldaar 119,662 Amsterdamsche ponden thee meer bedragen dan in 1850.

Eene in 1851 verlatene onderneming in de residentie Cheribon heeft hare werkzaamheden weder hervat en in 1851 nog 14,427 Amsterdamsche ponden thee afgeleverd; daarentegen is een contract in de residentie Samarang definitief ontbonden, met afschrijving der daarop rustende schulden aan den Lande.

Het thee-etablissement te Wonosobo, in de afdeeling Ledok, residentie Bagelen (de eenige nog bestaande gouvernements-thee-inrigting), heeft in 1851 weder vrij gunstige resultaten opgeleverd, althans indien als zoodanig mag aangemerkt worden, dat het daarbij verkregen product ongelijk veel minder nadeel aan 's Lands kas heeft toegebragt dan de thee door de contractanten aan het Gouvernement geleverd, hebbende gemeld product over den oogst van 1851, bij het etablissement te Wonosobo, dooreen slechts gekost *f* 0:63½ per Amsterdamsch pond.

De uitkomsten der thee-cultuur in 1851 waren de volgende:

In	Getal fabrieken.	Uitgestrektheid der theetuinen in bouws van 500 vierk. roeden.	Verkregen thee. — Pikols.	Gezamenlijke kosten der thee — Guldens.	Gemiddelde prijs waarop de pikol thee het Gouvernement te staan komt. — Guldens.	Gedurende dit jaar was de opbrengst van de in Nederland geveilde thee per pikol. — Nederl. courant.	
						Bruto.	Netto.
1851	25	2638	7,765 208/1000	*) *f* 689,792:116½	*f* 88:100	*f* 84,40 3/10	*f* 47,07 7/10

Kaneel-cultuur.

De resultaten der kaneel-cultuur waren in 1851 bijzonder voordeelig, hetgeen voornamelijk moet worden toegeschreven aan den gunstigen laatsten regenmoesson, eene omstandigheid die als nadere bevestiging mag worden beschouwd van het voorkomende in het laatste Verslag, dat droogte voor deze cultuur nadeelig is.

Voor de bij besluit dd. 9 Mei 1850, n°. 8, voor eene uitbreiding van deze cultuur toegestane som van *f* 2000, zijn in het district Tjilatjap der residentie Banjoemaas, op eene uitgestrektheid van 100 bouws, geplant geworden 200,000 kaneelboomen, die met de meeste zorg worden onderhouden, hetgeen ook het geval is, zoowel met de overige aanplantingen der evengenoemde als die der andere residentien.

De qualiteit van het product laat weinig te wenschen over.

Met opzigt tot de kaneel-olie-stokerijen is in 1851 niets veranderd.

In de afdeeling Krawang is gedurende dit tijdvak verkregen eene hoeveelheid

*) Hieronder zijn niet begrepen de kosten van overwerking van de bovenbedoelde 66,028 Amsterdamsche ponden thee.

van $7\frac{3}{16}$ Amsterdamsche ponden olie, kostende ƒ $27\frac{30}{130}$ het pond, en in de residentie Bagelen 76 ponden 10 oncen, waarvan het kostende bedraagt ƒ $17\frac{80}{120}$ het pond.

De vooruitzigten voor den eerstvolgenden oogst waren zeer gunstig.

De uitkomsten der kaneel-cultuur waren:

In	Getal kaneel-inrig-tingen.	Uitge-strektheid der kaneel-tuinen in bouws van 500 vierk. roeden.	Verkregen kaneel buiten den afval. — Pikols.	Verkoop-bare afval. — Amsterd. ponden.	Gezamenlijke kosten van het kaneel. — Guldens.	Gemiddelde prijs waarop de pikol kaneel het Gouvernement te staan komt, de verkoopbare afval mede gerekend. — Guldens.	Gedurende dit jaar was de opbrengst van het in Nederland geveilde kaneel per pikol. — Nederl. courant.	
							Bruto.	Netto.
1851	43	$2,022\frac{1}{2}$	$1,630\frac{400}{1000}$	16,592	ƒ $115,934{:}100\frac{1}{2}$	ƒ 61:13	ƒ $100.10\frac{6}{10}$	ƒ $78,91\frac{4}{10}$

Nopal-cultuur en cochenille-teelt

De uitkomsten der cochenille teelt waren in 1851 over het algemeen minder gunstig dan in 1850, hetgeen moet worden toegeschreven aan het invallen van zware regens in den oost-moesson.

Bepaaldelijk in de residentie Bezoekie is door deze omstandigheid veel schade toegebragt aan de bevolkte nopalplanten, hebbende de in dit jaar verkregen hoeveelheid cochenille daardoor 12,351 pond minder bedragen dan waarop dezelve was geraamd.

Ten aanzien dezer cultuur in de residentien Cheribon en Japara, door particulieren op contract met het Gouvernement gedreven, wordt hier aangeteekend, dat in de eerstgemelde residentie de uitkomsten in 1851 zeer ongunstig waren, ten gevolge van het overlijden van den contractant en daardoor veroorzaakte verонachtzaming der administratie zijner onderneming, waardoor tevens de aan het Gouvernement verschuldigde levering van een gedeelte der productie is verzuimd.

In de residentie Japara daarentegen heeft de ondernemer nooit zulk eene groote hoeveelheid cochenille (62.920 Amsterdamsche ponden) verkregen, terwijl het hem in den laatsten tijd is mogen gelukken, de werkzaamheden geheel door vrijwilligers te doen bewerkstelligen.

De afdeeling Banjoewangie, alwaar gedurende 1851 het getal bannelingen voor deze cultuur afgezonderd, meer dan compleet is gehouden, heeft mede een gunstig resultaat opleverd. Evenwel heeft de proeve, aldaar in dat jaar met het bevolken van onoverdekte nopalplanten genomen, minder voordeelige uitkomsten opgeleverd dan die in 1850; zijnde gemiddeld van de $14\frac{6}{10}$ planten een Amsterdamsch pond cochenille verkregen, terwijl daartoe in 1850 slechts 10 nopalplanten benoodigd waren.

Desniettegenstaande werd het wenschelijk geacht om alle jaren een gedeelte van den nopal-aanplant gedurende den oost-moesson onoverdekt te bevolken, omdat het insect, door deze wijze van behandeling verkregen, veel sterker en gaver is dan dat op overdekte planten gewonnen, weshalve door de directie der cultures daartoe het noodige is verrigt.

De vooruitzigten voor den oogst van 1852 waren over het algemeen gunstig.

De volgende uitkomsten zijn verkregen:

In	Getal cochenil-le inrig-tingen.	Uitge-strektheid der nopal-aan-plantingen in bouws van 500 vierk. roeden.	Verkregen cochenille. — Pikols.	Gezamenlijke kosten der cochenille aan het Gouverne-ment geleverd. — Guldens.	Gemiddelde prijs waarop de pikol coche-nille aan het Gouverne-ment te staan komt. — Guldens.	Gedurende dit jaar was de opbrengst der in Nederland geveilde co-chenille per pikol. — Nederl. courant.	
						Bruto.	Netto.
1851	6	351½	533 744/1000	ƒ 77,395:92½	ƒ 145	ƒ 234.59	ƒ 203.61 5/10

Tabaks-cultuur.

Met betrekking tot de aangelegenheid der tabaks-cultuur is ook in 1851 de sedert 1848 ingeslagen weg zooveel mogelijk gevolgd.

Met sommige contractanten zijn weder suppletoire overeenkomsten gesloten voor den oogst van 1851, waarbij bedongen is kapitalisatie der vervallen schulden aan den Lande, vermindering der aanplantingen tot zoodanige uitgestrektheid als met het behoud der onderneming en de krachten der bevolking bestaanbaar was en levering van het product tegen taxatie aan het Gouvernement, of wel, ter verkiezing van den fabrikant, geheel vrije beschikking over het product, tegen behoorlijke garantie voor de terugbetaling der over 1851 verschuldigde gelden; zoomede van een gedeelte der gekapitaliseerde vervallen schulden uit vroegere oogstjaren.

Anderen hebben onderhandelingen aangekoopt welke later zijn tot stand gekomen, nopens de vernieuwing hunner contracten voor den verderen duur derzelve, waarbij bedongen werd, vermindering, zooveel noodig, der aanplantingen, kapitalisatie der schulden, met bepaling van restitutie bij jaarlijksche termijnen en geheel vrije beschikking over het product, onder behoorlijken borgtogt voor de voldoening der jaarlijksche betalingen, terwijl al verder is overeengekomen, dat de fabrikanten jaarlijks een gedeelte hunner schuren met pannen dekken zullen ter voorkoming van ongelukken en verliezen door brand, tot dusverre maar al te dikwijls tot groot nadeel voor alle betrokkene partijen ondervonden.

Weder anderen hebben op hunne oorspronkelijke contracten gedurende 1851 gewerkt, evenwel met zoodanige wijzigingen in de uitvoering, met betrekking tot de uitgestrektheid van aanplanting als anderzins, als de veranderde omstandigheden en de aanwezige bergruimte noodzakelijk maakten.

In 1851 is tot stand gekomen de ontbinding van een tabaks-contract in de residentie Samarang, in verwisseling met een contract voor de bereiding en levering van suiker in de residentie Kedirie; welke verwisseling zoowel in het belang van den lande als in dat van den contractant wenschelijk was.

Onder de 17 tabaks-ondernemingen zijn er drie, alle in de residentie Samarang gelegen, welke in 1851, ten gevolge van onvermogen en overlijden der ondernemers, niet gewerkt hebben.

In 1851 heeft elk bij de tabaks-cultuur ingedeeld huisgezin gemiddeld genoten eene betaling van ƒ 11.63 of ƒ 4.87 meer dan in 1850, hetgeen hoofdzakelijk moet worden toegeschreven aan betere indeeling der bevolking en betere regeling der werkzaamheden.

De oogst van den tabak is in 1851 gunstig geweest, hebbende dezelve bedragen 9.22 pikols per bouw, of 0.84 pikols per bouw meer dan in 1850, bijna geheel bereid voor de Europesche markt.

Alleen in de residentie Soerabaija hebben bij ééne onderneming de aanplantingen veel te lijden gehad van het ongunstige weder, zoodat aldaar 41 bouws nagenoeg

geheel mislukt zijn. In de residentie Rembang zijn hier en daar enkele tabaksvelden niet gesneden, ten gevolge van de aangerigte verwoestingen door de hevige regens, doch is zulks niet van aanbelang geweest.

In 1851 is eene belangrijke schrede gedaan tot bereiking van het doel om de teelt van tabak op Java te doen worden eene vrije cultuur. Sommige fabrikanten hebben bij hunne ondernemingen kleine aanplantingen vrijwillig door de bevolking doen bewerkstelligen, buiten bemoeijing van het bestuur, terwijl de verstrekking van werkvolk en materialen over het algemeen heeft opgehouden.

Bovendien is in 1851 aan een particulier toegestaan om met de bevolking van Sidaijoe (residentie Soerabaija), met inachtneming der bestaande bepalingen, vrijwillig overeen te komen voor het planten van tabak.

Betreffende de vooruitzigten van den tabaks-oogst voor het volgende jaar kan nog niets met zekerheid gezegd worden.

De uitkomsten der tabaks-cultuur waren:

In	Getal tabaks-onderne-mingen.	Uitgestrektheid der tabaksvelden van welke is geoogst. — Bouws van 500 vierk. roeden.	Opbrengst. — Pikols.	Hoeveelheid tabak bereid voor de Europesche markt. — Pikols.	Genoten betaling door de tabakplantende huisgezinnen. — Guldens van 120 duiten.
1851	17	1830	16,879	16,156	*f* 160,751

PEPER-CULTUUR.

De resultaten dezer cultuur waren in 1851 bijzonder gunstig.

De residentie Bantam maakte hierop weder eene uitzondering. De oogst heeft wel is waar met eene geringe vermeerdering van het getal vruchtdragende ranken eene dubbele hoeveelheid pikols, in vergelijk men dien van 1850 afgeworpen, doch wanneer men in aanmerking neemt, dat aldaar ter verkrijging van een pikol peper, 891 vruchtdragende ranken benoodigd waren, dan kan die vermeerderde opbrengst nog geenszing als voordeelig worden beschouwd. De oorzaken daarvan zijn reeds in de vorige verslagen opgegeven.

Gemiddeld is, over den geheelen oogst gerekend, van 116 vruchtdragende ranken een pikol peper verkregen.

De verkregene uitkomsten zijn de volgende:

In	Aanwezig getal peperranken.		Geleverde hoeveelheid. — Pikols.	Gezamenlijke kosten der aan het Gouvernement geleverde peper. — Guldens.	Gemiddelde prijs waarop de pikol peper aan het Gouvernement te staan komt. — Guldens.	Gedurende dit jaar was de opbrengst der in Nederland geveilde peper per pikol. — Nederl. courant.	
	Vruchtdragende.	Jonge.				Bruto.	Netto.
1851	877,555	729,510	7683 888/1000	*f* 49,253,10½	*f* 6.54	*f* 20.08	*f* 11.50

b. Op de gronden gebleven ter beschikking van de inlandsche bevolking.

Nopens den loop en den voortgang der rijst-cultuur kan het volgende worden medegedeeld.

BANTAM.

De oogst was dit jaar in deze residentie zeer voordeelig en bragt ruim 100,000 pikols padie meer op, dan die van 1850. Met veel belangstelling wordt alhier de rijstcultuur allerwege bevorderd. De voltooijing der onderscheidene in vroegere jaren aangelegde waterleidingen werd met kracht voortgezet. Sommige kregen dit jaar haar beslag. Het gezamenlijk bedrag der velden, welke door die werken te eeniger tijd zullen worden besproeid, schat men op p. m. 10,000 bouws.

KRAWANG.

In de afdeeling Krawang was de opbrengst minder gunstig, alhoewel de uitgestrektheid sawa's met 713 bouws en tegalvelden met 81 bouws werd vermeerderd. De oorzaak hiervan schrijft men toe aan de slechte weêrsgesteldheid.

De in bewerking zijnde waterleiding uit de rivier Tjikaranglam zal aan de rijstcultuur in de districten Adiarta en Krawang veel voordeel aanbrengen.

PREANGER REGENTSCHAPPEN.

Niettegenstaande in de regentschappen Soekapoera en Soemadang het gewas veel schade leed, nam de productie dit jaar weder toe. Aan de bevolking in bovengemelde regentschappen werd, door bemiddeling van het bestuur, padie uitgedeeld of tegen lage prijzen verkrijgbaar gesteld, terwijl, mede op aanzoek van het bestuur, de regenten van Soekapoera en Soemadang afzagen van de heffing op het rijstgewas.

Men kan de opgaven omtrent de rijst-cultuur van deze residentie weinig vertrouwen, omdat het Europeesch Bestuur daarmede geene directe bemoeijenis heeft.

CHERIBON.

Van jaar tot jaar neemt de opbrengst in deze residentie toe, ten gevolge der belangrijke waterwerken, welke aldaar zijn tot stand gebragt.

De oogst, in 1850 2,587,132 pikols bedragende, leverde evenwel dit jaar ongeveer 100,000 pikols minder op, waarschijnlijk ten gevolge van het minder goed slagen der rijstvelden in de districten grenzende aan het regentschap Soemadang, welke door het insect walang sangiet werden aangetast.

In den loop van 1851 voltooide men drie waterleidingen in het district Gegissiek, waardoor 3039 bouws sawavelden van levendwater worden voorzien, alsmede een overstortdam in de rivier Tjiwinong, terwijl onderscheidene nieuwe slokkans werden gegraven en nog twee waterleidingen in evengemeld district in bewerking bleven.

De aanzienlijk toegenomen rijstproductie in de residentie Cheribon, in vergelijk van vroegere jaren, strekt ten bewijze van het belangrijk nut der waterstaatswerken.

Het aanleggen dier werken vordert wel is waar aanzienlijke sommen en gaat dikwijls gepaard met kostbare verliezen, zoo als in dit jaar in de residentie Cheribon het wegspoelen van den dam in de rivier Tjisangarong, doch zeker is het, dat die aanvankelijke opofferingen te zijner tijd met winst zullen worden vergoed door toenemende productie en vertier.

TAGAL.

Voor de residentie Tagal was het jaar 1851 niet voordeelig; overtollige regens, aanhoudende droogte, veldmuizen en insecten bragten veel schade toe aan het rijst-

gewas, terwijl de sporen der rampen, in de beide vorige jaren ondervonden, nog niet geheel waren verdwenen.

De opbrengst was niettemin voldoende voor de consumtie en bood zelfs ruimte aan voor den uitvoer. De voor de rijst-cultuur belangrijke waterleiding uit de rivier Djangkollok kwam omstreeks het einde van 1851 in gereedheid, doch eenige maanden later sloeg de dam weg door buitengewone afwateringen.

PEKALONGAN.

Pekalongan ondervond dit jaar geene tegenspoeden. Het resultaat was voldoende. Ten nutte der sawavelden in het district Seragie, en van de aldaar aanwezige suiker-fabriek, werd eene waterleiding gegraven te Maritjan; terwijl het Gouvernement op nieuw fondsen disponibel stelde voor de herstelling der leiding uit de rivier Senkarang.

SAMARANG.

Met ijver trachtte het bestuur de in de residentie Samarang in verval geraakte rijst-cultuur op te heffen. Eene betere bewerking der gronden, de ontbieding van goede padie-soorten van elders, en de zorg van eene meer gelijke verdeeling der velden, voerden de productie op tot 1,722,066 pikols, d. i. ruim 350,000 pikols boven die van 1850.

Nogtans bleef deze cultuur hier, in vergelijking met andere residentien en in verband met de uitgestrektheid aangeplante en bebouwbare velden, op eenen zeer lagen trap, toonende de gemiddelde opbrengst het geringe cijfer van slechts 9,91 pikols padie per bouw aan.

Wat tot afleiding van het overtollige water verrigt is, is reeds onder een ander hoofdstuk *Vervoerwezen* van dit verslag vermeld.

JAPARA.

De uitkomsten der rijst-cultuur waren dit jaar in de residentie Japara betrekkelijk vrij gunstig. De oogst bedroeg 653,032 pikols padie, zijnde 116,885 pikols meer dan in 1850. Ten gevolge van de betere regeling der suiker-cultuur, bleef aan de bevolking meer vrije tijd beschikbaar voor de bewerking harer sawas, en genoot zij langer en vrijer het gebruik van haar ploegvee.

Dit gevoegd bij de zorg van het plaatselijk bestuur, heeft bij den inlander de verflaauwde neiging tot den rijstbouw doen herleven.

REMBANG.

In de Residentie Rembang blijft de rijst-cultuur middelmatige resultaten afwerpen. Dit jaar heerschte aldaar schaarschte, zelfs vrees voor gebrek, dat echter door latere betere slaging der velden en de voorzorgen van het plaatselijk bestuur tijdig werd voorgekomen.

Ter bevordering dezer cultuur worden onderscheidene waterleidingen aangelegd.

SOERABAIJA.

De rijst-oogst in de residentie Soerabaija toonde met dien van 1850 een voordeelig verschil aan van ruim 663,000 pikols padie. De verbetering en uitbreiding der rijst-cultuur wekte bij het plaatselijk bestuur groote belangstelling.

PASSAROEAN.

Deze residentie behoort steeds onder de meest productieve, schoon de opbrengst dit jaar minder voordeelig was dan in 1850.

BEZOEKIE.

In de residentie Bezoekie was het resultaat aanmerkelijk minder dan in 1850. De gemiddelde opbrengst in 1850 24.08½ pikols per bouw, bedroeg dit jaar 18.56 pikols per bouw.

Bijzondere oorzaken kunnen daarvoor niet worden opgegeven.

Het waterwerk in de rivier Sanpejan werd in dit jaar afgewerkt, terwijl in de rivier Tjondong, afdeeling Probolingo, een dam en waterleiding werd gelegd.

BANJOEWANGIE.

In de afdeeling Banjoewangie leed het gewas veel schade door de veldmuizen, die 434 bouws sawavelden geheel vernielden.

Eene belangrijke leiding werd dit jaar voltooid, om het overtollige water uit de rivier Boegoe te brengen in de rivieren Setjawan, Pakkies en Djoemargi.

KEDIRIE.

De residentie Kedirie leverde een zeer gunstig resultaat op: p. m. 4 pikols per bouw meer dan in 1850, toen de opbrengst 32.66 pikols per bouw bedroeg.

MADIOEN EN PATJITAN.

Uiterst gering was weder de rijst-oogst in de residentie Madioen en de afdeeling Patjitan, gemiddeld 8.49 en 7.96 pikols per bouw.

Op laatstgemelde plaats heerschte in de maanden Februarij en Maart eene ziekte onder het padiegewas, ten gevolge van het aanwezen van insecten.

De velden zijn hier meestendeels van den regen afhankelijk, en het terrein biedt geene gelegenheid aan voor het aanleggen van waterleidingen.

Wanneer de in de residentie Madioen geprojecteerde waterleidingen uit de rivieren Gandong en Ketonggo, en die te Gorang Gareng zullen voltooid zijn, kan men van hier betere resultaten verwachten.

KADOE, BAGELEN EN BANJOEMAAS.

Over het algemeen was de padieoogst in deze residentien vrij voordeelig, niettegenstaande het gewas veel te lijden had van overstroomingen, insecten en veldmuizen.

Op Java had eene vermeerdering van 18,078 landbouwende huisgezinnen voor de rijst-cultuur in vergelijk van 1850 plaats gehad. Die vermeerdering werd hoofdzakelijk opgemerkt in de residentien Bantam, Cheribon, Samarang, Soerabaija, Madioen, Kadoe, Bagelen en Banjoemaas.

Ofschoon op deze cijfers, welke van de inlandsche hoofden werden verkregen, weinig kan worden vertrouwd, zoo mag men toch met grond aannemen dat de landbouwende klasse gedurende dit jaar toenam.

De verbouwing van de padie dalem, de beste soort, hier en daar in verval geraakt, alhoewel beter en ruimer product uitleverende (*), werd vooral in de residentie Samarang met kracht aangemoedigd.

Op die plaatsen, waar de rijstvelden mislukken, werden aan de betrokkene bevolking voorschotten verleend tot inkoop van zaadpadie. Bij dringende behoefte verstrekte het Gouvernement haar kosteloos de noodige bibiet.

Het planten van tweede gewassen trekt aanhoudend de belangstelling der plaatselijke autoriteiten en wordt in alle residentien ijverig aangemoedigd.

(*) De padie dalem staat 6 maanden te veld. De mindere soorten slechts 4 maanden

De hoogste prijs der padie bedroeg gemiddeld *f* 3:23, de laagste prijs *f* 1:118 per pikol.

In de Preanger Regentschappen gold de pikol slechts *f* 0:116.

Bij besluit van 25 November 1851, n°. 2, werd de directeur der cultures aangeschreven, om in de residentie Cheribon eene proef te nemen met onderzoekingen en opnamen van de uitgestrektheid der velden, de verdeeling derzelve, de regten en verpligtingen van den grondbezitter, de volkshoofden en den souverein, zoowel met betrekking tot de belasting als de cultuur en heerendiensten, en van het getal huisgezinnen, vee, den aard der gronden, enz.

Voor de uitvoering dier veelomvattende taak werd een afzonderlijke controleur bij de landelijke inkomsten en cultures toegestaan, benevens een Europesche landmeter en het verder benoodigde personeel.

Met belangstelling ziet men den uitslag van die proef te gemoet.

Eene dergelijke opname, doch op eene eenigzins beperkter schaal, werd geautoriseerd voor de districten in de afdeeling Soerabaija.

De klapper-aanplantingen gaan bijzonder vooruit. In iedere residentie en afdeeling wordt steeds met belangstelling, zoowel ter bevordering van welvaart onder de bevolking, als ter voorziening in de algemeene behoefte aan klapper-olie, de uitbreiding der teelt van klapperboomen met kracht aangemoedigd, en daarbij vooral in het oog gehouden, om deze uitbreiding zooveel doenlijk te doen plaats hebben op eigen erf of in de onmiddellijke nabijheid van de woningen der planters.

De aanplantingen worden goed onderhouden en met de meeste zorg gewaakt voor de wering en uitroeijing der voor de klappers schadelijke dieren.

Over het algemeen staan de klarper-aanplantingen het weligst op vlakken grond, voornamelijk langs het zeestrand.

In het vorig Verslag werd medegedeeld, dat bij besluit van 8 Junij 1850, n°. 1, bepaald was, dat, als proef voor het aanleggen van klappertuinen in het groot, voor rekening van het Gouvernement in ieder der districten Oendaan en Bogarame, residentie Japara, 400 bouws woeste gronden met 32,000 klapperboomen zouden worden beplant.

Daar het evenwel bleek dat het terrein, daartoe in het Bogaramesche aangewezen, alle vereischten voor het wèlslagen miste, werd ten gevolge daarvan de proefneming in dat district bij besluit dd. 25 September 1851, n°. 11 ingetrokken.

Intusschen is in den loop van dit tijdvak een aanvang gemaakt met de ontginning en beplanting der 400 bouws in het district Oendaan.

Van deze geheele uitgestrektheid zijn slechts 80 bouws met 6400 bibiets, wegens gemis van geschikte bibiet, in het begin van 1851 kunnen beplant worden.

Van die 6400 stuks geplante bibiets zijn 1200 uitgestorven. De jonge planten staan redelijk goed, maar zullen evenwel, naar het gevoelen van deskundigen, veel minder vruchten geven dan die der strandplaatsen.

Omtrent de teelt van klapperboomen op Java kan over 1851 de volgende staat worden medegedeeld.

RESIDENTIEN.	Aanwezig getal klapperboomen op 1°. Januarij 1851.			Gedurende 1851 zijn		Aanwezig getal klapperboomen onder ultimo December 1851.			Gemiddelde prijzen der				Aanmerkingen.
	Vrucht-dragende.	Jonge.	Totaal.	Uitgestorven of uitgeroeid.	Bijgeplant.	Vrucht-dragende.	Jonge.	Totaal.	Klappers per 100 stuks.		Klapper-olie per pikol.		
Bantam	a	a	432,606	37,494	187,875	a	a	582,987	f 3	31	f 19	15	a. Niet opgegeven
Buitenzorg . . .	66,879	33,846	100,725	1,546	10,247	65,333	44,093	109,426	5	„	„	„	f 0.60 de flesch.
Krawang	14,812	23,731	38,543	6,227	11,729	16,573	27,472	44,045	10	„	„	„	f 0.35 à f 0.50 de
Preanger Regentsch.	185,144	592,049	777,193	20,772	77,897	170,651	663,667	834,318	4	40	38	76	flesch.
Cheribon	116,041	160,072	276,113	27,655	58,476	123,085	183,849	306,934	5	„	34	70	
Tagal	131,506	123,865	255,371	17,289	61,103	119,425	179,760	299,185	3	82	29	03	
Pekalongan . . .	173,254	69,673	242,927	4,617	19,517	169,045	88,782	257,827	3	40	21	„	
Samarang. . . .	280,953	187,334	468,287	14,431	68,078	291,181	230,753	521,934	5	60	25	„	
Japara	a	a	426,211	a	37,816	a	a	464,027	a		a		
Rembang	337,237	359,714	696,951	40,517	66,832	331,217	392,049	723,266	4	25	26	90	
Soerabaija. . . .	421,392	427,575	848,967	80,837	356,162	417,110	707,182	1,124,292	5	65	26	97	
Passaroean . . .	138,798	185,753	324,551	27,844	100,289	140,963	256,033	396,996	6	101	26	50	
Bezoekie	378,699	470,050	848,749	61,018	228,160	369,366	646,525	1,015,891	3	85	22	80	
Banjoewangie . .	26,681	30,224	56,905	301	3,950	28,005	32,549	60,554	4	20	22	60	
Kedirie	167,677	119,218	286,895	5,801	29,093	165,888	144,299	310,187	5	10	27	60	
Madioen	170,859	135,064	305,923	26,837	55,834	177,387	157,533	334,920	6	„	30	„	
Patjitan	67,712	82,696	150,408	270	13,826	67,442	96,522	163,964	3	60	18	„	
Kadoe	170,402	149,066	319,468	6,347	31,931	164,816	180,236	345,052	6	60	19	„	
Bagelen	740,423	574,876	1,315,299	12,591	168,829	763,657	707,880	1,471,537	2	58	12	30	
Banjoemaas . . .	304,924	191,760	496,684	8,187	66,553	296,737	258,313	555,050	2	17	20	117	
	„	„	8,668,776	400,581	1,654,197	„	„	9,922,392	* f 4	90	„	„	* Zonder Japara.

c. Op particuliere landerijen.

Hieromtrent wordt de navolgende staat medegedeeld:

GEWESTEN.	Uitgestrektheid landen, in bouws van 500 vierk. roeden.	Bevolking. — Zielen.	Aangeslagene waarde voor de verponding.
Bantam	25,600	27,195	*f* 1,150,000
Batavia	377,697	280,767	10,197,810
Buitenzorg	413,334	299,970	9,807,550
Krawang	382,400	81,545	2,300,000
Cheribon	384,000	54,548	1,463,132
Samarang	20,828²/₅	6,166	1,790,725
Soerabaija	7,160	24,869	1,551,020
Te zamen	1,611,019²/₅	775,060	*f* 28,260,237

Van deze uitgestrektheid bezitten:

de Europeanen	1,284,368²/₅	bouws	*f* 17,890,882
„ Chinezen	282,587	„	8,997,910
„ Inlanders en andere Oosterlingen	40,122	„	1,371,445
het domein	3,942		

d. In Soerakarta en Djokjokarta.

Omtrent de landerijen, in deze vorstendommen aan Europeanen verhuurd, zijn de volgende opgaven voor 1851 ontvangen:

	Uitgestrektheid der landerijen. — Bouws van 500 vierk. roeden.	GEMIDDELDE JAARLIJKSCHE OPBRENGST.				
		Koffij. — Pikols.	Suiker. — Pikols.	Indigo. — Amst. ponden.	Cochenille — Amst. ponden.	Tabak. — Pikols.
Soerakarta	38,857	40,259	22,300	„	„	„
Djokjokarta	13,023	122	„	211,346	7,800	98½

§ 2. *Andere takken van nijverheid.*

a. Veeteelt.

De staat van den veestapel was, met uitzondering der residentien Batavia, Soerakarta, Djokjokarta en eenige particuliere landen, als volgt:

Aanwezig vee onder 1°. Januarij 1851.

Buffels	1,424,875
Runderen	530,441
Paarden	364,892

Vermeerderd gedurende 1851 met:

Buffels	236,535
Runderen	97,765
Paarden	58,711

Verminderd gedurende 1851 met:

Buffels	203,394
Runderen	96,026
Paarden	55,576

Aanwezig getal onder ultimo December 1851.

Buffels	1,458,016
Runderen	532,180
Paarden	368,627

Waaronder zijn begrepen de trek- en draagdieren, ten getale van:

Buffels	341,580
Runderen	237,920
Paarden	135,723

De veestapel is, in vergelijk met het onder ultimo 1850 aanwezig vee, vermeerderd met:

Buffels	32,764
Runderen	2,163
Paarden	4,321

Hoezeer nu deze vermeerdering voornamelijk heeft plaats gevonden onder de

buffels, en van gering belang is te achten met betrekking tot de runderen en paarden, zoo kan zij echter tot bewijs strekken, dat de welvaart over het algemeen niet is verminderd, hetgeen overeenkomt met den goeden afloop van den oogst.

In sommige residentien werd evenwel ook beduidende vermindering van vee opgemerkt en wel voornamelijk onder de runderen en paarden, doch het is niet onmogelijk dat dit in eenige gevallen te zoeken is in gebrekkige opgaven der inlandsche hoofden.

Ziekten of sterfte hebben zich in het jaar 1851 geopenbaard in:

a. de residentie Banjoemaas, onder de buffels van het bergachtige gedeelte van het district Tjahijana, waarvan een 20tal gestorven is:

b. de residentie Japara, alwaar de kwade droes onder de paarden vele honderde slagtoffers heeft gemaakt.

Aan een vee-arts is opgedragen geworden, algemeene voorschriften zamen te stellen betrekkelijk de behandeling van de onder de paarden en het vee op Java heerschende ziekten, benevens de algemeene middelen tot herstel en voorbehoeding derzelve.

Hieraan is door dezen voldaan en zijn de noodige exemplaren van zijn rapport aan de verschillende gewestelijke besturen ter kennisname toegezonden.

De tot verbetering van het paardenras gestationneerde keurhengsten, hebben zoo als in vroegere verslagen is opgemerkt, niet aan het daarmede beoogde doel beantwoord. Uit dien hoofde is, bij besluit van 23 September 1851, nº. 4, besloten de genomene proef te staken, en bevolen de nog aanwezige hengsten voor rekening van den Lande te verkoopen.

b. Handel.

Voor zooveel daaromtrent niet onder andere hoofden van dit Verslag gehandeld is, kan met betrekking tot den handel worden verwezen naar het reeds in druk verschenen handelsverslag over 1851.

TWEEDE AFDEELING.

PERSONELE VERORDENINGEN OMTRENT ALLE LANDSDIENAREN IN NEDERLANDSCH INDIE.

A. Burgerlijke Ambtenaren.

I. EUROPESCHE.

In 1851 werden ten opzigte der Europesche burgerlijke ambtenaren successivelijk de navolgende personele verordeningen daargesteld, te weten:

aan de *zoutverkoop-pakhuismeesters* op Java en Madura werd als eenig inkomen toegekend een pikolgeld van *twaalf duiten* of *tien centen* voor elken door hen voor 's Lands rekening verkocht wordenden pikol zout, met bepaling:

dat zij zelven moeten bekostigen de uitgaven voor ondergeschikt personeel en andere dagelijksche benoodigdheden;

dat zij daarvoor volstrekt geen personeel bij wijze van heerendienst zullen bezigen;

dat hun van landswege wordt verzekerd een minimum van inkomsten van *f* 75 's maands voor de Europeanen en van *f* 25 's maands voor de Inlanders;

dat de zout-administratien in de Wijnkoopsbaai, te Pamanoekan, Krawang, Karangsambang, Bandjar en Tjilatjap bij voortduring als bij betrekking zullen worden waargenomen, onder genot van de bepaalde pikolgelden, zonder dat evenwel het bovenbedoelde minimum-cijfer op dezelve van toepassing zal zijn.

dat aan zoodanige zoutverkoop-pakhuismeesters, aan welke vaste bezoldigingen waren toegelegd, meer bedragende dan de pikolgelden welke zij volgens deze regeling later ontvangen zullen, dan wel aan welke reeds minima zijn verzekerd, overtreffende die, welke hierboven worden bedoeld, of wier ondergeschikt personeel door het Gouvernement werd bezoldigd, uit 's Land kas eene personele toelage zal worden toegekend zoolang zij in dezelfde betrekking blijven dienen.

Tevens werd als regel aangenomen, om het beheer van zoodanige zoutverkooppakhuizen op Java en Madura, van welke het jaarlijksch debiet blijft beneden de 200 koijangs, 's jaars of 500 pikols 's maands, bij voorkeur zal worden opgedragen aan inlanders.

Het bepaalde bij art. 13 van het reglement op de reis- en verblijfkosten voor civiele ambtenaren op Java en Madura (*Staatsblad* 1828, n°. 25) werd toepasselijk verklaard op de klerken van de ommegaande regters op Java.

De Gouverneur-Generaal werd gemagtigd, om, met afwijking in zooverre van de bestaande bepalingen omtrent het verleenen van verlof van Indische ambtenaren van de 3de klasse, die, overeenkomstig art. 2 van het koninklijk besluit van 6 December 1842, n°. 59, het daarbij bedoelde examen verlangen af te leggen, daartoe voor den tijd van één jaar verlof naar Nederland te verleenen, op den voet, wat het verlofstractement en den vrijen overvoer betreft, van de derde categorie van ambtenaren, bedoeld bij het besluit van den Commissaris-Generaal van Nederlandsch Indie van 5 Januarij 1834, n°. 6 (*Staatsblad* n°. 1), met bepaling echter:

dat door de belanghebbenden de noodige waarborgen moeten gesteld worden voor de teruggave van de ter zake van landswege gedane uitgaven, ingeval het doel waarmede het verlof is aangevraagd, niet mogt worden bereikt;

en dat het verlof, naar gelang van omstandigheden, voor den tijd van zes of twaalf maanden kan worden verlengd, indien de noodzakelijkheid of wenschelijkheid daarvan behoorlijk wordt aangetoond.

Personen eenen academischen graad bezittende en zich aan de Koninklijke Academie te Delft de bekwaamheden willende eigen maken voor de betrekking van ambtenaren der 2de klasse, werden voor den vervolge vrijgesteld van het examen voor nieuw aankomende kweekelingen bepaald, met dien verstande evenwel, dat de zoodanigen die *niet* den graad van doctor in de regten bezitten, na volbragte studien, slechts in aanmerking komen ter verkrijging van het diploma van Oost-Indisch ambtenaar der 2de klasse (*Staatsblad* 1851, n°. 45).

§ 5 der resolutie van 29 Januarij 1835, (*Staatsblad* n°. 9), luidende: „het toestaan van wachtgeld in de, bij deze resolutie bedoelde gevallen, bepaalt zich tot „de personen welke door Zijne Majesteit den Koning tot ambtenaar voor de burgerlijke dienst in Nederlandsch Indie zijn benoemd; die, welke dat radicaal missen, hebben daarop in den regel geene aanspraak" werd ingetrokken (*Staatsblad* 1851, n°. 54).

Aan den directeur der producten en civiele magazijnen werd in sommige gevallen, omschreven bij het Indisch Staatsblad van 1851, n°. 56, de regeling van het vrij transport naar Nederland van ambtenaren en officieren en van hunne vrouwen en kinderen overgelaten.

Aan ambtenaren die *eervol* uit de dienst van den Lande, of wel uit hunne betrekking worden ontslagen of ontheven, werd het tractement toegekend *over de volle maand*, waarin het ontslag of de ontheffing door ontvangst van het besluit te

hunner kennis zal zijn gekomen, terwijl aan dezulken, die uit hunne betrekking ontslagen of ontheven worden, zonder vermelding dat zulks eervol zij, en mitsdien ook aan hen die uit hunne betrekking worden *ontzet*, slechts het tractement verzekerd werd tot en met den dag waarop zulks door ontvangst van het besluit te hunner kennis zal zijn gekomen.

Nog kan worden melding gemaakt van eene, aan de onderscheidene betrokkene autoriteiten gedane aanbeveling, om in Nederlandsch Indie opgevoede afstammelingen van Europeanen bij voortduring en zooveel mogelijk in de gelegenheid te stellen, op de gouvernements-bureaux een middel van bestaan te doen vinden.

Het kapitaal van het civiel weduwen- en weezenfonds bedroeg op ultimo December 1849	ƒ 69,816.16½	
In 1850 werd minder ontvangen dan uitgegeven	38,453.87	
zoodat het kapitaal onder ultimo December 1850, verminderd was tot		ƒ 31,362.49½
In 1851 werd weder minder ontvangen dan uitgegeven . . .		21,165.35
Weshalve het kapitaal op 31 December 1851 bedroeg . . .		ƒ 10,197.14½

II. INLANDERS.

Geene veranderingen buiten de zoo even opgenoemde, voor zooveel die ook op dezen van toepassing zijn.

B. Landmagt.

I. EUROPESCHE OFFICIEREN.

Hier kan alleen aangeteekend worden, dat aan de betaalmeesters van de garnizoenen te Samarang, Soerabaija, Padang en Padang Pandjang, te rekenen van 1 October 1850, indemniteit voor bureau-huur werd toegekend.

De stand van het verhoogd militair pensioenfonds was op ultimo 1851	ƒ 413,603.00
Die van het militair- weduwen- en weezenfonds was op hetzelfde tijdstip	797,952.83½

Hier dient aangemerkt te worden dat in het Verslag over 1850 abusivelijk de stand van laatstgemeld fonds is opgegeven zoo als die onder ultimo December 1849 was; hebbende dezelve op 31 December 1850 bedragen de som van ƒ 717,106.69.

II. EUROPESCHE ONDER-OFFICIEREN EN SOLDATEN.

Het militair departement werd gemagtigd geene andere gedetineerd geweest zijnde militairen in de gelederen van het leger terug te nemen dan de zoodanigen, die reden geven tot de veronderstelling, dat zij weder goede soldaten zullen zijn, en al de overigen met paspoort naar Nederland te zenden.

C. Zeemagt.

I. OFFICIEREN EN MANSCHAPPEN VAN HET NEDERLANDSCH ESKADER.

Behalve hetgeen onder het hoofd „Zeemagt", en ook aangaande hunne verhouding tot de justitie in Nederlandsch Indie is verhandeld, valt ten hunnen aanzien niets meldenswaardig aan te teekenen.

II. OFFICIEREN EN VERDER PERSONEEL IN SEDENTAIRE BETREKKINGEN BIJ HET ZEEWEZEN IN NEDERLANDSCH INDIE.

Bij Koninklijk besluit werd goedgekeurd de in 1850 gemaakte bepaling, dat de betrekking van administrateur van het Tjuniaveer te Batavia, zal behooren onder de sedentaire betrekkingen bij het zeewezen in Indie, en daaraan verbonden zal zijn de rang van luitenant ter zee der 1ste of 2de klasse.

De Minister van Kolonien,

CHS. F. PAHUD.

BIJLAGE A.

OVERZIGT der door het Hooggeregtshof van Nederlandsch Indie gedurende de jaren 1850 en 1851 in revisie behandelde strafzaken.

Regtbanken door welke de ter revisie opgezonden vonnissen zijn gewezen.	Jaar 1850.	Jaar 1851.	*Aanmerkingen.*
Raden van justitie	14	35	
Regtbanken van omgang	796	714	
Regtbank van Djokjokarta.	78	104	
Regtbank van Soerakarta	„	1	
Buitenbezittingen.	113	113	
Landraden	1899	2395	(Tweede Kamer.)
Te zamen . . .	2900	3362	

Het Hoog Geregtshof heeft bovendien nog kennis genomen van de navolgende zaken.

Omschrijving der zaken.	Jaar 1850.	Jaar 1851.	*Aanmerkingen.*
In zaken van misdrijf, in eersten aanleg .	„	„	
In hooger beroep, op vonnissen in zaken van overtreding door raden van justitie gewezen	2	4	
In cassatie, op vonnissen in het hoogste ressort gewezen door landraden, residenten, alleen regt sprekende in zaken van overtreding, en door raden van justitie, als ook in regeling van regtsgebied . .	5	1	
Te zamen . . .	7	5	

De aan het Hoog Geregtshof ter revisie gedurende ieder der voorzegde jaren opgezonden zaken zijn bij de navolgende tabellen nader omschreven.

Afdeelingen.	Plaatsen waar de regtbanken zijn gevestigd.	REGTBANKEN VAN OMGANG, JAAR 1850. Veroordeelingen. (*Mannen.*) In den ketting. Doodstraf.	In den ketting. Buiten Java.	In den ketting. Op Java.	Buiten den ketting. Buiten Java.	Buiten den ketting. Op Java.	Gevangenisstraf.	Veroord. (*Vrouw.*) Doodstraf.	Buiten den ketting. Buiten Java.	Buiten den ketting. Op Java.	Gevangenisstraf.	Vrijgesproken. Mannen. Vonnissen.	Mannen. Arresten.	Vrouwen. Vonnissen.	Vrouwen. Arresten.	Totaal.		*Aanmerkingen.*
	Residentie Bantam.																	
1	Serang . . .	„	„	„	„	3	„	„	„	„	„	„	„	1	„	4		
	Pandeglang. .	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„		
	Tjiringin. . .	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„		
	Warong - Goenong . . .	„	1	„	1	1	„	„	„	„	„	2	1	„	„	6		
	Anjer. . . .	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	10	
	Residentie Batavia.																	
	Batavia . . .	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	1	1	2	„	4		
	Meester Cornelis	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„		
	Bekassie. . .	„	5	„	„	1	„	„	„	„	„	„	„	„	„	6		
	Tangerang . .	„	1	„	„	„	„	„	„	„	„	2	„	„	„	3	13	
	Buitenzorg. .	„	„	„	„	„	1	„	„	„	„	10	1	„	„	12	12	
	Krawang . .	„	3	„	„	„	„	„	„	„	„	13	2	„	„	18	18	
	Residentie Preanger Land.																	
	Tjandjoer . .	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„		
	Bandong . .	„	„	„	„	6	„	„	„	„	„	1	„	„	„	7		
	Sumadang . .	„	1	1	„	1	„	„	„	„	„	3	„	1	„	7		
	Garoet . . .	„	1	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	1		
	Manondjaija .	„	„	2	„	2	„	„	„	„	„	1	„	3	„	8	23	
	Residentie Cheribon.																	
	Cheribon . .	„	2	4	„	1	„	„	„	„	„	1	1	„	„	9		
	Indramaijoe .	„	2	„	„	1	„	„	„	„	„	„	„	„	„	3		
	Madjalingka .	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„		
	Tjamies . . .	„	1	7	„	„	„	„	„	„	„	1	„	„	„	9		
	Garoet . . .	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„		
	Kroeningan. .	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	21	
	Tagal . . .	„	46	„	„	1	„	„	„	„	„	12	„	2	„	61	61	
	Pekalongan .	1	6	„	„	„	„	„	„	„	„	1	5	1	„	14	14	
	Transporteren	1	69	14	1	17	1	„	„	„	„	48	11	10	„	„	172	

Afdeelingen.	Plaatsen waar de regtbanken zijn gevestigd.	Veroordeelingen. (*Mannen.*) Doodstraf.	Veroordeelingen. (*Mannen.*) In den ketting. Buiten Java.	Veroordeelingen. (*Mannen.*) In den ketting. Op Java.	Veroordeelingen. (*Mannen.*) Buiten den ketting. Buiten Java.	Veroordeelingen. (*Mannen.*) Buiten den ketting. Op Java.	Veroordeelingen. (*Mannen.*) Gevangenisstraf.	Veroord. (*Vrouw.*) Doodstraf.	Veroord. (*Vrouw.*) Buiten den ketting. Buiten Java.	Veroord. (*Vrouw.*) Buiten den ketting. Op Java.	Veroord. (*Vrouw.*) Gevangenisstraf.	Vrijgesproken. Mannen. Vonnissen.	Vrijgesproken. Mannen. Arresten.	Vrijgesproken. Vrouwen. Vonnissen.	Vrijgesproken. Vrouwen. Arresten.	Totaal.	Totaal.	*Aanmerkingen.*
	Per transport	1	69	14	1	17	1	„	„	„	„	48	11	10	„	„	172	
	Residentie Samarang.																	
2	Samarang . .	2	14	„	„	„	„	„	1	„	„	23	1	„	„	41		
	Kendal . . .	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„		
	Salatiga . . .	„	2	„	„	„	„	„	„	„	„	7	„	„	„	9		
	Demak . . .	„	6	1	1	„	„	„	„	„	„	7	„	„	„	15		
	Poerwodadie .	„	18	1	„	„	„	„	„	„	„	7	1	1	„	28		
	Grobogan . .	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„		
																—	93	
	Residentie Kadoe.																	
	Magelang . .	2	5	1	„	„	„	„	„	2	„	6	„	„	„	16		
	Temangong. .	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„		
																—	16	
	Residentie Banjoemaas.																	
	Banjoemaas. .	„	4	„	„	„	„	„	„	„	„	5	„	„	„	9		
	Poerbolingo .	1	„	„	„	1	„	„	„	„	„	„	„	„	„	2		
	Bandjarnegara.	2	3	„	„	„	„	„	„	„	„	1	„	„	„	6		
	Tjilatjap. . .	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„		
																—	17	
	Residentie Bagelen.																	
	Poerworedjo .	1	„	„	„	„	„	„	2	„	„	1	„	„	„	4		
	Keboemen . .	„	2	2	„	„	„	1	„	„	„	2	„	1	„	8		
	Ambal . . .	„	4	„	„	„	„	„	„	„	„	1	„	1	„	6		
	Wonosobo . .	„	„	„	„	1	„	„	„	„	„	„	„	„	„	1		
	Ledok . . .	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„		
																—	19	
	Patjitan . .	„	3	„	„	„	„	„	„	„	„	3	„	„	„	6		
																—	6	
	Residentie Madioen.																	
3	Madioen. . .	„	1	„	„	„	„	„	„	„	2	„	„	„	„	3		
	Ponorogo . .	1	2	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	3		
	Ngawie . . .	1	4	„	„	„	„	„	1	„	„	„	„	„	„	6		
																—	12	
	Residentie Kedirie.																	
	Kedirie . . .	„	1	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	1		
	Toelong Agong	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„		
	Berbek . . .	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„		
																—	1	
	Transporteren	11	138	19	2	19	1	1	4	2	2	111	13	13	„	„	336	

REGTBANKEN VAN OMGANG, JAAR 1850.

Afdeelingen.	Plaatsen waar de regtbanken zijn gevestigd.	Veroordeelingen. (*Mannen.*) Doodstraf.	Veroordeelingen. (*Mannen.*) In den ketting. Buiten Java.	Veroordeelingen. (*Mannen.*) In den ketting. Op Java.	Veroordeelingen. (*Mannen.*) Buiten den ketting. Buiten Java.	Veroordeelingen. (*Mannen.*) Buiten den ketting. Op Java.	Veroordeelingen. (*Mannen.*) Gevangenisstraf.	Veroord. (*Vrouw.*) Doodstraf.	Veroord. (*Vrouw.*) Buiten den ketting. Buiten Java.	Veroord. (*Vrouw.*) Buiten den ketting. Op Java.	Veroord. (*Vrouw.*) Gevangenisstraf.	Vrijgesproken. Mannen. Vonnissen.	Vrijgesproken. Mannen. Arresten.	Vrijgesproken. Vrouwen. Vonnissen.	Vrijgesproken. Vrouwen. Arresten.	Totaal.	Totaal.	*Aanmerkingen.*
	Per transport	11	138	19	2	19	1	1	4	2	2	111	13	13	„	„	336	
	Residentie Japara.																	
3	Japara . . .	„	4	„	„	„	„	„	„	„	„	2	„	„	„	6		
	Koedoes . . .	1	„	„	„	„	„	„	„	„	„	3	„	„	„	4		
	Patti	1	30	„	1	1	„	„	„	„	„	5	2	„	„	40		
																—	50	
	Residentie Rembang.																	
	Rembang . .	3	30	5	„	1	„	„	„	1	„	5	3	„	„	48		
	Toeban . . .	6	18	„	„	1	„	„	„	„	„	1	„	„	„	26		
	Bodjonegoro .	„	7	„	„	„	„	„	„	„	„	1	2	„	„	10		
																—	84	
	Residentie Soerabaija.																	
4	Soerabaija . .	6	13	1	„	„	„	„	„	„	„	16	6	„	„	42		
	Grissee . . .	2	5	„	„	4	„	„	„	„	„	13	4	1	„	29		
	Modjokerto . .	„	„	„	„	1	„	„	„	„	„	9	4	„	„	14		
	Sumanap . .	2	15	„	„	2	„	„	„	„	„	10	2	3	„	34		
	Pamakassen. .	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„		
	Bankallang . .	7	33	2	„	1	„	„	„	1	„	23	18	4	„	89		
	Bawean . . .	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„		
																—	208	
	Residentie Passaroeang.																	
	Passaroeang .	5	10	1	„	„	1	„	„	„	„	2	„	2	„	21		
	Malang . . .	2	2	„	„	„	„	„	„	„	„	3	2	„	„	9		
																—	30	
	Residentie Bezoekie.																	
	Bezoekie. . .	5	7	„	„	1	„	„	„	„	„	16	3	„	„	32		
	Probolingo . .	1	16	„	„	15	„	„	„	„	„	11	11	„	„	54		
																—	86	
	Banjoewangie .	1	„	„	„	„	„	„	„	„	„	1	„	„	„	2		
																—	2	
		53	328	28	3	46	2	1	4	4	2	232	70	23	„	„	796	Van de alhier vermelde 55 vonnissen, houdende veroordeeling tot de straf des doods, zijn 22 ten uitvoer gelegd; 31 zijn door het verleenen van gratie gewijzigd, terwijl twee veroordeelden zijn overleden vóór de beschikking op hun verzoek om gratie.
	Djokjokarta .	1	14	21	1	13	„	„	„	1	4	15	6	1	1	78		
																—	78	
	Soerakarta. .	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„		
																—	„	
	TOTAAL	54	342	49	4	59	2	1	4	5	6	247	76	24	1	„	874	

REGTBANKEN VAN OMGANG, JAAR 1851.

Afdeelingen.	Plaatsen waar de regtbanken zijn gevestigd.	Veroordeelingen. (*Mannen.*) Doodstraf.	In den ketting. Buiten Java.	In den ketting. Op Java.	Buiten den ketting. Buiten Java.	Buiten den ketting. Op Java.	Gevangenisstraf.	Veroord. (*Vrouw.*) Doodstraf.	Buiten den ketting. Buiten Java.	Buiten den ketting. Op Java.	Gevangenisstraf.	Vrijgesproken. Mannen. Vonnissen.	Mannen. Arresten.	Vrouwen. Vonnissen.	Vrouwen. Arresten.	Totaal.		*Aanmerkingen.*
1	*Residentie Bantam.*																	
	Serang . . .	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	1	1	„	„	2		
	Pandeglang. .	„	„	„	„	1	„	„	„	„	„	„	„	„	„	1		
	Tjiringin. . .	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	3	„	„	„	3		
	Warong - Goenong . . .	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„		
	RankasBetoong	„	„	„	„	2	„	„	„	„	„	„	„	„	„	2		
	Anjer. . . .	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	8	
	Residentie Batavia.																	
	Batavia . . .	„	1	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	1	„	2		
	Meester Cornelis	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	1	„	„	„	1		
	Bekassie. . .	„	3	2	„	„	„	„	„	„	„	1	„	„	„	6		
	Tangerang . .	„	5	„	1	1	„	„	„	„	„	14	„	1	„	22	31	
	Buitenzorg. .	„	7	1	„	1	„	„	„	„	„	6	„	„	„	15	15	
	Krawang . .	„	1	„	„	„	„	„	„	„	„	4	„	„	„	5	5	
	Residentie Preanger Land.																	
	Tjandjoer . .	1	3	„	1	„	„	„	„	„	„	7	„	„	„	12		
	Bandong . .	„	1	1	1	„	„	„	„	„	„	4	„	„	„	7		
	Sumadang . .	2	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	2		
	Garoet . . .	„	1	„	„	„	„	„	„	„	„	1	„	„	„	2		
	Manondjaija .	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	3	„	„	„	3	26	
	Residentie Cheribon.																	
	Cheribon . .	1	9	„	„	2	„	„	„	„	„	2	„	„	„	14		
	Indramaijoe .	„	1	„	„	2	„	„	„	„	„	5	„	„	„	8		
	Madjalingka .	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„		
	Tjamies . . .	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„		
	Garoet . . .	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„		
	Koeningan . .	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	22	
	Tagal . . .	1	38	„	„	1	„	„	„	„	„	29	1	1	„	71	71	
	Pekalongan .	„	33	„	„	„	„	„	„	„	„	9	3	„	„	45	45	
	Transporteren	5	103	4	3	10	„	„	„	„	„	90	5	3	„	„	223	

REGTBANKEN VAN OMGANG, JAAR 1851.

Afdeelingen.	Plaatsen waar de regtbanken zijn gevestigd.	Veroordeelingen. (*Mannen.*) Doodstraf.	In den ketting. Buiten Java.	In den ketting. Op Java.	Buiten den ketting. Buiten Java.	Buiten den ketting. Op Java.	Gevangenisstraf.	Veroord. (*Vrouw.*) Doodstraf.	Buiten den ketting. Buiten Java.	Buiten den ketting. Op Java.	Gevangenisstraf.	Vrijgesproken. Mannen. Vonnissen.	Mannen. Arresten.	Vrouwen. Vonnissen.	Vrouwen. Arresten.	Totaal.		Aanmerkingen.
2	Per transport	5	103	4	3	10	„	„	„	„	„	90	5	3	„	„	223	
	Residentie Samarang.																	
	Samarang . .	„	4	„	„	„	„	„	„	„	„	11	1	2	„	18		
	Kendal . . .	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„		
	Salatiga . .	„	1	„	„	„	„	„	„	„	„	1	„	1	„	3		
	Demak . . .	„	7	„	„	„	„	„	„	„	„	4	1	„	„	12		
	Poerwodadie .	„	17	„	„	„	„	„	„	„	„	7	„	„	„	24		
	Grobogan . .	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„		
																	57	
	Residentie Kadoe.																	
	Magelang . .	„	7	„	„	„	„	„	„	„	„	7	1	„	„	15		
	Temangong. .	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„		
																	15	
	Residentie Banjoemaas.																	
	Banjoemaas. .	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	1	1	„	„	2		
	Poerbolingo .	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„		
	Bandjarnegara.	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„		
	Tjilatjap. . .	„	„	„	„	1	„	„	„	„	„	2	„	„	„	3		
																	5	
	Residentie Bagelen.																	
	Poerworedjo .	„	3	3	„	1	„	„	„	„	„	„	„	„	„	7		
	Keboemen . .	1	2	„	„	„	„	1	1	„	„	„	3	„	„	8		
	Ambal . . .	„	2	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	2		
	Wonosobo . .	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„		
																	17	
	Patjitan . .	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„		
3	*Residentie Madioen.*																„	
	Madioen. . .	„	1	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	1		
	Ponorogo . .	„	2	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	2		
	Ngawie . . .	„	3	„	„	„	„	„	„	„	„	1		„	„	4		
																	7	
	Residentie Japara.																	
	Japara . . .	1	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	1		
	Koedoes. . .	„	5	„	„	„	„	„	„	„	„	1	„	„	„	6		
	Patti	8	47	1	„	„	„	„	„	„	„	„	1	„	„	57		
																	64	
	Transporteren	15	204	8	3	12	„	1	1	„	„	125	13	6	„	„	388	

Afdeelingen.	Plaatsen waar de regtbanken zijn gevestigd.	REGTBANKEN VAN OMGANG, JAAR 1851.														Totaal.		*Aanmerkingen.*
		Veroordeelingen. (*Mannen.*)						Veroord. (*Vrouw.*)				Vrijgesproken.						
			In den ketting.		Buiten den ketting.				Buiten den ketting.			Mannen.		Vrouwen.				
		Doodstraf.	Buiten Java.	Op Java.	Buiten Java.	Op Java.	Gevangenisstraf.	Doodstraf.	Buiten Java.	Op Java.	Gevangenisstraf.	Vonnissen.	Arresten.	Vonnissen.	Arresten.			
	Per transport	15	204	8	3	12	„	1	1	„	„	125	13	6	„	„	388	
3	*Residentie Rembang.*																	
	Rembang	2	71	1	„	„	„	„	„	„	„	13	1	„	„	89		
	Toeban	„	8	„	„	1	„	„	„	„	„	4	1	„	„	14		
	Bodjonegoro	2	6	„	„	„	„	„	„	„	„	4	4	„	„	16	119	
4	*Residentie Kedirie.*																	
	Kedirie	„	1	1	„	2	„	„	1	1	„	4	„	„	„	10		
	Toelong Agong	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„		
	Berbek	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	10	
	Residentie Soerabaija.																	
	Soerabaija	5	5	„	„	„	„	„	„	„	„	9	„	1	„	20		
	Grissee	„	5	„	„	„	„	„	„	„	„	9	„	„	„	14		
	Modjokerto	1	6	„	„	1	„	„	„	„	„	15	„	„	„	23		
	Sumanap	8	8	2	„	„	„	„	„	„	„	3	„	„	„	21		
	Pamakassan	4	5	„	„	„	„	„	„	„	„	16	„	„	„	25		
	Bankallang	7	22	„	„	„	„	„	„	„	„	20	„	„	„	49		
	Bawean	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	152	
5	*Residentie Passaroean.*																	
	Passaroeang	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„		
	Malang	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	Van de alhier vermelde 53 vonnissen, houdende veroordeeling tot de straf des doods, zijn 30 ten uitvoer gelegd; 18 zijn door het verleenen van gratie gewijzigd, terwijl 3 veroordeelden zijn overleden vóór de beschikking op hun verzoek om gratie. Op twee gelijke verzoeken was de beschikking tijdens het opmaken van dezen staat nog niet bekend.
	Residentie Bezoekie.																	
	Bezoekie	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„		
	Probolingo	7	10	„	1	3	1	„	„	„	„	21	2	„	„	45	45	
	Banjoewangie	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	
		52	351	12	4	19	1	1	2	1	„	243	21	7	„	„	714	
	Djokjokarta	„	11	9	7	36	„	„	„	4	„	31	4	1	1	104	104	
	Soerakarta	„	„	„	„	1	„	„	„	„	„	„	„	„	„	1	1	
	TOTAAL	52	362	21	11	56	1	1	2	5	„	274	25	8	1	„	819	

Aanwijzing der residentien en van de aldaar gevestigde landraden.	LANDRADEN, JAAR 1850. Veroordeelingen. (*Mannen.*) In den ketting.		Buiten den ketting.			Veroordeel. (*Vrouwen.*) Buiten den ketting.			Vrijspraken. Mannen.		Vrijspraken. Vrouwen.		Totaal.		*Aanmerkingen.*
	Buiten Java.	Op Java.	Buiten Java.	Op Java.	Gevangenisstraf.	Buiten Java.	Op Java.	Gevangenisstraf.	Vonnissen.	Arresten.	Vonnissen.	Arresten.			
Residentie Bantam.															
Serang	„	6	14	11	„	„	„	„	„	„	„	„	31		
Pandeglang . . .	„	„	„	2	„	„	„	„	„	1	„	„	3		
Tjiringin	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„		
Warong Goenong. .	1	„	3	3	„	„	„	„	„	1	„	„	8		
Anjer	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	42	
Residentie Batavia.															
Batavia	„	1	1	28	2	„	5	2	12	1	2	„	54		
Meester Cornelis. .	„	3	„	7	„	„	„	„	„	„	„	„	10		
Bekassie	„	5	„	14	„	„	„	„	„	2	„	„	21		
Tangerang	„	4	1	13	1	„	„	„	„	1	„	„	20	105	
Buitenzorg . . .	1	18	„	30	1	„	1	„	13	4	1	„	69	69	
Krawang. . . .	„	13	„	3	„	„	„	„	11	5	„	„	22	22	
Residentie Preanger Land.															
Tjandjoer	„	„	2	17	„	„	„	„	„	2	„	„	21		
Bandong	„	„	4	20	„	„	„	„	6	4	„	„	34		
Sumadang	„	11	„	20	„	„	„	„	5	1	„	„	37		
Garoet	„	„	„	9	„	„	„	„	5	„	„	„	14		
Manondjaija . . .	„	6	„	1	„	„	„	„	„	„	„	„	7	113	
Residentie Cheribon.															
Cheribon	„	9	2	22	„	„	1	„	4	4	1	„	43		
Indramaijoe . . .	1	„	„	27	„	„	„	„	7	„	„	„	35		
Madjalengka . . .	„	„	„	4	„	„	„	„	„	„	„	„	4		
Tjamies.	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„		
Galoe	„	4	„	9	„	„	„	„	1	„	„	„	14		
Koeningan. . . .	„	„	„	2	„	„	„	„	„	„	„	„	2	98	
Tagal.	„	9	1	44	„	„	„	„	29	4	3	„	90	90	
Pekalongan . . .	„	1	3	17	1	„	„	„	6	4	„	4	36	36	
Transporteren	3	80	31	303	5	„	7	2	99	34	7	4	„	575	

Aanwijzing der residentien en van de aldaar gevestigde landraden.	LANDRADEN, JAAR 1850. Veroordeelingen. (*Mannen.*) In den ketting.		Buiten den ketting.			Veroordeel. (*Vrouwen.*) Buiten den ketting.			Vrijspraken. Mannen.		Vrouwen.		Totaal.		*Aanmerkingen.*
	Buiten Java.	Op Java.	Buiten Java.	Op Java.	Gevangenisstraf.	Buiten Java.	Op Java.	Gevangenisstraf.	Vonnissen.	Arresten.	Vonnissen.	Arresten.			
Per transport	3	80	31	303	5	„	7	2	99	34	7	4	„	575	
Residentie Samarang.															
Samarang	„	„	1	25	„	„	9	„	2	2	2	1	42		
Kendal	„	4	„	7	„	„	„	„	„	„	„	„	11		
Salatiga	„	6	„	6	„	„	„	„	„	„	„	„	12		
Demak	„	9	6	22	„	„	1	„	2	3	„	„	43		
Poerwodadie . . .	„	„	„	2	„	„	1	„	„	„	„	„	3		
Grobogan	„	5	2	4	„	„	„	„	„	„	„	„	11		
														122	
Residentie Kadoe.															
Magalang	„	2	3	29	„	„	6	„	2	2	„	„	44		
Temangong . . .	„	3	„	10	„	„	„	„	8	1	„	„	22		
														66	
Residentie Banjoemaas.															
Banjoemaas . . .	„	14	„	18	„	„	1	1	5	2	5	„	46		
Poerbolingo . . .	„	7	2	26	„	„	2	„	„	„	„	„	37		
Bandjanegara . . .	„	11	„	16	„	„	1	„	4	6	„	„	38		
Tjilatjap	„	9	„	8	„	„	3	„	4	1	„	„	25		
														246	
Residentie Bagelen.															
Poerworedjo . . .	„	6	„	20	„	„	„	„	1	„	„	„	27		
Keboemen	„	2	1	16	„	„	1	„	2	3	„	„	25		
Ambal	„	„	„	17	„	„	5	„	„	„	„	„	22		
Wonosobo	„	4	„	23	„	„	„	„	„	„	1	1	29		
														103	
Patjitan	„	9	„	10	„	„	1	„	2	1	„	„	23		
														23	
Residentie Madioen.															
Madioen	„	7	„	20	„	„	1	„	1	2	„	„	31		
Ponorogo	„	6	„	20	„	„	„	„	„	2	„	„	28		
Ngawie	„	6	„	33	„	„	„	„	4	4	„	„	47		
														106	
Residentie Kedirie.															
Kedirie	„	11	1	9	„	„	„	„	2	3	„	„	26		
Toelong Agong . .	„	7	„	19	„	„	1	„	22	5	1	„	55		
Berbek	„	„	1	4	„	„	„	„	„	1	„	„	6		
														87	
Transporteren	3	208	48	667	5	„	40	3	160	72	16	6	„	1228	

Aanwijzing der residentien en van de aldaar gevestigde landraden.	LANDRADEN, JAAR 1850. Veroordeelingen. (*Mannen.*) In den ketting.		Buiten den ketting.		Gevangenisstraf.	Veroordeel. (*Vrouwen.*) Buiten den ketting.		Gevangenisstraf.	Vrijspraken. Mannen.		Vrouwen.		Totaal.		*Aanmerkingen.*
	Buiten Java.	Op Java.	Buiten Java.	Op Java.		Buiten Java.	Op Java.		Vonnissen.	Arresten.	Vonnissen.	Arresten.			
Per transport	3	208	48	667	5	„	40	3	160	72	16	6	„	1228	
Residentie Japara.															
Japara	„	2	„	4	„	„	„	„	1	1	„	„	8		
Koedoes.	„	2	5	14	„	„	„	„	„	1	„	„	22		
Pattie	„	„	7	11	„	„	2	„	1	„	„	„	21	51	
Residentie Rembang.															
Rembang	„	7	9	45	„	„	„	„	7	15	1	„	84		
Toeban	„	8	„	47	„	„	1	„	11	10	„	1	78		
Blora	„	10	9	11	„	„	„	„	1	7	„	„	38		
Bodjonegoro . . .	„	2	5	22	„	„	„	„	„	2	„	„	31	231	
Residentie Soerabaija.															
Soerabaija	„	3	8	35	3	„	7	„	16	13	2	2	89		
Grissee	„	1	1	14	1	„	4	1	4	5	2	„	33		
Modjokerto. . . .	„	2	1	10	„	„	„	„	3	17	„	„	33		
Sumanap	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„		
Bankallang. . . .	„	4	„	15	1	„	1	„	8	3	„	2	34		
Bawean	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	189	
Residentie Passaroean.															
Passaroean. . . .	„	3	„	16	„	„	„	„	8	4	„	„	31		
Malang	„	6	3	28	„	„	2	„	12	5	1	1	62	93	Onder de 1899 arresten van het Hooggeregtshof zijn niet begrepen de vernietigende ter zake van het niet-gemotiveerd zijn der vonnissen, van het niet vermelden daarin der stellige wettige bepalingen waarop zij gegrond zijn, van onwettige zamenstelling der landraden, van onbevoegdheid derzelve, noch die, houdende last tot herstel van verzuimde formaliteiten.
Residentie Bezoekie.															
Bezoekie	„	4	1	18	„	„	1	„	7	9	„	„	36		
Probolingo	„	6	„	47	„	„	„	„	6	2	„	„	61	97	
Banjoewangie . .	„	„	„	7	„	„	2	„	1	„	„	„	10	10	
TOTAAL	3	268	97	1011	10	„	60	4	246	166	22	12	„	1899	

LANDRADEN, JAAR 1851.

Aanwijzing der residentien en van de aldaar gevestigde landraden.	Veroordeelingen. (*Mannen.*) In den ketting. Buiten Java.	In den ketting. Op Java.	Buiten den ketting. Buiten Java.	Buiten den ketting. Op Java.	Gevangenisstraf.	Veroordeel. (*Vrouwen.*) Buiten den ketting. Buiten Java.	Buiten den ketting. Op Java.	Gevangenisstraf.	Vrijspraken. Mannen. Vonnissen.	Mannen. Arresten.	Vrouwen. Vonnissen.	Vrouwen. Arresten.	Totaal.		*Aanmerkingen.*
Residentie Bantam.															
Serang	„	6	20	35	1	„	„	„	3	2	„	„	67		
Pandeglang	„	„	„	3	„	„	„	„	„	„	„	„	3		
Tjiringin	„	„	„	1	„	„	„	„	„	„	„	„	1		
Rankasbetoong	„	4	2	3	„	„	„	„	„	2	„	„	11		
Warong Goenong	„	2	3	„	„	„	„	„	„	„	„	„	5		
Anjer	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	87	
Residentie Batavia.															
Batavia	1	5	2	42	„	„	3	„	15	6	„	„	74		
Meester Cornelis	1	1	„	27	„	„	„	„	3	4	„	„	36		
Bekassie	„	10	„	20	„	„	1	„	4	„	1	„	36		
Tangerang	„	18	„	16	„	„	„	„	7	1	„	„	42	188	
Buitenzorg	„	25	„	69	„	„	1	1	28	12	„	1	137	137	
Krawang	„	8	„	10	„	„	„	„	13	5	1	„	37	37	
Residentie Preanger Land.															
Tjandjoer	„	10	„	14	„	„	„	„	5	2	„	„	31		
Bandong	„	2	„	9	„	„	„	„	10	3	„	„	24		
Sumadang	„	10	„	16	1	„	„	„	18	2	1	„	48		
Garoet	„	„	„	„	„	„	„	„	1	„	„	„	1		
Manondjaija	„	1	„	3	„	„	„	„	3	1	„	„	8	112	
Residentie Cheribon.															
Cheribon	„	6	1	42	„	„	„	„	1	4	„	„	54		
Indramaijoe	„	2	„	11	„	„	„	„	7	„	1	„	21		
Madjalengka	„	2	„	23	„	„	„	„	„	1	„	„	26		
Tjamies	„	2	„	6	„	„	1	„	1	„	„	„	10		
Galoe	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„		
Koeningan	„	2	„	2	„	„	„	„	2	„	„	„	6	117	
Tagal	„	18	„	58	2	„	2	„	34	8	2	„	124	124	
Pekalongan	„	3	9	32	„	„	„	„	2	7	„	2	55	55	
Transporteren	2	137	37	442	4	„	8	1	157	60	6	3	„	857	

Aanwijzing der residentien en van de aldaar gevestigde landraden.	LANDRADEN, JAAR 1851.												Totaal.		Aanmerkingen.
	Veroordeelingen. (*Mannen*).					Veroordeel. (*Vrouwen.*)			Vrijgesproken.						
	In den ketting.		Buiten den ketting.			Buiten den ketting.			Mannen.		Vrouwen.				
	Buiten Java.	Op Java.	Buiten Java.	Op Java.	Gevangenisstraf.	Buiten Java.	Op Java.	Gevangenisstraf.	Vonnissen.	Arresten.	Vonnissen.	Arresten.			
Per transport	2	137	37	442	4	„	8	1	157	60	6	3	„	857	
Residentie Samarang.															
Samarang	„	„	„	14	„	„	5	„	12	1	2	„	34		
Kendal	„	2	„	13	„	„	„	„	4	„	„	„	19		
Salatiga.	„	„	„	7	„	„	„	„	„	„	„	„	7		
Demak	„	3	3	8	„	„	„	„	2	1	„	1	18		
Poerwodadie . . .	„	1	„	8	„	„	„	„	1	2	„	„	12		
Grobogan	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„		
													—	90	
Residentie Kadoe.															
Magelang	„	„	„	46	„	„	„	„	„	4	„	„	50		
Temangong . . .	„	„	„	22	„	„	„	„	4	1	„	„	27		
													—	77	
Residentie Banjoemaas.															
Banjoemaas . . .	„	16	1	21	1	„	3	1	20	6	1	„	70		
Poerbolingo . . .	„	3	1	9	„	„	„	1	„	4	„	„	18		
Bandjarnegara. . .	„	22	„	35	1	„	1	„	13	14	„	„	86		
Tjilatjap.	„	13	„	25	„	„	„	„	5	4	„	„	47		
								„					—	221	
Residentie Bagelen.								„							
Poerworedjo . . .	1	2	1	31	„	„	2	„	7	1	1	„	46		
Keboemen	„	4	3	42	„	„	1	„	2	3	„	„	55		
Ambal	„	„	„	9	„	„	1	„	„	1	„	„	11		
Wonosobo	„	2	1	19	„	„	„	„	2	„	„	„	24		
													—	136	
Patjitan	„	10	2	29	„	„	1	„	1	„	„	„	43		
													—	43	
Residentie Madioen.															
Madioen	„	4	1	11	„	„	1	„	„	1	„	„	18		
Ponorogo	„	7	„	13	2	„	„	„	2	3	„	„	27		
Ngawie	„	9	„	32	1	„	3	„	7	5	„	„	57		
													—	102	
Residentie Kedirie.															
Kedirie	„	7	„	9	„	„	„	„	1	1	„	1	19		
Toelong Agong . .	„	3	2	24	„	„	„	„	21	3	1	„	54		
Berbek	„	„	„	3	„	„	„	„	„	1	„	„	4		
Blitar	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„		
													—	77	
Transporteren	3	245	52	862	9	„	26	3	261	116	11	5	„	1603	

Aanwijzing der residentien en van de aldaar gevestigde landraden.	LANDRADEN, JAAR 1851.												Totaal.		*Aanmerkingen.*
	Veroordeelingen. (*Mannen.*)					Veroordeel. (*Vrouwen.*)			Vrijspraken.						
	In den ketting.		Buiten den ketting.			Buiten den ketting.			Mannen.		Vrouwen.				
	Buiten Java.	Op Java.	Buiten Java.	Op Java.	Gevangenisstraf.	Buiten Java.	Op Java.	Gevangenisstraf.	Vonnissen.	Arresten.	Vonnissen.	Arresten.			
Per transport	3	245	52	862	9	„	26	3	261	116	11	5	„	1603	
Residentie Japara.															
Japara	„	„	„	3	„	„	„	„	„	„	„	„	3		
Koedoes	„	1	8	7	„	„	„	„	1	„	„	„	17		
Pattie	„	2	3	18	„	„	„	„	„	3	„	„	26		
													—	46	
Residentie Rembang.															
Rembang	„	7	6	24	„	„	2	„	8	3	1	„	51		
Toebang	„	9	1	65	„	„	2	„	13	15	„	„	105		
Blora	„	1	1	23	„	„	„	„	5	„	„	„	30		
Bodjonegoro . . .	„	3	3	14	1	„	1	„	4	3	„	„	29		
													—	215	
Residentie Soerabaija.															
Soerabaija	„	5	20	87	1	„	11	1	33	25	5	1	189		
Grissee	„	1	„	23	„	„	4	„	3	6	„	„	37		
Modjokerto. . . .	„	14	3	38	4	„	„	„	13	11	1	„	84		
Sumanap	„	„	„	4	„	„	„	„	„	„	„	„	4		
Bawean.	„	„	„	1	„	„	„	„	„	„	„	„	1		
Bankallang. . . .	„	„	„	20	„	„	„	„	5	1	2	1	29		
													—	344	
Residentie Passaroean.															
Passaroean. . . .	„	1	„	24	„	„	1	„	11	9	„	„	46		
Malang	„	6	1	9	„	„	„	„	12	6	„	„	34		
													—	80	Onder de 2395 arresten van het Hooggeregtshof zijn niet begrepen de vernietigende ter zake van het niet gemotiveerd zijn der vonnissen, van het niet-vermelden daarin der stellige wettige bepalingen waarop zij gegrond zijn; van onwettige zamenstelling der landraden; van onbevoegdheid derzelve, noch die, houdende last tot herstel van verzuimde formaliteiten.
Residentie Bezoekie.															
Bezoekie	„	8	1	15	1	„	„	„	5	9	„	„	39		
Probolingo. . . .	„	1	„	35	„	„	„	„	6	4	„	„	46		
Pradjekan	„	2	„	4	„	„	„	„	1	4	„	1	12		
													—	97	
Banjoewangie . .	„	4	„	2	„	„	„	1	1	„	1	„	10		
													—	10	
TOTAAL	3	310	99	1288	16	„	48	5	382	215	21	8	„	2395	

AANWIJZING DER REGTBANKEN.	BUITENBEZITTINGEN, JAAR 1850.													Totaal.		*Aanmerkingen.*
	Veroordeelingen. (*Mannen.*)						Veroordeel. (*Vrouwen.*)			Vrijspraken.						
		In den ketting.		Buiten den ketting.			Buiten den ketting.			Mannen.		Vrouwen.				
	Doodstraf.	Op het eiland.	Buiten het eiland.	Op het eiland.	Buiten het eiland.	Gevangenisstraf.	Op het eiland.	Buiten het eiland.	Gevangenisstraf.	Vonnissen.	Arresten.	Vonnissen.	Arresten.			
CELEBES.																
Raad van justitie te *Macassar* . . .	1	„	„	1	„	„	„	„	„	„	„	„	„	2	2	
SUMATRA.																
Raad van justitie te *Padang*	„	12	1	„	2	2	„	„	„	1	„	5	„	23		
Regtbank te *Palembang* van burgerlijke en lijfstraffelijke regtspleging	„	5	2	2	7	„	„	„	„	„	3	„	„	19		Onder de 113 arresten van het Hooggeregtshof zijn niet begrepen de vernietigende ter zake van onbevoegdheid, verzuim van formaliteiten, of wel om andere redenen. Ook zijn niet op dezen staat vermeld de strafzaken, welke volgens nog bestaande bepalingen in revisie worden afgedaan door de raden van justitie in de buitenbezittingen, dan wel die niet aan het middel van revisie zijn onderworpen. Door den raad van justitie te Amboina, zoomede door den residentieraad te Riouw en den grooten landraad te Padang en Priaman, zijn gedurende het jaar 1850 geene zaken ter revisie aan het Hooggeregtshof opgezonden. Van de op dezen staat vermelde vonnissen houdende veroordeeling tot de straf des doods is één ter executie gelegd.
Benkoelen Residentie-raad . .	„	1	„	„	„	„	1	„	„	„	„	1	„	3		
Benkoelen Pangerangsraad . .	„	5	5	4	1	„	„	„	„	2	„	„	„	17	62	
BORNEO.																
Landraad te *Banjermassing*	„	8	1	2	2	„	„	1	„	1	1	„	„	16		
Landraad te *Pontianak*	„	4	1	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	5		
„ „ *Sambas* .	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	21	
BANKA.																
Landraad te *Muntok*.	„	2	„	1	2	„	„	„	„	2	5	„	„	12	12	
TIMOR.																
Landraad te *Timor* .	2	2	6	„	1	„	„	1	1	„	„	3	„	16	16	
TOTAAL	3	39	16	10	15	2	1	2	1	6	9	9	„	„	113	

AANWIJZING DER REGTBANKEN.	BUITENBEZITTINGEN, JAAR 1851.													Totaal.		Aanmerkingen.
	Veroordeelingen. (*Mannen.*)						Veroordeel. (*Vrouwen.*)			Vrijspraken.						
		In den ketting.		Buiten den ketting.			Buiten den ketting.			Mannen.		Vrouwen.				
	Doodstraf.	Op het eiland.	Buiten het eiland.	Op het eiland.	Buiten het eiland.	Gevangenisstraf.	Op het eiland.	Buiten het eiland.	Gevangenisstraf.	Vonnissen.	Arresten.	Vonnissen	Arresten.			
CELEBES.																
Raad van justitie te *Macassar*	„	3	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	3	3	
SUMATRA.																
Raad van justitie te *Padang*	1	2	6	3	3	2	„	„	„	3	„	2	„	22		
Regtbank te *Palembang* van burgerlijke en lijfstraffelijke regtspleging	„	„	7	„	„	„	„	„	„	1	„	„	„	8		
Benkoelen Residentieraad . .	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„		
Benkoelen Pangerangsraad . .	„	8	1	4	1	„	„	„	„	4	„	„	„	18	48	
BORNEO.																
Landraad te *Banjermassing*	„	„	25	„	4	„	„	„	„	„	„	„	„	29		
Landraad te *Pontianak*	„	„	2	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	2		
„ „ *Sambas* .	„	„	„	„	1	„	„	„	„	„	„	„	„	1	32	
BANKA.																
Landraad te *Muntok*.	1	6	„	„	2	1	„	„	2	3	1	„	„	16	16	
TIMOR																
Landraad te *Timor* .	„	„	7	1	5	„	„	„	„	„	1	„	„	14	14	
TOTAAL	2	19	48	8	16	3	„	„	2	11	2	2	„	„	113	

Aanmerkingen.

Onder de 113 arresten van het Hooggeregtshof zijn niet begrepen de vernietigende ter zake van onbevoegdheid, verzuim van formaliteiten, of wel om andere redenen. Ook zijn niet op dezen staat vermeld de strafzaken, welke volgens nog bestaande bepalingen in revisie worden afgedaan door de raden van justitie in de buitenbezittingen, dan wel die niet aan het middel van revisie zijn onderworpen.

Door den raad van justitie te Amboina, zoomede door den residentieraad te Riouw en den grooten landraad te Padang en Priaman, zijn gedurende het jaar 1851 geene zaken ter revisie aan het Hooggeregtshof opgezonden.

Van de op dezen staat vermelde vonnissen houdende veroordeeling tot de straf des doods is één ter executie gelegd.

Staat van de bij het Hoog Militair Geregtshof

KRIJGSRADEN.	EERSTE RESSORT.											
	Kogel.		Strop.		Andere straffen.		Vrijspraken.		Reclamanten.			
									Europeanen.		Inlanders.	
	Europeanen.	Inlanders.	Europeanen.	Inlanders.	Europeanen.	Inlanders.	Europeanen.	Inlanders.	Gegrond.	Ongegrond.	Gegrond.	Ongegrond.
1850.												
Batavia	4	»	»	1	18	17	7	5	2	»	»	»
Samarang	1	»	»	1	44	19	18	4	»	4	»	»
Soerabaija	3	1	»	1	18	14	5	14	»	1	»	»
Padang	3	1	»	1	22	7	2	1	»	1	»	»
Muntok	3	»	»	1	4	3	»	»	»	»	»	»
Palembang	»	»	»	»	4	1	1	1	»	»	»	»
Macassar	1	»	»	»	1	»	»	»	»	»	»	»
Amboina	1	»	»	»	1	»	1	»	»	»	»	»
Banda	1	»	»	»	4	2	»	»	»	»	»	»
Ternate	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»
TOTAAL	17	2	»	5	116	63	34	25	2	6	»	»
1851.												
Batavia	4	1	»	5	32	18	13	13	4	1	»	»
Samarang	2	1	»	1	51	16	12	9	2	»	»	»
Soerabaija	1	»	»	»	8	11	1	»	2	»	»	»
Padang	2	»	»	»	8	3	3	»	»	»	»	»
Muntok	1	»	»	1	»	1	1	»	»	»	»	»
Palembang	»	2	»	»	4	1	»	»	»	»	»	»
Macassar	2	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»
Amboina	1	»	»	»	6	»	1	»	»	»	»	»
Banda	»	»	»	»	1	6	2	»	»	»	»	»
Ternate	»	»	»	»	1	1	»	»	»	»	»	»
TOTAAL	13	4	»	7	111	57	33	22	8	1	»	»

NOTA. Van de op dezen staat vermelde vonnissen houdende veroordeeling tot de straf des doods zijn de straf des doods met den kogel en drie door het ophangen aan eene galg; en gedurende

van Neêrlandsch Indie behandelde zaken.

LAATSTE RESSORT.														
Kogel.		Strop.		Andere straffen.		Vrijspraken.		Reclamanten.				Totaal.		Totaal generaal.
								Europeanen.		Inlanders.				
Europeanen.	Inlanders.	Europeanen.	Inlanders.	Europeanen.	Inlanders.	Europeanen.	Inlanders.	Gegrond.	Ongegrond.	Gegrond.	Ongegrond.	Europeanen.	Inlanders.	
»	»	»	1	22	17	7	5	2	»	»	»	31	23	54
»	»	»	1	45	19	18	4	»	4	»	»	67	24	91
2	»	»	1	18	15	6	14	»	1	»	»	27	30	57
»	1	»	1	25	7	2	1	»	1	»	»	28	10	38
»	»	»	1	7	3	»	»	»	»	»	»	7	4	11
»	»	»	»	4	1	1	1	»	»	»	»	5	2	7
1	»	»	»	1	»	»	»	»	»	»	»	2	»	2
»	»	»	»	2	»	1	»	»	»	»	»	3	»	3
1	»	»	»	4	2	»	»	»	»	»	»	5	2	7
»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»
4	1	»	5	128	64	35	25	2	6	»	»	175	95	270
2	1	»	5	35	18	12	13	4	1	»	»	54	37	91
2	»	»	1	50	18	13	8	2	»	»	»	67	27	94
»	»	»	»	9	11	1	»	2	»	»	»	12	11	23
1	»	»	»	9	3	3	»	»	»	»	»	13	3	16
»	»	»	1	1	1	1	»	»	»	»	»	2	2	4
»	1	»	»	3	2	1	»	»	»	»	»	4	3	7
»	»	»	»	2	»	»	»	»	»	»	»	2	»	2
1	»	»	»	6	»	1	»	»	»	»	»	8	»	8
»	»	»	»	1	6	2	»	»	»	»	»	3	6	9
»	»	»	»	1	1	»	»	»	»	»	»	1	1	2
6	2	»	7	117	60	44	21	8	1	»	»	166	90	256

negen ter executie gelegd, alle tegen inlanders, en wel gedurende het jaar 1850 ééne veroordeeling tot het jaar 1851 vijf door het ophangen aan eene galg.

Raden van justitie op Java.	Veroordeelingen.								Vrijspraken.				Totaal generaal.	*Aanmerkingen.*
	Mannen.						Vrouwen.		Mannen.		Vrouwen.			
	Doodstraf.		Tuchthuisstraf.	Verbanning uit Nederlandsch Indie.	Gevangenisstraf.		Gevangenisstraf.		Vonnissen.		Arresten.	Vonnissen.		
	Europeanen.	Inlanders.			Europeanen.	Inlanders.	Europeanen.	Inlanders.	Europeanen.	Inlanders.	Europeanen.	Inlanders.		
Jaar 1850.														
Batavia . . .	„	„	1	„	4	„	„	„	„	„	„	„	5.	
Samarang . .	„	„	„	1	3	„	1	1	1	„	„	„	7	
Soerabaija . .	„	„	„	„	2	„	„	„	„	„	„	„	2	
TOTAAL	„	„	1	1	9	„	1	1	1	„	„	„	14	
Jaar 1851.														De in het jaar 1851 uitgesproken veroordeelingen tot de straf des doods hebben plaats gevonden wegens zeeroof, gepaard met moord, en zijn alle ter executie gelegd.
Batavia . . .	„	3	2	„	4	„	„	„	1	„	„	„	10	
Samarang . .	„	„	1	„	3	1	„	„	1	„	1	„	7	
Soerabaija . .	„	10	„	„	3	„	1	„	„	2	1	1	18	
TOTAAL	„	13	3	„	10	1	1	„	2	2	2	1	35	

BIJLAGE B

RAMING

DER

ONTVANGSTEN EN UITGAVEN

VAN DE

INDISCHE ADMINISTRATIE

OVER

1851.

ONTVANGSTEN EN UITGAVEN

IN

INDIE.

HOOFDSTUK.	OMSCHRIJVING.	BEDRAG.	TOTAAL.
I.	*Verpachtingen.*		
	Hoofdgeld der Chinezen, Maleijers en Parnakans .	*f* 39,277	
	Slagten van rundvee, buffels, schapen en geiten. .	319,250	
	Slagten van varkens	120,724	
	Vischmarkten en vischpachten	196,100	
	Vischvijvers en het regt om vischnetten te stellen .	138,876	
	Arak en andere sterke dranken	228,225	
	Verkoop van saguweer	7,070	
	Inlandsche tabak	90,360	
	Waijans, bazars, warons, groentenkramen en winkels	2,173,427	
	Tolbruggen, sluisgelden en overtoomen.	79,716	
	Diverse kleine middelen	31,626	
	Diverse kleine eilanden	6,720	
	Vogelnestklippen.	40,314	
	Kleine lombard	258,043	
	Amfioenpacht en verkoop van amfioen	5,615,834	
	Licentien op de pho- en topho-spelen	290,376	
	Niepa-hout en kreupelbosschen.	23,735	
			f 9,659,673
II.	*Belastingen en inkomsten van onderscheiden aard.*		
	Inkomende en uitgaande regten, entrepôt en waaggelden	*f* 4,982,041	
	5 % additioneel regt	242,293	
	Consumtieregt	79,330	
	Belastingen op den verkoop van tabak	13,000	
	Haven-, ankeragie- en loodsgelden	92,145	
	Kleinzegel-regt	370,747	
	Collaterale successien	33,613	
	's Heeren geregtigheid.	188,760	
	Belasting op het goud	220	
	5 % op de particuliere bazars	5,538	
	Tolpoorten en tollen	13,993	
	IJkgelden	1,955	
	Belasting op slaven	17,963	
	Oorgeld der paarden en belasting op de rijtuigen	76,308	
	Transporteren . .	*f* 6,117,906	*f* 9,659,673

HOOFDSTUK.	OMSCHRIJVING.	BEDRAG.	TOTAAL.
I.	*Hooge regering.*		
	Inkomsten van den Gouverneur-Generaal en kosten van deszelfs huis.	*f* 170,667	
	Raad van Nederlandsch Indie	151,200	
	Algemeene secretarie	162,000	
	Reiskosten.	7,000	
			f 490,867
II.	*Departement van Justitie.*		
	Hooggeregtshof	*f* 198,757	
	Hoog Militair Geregtshof.	3,460	
	Raden van justitie	319,415	
	Criminele en diverse justitie-kosten (de landraden er onder begrepen)	126,000	
			647,632
III.	*Hooge en lagere collegien.*		
	Algemeene Rekenkamer		179,680
IV.	*Provinciaal bestuur en politie.*		
	Provinciaal bestuur.	*f* 1,816,000	
	Algemeene politie	870,556	
	Districts-politie	592,644	
	Kruis- en residentie-praauwen	31,500	
	Djaijang-sekars (inlandsche marechaussée)	78,000	
	Barissans of pradjoerits (plaatselijke corpsen) . . .	192,224	
	Gevangenen, kettinggangers en bannelingen . . .	514,964	
	Diverse uitgaven van politie.	61,500	
			4,157,388
V.	*Eeredienst, kunsten en wetenschappen.*		
	Kosten ter bevordering van kunsten en wetenschappen.	*f* 22,000	
	Christelijke eeredienst	250,200	
	Inlandsche idem	11,000	
	Onderwijs of schoolwezen	204,000	
	Geneeskundige dienst en vaccine	153,000	
			640,200
	Transporteren		*f* 6,115,767

HOOFDSTUK.	OMSCHRIJVING.	BEDRAG.	TOTAAL.
	Per transport . .	*f* 6,117,906	*f* 9,659,673
	Recognitien of tributen van inlandsche Vorsten . .	16,921	
	Venduregten	285,473	
	Belasting op het jattiehout	1,601	
	Inkomsten van 's Lands drukkerij.	68,000	
	Inkomsten van den constructiewinkel.	„	
	Inkomsten van de stoomfabriek *Phoenix*.	„	
	Inkomsten der brievenposterij	192,958	
	Inkomsten der paardenposterij	59,572	
	Verponding	465,079	
	Territoriale belasting op de koffij en peper . . .	189,000	
			7,396,510
III.	*Landelijke inkomsten en cultures.*		
	Ongebouwde en gebouwde eigendommen en tuinen.	*f* 9,028,478	
	Vischvijvers (tambaks).	178,835	
	Vertiening van landerijen en landerijen aan particulieren afgestaan	100,895	
	Restitutien van verleende voorschotten ter zake van landbouwkundige ondernemingen	781,726	
			10,089,934
IV.	*Koophandel.*		
	Handel met Japan	*f* 417,997	
	Verkoop van koffij	909,872	
	„ „ specerijen	52,232	
	„ „ peper.	54,288	
	„ „ vogelnestjes.	148,000	
	„ „ houtwerken.	64,000	
	„ „ zout	4,671,570	
	„ „ rijst	375,000	
	„ „ arengsuiker.	67,575	
	„ „ stofgoud.	2,520	
	„ „ diverse goederen	62,166	
	„ „ steenkolen	6,885	
			6,832,105
	Transporteren . .	. . . . .	*f* 33,978,222

HOOFDSTUK.	OMSCHRIJVING.	BEDRAG.	TOTAAL.
	Per transport . .	. . . . .	*f* 6,115,767
VI.	*Civiel bouw-departement.*		
	Civiele gebouwen en waterstaat (personeel) . . .	*f* 144,008	
	Gebouwen en waterstaat (materieel)	514,542	
	Verschillende inrigtingen van waterleidingen, steenbakkerijen, brandspuiten en transport-etablissementen.	15,000	
			673,550
VII.	*Finantien, cultures en koophandel.*		
	A. *Finantien.*		
	Generale directie van finantien.	*f* 314,436	
	Beheer van 's Lands algemeene geldkassen. . . .	242,000	
	Kosten op de verpachtingen	18,000	
	Kosten op het kleinzegel.	26,400	
	Kosten op 's Heeren geregtigheid en collaterale successien	1,700	
	Civiele haveninrigtingen en kosten op de ankeragiegelden	75,725	
	Beheer der inkomende en uitgaande regten . . .	351,000	
	Kosten op de eiking van maten en gewigten . . .	500	
	Consulaat in China	10,710	
	Kosten der posterijen in het algemeen	330,000	
	Beheer der openbare verkoopingen	102,364	
	Kosten der Lands-drukkerij.	52,000	
	Beheer van 's Lands civiele pakhuizen, emballagie en gemengde onkosten.	225,158	
	Renten en aflossingen.	422,431	
			2,172,424
	B. *Landbouw, landelijke inkomsten en cultures.*		
	Landbouw, paardenstoeterijen en veefokkerijen . .	*f* 40,865	
	Kosten op de landelijke inkomsten en andere grondlasten.	1,178,190	
	Cultures in het algemeen	278,814	
	Inkoop en kosten van peper	49,085	
	„ „ „ „ houtwerken (bosschen). . .	211,758	
	„ „ „ „ koffij	10,173,573	
	„ „ „ „ specerijen	366,971	
	„ „ „ „ suiker	9,160,492	
	„ „ „ „ indigo	1,406,467	
	Transporteren . .	*f* 22,866,215	*f* 8,961,741

HOOFDSTUK.	OMSCHRIJVING.	BEDRAG.	TOTAAL.
	Per transport .	. . . . .	*f* 33,978,222
V.	*Diverse en buitengewone inkomsten.*		
	Praauwenveren	21,105	
	Waterleidingen	1,085	
	Stortingen door bedevaartgangers naar Arabie . .	12,100	
	Verkoop en verhuur van huizen en gronden . .	38,226	
	Boeten en confiscatien.	117,500	
	Inkomsten van het land Nangoelan	25,000	
	Diverse inkomsten	990,403	
	Inhoudingen op de jaarwedden ter zake van burgerlijke pensioenen	118,000	
	Contributie van tot het zeewezen van Nederlandsch Indie behoorende officieren	2,075	
	Civiele proceskosten	17,753	
	Onderwijs of schoolwezen	60,932	
	Restitutie van in vroegere jaren verleende buitengewone voorschotten	30,000	1,434,179
VI.	*Departement van Oorlog.*		
	Verstrekkingen aan particulieren en verkoop van onbruikbare goederen	. . . . .	145,319
VII.	*Departement van Marine.*		
	Verstrekkingen aan particulieren en verkoop van onbruikbare goederen	*f* 31,700	
	Maritiem etablissement op het eiland Onrust. . ,	128,947	
	Stoompakketvaart tusschen Java en Singapore . .	30,300	
	Fabriek voor de marine, het stoomwezen en de nijverheid	119,230	310,177
	Transporteren . .	. . . . .	*f* 35,867,897

HOOFDSTUK.	OMSCHRIJVING.	BEDRAG.	TOTAAL.
	Per transport . .	*f* 22,866,215	*f* 8,961,741
	Inkoop en kosten van thee	676,890	
	„ „ „ „ tabak	282,700	
	Teelt van klappers of kokosnoten	8,720	
	Inkoop en kosten van rameh	8,333	
	„ „ „ „ goeniezakken	1,158	
	„ „ „ „ cochenille	103,837	
	„ „ „ „ kaneel	142,301	
	Voorschotten voor landbouwkundige ondernemingen.	100,000	
			24,190,154
	C. *Koophandel.*		
	Inkoop en kosten van diverse goederen	*f* 196,974	
	Kosten op den handel met Japan.	157,290	
	Kosten op de amfioenpacht en inkoop van amfioen.	263,552	
	Inkoop en kosten van vogelnestjes	16,000	
	„ „ „ „ tin	907,000	
	„ „ „ „ houtwerken (stapelplaatsen). .	63,000	
	Kosten van zout . . . . , . .	870,000	
	Inkoop en kosten van rijst	698,500	
	„ „ „ „ arengsuiker	15,000	
	„ „ „ „ stofgoud	200	
	Kosten van steenkolen	89,756	
	Onkosten aan de factorij der Nederlandsche Handel-maatschappij te voldoen op de producten naar Nederland verzonden wordende.	508,523	
	Provisiepenningen aan de factorij te voldoen op idem.	148,000	
			3,933,795
VIII.	*Departement van Oorlog.*		
	Voor het Nederlandsch Indisch leger	*f* 8,344,526	
	Voor de pradjoerits, barissans en andere inlandsche corpsen, niet behoorende tot de vaste landmagt .	91,022	
	Voor buitengewone fortificatiewerken.	995,126	
			9,430,674
IX.	*Departement van Marine.*		
	Uitgaven, en wel dat gedeelte, hetwelk niet komt ten laste der Nederlandsche Staatsbegrooting, als:		
	voor schepen en vaartuigen van oorlog	*f* 962,846	
	„ de stoompakketvaart tusschen Java en Singapore.	59,020	
	Transporteren . .	*f* 1,021,866	*f* 46,516,364

HOOFDSTUK.	OMSCHRIJVING.	BEDRAG.	TOTAAL.
	Per transport		*f* 35,867,897
	TOTAAL DER ONTVANGSTEN VAN DE KOLONIALE ADMINISTRATIE		*f* 35,867,897
	Transporteren		*f* 35,867,897

HOOFDSTUK.	OMSCHRIJVING.	BEDRAG.	TOTAAL.
	Per transport . .	*f* 1,021,866	*f* 46,516,364
	Voor sedentaire betrekkingen ten dienste van het zeewezen	173,847	
	„ gouvernements-schoeners en kruisbooten . .	287,645	
	„ het maritiem etablissement op het eiland Onrust	88,224	
	„ de fabriek voor de marine, het stoomwezen en de nijverheid	152,000	1,723,582
X.	*Pensioenen en gestichten van weldadigheid.*		
	Civiele pensioenen	*f* 223,000	
	Militaire idem	350,000	
	Inlandsche idem.	204,000	
	Pensioenen aan weduwen van civiele, militaire en inlandsche personen.	66,000	
	Godshuizen en gestichten van weldadigheid . . .	122,947	965,947
XI.	*Uitgaven van onderscheiden aard.*		
	Hofhouding van inlandsche Vorsten, schadeloosstellingen en gratificatien aan dezelven	*f* 1,814,000	
	Kosten der ambachtskwartieren.	21,000	
	Buitengewone voorschotten, welke niet binnen hetzelfde dienstjaar worden teruggegeven	30,000	
	Onderhoud van inlandsche gezanten, grooten en staatsgevangenen.	115,000	
	Uitgaven van het land Nangoelan.	20,208	
	Geschenken aan inlandsche Vorsten en grooten . .	5,100	
	Publieke feesten.	15,717	
	Civiele transportkosten uit en naar Nederland . .	66,000	
	Reis- en transportkosten in Indie.	53,000	
	Gratificatien	15,000	
	Personele toelagen	18,000	
	Nonactiviteits-tractementen en wachtgelden. . . .	90,000	
	Verlofstractementen.	10,000	2,273,025
XII.	*Dagelijksche onvoorziene uitgaven*	. . . . .	100,000
XIII.	*Buitengewone uitgaven en onvoorziene tegenspoeden*	. . . . .	498,110
	TOTAAL DER UITGAVEN VAN DE KOLONIALE ADMINISTRATIE	. . . . .	*f* 52,077,028
	Transporteren . .	. . . . .	*f* 52,077,028

HOOFDSTUK.	OMSCHRIJVING.	BEDRAG.	TOTAAL.
	Per transport . .	. . . . .	*f* 35,867,897
VIII.	*Ontvangsten voor rekening van anderen.*		
	Van den Keizer van Soerakarta in restitutie van voor denzelven te doene betalingen	*f* 6,780	
	Van den Sultan van Djokjokarta idem	16,996	
	Van diverse personen idem	8,680	
	Civiel weduwen- en weezenfonds	485,000	
	Militair weduwen- en weezenfonds	218,000	
	Verhoogd militair pensioenfonds	248,700	
	Delegatien (civiele)	396,071	
	„ (militaire)	147,300	
	„ (marine)	12,800	
	Van de officieren der landmagt in restitutie van in Nederland te doene uitgaven voor goederen ten dienste van het officiers-kleedingmagazijn . . .	32,819	
			1,573,146
			f 37,441,043
	Nadeelig verschil tusschen de geldelijke ontvangsten en uitgaven in Indie om te worden gedekt uit den verkoop der producten in Nederland . . .	. . . . .	15,560,537
			f 53,001,580

HOOFDSTUK.	OMSCHRIJVING.	BEDRAG.	TOTAAL.
	Per transport . .	. . . . .	*f* 52,077,028
XIV.	*Betaling voor rekening van anderen.*		
	Voor rekening van den Keizer van Soerakarta . .	*f* 6,780	
	„ „ „ „ Sultan van Djokjokarta . .	16,996	
	„ „ „ diverse personen	8,680	
	Civiel weduwen- en weezenfonds	320,000	
	Militair weduwen- en weezenfonds	155,600	
	Verhoogd militair pensioenfonds	99,200	
			607,256
			f 52,684,284
	Voor zooveel het administratief kapitaal onder ult°. December 1850 bevonden is minder te bedragen dan de bepaalde som	. . . . .	317,296
			f 53,001,580

BIJLAGE *C.*

RAMING

DER

ONTVANGSTEN EN UITGAVEN

VAN DE

INDISCHE ADMINISTRATIE

OVER

1851.

ONTVANGSTEN EN UITGAVEN

IN

NEDERLAND.

OMSCHRIJVING.				BEDRAG.
Gouvernements-producten in 1851 *te verkoopen:*				
Koffij . . .	725,000 pikols	a *f* 19.00 Ned. Ct. per pikol.	*f* 13,775,000.00	
Suiker . . .	992,000 „	„ 9.52 „ „ „ „	9,443,840.00	
Indigo . . .	8,300 „	„ 302.67 „ „ „ „	2,512,200.00	
Cochenille . .	400 „	„ 233.30 „ „ „ „	93,300.00	
Tin	70,000 „	„ 46.70 „ „ „ „	3,269,000.00	
Thee	7,000 „	„ 38.08 „ „ „ „	266,600.00	
Kaneel . . .	2,000 „	„ 50.31¼ „ „ „ „	100,625.00	
Peper . . .	3,000 „	„ 6.90 „ „ „ „	20,700.00	
Notenmuskaat.	8,400 „	„ 81.00 „ „ „ „	700,400.00	
Foelie . . .	1,800 „	„ 92.00 „ „ „ „	165,600.00	
Kruidnagelen .	8,800 „	„ 24.00 „ „ „ „	211,200.00	
Notenzeep . .	50 „	„ 29.49 „ „ „ „	1,475.00	
Tabak . . .	4,000 „	„ 47.43 „ „ „ „	189,720.00	
Rameh . . .	400 „	„ 20.83⅓ „ „ „ „	8,333.00	
				f 30,757,993.00
Winst op assurantie.				180,000.00
Besparing op onkosten.				50,000.00
Diverse ontvangsten.				48,735.00
Ontvangsten voor rekening van anderen.				
Civiel weduwen- en weezenfonds				25,000.00
Militair weduwen- en weezenfonds.				36,000.00
Verhoogd militair pensioenfonds				5,500.00
Van het Departement van Marine, in restitutie van in Indie betaalde vaste tractementen aan officieren, afkomstig van de voormalige koloniale marine				„
				f 31,103,228.00

OMSCHRIJVING.		BEDRAG.
Tot dekking van het nadeelig verschil tusschen de ontvangsten en uitgaven in Indie		*f* 15,560,537.00
Renten der Oost-Indische schulden, volgens de wetten van 24 April 1836, 11 Maart 1837, 27 Maart 1838 en 22 December 1838.		9,800,000,00
Renten der restant-schuld à *f* 10,000,000 aan de Nederlandsche Handelmaatschappij, volgens de wetten van 6 Maart en 23 November 1844. .		400,000.00
Scheeps- en oorlogsbehoeften en goederen van onderscheiden aard naar Indie te zenden, voor de administratie aldaar.		3,185,877,00
Pensioenen ten laste der Indische kas.		475,200.00
Verlofstractementen, ...		140,000.00
Kosten van het koloniaal werfdepôt te Harderwijk . . . Uitzending van suppletie-troepen . . . . Transportkosten van repatrierende militairen . . . . . Diverse betalingen aan teruggekeerde militairen	*f* 290,547.00	
Studiekosten van jongelingen op de Militaire Akademie te Breda, bestemd voor de Oost-Indische dienst	21,000.00	
Opleiding van jongelingen tot genees- en scheikundigen, voor de Oost-Indische dienst.	20,100.00	
		331,647.00
Kosten van het onderwijs in de Oostersche taal-, land- en volkenkunde aan de Academie te Delft		10,000.00
Kosten, vallende op de uitzending van burgerlijke ambtenaren, zeevarenden enz.		20,120.00
Diverse uitgaven.		100,000.00
Betalingen voor rekening van anderen.		
Civiel weduwen- en weezenfonds		190,000.00
Militair weduwen- en weezenfonds		98,400.00
Verhoogd militair pensioenfonds . . . . , ...		155,000,00
Civiele delegatien		396,071.00
Militaire „ . . . . , ...		147,300.00
Marine- „		12,800.00
Goederen ten dienste van het officiers-kleedingmagazijn (begrepen onder het hierboven uitgetrokken totaal van *f* 3,185,877 . . , ...		„
		f 31,022,952.00
Geraamd excedent . .		80,276.00
		f 31,103,228.00

BIJLAGE D.

ONTVANGSTEN EN UITGAVEN

DER

INDISCHE ADMINISTRATIE IN INDIE.

1851.

HOOFDSTUK.	OMSCHRIJVING.	BEDRAG.	TOTAAL.
I.	*Verpachtingen.*		
	Hoofdgelden der Chinezen, Maleijers en Parnakans.	*f* 38,481	
	Slagten van rundvee, buffels, schapen en geiten. .	318,390	
	Slagten van varkens	177,616	
	Vischmarkten en vischpachten	195,212	
	Visscherijen en het regt om vischnetten te stellen .	138,876	
	Arak en andere sterke dranken	226,308	
	Verkoop van saguweer	8,276	
	Inlandsche tabak	90,360	
	Waijans, bazars, warons, groentenkramen en winkels	2,121,428	
	Tolbruggen, sluisgelden, veren en overtoomen . .	70,334	
	Diverse kleine middelen	35,546	
	Diverse kleine eilanden	7,770	
	Vogelnestklippen.	42,688	
	Kleine lombard	256,022	
	Amfioenpacht en verkoop van amfioen	5,796,152	
	Licenten op de topho-spelen	267,029	
	Niepa-hout en kreupelbosschen.	23,172	
			f 9,753,660
II.	*Belastingen op de inkomsten van onderscheiden aard.*		
	Inkomende en uitgaande regten, entrepôt en waaggelden	*f* 6,361,624	
	5 % additioneel regt	302,137	
	Consumtieregt	60,661	
	Belastingen op den verkoop van tabak	9,774	
	Haven-, ankeragie- en loodsgelden	154,499	
	Kleinzegel-regt	363,331	
	Collaterale successien	62,923	
	's Heeren geregtigheid.	182,411	
	Belasting op goud	90	
	5 % op de particuliere bazars	6,134	
	Tolpoorten en tollen	17,309	
	IJkgelden	1,370	
	Belasting op slaven	15,154	
	Oorgeld der paarden en belasting op de rijtuigen .	79,936	
	Transporteren . .	*f* 7,617,353	*f* 9,753,660

HOOFDSTUK.	OMSCHRIJVING.	BEDRAG.	TOTAAL.
I.	*Hooge regering.*		
	Inkomsten van den Gouverneur-Generaal en kosten van deszelfs huis.	*f* 214,825	
	Raad van Nederlandsch Indie	129,384	
	Algemeene secretarie	162,904	
	Reiskosten.	13,916	
			f 520,529
II.	*Departement van Justitie.*		
	Hooggeregtshof	*f* 193,553	
	Hoog Militair Geregtshof.	4,250	
	Raden van justitie	307,095	
	Criminele en diverse justitie-kosten (de landraden er onder begrepen)	132,697	
			637,595
III.	*Hooge en lagere collegien.*		
	Algemeene Rekenkamer	. . . . .	176,270
IV.	*Provinciaal bestuur en politie.*		
	Provinciaal bestuur.	*f* 1,771,328	
	Algemeene politie	848,985	
	Districts-politie	584,785	
	Kruis- of residentie-praauwen	23,457	
	Djaijang-sekars	91,209	
	Barissans of pradjoerits	176,589	
	Gevangenen, kettinggangers en bannelingen . . .	577,533	
	Diverse uitgaven voor politie.	57,718	
			4,131,604
V.	*Eeredienst, kunsten en wetenschappen.*		
	Kosten ter bevordering van kunsten en wetenschappen.	*f* 17,883	
	Christelijke eeredienst	215,274	
	Inlandsche idem	9,477	
	Onderwijs of schoolwezen	209,111	
	Geneeskundige dienst en vaccine	145,708	
			597,453
	Transporteren . .	. . . . .	*f* 6,063,451

HOOFDSTUK.	OMSCHRIJVING.	BEDRAG.	TOTAAL.
	Per transport . .	*f* 7,617,353	*f* 9,753,660
	Recognitien of tributen van inlandsche Vorsten . .	11,885	
	Venduregten	230,984	
	Belasting op het jattiehout	538	
	Inkomsten van 's Lands drukkerij.	68,710	
	Inkomsten der brievenposterij	222,871	
	Inkomsten der paarden	82,129	
	Verponding	475,651	
	Territoriale belasting op de koffij en peper . . .	181,231	8,891,352
III.	*Landelijke inkomsten en cultures.*		
	Ongebouwde en gebouwde eigendommen en tuinen.	*f* 8,695,036	
	Vischvijvers	183,276	
	Vertiening van landerijen en landerijen aan particulieren verhuurd of afgestaan.	49,698	
	Restitutien van verleende voorschotten ter zake van landbouwkundige ondernemingen	949,495	9,877,505
IV.	*Koophandel.*		
	Handel met Japan	*f* 406,209	
	Verkoop van koffij	1,796,410	
	„ „ specerijen	20,376	
	„ „ peper.	47,889	
	„ „ vogelnestjes.	65,320	
	„ „ tin.	3,783	
	„ „ houtwerken.	117,166	
	„ „ zout	4,326,014	
	„ „ rijst	507,290	
	„ „ arengsuiker.	65,617	
	„ „ suiker	900,883	
	„ „ indigo	4,208	
	„ „ thee	89,155	
	„ „ tabak.	17,946	
	„ „ rameh	„	
	„ „ goeniezakken	314	
	„ „ cochenille	24	
	Transporteren . .	*f* 8,368,604	*f* 28,522,517

HOOFDSTUK.	OMSCHRIJVING.	BEDRAG.	TOTAAL.
	Per transport . .	. . . . .	*f* 6,063,451
VI.	*Civiel bouw-departement.*		
	Civiele gebouwen en waterstaat (personeel) . . .	*f* 138,364	
	Gebouwen en waterstaat (materieel)	663,781	
	Verschillende inrigtingen van waterleidingen, steenbakkerijen, brandspuiten en transport-etablissementen.	11,372	
			813,517
VII.	*Finantien, cultures en koophandel.*		
	A. *Finantien.*		
	Generale directie van finantien.	*f* 313,449	
	Beheer van 's Lands algemeene geldkassen. . . .	246,477	
	Kosten op de verpachtingen	28,167	
	Kosten op het kleinzegel.	24,953	
	Kosten van 's Heeren geregtigheid en collaterale successien	2,519	
	Civiele haveninrigtingen en kosten op de ankeragiegelden	71,885	
	Beheer der inkomende en uitgaande regten . . .	340,372	
	Kosten op de eiking van maten en gewigten. . .	341	
	Consulaat in China	11,380	
	Kosten der posterijen in het algemeen	315,646	
	Beheer der openbare verkoopingen	105,444	
	Kosten der Lands-drukkerij.	54,109	
	Beheer van 's Lands civiele pakhuizen, emballagie en gemengde onkosten.	235,896	
	Renten en aflossingen.	336,854	
			2,087,492
	B. *Landbouw, landelijke inkomsten en cultures.*		
	Landbouw, paardenstoeterijen en veefokkerijen . .	*f* 43,572	
	Kosten op de landelijke inkomsten en andere grondlasten.	1,128,892	
	Cultures in het algemeen	268,163	
	Inkoop en kosten van peper	88,344	
	„ „ „ „ houtwerken (bosschen). . .	126,657	
	„ „ „ „ koffij	10,799,628	
	„ „ „ „ specerijen	378,768	
	„ „ „ „ suiker	9,706,418	
	„ „ „ „ indigo	1,110,081	
	Transporteren . .	*f* 23,650,523	*f* 8,964,460

HOOFDSTUK.	OMSCHRIJVING.	BEDRAG.	TOTAAL.
	Per transport . .	*f* 8,368,604	*f* 28,522,517
	Verkoop van stofgoud	3,438	
	„ „ kaneel	162	
	„ „ diverse goederen	112,354	
	„ „ steenkolen	3,311	
			8,487,869
V.	*Diverse buitengewone inkomsten.*		
	Praauwenveren	21,013	
	Waterleidingen	1,141	
	Stortingen door bedevaartgangers naar Arabie . .	12,540	
	Verkoop en verhuur van huizen en gronden . . .	62,492	
	Boeten en confiscatien.	139,491	
	Inkomsten van het land Nangoelan	2,444	
	Diverse inkomsten	669,393	
	Burgerlijke pensioenen	139,861	
	Contributie van tot het zeewezen van Nederlandsch Indie behoorende officieren voor aan hen te verleenen verhoogde pensioenen.	2,689	
	Civiele proceskosten	11,920	
	Onderwijs of schoolwezen	45,013	
	Restitutie van in vorige jaren verleende buitengewone voorschotten	105,844	
			1,213,841
VI.	*Departement van Oorlog.*		
	Verstrekkingen aan particulieren en verkoop van onbruikbare goederen	. . . . .	296,998
VII.	*Departement van Marine.*		
	Verstrekkingen aan particulieren en verkoop van onbruikbare goederen	*f* 49,323	
	Maritiem etablissement op het eiland Onrust. . .	34,233	
	Stoompakketvaart tusschen Java en Singapore . .	05,740	
	Fabriek voor de marine, het stoomwezen en de nijverheid	14,648	
			103,944
	Transporteren . .	. . . . .	*f* 38,625,169

HOOFDSTUK.	OMSCHRIJVING.	BEDRAG.	TOTAAL.
	Per transport . .	*f* 23,350,518	*f* 8,964,460
	Inkoop en kosten van thee	758,640	
	„ „ „ „ tabak	302,666	
	Teelt van klappers of kokosnoten	280	
	Inkoop en kosten van rameh	2,259	
	„ „ „ „ goeniezakken	14,048	
	„ „ „ „ cochenille	73,540	
	„ „ „ „ kaneel	117,651	
	Voorschotten voor landbouwkundige ondernemingen.	91,233	
			25,010,840
	C. *Koophandel.*		
	Inkoop en kosten van diverse goederen	*f* 254,328	
	Kosten op den handel met Japan	110,400	
	Kosten op de amfioenpacht en inkoop van amfioen.	265,611	
	Inkoop en kosten van vogelnestjes	13,983	
	„ „ „ „ tin	1,527,681	
	„ „ „ „ houtwerken (stapelplaatsen). .	93,546	
	Kosten op het zout . . . . , . .	1,004,472	
	Inkoop en kosten van rijst	816,529	
	„ „ „ „ arengsuiker	12,179	
	„ „ „ „ stofgoud	8,005	
	Kosten van steenkolen	136,152	
	Onkosten aan de factorij der Nederlandsche Handel-maatschappij te voldoen op de producten naar Nederland verzonden wordende	503,298	
	Provisiepenningen aan de factorij te voldoen op idem	149,459	
			4,895,643
VIII.	*Departement van Oorlog.*		
	Het Nederlandsch Indisch leger	*f* 9,052,574	
	Pradjoerits, barissans en andere inlandsche corpsen, niet behoorende tot de vaste landmagt	86,704	
	Buitengewone fortificatiewerken	1,057,054	
			10,196,332
IX.	*Departement van Marine.*		
	Uitgaven, en wel dat gedeelte, hetwelk niet komt ten laste der Nederlandsche Staatsbegrooting, als:		
	voor schepen en vaartuigen van oorlog	*f* 918,121	
	„ de stoompakketvaart tusschen Java en Singapore.	44,252	
	Transporteren . .	*f* 962,373	*f* 47,067,275

HOOFDSTUK.	OMSCHRIJVING.	BEDRAG.	TOTAAL.
	Per transport	. . . . .	*f* 38,625,169
	Transporteren	. . . . .	*f* 38,625,169

HOOFDSTUK.	OMSCHRIJVING.	BEDRAG.	TOTAAL.
	Per transport . .	f 962,373	f 47,068,275
	Voor sedentaire betrekkingen ten dienste van het zeewezen	265,043	
	„ gouvernements-schoeners en kruisbooten . .	277,648	
	„ het maritiem etablissement op het eiland Onrust	69,509	
	„ de fabriek voor de marine, het stoomwezen en de nijverheid	133,890	1,758,463
X.	*Pensioenen en gestichten van weldadigheid.*		
	Civiele pensioenen	f 243,300	
	Militaire idem	341,412	
	Verhoogde marine idem	217	
	Inlandsche idem.	182,643	
	Pensioenen aan weduwen van civiele, militaire en inlandsche personen.	57,134	
	Godshuizen en gestichten van weldadigheid . . .	120,935	945,641
XI.	*Uitgaven van verschillenden aard.*		
	Hofhouding van inlandsche Vorsten, schadeloosstellingen en gratificatien aan dezelven	f 1,822,636	
	Kosten der ambachtskwartieren.	17,353	
	Buitengewone voorschotten, welke niet binnen hetzelfde jaar worden teruggegeven	252,124	
	Onderhoud van inlandsche gezanten, grooten en staatsgevangenen.	110,969	
	Geschenken aan inlandsche Vorsten en grooten . .	4,493	
	Publieke feesten.	16,072	
	Civiele transportkosten uit en naar Nederland . .	104,239	
	Reis- en transportkosten in Indie.	54,698	
	Gratificatien	5,650	
	Personele toelagen	12,640	
	Nonactiviteits-tractementen en wachtgelden. . . .	116,067	
	Verloftractementen	16,186	2,533,127
XII.	*Dagelijksche onvoorziene uitgaven*	. . . . .	„
XIII.	*Buitengewone uitgaven en onvoorziene tegenspoeden*	. . . . .	329,069
	TOTAAL DER UITGAVEN VAN DE KOLONIALE ADMINISTRATIE	. . . . .	f 54,633,575
	Transporteren . .	. . . . .	f 54,633,575

HOOFDSTUK.	OMSCHRIJVING.	BEDRAG.	TOTAAL.
	Per transport		*f* 38,625,169
VIII.	*Ontvangsten voor rekening van anderen.*		
	Van den Keizer van Soerakarta in restitutie van voor denzelven te doene betalingen	*f* 7,320	
	Van den Sultan van Djokjokarta idem	17,652	
	Van diverse personen idem	11,762	
	Civiel weduwen- en weezenfonds	507,032	
	Militair weduwen- en weezenfonds	271,794	
	Verhoogd militair pensioenfonds	452,674	
	Delegatien (civiele).	386,931	
	„ (militaire)	158,381	
	„ (marine)	9,675	
	Van de officieren der landmagt in restitutie van in Nederland te doene uitgaven voor goederen ten dienste van het officiers-kleedingmagazijn . . .	106,818	
			1,930,039
			f 40,555,208
	Nadeelig verschil tusschen de geldelijke ontvangsten en uitgaven in Indie om te worden gedekt uit den verkoop der producten in Nederland		14,669,906
			f 55,225,114

HOOFDSTUK.	OMSCHRIJVING.	BEDRAG.	TOTAAL.
	Per transport . .	. . . . .	*f* 54,633,575
XIV.	*Betalingen voor rekening van anderen.*		
	Voor rekening van den Keizer van Soerakarta . .	*f* 12,538	
	„ „ „ „ Sultan van Djokjokarta . .	23,929	
	„ „ „ diverse personen	8,440	
	Civiel weduwen- en weezenfonds	353,850	
	Militair weduwen- en weezenfonds	96,545	
	Verhoogd militair pensioenfonds	81,723	
	Delegatien (civiele)	121	
	Goederen ten dienste van het officiers-kleedingmagazijn	14,393	
			591,539
			f 55,225,114

BIJLAGE E.

ONTVANGSTEN EN UITGAVEN

DER

INDISCHE ADMINISTRATIE IN NEDERLAND.

1851.

OMSCHRIJVING.					BEDRAG.
Gouvernements-producten in 1851 *verkocht:*					
Koffij	$751,144^{300}/_{1000}$	pikols à cc. .	*f* $23.95^{3}/_{10}$	*f* 17,992,129.17	
Suiker . . .	$1,001,276^{730}/_{1000}$	„ „ „ .	$9.71^{7}/_{10}$	9,729,469.59	
Indigo . . .	$6,324^{608}/_{1000}$	„ „ „ .	$419.31^{4}/_{10}$	2,651,998.06	
Notenmuscaat .	$7,777^{568}/_{1000}$	„ „ „ .	$120.98^{7}/_{10}$	940,987.79	
Foelie. . . .	$2,094^{772}/_{1000}$	„ „ „ .	129.61	271,502.17	
Kruidnagelen .	5,850	„ „ „ .	24.93	145,840.27	
Kaneel . . .	$1,316^{663}/_{1000}$	„ „ „ .	$78.91^{4}/_{10}$	103,902.61	
Notenzeep . .	$36^{756}/_{1000}$	„ „ „ .	$71.97^{4}/_{10}$	2,645.48	
Cochenille . .	$446^{296}/_{1000}$	„ „ „ .	$203.61^{5}/_{10}$	90,873.13	
Thee	$6,559^{232}/_{1000}$	„ „ „ .	$47.07^{7}/_{10}$	308,791.53	
Peper. . . .	$4,072^{950}/_{1000}$	„ „ „ .	11.50	46,836.38	
Kaneel-olie . .	11	kisten of 127 flesschen per flesch . .	$26.14^{8}/_{10}$	3,320.50	
Tin	$57,602^{500}/_{1000}$	pikols à cc. .	$50.61^{5}/_{10}$	$2,915,548.99^{5}$	
					f $35,203,845.67^{5}$
Restitutie van door de Handel-maatschappij te veel berekende commissie over 1850 verkochte producten uit de oogsten van 1848 en vroeger, overeenkomstig arbitrale uitspraak, dd. 1 November 1851.				. . . . . .	$130,913.70^{5}$
Winst op assurantie				. . . . . .	354,463.98
Diverse onvangsten				. . . . . .	$27,296.36^{5}$
Ontvangsten voor rekening van anderen.					
Civiel weduwen- en weezenfonds.				*f* 27,030.49	
Militair weduwen- en weezenfonds				$48,814.37^{5}$	
Verhoogd militair pensioenfonds				$5,455.12^{5}$	
Nalatenschappen en diverse ontvangsten				$266,48^{5}$	
					$82,566.47^{5}$
					f 35,799,086.20

OMSCHRIJVING.		BEDRAG.
Tot dekking van het nadeelig verschil tusschen de ontvangsten en uitgaven in Indie.		*f* 11,799,273.32^5
Renten der Oost-Indische schulden, volgens de wetten van 24 April 1836, 11 Maart 1837, 27 Maart 1838 en 22 December 1838		9,800,000.00
Renten der restant-schuld à *f* 10,000,000 aan de Nederlandsche Handel-maatschappij, volgens de wetten van 6 Maart en 23 November 1844 en 14 September 1849.		400,000.00
Scheeps- en oorlogsbehoeften en goederen van onderscheiden aard naar Indie gezonden voor de administratie aldaar		2,965,250.79
Pensioenen ten laste der Indische kas		638,645.30
Verlof-tractementen		162,747.62^5
Kosten van het koloniaal-werfdepôt te Harderwijk. . . .	*f* 197,324.89	
Uitzending van suppletie-troepen.	86,587.93	
Transportkosten van repatrierende militairen	40,935.50	
Studiekosten van jongelingen op de Militaire Academie te Breda, bestemd voor de Oost-Indische dienst	24,981.25	
Opleiding van jongelingen voor genees- en scheikundigen, voor de Oost-Indische dienst	18,966.65	
Diverse betalingen aan terugkeerende militairen	7,805.40	
		376,601.62
Kosten van het onderwijs in de Oostersche taal-, land- en volkenkunde aan de Academie te Delft.		10,700.00
Kosten, gevallen op de uitzending van burgerlijke ambtenaren, zeevarenden enz.		129,271.27
Diverse uitgaven . . . . , .		100,745.98
Betalingen voor rekening van anderen.		
Civiel weduwen- en weezenfonds	*f* 198,774.69	
Militair weduwen- en weezenfonds	104,579.95	
Verhoogd militair pensioenfonds.	178,223.16^5	
Civiele delegatien.	414,297.83	
Militaire „	147,700.40	
Goederen ten dienste van het officiers-kleedingmagazijn en andere inrigtingen.	34,749.21	
Nalatenschappen en diverse betalingen	4,162.28	
		1,082,487.52^5
Uitgaven voor de West-Indische kolonien en de Kust van Guinea.		
Subsidie over 1851 aan de kolonie Suriname	*f* 170,000.00	
Idem aan Curaçao en onderhoorigheden	213,415.28^5	
Idem aan de Kust van Guinea	70,500.00	
		453,915.28^5
KOLONIAAL BATIG SLOT . .		7,879,447.48
(NB. Hiervan is *f* 3,179,447.48 bestemd tot herstel van het Muntwezen in Nederlandsch Indie.)		
		f 35,799,086.20

VERSLAG van het beheer van Suriname en van den staat waarin de Kolonie zich bevindt, over het jaar 1851.

EERSTE HOOFDSTUK.

Grondgebied en bevolking waarover beheer gevoerd wordt.

A. Grondgebied.

De bepaling van de grensscheiding tusschen Nederlandsch en Fransch Guyana, waarvan in het Verslag over 1850 gesproken werd, is in 1851 nog niet tot stand gekomen.

Bij de publicatie van 9 Maart 1836 (*Gouvernementsblad* n°. 2), is het district Nickerie verdeeld in twee deelen, onder de benamingen van *Opper-* en *Neder-district Nickerie.* Die verdeeling of benaming is in 1851, als minder strookende met het sedert jaren aangenomen gebruik, veranderd bij publicatie van 10 October (*Gouvernementsblad* n°. 10), en daarbij bepaald, dat voortaan het *Opper-district Nickerie* den naam zal voeren van *Coronie* en het *Neder-district* uitsluitend dien van *Nickerie.*

B. Bevolking.

De bevolking van Suriname bedroeg onder ultimo December 1851 (de bemanning der oorlogsbodems en koopvaardijschepen niet mede gerekend), als volgt:

in de stad Paramaribo en hare buitenwijken:

vrije personen	10,174
niet-vrije	5,669
te zamen . .	15,843

in de forten Zeelandia en Nieuw-Amsterdam en de verschillende posten in de divisien en districten:

vrije personen	1,035
niet-vrije	104
te zamen . .	1,139

in de verschillende divisien en districten:

vrije personen	1,173
niet-vrije	33,384
te zamen . .	34,557

uitmakende een totaal van 51,539 zielen, verdeeld als volgt:

	BEVOLKING.						
	VRIJEN.			NIET-VRIJEN.			TOTAAL-GENERAAL.
	GESLACHTEN.						
	Mannelijk.	Vrouwelijk.	Totaal.	Mannelijk.	Vrouwelijk.	Totaal.	
De stad Paramaribo en hare buitenwijken . .	4,351	5,823	10,174	2134	3535	5669	15,843
De forten Zeelandia en Nieuw Amsterdam en de verschillende posten in de divisien en districten.	899	136	1035	51	53	104	1139
De divisie Boven-Suriname en Thorarica. .	96	22	118	2298	2333	4631	4749
„ „ Para	117	79	196	1696	1810	3506	3702
„ „ Beneden - Commewijne . . .	52	14	66	1654	1607	3261	3327
„ „ Beneden-Cottica	92	25	117	2982	3044	6027	6144
„ „ Mattappica . .	54	32	86	1371	1544	2915	3001
„ „ Boven - Commewijne	50	15	65	1329	1400	2729	2794
„ „ Boven-Cottica en Perica. . . .	65	19	84	1898	2146	4044	4128
„ „ Saramacca . .	49	27	76	1008	1011	2019	2095
„ „ Etablissem. van Europesche kolonisatie aan de Saramacca . .	48	50	98	„	„	„	98
District Nickerie. . . .	117	97	214	904	879	1783	1997
„ Coronie. . . ,	24	10	34	1081	948	2029	2063
Etablissement Batavia aan de Coppename . . .	17	2	19	202	238	440	459
	6,031	6,351	12,382	18,609	20,548	39,157	51,539

Bovenstaande opgaaf wijst eene vermindering der bevolking in 1851 tegen over 1850 aan van 541 zielen, welke vermindering hoofdzakelijk moet worden toegeschreven aan de in eerstgemeld jaar in Suriname geheerscht hebbende gele koorts, opgevolgd door de zoogenaamde griep, welke mede vele slagtoffers heeft gemaakt.

De geboorten bedroegen in 1851 onder de vrije bevolking 384, de sterfgevallen 742.

Onder de slavenbevolking hebben 1250 geboorten en 1544 sterfgevallen plaats gehad; 215 slaven zijn weggeloopen, doch 156 teruggekeerd.

331 slaven zijn vrijgegeven.

Ten aanzien van den maatschappelijken toestand der bevolking kan herhaald worden wat ten verleden jaren werd gezegd, namelijk dat dezelve niet ongunstig is, en dat blijken van meerdere arbeidzaamheid worden waargenomen.

Van de Indianen valt niets bijzonders te zeggen.

Bij de Boschnegers vertoont zich meer en meer toenadering tot de vrije bevolking, blijkbaar uit de gedurige aanzoeken hunnentwege tot het verhuren van hunne personen bij de vrije bevolking, ter verrigting van veldarbeid. De meesten hunner echter houden zich op den duur bezig met het vellen van boomen tot het bewerken van vierkant hout, hetwelk zij bij vlotten naar de plantagien en de stad vervoeren.

TWEEDE HOOFDSTUK.

Middelen van beheer en staat waarin hetzelve zich bevindt.

A. Algemeen beheer.

§ 1. *Gouverneur.*

Bij Koninklijk besluit van 29 December 1851, n°. 1, werd aan den generaal-majoor titulair *R. F.* baron *van Raders* een eervol ontslag verleend uit de betrekking van Gouverneur der kolonie Suriname en de voorloopige waarneming van dat ambt opgedragen aan mr. *P. de Kanter*, procureur-generaal bij het Geregtshof en oudste lid van den Kolonialen Raad aldaar.

§ 2. *Koloniale Raad.*

§ 3. *Gouvernements-secretarie.*

Hieromtrent valt niets bijzonders over 1851 te vermelden dan alleen dat het raadslid *J. F. Roux*, die volgens de bestaande bepalingen op 1 Januarij 1851 moest aftreden, als zoodanig herkozen is en dat deze herkiezing is goedgekeurd bij Koninklijk besluit van 10 Februarij 1851 n°. 86. Ook werd in plaats van den heer *G. C. Boschreitz* Jr., op 23 December 1851 overleden, de heer *F. L. Pichot* tot lid van den Kolonialen Raad benoemd.

De redenen die geleid hebben den gouvernements secretaris mr. *J. A. Lisman* tijdelijk van de uitoefening zijner functien te ontheffen en hem als zoodanig provisioneel door mr. *A. Kikkert Schotborgh* te doen vervangen, zijn onder de afdeeling regtswezen en politie opgegeven.

B. Gewestelijk beheer.

De organieke bepalingen daaromtrent hebben geene wijzigingen ondergaan.

C. Militair beheer.

§ 1. *Landmagt.*

De in 1851 geheerscht hebbende epidemische ziekte is niet zonder invloed geweest op de getalsterkte der troepen.

In 1851 zijn bij Koninklijk besluit maatregelen beraamd, de strekking hebbende om het kader der officieren van de landmagt in de West-Indische bezittingen zooveel mogelijk te doen bestaan uit officieren die vroeger als zoodanig hier te lande hebben gediend, of althans het voor den rang van 2den luitenant voorgeschreven examen hier te lande hebben afgelegd, alsmede om de officieren, tijdens het nemen van dat besluit tot de landmagt in West-Indie behoorende, alvorens daarbij tot hoogeren rang te worden bevorderd, eenigen tijd bij het leger in Nederland te laten dienen, ten einde hen in de gelegenheid te stellen blijken te geven van geschiktheid voor dien hoogeren rang.

Als een uitvloeisel daarvan is te beschouwen het Koninklijk besluit van 20 December 1851, n°. 73, waarbij bepalingen op dat stuk zijn daargesteld en hetwelk als bijlage onder litt. A hiernevens is gevoegd.

Hetgeen in het Verslag van Curaçao en onderhoorigheden over 1851 is gezegd opzigtelijk de examens der officieren van gezondheid en apothekers en het daarvoor vastgestelde nieuwe programma, is mede op Suriname van toepassing.

Te gelijk wordt hierbij nog als bijlage onder litt. B, medegedeeld eene statistieke opgave nopens de sterfte onder het Europesche garnizoen in de kolonie, opgemaakt door eenen officier van gezondheid en loopende over de jaren 1816—1851, waaruit blijken kan, dat de verhouding der sterfte tot het aantal manschappen verre is van ongunstig te zijn en gemiddeld de sterfte bij het leger in Nederland niet veel te boven zal gaan.

De schutterij te Paramaribo en de buitenwijken telde op ultimo December 1851:

28 officieren en

504 onderofficieren en manschappen.

Totaal 532 man.

De gewapende burgermagt te Nieuw Rotterdam en onderhoorend district Nickerie bestond uit:

4 officieren, en

72 onderofficieren en manschappen.

Totaal 76 man.

§ 2. *Inrigtingen welke tot de troepen in verband staan.*

In 1851 is eene proef genomen met de aanbesteding in de kolonie zelve van de benoodigdheden voor de militaire rantsoenen enz., welke vroeger door het koloniaal bestuur uit Noord-Amerika werden ontboden.

De proef is, althans aanvankelijk, gelukt, doordien de levering door eenen koopman te Paramaribo is aangenomen tot prijzen gelijkstaande aan die, vroeger in Noord-Amerika besteed.

§ 3. *Zeemagt.*

De zeemagt, gedurende het jaar 1851 in de West-Indien aanwezig, heeft bestaan uit:

de korvetten *Amphitrite* en de *Heldin;*

de brikken *Venus, de Sperwer* en *de Pijl;*

de schoenerbrik *Ternate;*

de schoeners *de Schorpioen*, *Adder* en *Vos;*

den schoener *Atalante;*

het stoomschip *Curaçao;* en

het transportschip *Prins Willem Frederik Hendrik.*

De brik *Venus* en de schoener *de Vos* zijn respectivelijk den 10den Junij en 28sten Mei uit de West-Indien naar Nederland vertrokken.

De korvet *Heldin* is den 15den October van gemeld jaar in de West-Indien aangekomen.

Het transportschip voornoemd was slechts naar de West-Indien gezonden ter overbrenging van levensmiddelen en behoeften en vertoefde er slechts van 9 Mei tot 12 Junij.

De schoener *Atalante* is den 7den Mei 1851 te Paramaribo aangekomen, den 21sten daaraanvolgende naar Curaçao vertrokken en na den 28sten dier maand aldaar te zijn aangekomen, heeft die bodem den 8sten Junij 1851 de terugreis naar Nederland aanvaard.

De korvet *Heldin* is te Paramaribo gestationeerd geweest, zoomede de brik *Venus.*

De brik *Sperwer* en het stoomschip *Curaçao* waren bij afwisseling te Paramaribo en Curaçao gestationeerd, zijnde door eerstgemelde tevens een togt gedaan naar Puerte Cabello en door laatstgenoemde naar de Nickerie en Saramacca met den gouverneur van Suriname.

De andere vaartuigen zijn in kruisposten of stations verdeeld geweest, als: St. Martin, St. Eustatius en Curaçao, Nickerie en Saramacca.

De schoener *de Adder* heeft almede eene reize naar de Bovenwinds-eilanden en de schoenerbrik *Ternate* eene naar Demerary gedaan.

D. Regtswezen en politie.

I. REGTERLIJKE MAGT.

Bij Koninklijk besluit van den 23sten November 1851, n°. 56, werd, op zijn daartoe gedaan verzoek, met ingang van 1°. April 1852, eervol ontslag met genot van pensioen verleend aan mr. *P. Fiers Smeding*, zich met verlof hier te lande bevindende, uit de door hem laatstelijk bekleede betrekking van president van het Geregtshof in de kolonie Suriname, tevens president van het militair geregtshof voor de Nederlandsche West-Indische kolonien, en arbiter in het gemengd geregtshof tot wering van den slavenhandel in de kolonie Suriname gevestigd.

Ten gevolge van den min gunstigen staat der gezondheid van den procureur-generaal mr. *Ph. de Kanter*, is het noodig geoordeeld eene provisionele afscheiding te doen plaats hebben tusschen de aan dat ambt verbondene werkzaamheden en bemoeijingen als hoofd der politie en die van ambtenaar van het openbaar ministerie, en is dienvolgens bij resolutie van den Gouverneur van Suriname van 27 September 1851, n°. 1198, bepaald:

1°. den procureur-generaal mr. *Ph. de Kanter* provisioneel te ontheffen van de functien van ambtenaar van het openbaar ministerie, waarnemende het regt der hooge overheid bij de verschillende regtscollegien in de kolonie, en van die van advocaat-fiscaal bij het militair geregtshof der Nederlandsche West-Indische bezittingen, en alzoo provisioneel alleen als hoofd der politie werkzaam te blijven;

2°. den gouvernements-secretaris mr. *J. Æ. Lisman* tijdelijk te ontheffen van al de ambtsbetrekkingen welke door hem werden bekleed, en aan denzelven provisioneel op te dragen;

a. al de functien van het openbaar ministerie en de waarneming van het regt der hooge overheid bij de verschillende regts-collegien in de kolonien, onder den

titel van waarnemenden procureur-generaal voor het openbaar ministerie, met bepaling dat de artt. 4, 5, 6, 7, 9, 35, 36, 37 en 38 der instructie voor den procureur-generaal, gearresteerd bij Koninklijk besluit van den 25sten Junij 1837, n°. 2, en opgenomen in het Gouvernementsblad 1843, n°. 2, en alle andere voor die functien daargestelde bepalingen, voor hem als instructie zullen gelden;

b. de functien van advocaat-fiscaal bij het militair geregtshof der Nederlandsche West-Indische bezittingen;

3°. het lid van het geregtshof mr. *A. Kikkert Schotborgh* tijdelijk te ontheffen van die betrekking en denzelven provisioneel te belasten met de waarneming van die van gouvernements-secretaris der kolonie;

4°. den heer jhr. mr. *J. M. A. Martini van Geffen*, auditeur-militair, te bestemmen om provisioneel zitting te nemen als lid van het geregtshof, met tijdelijke ontheffing van denzelven als plaatsvervangend assessor bij het collegie van kleine zaken.

Nog is, na het plaats gehad hebbende overlijden van den lands-advocaat mr. *P. Sichterman*, de procureur *H. F. Wesenhagen* voorloopig tot ultimo December 1853 gequalificeerd geworden, om als practizijn voor het Koloniaal Gouvernement op te treden en te ageren in alle zaken en gedingen, hetzij ter zake van verschuldigde belastingen als anderzins, waarin het bestuur als partij zal betrokken zijn.

Bij het geregtshof zijn in 1851 121 civiele zaken bij vonnis en arrest afgedaan; voorts 15 strafzaken, waaronder 3 wegens diefstal, 1 wegens feitelijk geweld, 1 wegens moord, 1 wegens provocatie, 1 wegens manslag, 1 wegens verwonding, 7 in cas van hooger beroep van het collegie van kleine zaken.

Bij het collegie van kleine zaken zijn in civiele gedingen 239 en in strafzaken 123 vonnissen gewezen.

II. POLITIE.

Bij publicatie van den 11 October 1851 (*Gouvernementsblad* n°. 11) zijn reglementaire bepalingen voor de plaatselijke en landelijke politie in het district Nickerie daargesteld.

Ook is noodig geoordeeld om, in verband tot de nieuwe ingevoerde slavenreglementen, de §§ 6 en 7 van de Instructie van den procureur-generaal en de landdrosten der beide districten Nickerie, bij publicatie van 3 Junij 1851 (*Gouvernementsblad* n°. 5) af te kondigen en ter kennis van het algemeen te brengen.

Wijders is, bij publicatie van den 13den September 1851 (*Gouvernementsblad* n°. 9), het reglement op het havenen voor de rivier Suriname en de reede van Paramaribo, gearresteerd den 7den October 1828 (*Gouvernementsblad* n°. 14), met alle daarin gebragte of nog te brengen wijzigingen, voor zoover de locale gesteldheid zulks toelaat, verbindend verklaard voor de rivier Nickerie en de reede van Nieuw Rotterdam.

III. MIDDELEN VAN BEHEER MET HET REGTSWEZEN IN VERBAND.

Bij Zijner Majesteits besluit van den 4den December 1851 n°. 24, is de Gouverneur van Suriname gemagtigd geworden de uitvoering van art. 19 van het bij Koninklijk besluit van 8 October 1835, n°. 3, vastgesteld reglement voor het departement der onbeheerde boedels en weezen te schorsen, zoo dikwijls de toepassing van hetzelve betrekking heeft op schepen buiten het gebied der kolonie Suriname te huis behoorende, en waarvan het beheer, krachtens art. 6 van dat reglement, door het departement der onbeheerde boedels is aanvaard.

De schorsing mag niet langer duren dan een jaar, tenzij de verlenging van dit tijdvak uitdrukkelijk verzocht is door of van wege den afwezigen eigenaar of reeder van het betrokken schip.

In 1851 is het ook doelmatig geacht, de slavenregisters van het parket van den

procureur-generaal over te brengen naar het bureau van den burgerlijken stand, en is dit dan ook, op 15 Junij van dat jaar, bewerkstelligd.

E. Eeredienst.

I. PROTESTANTSCHE.

De Hervormde gemeente telt ruim 3600 zielen, waarvan ongeveer 1800 ledematen.

Gedurende het jaar 1851 zijn bij dezelve 77 tot ledematen aangenomen en 207 kinderen benevens 6 bejaarden gedoopt.

Bij 's Konings besluit van 27 Mei 1851, n°. 10, is goedkeuring verleend op het verrigtte in de bijeenkomsten van meerderjarige ledematen der Hervormde gemeente te Paramaribo, gehouden den 20sten Julij en 22sten September 1850, met het doel om te voorzien in hare geldelijke ongelegenheden en ter regeling van de kerkelijke administratie, terwijl tevens is bekrachtigd het in laatstgemelde vergadering behandeld en aangenomen *Provisioneel reglement op het beheer der kerkelijke fondsen en de kosten van de Eeredienst bij de Hervormde Christelijke gemeente te Paramaribo.*

Aan den predikant *A. Roeloffs* werd met ingang van 1 Mei 1851 pensioen verleend.

Dit gaf aanleiding tot onderscheidene adressen van den kerkeraad en verdere leden van de Hervormde gemeente te Paramaribo, strekkende om in plaats van den met pensioen afgetreden predikant, twee predikanten bij die gemeente te erlangen.

Het verzoek om twee predikanten bij gemelde gemeente was vroeger reeds bij herhaling gedaan, doch uit hoofde van bezwaren van geldelijken aard was daarin toen niet getreden.

De vervanging van den predikant *Roeloffs* gaf thans de gelegenheid om aan de herhaalde vertoogen ten deze van verschillende zijden gedaan toe te geven en zijn dan ook bij Koninklijke besluiten van 6 September en 24 October 1851, n°. 55 en 3, tot predikanten bij de Hervormde gemeente in de kolonie Suriname benoemd de heeren: *J. H. Betting*, tot dusverre buitengewoon predikant te Curaçao, en *C. van Schaick*, predikant te Dwingeloo, in de provincie Drenthe.

Ten behoeve van noodzakelijke herstellingen aan het kerkgebouw der Hervormde gemeente in het Neder-district Nickerie is, als bijdrage daartoe uit de koloniale kas, bij 's Konings besluit van 8 Maart 1851, n°. 49, beschikbaar gesteld eene som van *twee duizend gulden.*

Bij de Evangelisch-Luthersche gemeente, omstreeks 2000 zielen groot, zijn 88 kinderen en een volwassen persoon gedoopt, terwijl bij dezelve 26 ledematen zijn aangenomen.

De Moravische broedergemeente telde in 1851:

te Paramaribo	4,845	
in de onderscheidene divisien en districten	13,986	
te zamen . . .	18,831	zielen.

De voorstanders dezer gemeente hebben reeds in het laatst van 1850 het plan gevormd om eene centrale school tot vorming van onderwijzers voor de plantagien op te rigten op den voet en de wijze aangegeven in de onder lit. C in afschrift hiernevens gevoegde cirkulaire, dd. 14 September van dat jaar, gerigt aan de eigenaren of administrateuren van plantagien.

Het Gouvernement, door het bestuur der gemeente daarvan kennis bekomen hebbende, heeft in 1851 op zich genomen deze onderneming, welke zeer doelmatig voorkomt, zooveel zulks van de Regering afhangt, te ondersteunen en ook twee jonge slaven van de gouvernementsplantagie voor die school toegezegd.

II. ROOMSCH-KATHOLIJKE.

Deze gemeente telde zoo te Paramaribo als te Coronie en op het etablissement Batavia, 1,181 vrije en 5,671 niet-vrije personen.

Omtrent het getal gedoopten als anderzins zijn geene bijzonderheden medegedeeld.

III. Israëlitische.

De beide Israëlitische gemeenten, namelijk de Nederlandsch-Portugesche en de Nederlandsche tellen ieder bij de 700 leden; bij de eerste had eene vermindering van 3 personen plaats.

F. Burgerlijke geneeskundige dienst.

De berigten omtrent den gezondheidstoestand in de kolonie Suriname luiden over 1851 niet zoo gunstig als die over 1850 ontvangen, en was de sterfte in eerstgemeld jaar aanzienlijk.

Deze betreurenswaardige uitkomst is bij uitsluiting te wijten aan de in 1851 in de kolonie, ook onder de schepelingen geheerscht hebbende gele koorts, die opgevolgd werd door de zoogenaamde griep, welke mede vele slagtoffers heeft gemaakt.

Volgens de bekomene mededeelingen, zou de verschrikkelijke plaag der melaatschheid niet afnemen, doch het zamenstellen van een volledig en juist rapport aangaande deze ziekte is tot hiertoe niet mogelijk geweest, waartoe vooral bijdraagt, dat men er niet in geslaagd is tot de kennis van het juiste getal der lijders aan die ziekte te geraken.

Dit is dan ook eene der oorzaken, waarom tot nu toe de aangewende pogingen tot wering of althans tot stuiting van den loop dezer ongelukkige ziekte nog met geen gewenschten uitslag zijn bekroond geworden.

Er werd echter in den laatsten tijd met verdubbelde werkzaamheid toegezien om de besmettelingen op het spoor te komen, ten einde tot hunne meer strikte afzondering en opzending naar het etablissement Batavia te geraken.

Het getal lijders aan deze ziekte op dat etablissement was op 1 Januarij 1851 als volgt:

Vrije bevolking.

Van het mannelijk geslacht. . . .	17
„ „ vrouwelijk „ . . .	2
te zamen . .	19

Gedurende het jaar 1851 overleden:

van het mannelijk geslagt. . . .	4
„ „ vrouwelijk „	1
te zamen . .	5

Opgezonden 3 mannen.

Zoodat op het einde van 1851 aldaar aanwezig waren 17

Slavenbevolking.

Het getal der daar aanwezige slaven was op 1 Januarij 1851:

van het mannelijk geslacht . . .	202
„ „ vrouwelijk „ . . .	238
te zamen . .	440

Sedert gemeld tijdstip zijn aldaar geboren:

van het mannelijk geslacht . . .	4
„ „ vrouwelijk „ . . .	2
te zamen . .	6

derwaarts opgezonden 11 mannen en 10 vrouwen, te zamen 21.

Overleden:

van het mannelijk geslacht . . .	21
„ „ vrouwelijk „ . . .	17
te zamen . .	38

Zoodat op het einde van 1851 het getal besmettelingen van den slavenstand aldaar bedroeg:

van het mannelijk geslacht . . .	196
„ „ vrouwelijk „ . . .	233
te zamen . .	429

In 1851 overleed op het etablissement Batavia de aldaar geplaatste geneesheer *Deutschbein.* Hij was te kort op het etablissement om eenige afdoende proeven omtrent het ontstaan en den oorsprong van de ziekte der melaatschheid te nemen, zoodat men verstoken is gebleven van een omstandig verslag zijnerzijds betreffende de verschillende verschijnselen en zijne denkbeelden omtrent de mogelijkheid eener genezing der lepra. Zijn overlijden kan te regt worden aangemerkt als eene teleurstelling in de gegronde verwachting, welke de plaatsing van dien voor de hem toevertrouwde taak zoo ijverig gestemden geneesheer had doen ontstaan.

G. Onderwijs.

Bij de gehoudene prijsuitdeeling aan de schooljeugd, bij welke gelegenheid tevens verslag is gedaan van hetgeen bij de commissie van onderwijs voor het lager onderwijs is verrigt en van de gebeurtenissen welke hierin hebben plaats gevonden, heeft het Bestuur der kolonie met genoegen opgemerkt, dat aan deze gewigtige zaak vele zorgen worden besteed.

Het getal scholen is in 1851 weder vermeerderd, hoewel niet opgegeven is met hoevele.

Op de scholen te Paramaribo is in dat jaar onderwijs gegeven aan 1216 leerlingen. 426 van dit getal genoten hetzelve op kosten van het Gouvernement.

De school in het district Nickerie telde 27 leerlingen.

H. Geldelijk beheer.

In het begin van 1851 werd van den Gouverneur van Suriname het berigt ontvangen van den finalen afloop der inwisseling tegen specie van de bank- en schatkistbiljetten, welke in de kolonie in omloop zijn geweest.

De staat onder letter D wijst de begrootingscijfers voor 1851, alsmede derzelver uitkomsten aan.

Bij publicatie van den 18 Augustus 1851 (*Gouvernementsblad* n°. 8) is verklaard, dat art. 10 der wet van 12 April 1850 (*Staatsblad* n°. 15), opgenomen in de publicatie dd. 1/2 Julij 1850 (*Gouvernementsblad* n°. 9), voor de posterij in Suriname niet van toepassing is.

I. Europesche kolonisatie.

Behalve de ambtenaren en geëmploijeerden bestond de Europesche kolonisatie te Groningen, aan de Saramacca, op het einde van 1851 uit 91 personen, waarvan:

41 van het mannelijke en
50 „ „ vrouwelijke geslacht.

Gedurende dat jaar hebben er 7 geboorten en 27 sterfgevallen plaats gehad en werd er een huwelijk gesloten.

Onder die sterfgevallen, voornamelijk toe te schrijven aan de ook aldaar geheerscht hebbende gele koorts en griep, hebben de kolonisten te betreuren gehad het verlies van den schoolonderwijzer *van Hateren.*

Deze Europesche nederzetting verkeerde overigens ook in 1851 in eenen toestand van achteruitgang, zoodat de Regering tot het besluit is moeten komen om de kosten daarvan op den tot nu toe gevolgden voet niet langer voor rekening van de koloniale kas te nemen dan tot ultimo December 1852.

Ten gevolge daarvan is aan de kolonisten aangekondigd, dat gerekend van den 1sten Januarij 1853 alle geldelijke ondersteuning, tot dusverre door het koloniaal bestuur aan hen verleend, zou ophouden; dat hun van dat tijdstip af geene levensmiddelen meer zouden worden verstrekt; dat zij, van af den dag dezer aankondiging, zelven in de herstelling hunner woningen zouden moeten voorzien; dat het werken in daghuur nog zou kunnen worden voortgezet tot ultimo December 1852, maar reeds met den eersten Junij 1852 tot op de helft zou worden verminderd, ten einde hun tijd te geven om behoorlijk hunne tuinen te bewerken; dat zij alzoo na den 31sten December 1852 geheel aan hunne eigene krachten zouden zijn overgelaten en er dus dadelijk op bedacht behoorden te zijn, om hunnen veestapel te vermeerderen en hun land behoorlijk te bebouwen, dat allen, die bewijzen konden bij hunne aankomst aan de Saramacca geen vee of landbouwwerktuigen bekomen te hebben, zich alsnog daartoe bij het koloniaal bestuur konden aanmelden; dat mitsdien de kolonisten zich den tijd tot het einde des jaars 1852 behoorden ten nutte te maken als spaarzame en vlijtige kolonisten, vermits het Gouvernement na dezen naderen proeftijd zich ten eenen male onverpligt achtte voor hunnen terugvoer naar het moederland te zorgen.

Tevens werden zij op eene ernstige wijze aangemaand tot ondergeschiktheid, onderlinge eendragt, matigheid en spaarzaamheid, als zijnde de eenige middelen om zich zonder ondersteuning van gouvernementswege staande te houden, terwijl hun na verloop van den gestelden termijn de eigendom verzekerd bleef van hunne huizen en tuinen, alsmede het gebruik der gemeene weiden.

DERDE HOOFDSTUK.

Nijverheid.

A. Landbouw.

Op ultimo December 1851 bedroeg het aantal plantagien en bewerkte gronden 265.

De ineensmelting van de slavenmagt der landsplantagien Vlammenburg, Mijn Vermaak, Anna Maria en van het etablissement van houtvelling aan de Coppename, Andrésa, naar de landsplantagie Catharina Sophia, belooft voor die plantagie goede resultaten en geeft alle hoop, dat daardoor betere resultaten, dat is ruimere en betere producten van die bezitting zullen worden verkregen.

Onder de slavenmagt heerschte eene gewenschte stemming en eene goede gezindheid tot werken.

De 265 plantagien en gronden aan particulieren toebehoorende, hadden in concessie ruim 366,651 akkers, waarvan in bewerking 131,746.

De verdeeling derzelve was als volgt:

	GETAL PLANTAGIEN EN GRONDEN IN ELKE DIVISIE.										Getal akkers van al de concessien in elke divisie.
	Suiker.	Koffij.	Koffij en katoen.	Koffij en kakao.	Kakao.	Katoen.	Hout.	Rijst.	Kost.	TOTAAL.	
Divisie Boven-Suriname en Thorarica	21	1	„	„	„	„	5	„	5	32	37,789
Divisie Para	9	3	„	2	„	„	11	„	19	44	107,694
„ Beneden-Commewijne.	7	15	„	„	„	„	„	„	4	26	23,620
„ „ Cottica . .	11	19	„	1	„	7	„	„	1	39	34,651
„ Mattappica	4	8	„	„	„	6	„	„	2	20	21,961
„ Boven-Commewijne .	18	„	„	„	„	„	2	1	„	21	50,173
„ „ Cottica en Perica	13	15	„	„	„	4	„	„	1	33	42,243
„ Saramacca	3	3	„	10	2	„	3	„	4	25	25,912
District Nickerie.	5	3	„	1	„	1	„	„	1	11	10,598
„ Coronie.	1	„	„	„	„	13	„	„	„	14	12,010
	92	67	„	14	2	31	21	1	37	265	366,651

Ingevolge de ingekomen plantagie-staten, hebben de plantagien opgeleverd aan:

Suiker.	26,456,215	pond.
Rhum.	84,361	gallons.
Dram	200,406	„
Melassie	1,006,171	„
Koffij	307,394	pond.
Kakao	147,919	„
Katoen	906,418	„

De hoeveelheden rijst, maïs, hout, arrowroot enz., bovendien verkregen, zijn niet opgegeven.

Geldswaardig bedrag der opgenoemde producten.		AANMERKINGEN.
		Ten aanzien van de suiker wordt aangemerkt, dat op sommige der ingekomene staten het aantal ponden en op andere weder het getal vaten dat verkregen is, opgegeven is geworden, zoodat, om het juiste gewigt te verkrijgen, de vaten tot ponden, het vat gerekend op 1200 pond netto, zijn gereduceerd geworden.
Suiker . .	ƒ1,883,682.50 4/5	
Rhum, proefhoudend .	50,616.60	Onder deze opgaven zijn begrepen de producten van de gouvernementsplantagie Catharina Sophia aan de Saramacca.
Dram . . .	80,162.40	
Melassie . .	201,234.20	Onder dezen staat zijn niet begrepen de producten van de na te noemen plantagien, waarvan de opgaven op de statistieke tabellen niet zijn ingevuld, als:
Koffij . . .	79,922.44	
Kakao . .	25,885.82 1/2	Van de koffijplantagie Clifford's Koegshoven.
Katoen . .	285,521.67	» » » » Goosen.
		» » » » Clarenbeek.
	ƒ2,607,025.64 3/10	» » » » Manheim en Elk 't zijn.
		» » » » Koegswoud.
		» » katoen- » Johanna Charlotte.
		» » » » Persévérance.
		» » » » Bellevue.
		» » » » Mary's hope.
		De berekening der waarde van de producten is geschied naar den gemiddelden prijs door het Gouvernement in het jaar 1851 ter heffing van de uitgaande regten bepaald, namelijk:
		Suiker . . . 7 3/25 ct. per pond.
		Rum . . . . 60 » » gallon.
		Dram. . . . 40 » » »
		Melassie. . . 20 » » »
		Koffij. . . . 26 » » »
		Kakao . . . 17 1/2 » » »
		Katoen . . . 31 1/2 » » »
		Uit hoofde op de ingekomen opgaven niet gespecificeerd is het getal heele en gebroken koffij, en gezuiverde en ongezuiverde katoen, is het verkregen gewigt derzelve als heele koffij en gezuiverde katoen berekend geworden.

In 1851 is in de kolonie weinig lust of genegenheid bespeurd tot verbetering van het fabriekwezen. Dit moet in de eerste plaats worden toegeschreven aan gebrek aan de noodige middelen daartoe. Ook schijnt het denkbeeld, dat eene eventuele emancipatie de bestaande orde van zaken zou kunnen veranderen en de belangen der industrielen mogt benadeelen, van het doen van proefnemingen te hebben teruggehouden, en zulks te meer, daar bijna alles wat men van dien aard tot nog toe in Suriname ondernomen heeft tegengevallen is.

Door tusschenkomst van den Gouverneur van Curaçao en Onderhoorigheden zijn in Suriname kakao-plantjes en zaden van de meer veredelde soort van kakao van den Nederlandschen consul-generaal in Columbia ontvangen.

De zaden zijn echter bedorven aangekomen en van de plantjes is slechts een gering gedeelte in groeizamen staat ontvangen, hetwelk in den tuin achter het gouvernementshuis is gepoot, in de hoop dat het onder eene goede verzorging den grondslag zal leggen eener mogelijke uitbreiding der cultuur van de betere soort kakao, en Suriname in tijd en wijle een product moge opleveren dat gelijke waarde zal hebben als de Curaçaosche kakao, welke op de Europesche markten nagenoeg 20 cent per pond hooger genoteerd staat dan voor de tegenwoordige Surinaamsche kakao kan worden verkregen.

Ook de uitbreiding der rijstcultuur wordt door het koloniaal bestuur als eene wenschelijke zaak beschouwd, daar telken jare, nu eens in mindere dan weder in meerdere hoeveelheid, rijst moet aangevoerd worden ter voeding van de plantagieslaven, ten gevolge van het te kort schieten van den voorraad bananen, en zulks aanzienlijke sommen in betaling vordert.

Het Surinaamsche Bestuur heeft dan ook getracht aldaar meer en meer belangstelling voor die cultuur in te boezemen, en ten dien einde, ook door middel van de *Surinaamsche courant en Gouvernements advertentieblad* van 15 Julij 1851, ter openbare bekendheid gebragt den zakelijken inhoud eener missive van den heer *J. F. Meijer*, eigenaar der plantagie Magaretha's gift, gelegen aan de Saramacca, betreffende eene proeve met de rijstcultuur.

In de kolonie Suriname mogten, ingevolge de bepalingen der publicatie van 19 November 1828 (*Gouvernementsblad* n°. 20), geene openbare verkoopingen worden gehouden dan door de vendumeesters.

Dit bragt te weeg dat in die kolonie nimmer producten van plantagien openbaar verkocht werden, met uitzondering van de voortbrengselen der houtgronden. In plaats der openbare verkooping bezigde men tot dusverre ten aanzien van alle producten het middel van inschrijving na voorafgaande openbare aankondiging in de couranten, eene wijze van handelen voor den planter minder voordeelig dan waarschijnlijk de openbare verkooping zijn zoude, indien de lasten en onkosten daaraan verbonden niet zoo zwaar waren.

Ten einde nu de gelegenheid daar te stellen om de voortbrengselen afkomstig van plantagien en gronden op eene minder kostbare wijze in het openbaar te kunnen doen verkoopen, is, bij Koninklijk besluit van 19 April 1851, n°. 46, eene publicatie goedgekeurd, regelende de wijze van dien verkoop, welke voortaan geschieden kan te Paramaribo ten overstaan van een der gezworen klerken, zonder tusschenkomst van vendumeesteren.

Nadere bedenkingen van den Kolonialen Raad welke evenwel tot geene verandering in de bepalingen, zoo als die door voormeld Koninklijk besluit waren goedgekeurd, hebben geleid, gaven echter aanleiding dat die publicatie eerst in 1852 is afgekondigd, zijnde dezelve opgenomen in het Gouvernementsblad van dat jaar, onder n°. 11.

B. Veeteelt.

De veestapel erlangt van lieverlede een gunstiger aanzien. Naar het uiterlijke van het vee te oordeelen, geraakt men tot de gunstige gevolgtrekking, dat het nut en voordeel van den veestapel al meer en meer wordt ingezien.

Staat van den veestapel der kolonie Suriname op 31 December 1851.

	Rund-vee.	Paar-den.	Muil-ezels.	Ezels.	Var-kens.	Scha-pen.	Gei-ten.
De stad Paramaribo en derzelver buitenwijken	1196	19	6	70	20	71	12
Divisie Bov.-Suriname en Thorarica	534	26	27	7	571	254	28
„ Para	831	31	18	28	383	222	49
„ Beneden-Commewijne . .	328	12	1	4	577	131	27
„ „ Cottica	776	21	1	16	794	396	54
„ Matappica	181	2	„	5	254	96	63
„ Boven-Commewijne . . .	279	5	„	„	359	107	76
„ „ Cottica en Perica .	439	„	„	7	385	349	50
„ Saramacca	224	8	2	34	379	33	60
District Nickerie	693	40	16	8	177	348	103
„ Coronie	915	16	„	16	303	664	20
	6396	180	71	195	4202	2671	542

C. Uitgifte van nieuwe gronden.

Gedurende het jaar 1851 zijn aan particulieren in allodialen eigendom afgestaan een perceel groot 500 akkers, en in pacht 9 perceelen, groot te zamen 19¾ akkers.
Bij resolutie van den Gouverneur van Suriname, dd. 6 Junij, 1851 n°. 714, (*Gouvernementsblad* n°. 6), zijn bepalingen vastgesteld omtrent het bekomen van kleine perceelen landsgrond tot den aanbouw van huizen te Nieuw Rotterdam of elders.

D. Handel en Scheepvaart.

Het getal koopvaardijschepen, in den loop van het jaar 1851, in Suriname aangekomen bedroeg;

uit Nederland	65
„ Noord-Amerika	27
„ andere vreemde plaatsen	96
dus	188 schepen

te zamen metende 11,214 lasten.

Met deze schepen is voor eene geldswaarde van *f* 1,881,146.04 ingevoerd, en wel:

uit Nederland	*f* 1,024,338.13
„ Noord-Amerika	540,808.34[5]
„ andere vreemde plaatsen . .	315,999.56[5]
te zamen . .	*f* 1,881,146.04

De uitvoer geschiedde met 192 schepen als:

Nederlandsche	70
Noord-Amerikaansche	29
van andere vreemde plaatsen	93
te zamen . .	192 schepen,

metende 11,585 lasten.

De waarde van het uitgevoerde bedroeg:

naar Nederland	*f* 1,891,004.97^{5}
„ Noord-Amerika	335,065.32^{5}
„ andere vreemde plaatsen .	267,309.03^{5}
te zamen . .	*f* 2,493,379.33^{5}

De uitgevoerde Surinaamsche producten hebben bedragen *f* 2,448,816.93^{5}, en de overige artikelen, niet tot de producten van Suriname behoorende, *f* 44,562.40.

De met Nederlandsche schepen ingevoerde artikelen bestonden in het navolgende en bedroegen:

Manufacturen, huisraad, kleederen, kramerijen, lederwerk, parfumerien, schrijfbehoeften en diverse goederen		*f* 457,032.40
Diverse provisien.	*f* 151,068.30	
Boter.	68,004.55	
Kaas	23,489.00	
Lichtstoffen.	33,128.02	
		275,689.87
Bier	*f* 11,388.75	
Jenever	27,441.35	
Wijn	22,058.00	
		60,888.10
Bouwmaterialen, metselsteenen, kalk, cement, pannen, tigchels, timmerhout, verwwaren enz.		109,569.82^{5}
Machinerien, gereedschappen, duigen, hoepels, touwwerk. .		100,779.08^{5}
Geneesmiddelen		20,286.85
Vee van allerlei soort		92.00
		f 1,024,338.13

De invoer met Noord-Amerikaansche schepen bestond uit het volgende:

Manufacturen, huisraad, kleederen, kramerijen, lederwerk, parfumerien, schrijfbehoeften en diverse goederen		*f* 10,940.37
Diverse provisien.	*f* 55,235.71^{5}	
Visch.	184,054.16	
Blom.	124,785.00	
		364,074.87^{5}
Transporteren . .		*f* 375,015.24^{5}

Per transport		*f* 375,015.24^5
Spek	35,709.72^5	
Vleesch	41,307.30	
Lichtstoffen	23,353.08	
Zeep	8,415.43	
		472,860.41
Wijn	*f* 260.17^5	
Bier	36.00	
		296.17^5
Bouwmaterialen, metselsteenen, kalk, cement, pannen, tigchels, timmerhout, verwwaren enz.		42,019.40
Machinerien, gereedschappen, duigen, hoepels en touwwerk		3,965.53
Geneesmiddelen		1,544.46
Paarden	*f* 6,800.00	
Ezels	2,400.00	
		9,200.00
		f 540,806.34^5

Uit andere vreemde plaatsen werden de volgende artikelen ingevoerd, als:

Manufacturen, huisraad, kleederen, kramerijen, lederwerk, parfumerien, schrijfbehoeften en diverse goederen		*f* 37,740.75
Diverse provisien	*f* 143,010.67	
Visch	32,658.66	
Blom	35,326.70	
Spek	3,555.00	
Zout	4,872.25	
Zeep	4,394.64	
Lichtstoffen	2,493.38	
		226,311.30
Sterke dranken	*f* 1,986.90	
Wijn	6,963.28	
Bier	3,747.50	
		12,679.68
Bouwmaterialen, metselsteenen, kalk en cement, pannen, tigchels, timmerhout en verwwaren enz.		20,339.57
Machinerien, gereedschappen, duigen, hoepels en touwwerk		9,879.59
Geneesmiddelen		2,187.67^5
Paarden	*f* 1,800.00	
Ezels	2,880.00	
Rundvee	2,040.00	
Schapen	141.00	
		6,861.00
		f 315,999.56^5

RECAPITULATIE VAN DEN INVOER.

Manufacturen, huisraad, kramerijen, kleederen, lederwerk, parfumerien, schrijfbehoeften en diverse goederen.		
Uit Nederland.	*f* 457,032.40	
„ Noord-Amerika	10,940.37	
„ andere vreemde landen	37,740.75	
		f 505,713.52
Provisien, lichtstoffen, tabak, zeep, enz.		
Uit Nederland.	*f* 275,689.87	
„ Noord-Amerika	472,860.41	
„ andere vreemde landen	226,311.30	
		974,861.58
Dranken, bier, wijn en gedistilleerd.		
Uit Nederland.	*f* 60,888.10	
„ Noord-Amerika	296,17^5	
„ andere vreemde landen	12,679.68	
		73,863.95^5
Bouwmaterialen, metselsteenen, kalk en cement, pannen, tigchels, timmerhout, verwwaren enz.		
Uit Nederland.	*f* 109,569.82^5	
„ Noord-Amerika	42,019.40	
„ andere vreemde landen	20,339.57	
		171,928.79^5
Machinerien, gereedschappen, duigen, hoepels, touwwerk.		
Uit Nederland.	*f* 100,779.08^5	
„ Noord-Amerika	3,965.53	
„ andere vreemde landen	9,879.59	
		114,624,20^5
Geneesmiddelen.		
Uit Nederland.	*f* 20,286.85	
„ Noord-Amerika	1,524,46	
„ andere vreemde landen	2,187,67^5	
		23,998.98^5
Vee van allerlei soort.		
Uit Nederland.	*f* 92.00	
„ Noord-Amerika	9,200.00	
„ andere vreemde landen	6,861.00	
		16,153.00
	te zamen	*f* 1,881,144.04

De uitvoer bedroeg:

Naar Nederland.

22,249,664 ponden suiker	*f*	1,594,502.46	(a
10,552 gallons melassie		2,110.40	(b
41,723 „ rhum en dram		24,824.80	(c
34,176 ponden koffij		8,800.37	(d
741,381 „ katoen		242,978.11[5]	(e
2,235 „ kakao		386.40	(f
Verschillende producten		9,115.03	(g
Houtwaren		1,674.00	
Verschillende vreemde artikelen		6,481.30	(k
Verschillende vreemde dranken		132,00	
	f	1,891.049.07[5]	

Naar Noord-Amerika.

2,426,381 ponden suiker	*f*	169,458.58[5]	(a
677,569 gallons melassie		135,513.80	(b
230 „ rhum en dram		138.00	(c
16,568 ponden koffij		4,385.28	(d
106,911 „ kakao		18,902.01	(f
Verschillende producten		1,380.65	(h
Houtwaren		140.00	
Verschillende vreemde artikelen		4,903.00	(l
Verschillende vreemde dranken		244.00	
	f	335,065.32[5]	

a) Berekend tegen 7½, 7¼, 6¾ en 7 cent per pond.
b) „ „ 20 cent per gallon.
c) „ „ 60 en 40 cent per gallon.
d) „ „ 25, 30 en 24 cent het pond heele en 16 en 20 cent het pond gebroken koffij.
e) „ „ 34, 31 en 27 cent het pond gezuiverde, 17, 15½ en 13½ cent het pond ongezuiverde katoen.
f) „ „ 17 en 18 cent het pond kakao.

g)	Waaronder	kwassiehout	*f* 6,429.45.	huiden	*f* 1,339.78.	
h)	„	„	278,45.	„	726.70.	
i)	„	maïs	3,215.77.	rijst	480.00.	
k)	„	koper	4,898.80.	lood	42.80.	en tin *f* 18.50
l)	„	„	3,442.00.	„	23.00.	
m)	„	spek	1,715.00.	visch	1,477.50.	
		vleesch	2,730.00.	blom	3,300.00.	
		lichtstoffen	1,502.00.	tabak	1,080.00.	

Naar andere vreemde landen.

1,604,396 ponden suiker.	*f* 116,756.59^{5}	(*a*
30,513 gallons melassie	6,102.60	(*b*
23,129 „ rhum en dram	13,311.40	(*c*
1,481 ponden koffij	363.59	(*d*
224,156 „ katoen.	74,802.44	(*e*
Verschillende producten	5,703.05	(*i*
Houtwaren	17,467.26	
Verschillende vreemde artikelen	28,390.50	(*m*
Verschillende vreemde dranken	4,411.60	
	f 267,309.03^{5}	

RECAPITULATIE VAN DEN UITVOER.

Suiker.

Naar Nederland.	22,249,664	pond.	*f* 1,594,502.46
„ Noord-Amerika	2,426,381	„	169,458.58½
„ andere vreemde landen . . .	1,604,396	„	116,756.59½
	26,280,441	pond.	*f* 1,880,717.64

Melassie.

Naar Nederland.	10,552	gallons.	*f* 2,110.40
„ Noord-Amerika	677,569	„	135,513.80
„ andere vreemde landen . . .	30,513	„	6,102.60
	718,634	gallons.	*f* 143,726.80

Rhum en dram.

Naar Nederland	41,723	gallons.	*f* 24,824.80
„ Noord-Amerika	230	„	138.00
„ andere vreemde landen	23,129	„	13,311.40
	65.082	gallons.	*f* 38,274.20

Koffij.

Naar Nederland	34,176	pond.	*f* 8,800.37
„ Noord-Amerika	16,568	„	4,385.28
„ andere vreemde landen	1,481	„	363.59
	52,225	pond.	*f* 13,549.24

Katoen.

Naar Nederland	741,381	pond.	f 242,978.11½
„ Noord-Amerika	„		„
„ andere vreemde landen	224,156	„	74,802.44
	965,537	pond.	f 317,780.55½

Kakao.

Naar Nederland	2,235	pond.	f 386.40
„ Noord-Amerika	106,911	„	18,902.01
„ andere vreemde landen	„		„
	109,146	pond.	f 19,288.41

Verschillende producten.

Naar Nederland	f 9,115.13
„ Noord-Amerika	1,380.65
„ andere vreemde landen	5,703.05
	f 16,198.83

Houtwaren.

Naar Nederland	f 1,674.00
„ Noord-Amerika	140.00
„ andere vreemde landen	17,467.26
	f 19,281,26

Verschillende vreemde artikelen.

Naar Nederland	f 6,481.30
„ Noord-Amerika	4,903.00
„ andere vreemde landen	28,390.50
	f 39,774.80

Verschillende vreemde dranken.

Naar Nederland	f 132.00
„ Noord-Amerika	244.00
„ andere vreemde landen	4,411.60
	f 4,787.60

De waarde der uitgevoerde koloniale producten en verdere artikelen is alzoo:

Suiker	ƒ 1,880,717.64
Melassie	143,726.80
Rhum en dram	38,274.20
Koffij	13,549.24
Katoen	317,780.55^{5}
Kakao.	19,288.41
Verschillende producten.	16,198.83
Houtwaren	19,281.26
Verschillende vreemde artikelen	39,774.80
Verschillende vreemde dranken	4,787.60
	ƒ 2,493,379.33^{5}
In 1850 was dezelve . .	2,877,101.59^{5}
dus minder in 1851 . .	ƒ 383,722.26

Staat van het entrepôt gedurende het jaar 1851.

Van waar gekomen, waarheen gevoerd.	Manufacturen.	Provisien.	Dranken.	Diverse producten.	Te zamen.
Aanwezig op 1 Januarij. . . .	„	ƒ 492.00	ƒ 29,675.86	ƒ 48.20	ƒ 30,216.03
Van Nederland .	„	„	5,185.00	455.20	5,640.20
„ elders . . .	ƒ 200.00	15,742.90	825.77	990.00	17,758.67
	ƒ 200.00	ƒ 16,234.90	ƒ 35,686.60	ƒ 1,493.44	ƒ 53,614.90
In consumtie gebragt	„	ƒ 10,388.40	ƒ 14,586.27	ƒ 1,493.40	ƒ 26,468.07
Naar Nederland .	„	„	„	„	„
„ elders . .	ƒ 200.00	5,846.50	12,115.33	„	18,161.83
	ƒ 200.00	ƒ 16,234.90	ƒ 26,701.60	ƒ 1,493.40	ƒ 44,629.90

De vele ziekten en sterfgevallen voortdurend plaats hebbende onder de bemanning der Europesche en Noord-Amerikaansche schepen aan welke verlof werd verleend tot het opvaren der Nickerie-rivier, om voor de plantagien zelve lading in te nemen of te lossen, vooral wanneer het verblijf in dezelve van langen duur was, hebben het Bestuur er op bedacht doen zijn, beperkende maatregelen te dien aanzien vast te stellen.

De landdrost van het district Nickerie is alzoo, onder dagteekening van 18 October 1851, gemagtigd geworden, in den vervolge elken zich daartoe aanmeldenden scheepsgezaghebber toe te staan, met zijnen onderhebbenden bodem de Nickerie op te varen, en zoowel Europesche als Noord-Amerikaansche schepen voor de al-

daar gelegene plantagien en gronden te doen lossen en laden, mits alvorens, ten genoege van hem landdrost, zij voldaan aan de navolgende voorwaarden:

1°. dat de in de lossing of weder-inlading belang hebbende plantagie-eigenaar zich hebbe verbonden, om te voorzien in de verstrekking van zoodanige hulp, als, des gevorderd, zal zijn benoodigd, om, in adsistentie der scheepsbemanning, het schip spoedig op te werken, te lossen en weder te laden; zullende bij niet-nakoming daarvan, het lossen of inladen van eenig buitenlandsch vaartuig voor de plantagie van dusdanigen eigenaar niet weder worden toegelaten;

2°. dat de bevelvoerder van zoodanig vaartuig bij den landdrost deponere de som van 500 gulden, ten waarborge dat zijn schip van de reede van Nieuw Rotterdam niet langer zal afwezig zijn dan negen dagen, wanneer de lossing of lading geschieden moet voor de plantagien Paradise of daarbeneden, en tien dagen wanneer het betreft de plantagie Hamptoncourt, de dagen van en terugkomst op de reede daaronder begrepen, en zulks op verbeurte van 100 gulden voor iederen dag waarmede de gezegde termijnen zullen zijn overschreden; reserverende zich het koloniaal bestuur om eventueel van die boeten een afzonderlijk fonds daar te stellen, waaruit eenige tegemoetkoming zal kunnen worden verstrekt aan de behoeftige betrekkingen der schepelingen, die in de vaart op de Nickerie mogten zijn bezweken.

Door middel van het Gouvernementsblad van 1851 zijn onderscheidene besluiten, betrekkelijk de gelijkstelling der schepen van de daarbij opgenoemde vreemde Staten in de kolonien van het Rijk met de Nederlandsche schepen, ter openbare kennis gebragt.

De Minister van Kolonien,

CHS. F. PAHUD.

BIJLAGE *A*.

Wij WILLEM III, *bij de gratie Gods*, *Koning der Nederlanden*, *Prins van Oranje-Nassau*, *Groot-Hertog van Luxemburg*, *enz.*, *enz.*, *enz.*

Overwegende dat het belang van de dienst in de Nederlandsch West-Indische bezittingen vordert, dat het kader der officieren van de landmagt aldaar zooveel mogelijk worde zamengesteld uit Officieren die vroeger in dien rang hier te lande hebben gediend, of althans het voor den rang van 2den luitenant voorgeschreven examen hier te lande hebben afgelegd;

Overwegende dat het, met het oog daarop, evenzeer hoogst wenschelijk is, dat de officieren thans tot de landmagt in West-Indie behoorende, alvorens daarbij tot hoogeren rang te worden bevorderd, althans eenigen tijd bij het leger hier te lande dienen, ten einde hen in de gelegenheid te stellen, blijken te geven dat zij voor den hoogeren rang geschikt zijn;

Op de voordragten van Onze Ministers van Kolonien en van Oorlog, van den 14den December 1851, n°. 318 Geheim, en den 18den dezer Kabinet H 22,

Hebben besloten en besluiten:

Art. 1.

Aan de thans tot Onze landmagt in West-Indie behoorende officieren, die aldaar geacht worden tot bevordering in aanmerking te kunnen komen, zal bij opvolging de gelegenheid worden geopend, om bij Ons leger in Nederland eenigen tijd te dienen, ten einde daarbij van hunne geschiktheid voor hoogeren rang te doen blijken.

Art 2.

Aan die officieren zal daartoe, naar ouderdom van rang en in elken rang, een verlof worden aangeboden naar Nederland, onder genot van drie vierde gedeelten van het activiteits-tractement in West-Indie, zonder meer, naar rang en wapen, en overtogt voor rekening van den Lande, zooveel mogelijk met rijksvaartuigen, een en ander ten laste der koloniale geldmiddelen; zullende het bedrag van twee maanden van voormeld tractement in voorschot worden betaald vóór het vertrek

uit West-Indie en vóór het aannemen der terugreis uit Nederland, en zij zelven moeten voorzien in de kosten voor de kajuitstafel gedurende de reizen.

Art. 3.

De officieren, die geen gebruik wenschen te maken van het aanbod bij art. 2 vermeld, zullen beschouwd worden van het uitzigt op bevordering te hebben afgezien.

Zij die zich met verlof herwaarts begeven, zullen op het koloniaal werfdepôt worden gedirigeerd en van daar gedetacheerd bij een der corpsen van Ons leger in Nederland, waarbij zij zooveel mogelijk tot zoodanige diensten zullen worden geroepen en zoolang zullen verblijven, als noodig zal zijn om te beslissen, of zij al dan niet de vereischte bekwaamheid en geschiktheid bezitten voor den hoogeren rang dan dien zij bekleeden. Geschikt bevonden wordende, zullen zij, na hunne terugkomst in West-Indie, werwaarts zij zoodra mogelijk zullen worden teruggezonden, bij eene eerstvolgende gelegenheid in aanmerking worden gebragt ter bevordering.

Art. 4.

Het in art. 3 bedoeld verlof zal zoodanig worden geregeld, dat van het wapen der infanterie niet meer dan

een kapitein;

een 1ste luitenant; en

twee 2de luitenants

zich, in voege voorschreven, gelijktijdig uit West-Indie afwezig bevinden.

Ten aanzien van de officieren der artillerie zal, in verhouding tot het getal officieren van dat wapen, op denzelfden voet kunnen worden gehandeld, zoodra van de noodzakelijkheid daartoe aan Onzen Minister van Kolonien zal zijn gebleken. De alzoo met verlof naar Nederland bestemde officieren zullen de reize derwaarts aannemen naar gelang de bij het volgende artikel bedoelde officieren uit Nederland zullen zijn aangekomen in West-Indie en daardoor de gelegenheid zal zijn ontstaan, om in de dienst te voorzien.

Art. 5.

In verband tot het bepaalde bij art. 4 en tot de eerlang te ontstane vacature in den rang van majoor bij het battaillon jagers n°. 27 in West-Indie, zal al dadelijk bij het leger hier te lande de gelegenheid worden geopend aan vijf officieren, om voor den tijd van vijf jaren (met inbegrip der uit- en t' huisreizen), te worden gedetacheerd bij de landmagt in West-Indie, en wel: een in den rang van majoor, een in den rang van kapitein, een in den rang van 1sten luitenant, twee in den rang van 2den luitenant, onder genot der voordeelen verbonden aan eene overplaatsing in de voormelde rangen van het leger hier te lande, bij de landmagt in West-Indie, zullende het koloniaal tractement ingaan met den dag van inschrijving naar West-Indie, en ophouden van en met den dag na de terugkomst van daar in Nederland.

Art. 6.

Voortaan zal geen onder-officier van de landmagt in West-Indie daarbij tot 2den

luitenant worden benoemd, tenzij hij vooraf hier te lande op de gewone wijze het officiers-examen voor het wapen waartoe hij behoort, bepaald, behoorlijk zal hebben afgelegd, zullende dien ten gevolge, doch altijd naar gelang van de behoefte van de dienst, diegenen der onder-officieren, die aldaar geacht worden zich tot het afleggen van het examen te hebben voorbereid, waarvan door een in West-Indie te ondergaan tentamen zal moeten blijken en, voor zooveel zij uit hoofde van onberispelijk gedrag en beschaving tot den officiersrang in aanmerking verdienen te komen, herwaarts worden opgezonden, op den voet als zulks ten aanzien van naar Nederland vertrekkende militairen gebruikelijk is, en bij het koloniaal werfdepôt in subsistentie worden geplaatst, ten einde, na, des noodig, vooraf eenigen tijd bij eenig korps van het leger te zijn gedetacheerd geweest, aan het voorgeschreven officiers-examen te worden onderworpen.

Art. 7.

De onder-officieren, die het examen op eene voldoende wijze hebben afgelegd, zullen, naar gelang er bij de landmagt in West-Indie vacatures in den rang van 2den luitenant bestaan of openvallen, opvolgelijk naar rangorde van kunde bij het examen verkregen, tot eene bevordering in aanmerking worden gebragt na hunne terugkomst in West-Indie, voor zooverre namelijk zij door voortdurend goed gedrag zich zoodanige onderscheiding blijven waardig maken.

Art. 8.

De onder-officieren, die het examen niet naar behooren hebben afgelegd zullen, ingeval hunne loopende verbindtenis reeds zoo verre mogt zijn verstreken, dat zij geen twee jaren meer te dienen hebben, zich op nieuw moeten verbinden aan de koloniale dienst voor den tijd van vier jaren, in te gaan bij het einde van het loopende accoord.

Daartoe ongenegen zijnde, zullen zij hier te lande worden gepasporteerd in den loop der maand volgende op die, waarin het examen zal hebben plaats gehad.

Art. 9.

Behoudens diegenen, welke de koloniale dienst, naar luid van art. 8, met paspoort verlaten, zullen de belanghebbenden zoo spoedig mogelijk na afloop van het examen naar West-Indie worden teruggezonden.

Tot den overtogt uit en naar West-Indie zal zooveel mogelijk gebruik worden gemaakt van uit die gewesten terugkeerende en derwaarts vertrekkende rijksvaartuigen.

Art. 10.

Boven en behalve de ter militaire academie te Breda toe te laten kadets, bestemd voor Ons leger in Oost-Indie, zullen, op den voet van het voor die inrigting bestaande reglement, ook eenige kadets kunnen worden toegelaten, bestemd voor de landmagt in West-Indie, met bepaling dat zij, ingeval op het tijdstip van hunne benoeming tot 2den luitenant geene andere vacatures bij de landmagt in West-Indie in den rang van officier mogten bestaan of eerlang te wachten zijn, dan die vervuld kunnen worden door de bij art. 7 bedoelde onder-officieren, alsdan zullen worden bestemd voor de dienst in Oost-Indie.

Het getal der jaarlijks voor de landmagt in Oost- en West-Indie op de voornoemde academie toe te laten kadets voor de verschillende wapens, wordt door Onzen Minister van Kolonien bepaald naar gelang van de behoefte der dienst in die gewesten.

Onze Ministers van Kolonien en van Oorlog zijn belast met de uitvoering dezes, voor zooveel ieder aangaat.

's Gravenhage, den 20sten December 1851.

(*Get.*) WILLEM.

De Minister van Kolonien,

(*Get.*) CHS. F. PAHUD.

De Minister van Oorlog,

(*Get.*) VAN SPENGLER.

Accordeert met deszelfs origineel.

De fungerende Secretaris-Generaal bij het Ministerie van Kolonien,

(*Get.*) A. L. WEDDIK.

Voor een uitsluitend afschrift.

De fungerende Secretaris-Generaal,

(*Get.*) A. L. WEDDIK.

BIJLAGE *B.*

STATISTIEKE OPGAVE der sterfte onder de militairen van het Europesche garnizoen in de kolonie Suriname, van af 1816—1851.

JAARTAL.	OVERLEDEN.	*AANMERKINGEN.*
1816	1 van de 29.90	
1817	„ „ „ 17.40	
1818	„ „ „ 21.40	
1819	„ „ „ 27.00	
1820	„ „ „ 11.27	
1821	„ „ „ 29.45	
1822	„ „ „ 19.55	
1823	„ „ „ 13.60	
1824	„ „ „ 12.20	
1825	„ „ „ 17.45	
1826	„ „ „ 23.75	
1827	„ „ „ 26.80	
1828	„ „ „ 21.07	
1829	„ „ „ 45.25	
1830	„ „ „ 16.12	
1831	„ „ „ 14.70	
1832	„ „ „ 15.79	
1833	„ „ „ 16.13	
1834	„ „ „ 32.10	
1835	„ „ „ 13.89	Epidemie van gele koorts.
1836	„ „ „ 7.00	
1837	„ „ „ 19.32	
1838	„ „ „ 25.60	
1839	„ „ „ 20.20	
1840	„ „ „ 24.96	
1841	„ „ „ 9.32	Epidemie van gele koorts.
1842	„ „ „ 11.11	
1843	„ „ „ 23.96	
1844	„ „ „ 34 22	
1845	„ „ „ 18.80	
1846	„ „ „ 52.23	
1847	„ „ „ 24.38	
1848	„ „ „ 40.25	
1849	„ „ „ 40.43	
1850	„ „ „ 39.70	
1851	„ „ „ 4.21	Epidemie van gele koorts.

De gemiddelde jaarlijksche sterfte is ruim 5 per cent of één van 19.80, terwijl het verlies over alle leeftijden door elkander genomen was:

Eerste	jaar	1	van	de	9
2de	„	„	„	„	12
3de	„	„	„	„	18
4de	„	„	„	„	24
5de	„	„	„	„	23.80
6de	„	„	„	„	19
7de	„	„	„	„	15
8ste	„	„	„	„	19
9de	„	„	„	„	23.5
10de	„	„	„	„	24
11de	„	„	„	„	26
12de	„	„	„	„	28
13de	„	„	„	„	26
14de	„	„	„	„	25
15de	„	„	„	„	20.21
16de	„	„	„	„	14
17de	„	„	„	„	15
18de	„	„	„	„	16

Na 10 jaren verblijf in de kolonien zijn dus gemiddeld van de 100 man overig geweest . . . . 54.

Na 15 jaren . . . . 44.

„ 20 jaren . . . . 31.

Gedurende het eerste zestal jaren was de gemiddelde sterfte jaarlijks op de verschillende leeftijden, waarin zij in de kolonien zijn aangenomen:

van	15	tot	20	jaren	1	van	de		24
„	20	„	25	„	„	„	„		23.5
„	25	„	30	„	„	„	„		19.3
„	30	„	35	„	„	„	„		18.4
„	35	„	40	„	„	„	„		14.7
„	40	„	45	„	„	„	„		11.5
„	45	„	50	„	„	„	„		12

Gedurende het tweede zestal jaren jaarlijks van de overgeblevenen:

van	15	tot	20	jaren	1	van	de		42
„	20	„	25	„	„	„	„		30
„	25	„	30	„	„	„	„		24
„	30	„	35	„	„	„	„		20
„	35	„	40	„	„	„	„		21
„	40	„	45	„	„	„	„		12
„	45	„	55	„	„	„	„		8

BIJLAGE *C.*

Paramaribo, *den* 14*den September* 1850.

Weledele Heeren!

Eene veeljarige ondervinding in ons zendelingswerk, zoo hier als elders, heeft ons geleerd, dat, om de onder de negers heerschende afgoderij en het heidensche bijgeloof met den wortel uit te roeijen en Christelijken wandel en zedelijkheid onder dit onwetend volk algemeen in te voeren, het niet genoeg is, slechts de oudere in het heidendom opgegroeide negers het zaligmakend Evangelie van tijd tot tijd te verkondigen, maar dat het vooral noodig is, de aankomende jeugd reeds vroeg te onderrigten, met Gods woord bekend te maken en Christelijk op te leiden. Ofschoon wij nu tot dat oogmerk reeds op eenige onzer vestigingen voor de negerkinderen scholen hebben aangelegd, zoo zijn deze, naar verhouding, slechts voor weinigen toegankelijk en worden zij in den regel niet zòò bezocht, als wij het wel zouden wenschen. Daar het nu onze innige wensch is, dat Christelijk onderwijs en kennis onder de negerbevolking dezer kolonie nog meer worde verbreid dan het tot nu toe mogt plaats vinden, en daar wij overtuigd zijn, dat de bereiking van dezen onzen wensch bevorderd en onze zendelingsbemoeijingen ondersteund zullen worden daardoor, dat de negers Gods Woord in hunne eigene taal kunnen lezen, zoo veroorloven wij ons de vrijheid, U Weled. Heeren, onze daartoe betrekkelijke wenschen, voorstellen en plannen, met vriendelijk verzoek om uwe welwillende beoordeeling en medewerking, voor te dragen.

Wij vermeenen, dat er eerst dan eene algemeene verbreiding van Christelijke kennis en beschaving der zeden kan bereikt worden, wanneer op veel, zoo mogelijk alle plantagien dezer kolonie scholen worden opgerigt, waar door daartoe geschikt gemaakte slaven-jongens aan de kinderen onderwijs gegeven wordt in het lezen, zingen en de bijbelsche geschiedenis, zoo als dit op eenige weinige plantagien, bijvoorb. op Johan en Margaretha aan de Beneden-Commewijne, bereids met goed gevolg geschiedt. Het is onze bedoeling niet, dat door deze scholen de aankomende jeugd aan den arbeid zal worden onttrokken. Daarom zouden wij voorstellen, dat het een zoodanig opgeleiden slaaf wierd vergund, drie malen 's weeks, telkens 3 achtereenvolgende voormiddag-uren, dus 9 uren in de week, al de Creolen der plantagie, van 4 tot 12 jaren, in een daartoe ingerigt locaal te verzamelen, om hun het bovenvermelde onderwijs te verstrekken. En kon het zijn, zoo zoude hij ook eenige keeren in de week, na volbragten arbeid, een avondschool houden voor zoodanige jongelieden en volwassenen, als daartoe zouden willen toetreden; wij zouden in dat geval tevens om de noodige verlichting van het schoollocaal verzoeken. Wij gelooven, dat het verlies aan arbeid voor eene plantagie bij eene zoodanige school-inrigting slechts onbeduidend zal zijn, terwijl het voordeel daarentegen uit de onmisbare verbreiding van Christelijke grondbeginselen, uit het toenemen van gehoorzaamheid, vlijt en liefde tot orde, welke het Woord Gods ons leert en tot pligt stelt, dat verlies ruim zal opwegen.

Waar nu op eene plantagie zich reeds een jonge negerslaaf bevindt, die in staat is, de kinderen te onderwijzen, zouden wij verzoeken, zoodanige scholen dadelijk te mogen instellen en bij onze bezoeken op de plantagien te mogen nazien en in goeden gang houden.

Daar echter zulke behoorlijk onderwezene en tot het geven van onderrigt bekwame slaven slechts op weinige plantagien zullen gevonden worden, zoo zijn wij voor-

nemens, op de ons toebehoorende plantagie Beekhuizen eene centrale school tot vorming van onderwijzers voor de plantagien op te rigten onder de leiding van een bekwamen, bepaaldelijk voor het vak van onderwijs gevormden zendeling, die reeds door veeljarige ondervinding in het geven van onderrigt is geoefend. Wij zullen, wanneer gij, Weled. Heeren, deze onderneming goedkeurt, en genegen zijt, die door Uwe medewerking te schragen, zooveel jongelieden van omstreeks 15 jaren, als gij ons zult willen toevertrouwen (ten getale van ongeveer 30 of 40), van elke plantagie eenen, opnemen. Deze zouden wij, gedurende twee jaren (in hunne eigene taal), in de godsdienst, in het lezen van Gods Woord, in de bijbelsche geschiedenis en in het zingen onderwijzen, waarmede wij nog een weinig rekenen uit het hoofd zouden verbinden. Buiten de dagelijksche schooluren zouden wij hun (des Zondags uitgenomen) opleggen, om, zooverre zij daartoe in staat zijn, zelven den hun noodigen kost, onder behoorlijk opzigt, te bouwen, en hen in 't algemeen voortdurend bezig te houden, opdat zij niet, later op hunne plantagien teruggekeerd, aan den arbeid en de werkzaamheid ontwend mogen zijn. Voor versnaperingen zoude mede niet behoeven gezorgd te worden. Zouten visch en alles wat verder tot het onderhoud behoort, zouden wij hun uit de ons toegezegde giften van Christelijke vrienden in het moederland verstrekken. Alleen van kleeding zouden zij moeten voorzien zijn, en gedurende hun verblijf bij ons door hunne plantagien voorzien worden. Dat overigens het onderrigt kosteloos gegeven wordt, zal van zelf begrepen worden. Ook zouden wij de leerlingen van de tot hun eigen gebruik benoodigde schoolboeken voorzien.

De eenige voorwaarde, die wij op het aannemen van leerlingen zouden stellen, is deze, dat aan de aldus door ons opgeleide onderwijzers, wanneer zij na verloop van twee jaren op hunne plantagien zullen zijn teruggekeerd, worde toegestaan, om zoodanige scholen, als wij boven bedoeld hebben, te houden, en dat wij die van tijd tot tijd mogen komen in oogenschouw nemen. Het zal ons overigens altijd aangenaam zijn, wanneer diegene Uwer, welke ons leerlingen toezenden, nu en dan onze centrale school willen bezoeken en zich van de vorderingen der leerlingen overtuigen. De voldoende resultaten eener dergelijke school op Rust en Werk, alwaar de heeren *Chevalier* en *Gulcher* te Amsterdam onzen waardigen mede-arbeider, den heer *Wunsche*, sedert eenigen tijd hebben in staat gesteld, om negen knapen van hunne plantagien tot aanstaande plantagie-onderwijzers op te leiden, bemoedigen ons, om eene zoodanige school op eene grootere schaal te ondernemen, en wij vertrouwen, dat de zegenrijke invloed daarvan niet alleen op de daarbij betrokkene plantagien, maar in de geheele kolonie merkbaar zal zijn.

Vergunt ons, Weled. Heeren, hierbij nog de uitdrukkelijke verzekering te geven, indien dit noodig mogt zijn, dat het hoofd-, ja eenig doel, hetwelk wij daarbij in het oog hebben, de uitbreiding is der godsdienst van onzen Heer en Heiland Jezus Christus en den daarmede steeds hand in hand gaanden Christelijken wandel en zedelijke beschaving des volks, en dat wij ons van allen invloed, die niet daartoe strekt, zorgvuldig zullen verwijderd houden; dat wij derhalve de ons toevertrouwde slaven noch aan hun standpunt zullen trachten te ontrukken, noch hen daarmede ontevreden te maken, maar dat ons streven in tegendeel zal zijn, om hen in den stand, waartoe zij door Gods beschikking behooren, nog nuttiger, gelukkiger en tevredener te doen zijn.

Wij eindigen deze met het verzoek, om het U voorgehouden plan aan een ernstig onderzoek te onderwerpen, en, in geval het, zoo als wij hopen en wenschen, Uwe goedkeuring en ondersteuning mogt verwerven, Uwe aanmeldingen spoedig aan den ondergeteekende te doen toekomen, die steeds met genoegen zal bereid zijn, om, wanneer dit noodig mogt zijn, nadere inlichtingen te geven.

Met de meeste hoogachting noemen wij ons

de Voorstanders van de Zendelingen der Evangelische Broedergemeente in de Kolonie Suriname,

Namens dezelve

H. R. Wullschlägel.

BIJLAGE D.

STAAT

DER

ONTVANGSTEN EN UITGAVEN

VAN DE KOLONIE

SURINAME,

OVER

1851,

vergeleken met de raming van dat jaar.

INKOMSTEN.	GERAAMD BEDRAG.	WERKELIJK BEDRAG.
Hoofdgelden	*f* 190,000.00	*f* 229,192.85^{5}
Personeel	20,000.00	20,164.37
Quota van suikerplantagien en houtgronden	18,000.00	19,877.33^{5}
Landtaksen of akkergelden	9,000.00	11,275.77^{5}
Erfpachten	500.00	921.00
Huurwaarde van huizen	17,000.00	19,087.51
Bruggen- en weggelden	300,00	460.00
Pleizier-paarden- en rijtuiggelden	300.00	218.00
Patentregt	37,000.00	33,151.33
Zegelregt	60,000.00	44,793.25
Inkomende, uitgaande en entrepôt-regten	230,000.00	231,655.22^{5}
Lastgeld van schepen	38,000.00	32,358.50
Baak-, los- en steigergeld	3,000.00	1,985.00
Venduregten	18,000.00	19,645.39^{5}
Transportregten	14,000.00	15,653.00
Collaterale, successie- en overgangsregten	15,000.00	9,059.41
Waag- en rooigelden	7,000.00	8,597.97
Diverse inkomsten	50,000.00	61,742.49^{5}
Begraafplaats- of kerkhofsregten	2,500.00	4,326.00
Kortingen op de inkomsten der ambtenaren	25,000.00	27,132.67
Renten van het kapitaal, vroeger op het grootboek der nationale schuld ingeschreven ten name van het voormalig pensioenfonds der West-Indische ambtenaren.	10,950.00	10,947.28
Inkomsten der particuliere West-Indische Bank	60,000.00	60,000.00
	f 825,550.00	*f* 862,314.37

UITGAVEN.	GERAAMD BEDRAG.	WERKELIJK BEDRAG.
Kosten van het algemeen bestuur	*f* 60,000.00	*f* 64,997.67^{5}
„ „ politie en justitie	84,000.00	84,466.70
Administratie van finantien	108,000.00	116,790.21^{5}
Departement van onbeheerde boedels en weezen . . .	17,550.00	16,991.55
Kosten van de eeredienst en het lager onderwijs. . .	40,000.00	45,719.99
Plaatselijke en huishoudelijke kosten	40,000.00	54,090.20^{5}
Kosten der bevredigde Boschnegers en vrije Indianen .	10,000.00	10,085.59^{5}
Landsgebouwen en publieke werken	38,000.00	35,458.82
Kosten van de geneeskundige dienst	65,000.00	75,637.38^{5}
Militaire kosten	309,000.00	288,084.24
Kosten der genie, fortificatie-werken en verdere middelen van defensie	60,000.00	57,115.19
Koloniale vaartuigen en het loodswezen	25,000.00	23,796.47
Buitengewone uitgaven en onvoorziene tegenspoeden. .	69,000.00	84,110.96
Betalingen voor de gouvernements-plantagien	„	18,377.60^{5}
	f 925,550.00	*f* 975,722.60

VERSLAG van het beheer van Curaçao en Onderhoorigheden en van den staat waarin de Kolonie zich bevindt, over het jaar 1851.

EERSTE HOOFDSTUK.

Grondgebied en Bevolking.

A. Grondgebied.

Curaçao is verdeeld in drie divisien: de Oost-, de midden- en de West-divisie, en elk dezer in drie districten. De stad en hare voorsteden zijn in de Midden-divisie gelegen en vormen een der districten.

B. Bevolking.

I. Curaçao.

Op dit eiland bedroeg de bevolking op ultimo December 1851:

vrije (met inbegrip van het garnizoen)	11,378
niet-vrije (met inbegrip van 119 gouvernements-slaven).	5,542
Te zamen . .	16,920

Deze cijfers zijn het resultaat van de jaarlijksche opgaven der wijk- en districtmeesters, die in het begin van elk jaar aan de huizen het getal inwoners opnemen, volgens de door dezen gedaan wordende mondelinge verklaringen.

Van het voormelde getal inwoners waren:

Roomsch-katholijk . . .	14,122
Hervormd	1,943
Israëlieten	855
	16,920

In 1851 zijn te Curaçao

geboren	vrijen	474	
	niet-vrijen	264	
			738
overleden	vrijen	305	
	niet-vrijen	134	
			439

Alzoo meer geboren dan overleden. 299

II. Bonaire.

Aldaar bestond de bevolking op hetzelfde tijdstip uit:

vrijen.		1,536
niet-vrijen:		
van particulieren.	115	
„ het Gouvernement. . .	603	
		718
Te zamen . .		2,254

waarvan:

Roomsch-katholijken . . .	2,138
Protestanten	115
Israëlieten	1
	2,254

Gedurende 1851 zijn te Bonaire

geboren	vrijen.	59	
	niet-vrijen	31	
			90
overleden	vrijen.	18	
	niet-vrijen	17	
			35

Alzoo meer geboren dan overleden 55

III. Aruba.

Te Aruba bedroeg de bevolking insgelijks op 31 December 1851:

vrijen			2,455
niet-vrijen:			
van particulieren		561	
van het Gouvernement		6	
			567
Te zamen			3,022
verdeeld in:			
Roomsch-katholijken		2,606	
Protestanten		415	
Israëlieten		1	
		3,022	

In 1851 zijn aldaar

geboren	vrijen	90	
	niet-vrijen	23	
			113
overleden	vrijen	30	
	niet-vrijen	6	
			36
Meer geboren dan overleden			77

IV. St. Eustatius.

Op St. Eustatius was de bevolking onder ultimo December 1851 als volgt:

vrijen	763
niet-vrijen	1,107
Te zamen	1,870
verdeeld in:	
Protestanten	1,299
Roomsch-katholijken	334
Methodisten	335
Israëlieten	2
	1,870

Er zijn

geboren	vrijen	21	
	niet-vrijen	24	
			45
overleden	vrijen	16	
	niet-vrijen	15	
			31
Meer geboren dan overleden			14

V. Saba.

Op Saba bedroeg de bevolking, mede op 31 December 1851:

vrijen	1040
niet-vrijen.	659
Te zamen . .	1669
verdeeld in:	
Protestanten.	1672
Roomsch-katholijken . . .	27
	1699

Daar zijn:

geboren	vrijen	11	
	niet-vrijen	13	
			24
overleden	vrijen	12	
	niet-vrijen	5	
			17
Meer geboren dan overleden			7

VI. St. Martin. (*Nederlandsch gedeelte.*)

Aldaar bestond de bevolking op ultimo December 1851 uit:

vrijen	1235
niet-vrijen.	1626
Te zamen . .	2861
waarvan:	
Protestanten.	1095
Roomsch-katholijken . . .	125
Israëlieten.	3
Onbekend.	12
	1235

In 1851 zijn aldaar:

geboren	vrijen	23	
	niet-vrijen	54	
			77
overleden	vrijen	16	
	niet-vrijen	14	
			30
Meer geboren dan overleden			47

TWEEDE HOOFDSTUK.

Middelen van beheer en staat waarin dezelve zich bevinden.

A. Algemeen en gewestelijk beheer.

Geene bijzonderheden vallen hieromtrent mede te deelen.

B. Militaire zaken.

I. GARNIZOEN.

Het personeel van het garnizoen, waarvan de formatie bereids in het vorig Verslag is medegedeeld, heeft over het geheel genomen een goed voorkomen en wordt geregeld in den wapenhandel geoefend. Kleeding, wapening en verdere uitrusting van het garnizoen bevinden zich in goeden staat.

Detachementen van het Curaçaosche garnizoen bevinden zich voortdurend te St. Martin en St. Eustatius.

Naar aanleiding der wet van 28 Augustus 1851 (*Staatsblad* n°. 128) vervallen zijnde het programma van 10 September 1825, n°. 75, waarnaar in de West-Indien examens voor officieren van gezondheid en apothekers zijn afgenomen, is aan het bestuur te Curaçao toegezonden het door den inspecteur voor de geneeskundige dienst der land- en zeemagt, onder goedkeuring des Ministers van Oorlog, vastgesteld nieuw programma van examen voor de onderscheidene rangen van officieren van gezondheid en apothekers, ten einde de eventueel te benoemen commissien van examinatie te gelasten, zich in het vervolg bij het afnemen van examens daarnaar te gedragen, met bepaling tevens om de processen-verbaal van zoodanige examens op te maken en ter beoordeeling naar Nederland op te zenden.

De bepalingen van het Koninklijk besluit van 20 December 1851, n°. 73, de officieren bij de landmagt in West-Indie betreffende en hetwelk als bijlage bij het Verslag van Suriname over 1851 gevoegd is, zijn eveneens op Curaçao van toepassing.

De sterkte der schutterij was op 1 Januarij 1852 te Curaçao:

Present.	*Afwezig.*
1 majoor-kommandant (Gouverneur der kolonie), 18 officieren en 416 onder-officieren en manschappen. Alzoo totaal 20 officieren en 663 onder-officieren en manschappen.	1 officier en 247 man.

Die van den landstorm:

Present.	*Afwezig.*
Dezelfde majoor-kommandant, 11 officieren en 803 onder-officieren en manschappen.	235 man.

Totaal 12 officieren en 1038 onder-officieren en manschappen.

De schutterij te Bonaire bestond uit:

1 kapitein-kommandant (gezaghebber des eilands).

Present.	*Afwezig.*
3 officieren en 138 onder-officieren en manschappen.	151 onder-officieren en manschappen.

De effectieve sterkte was alzoo 4 officieren en 289 onder-officieren en manschappen.

Te Aruba zijn de manschappen sedert 1816 slechts ingeschreven geworden en is de sterkte 283 man. De schutterij is echter niet georganiseerd, heeft geen kader, noch is dezelve gewapend, maar elken avond vereenigt zich een gedeelte in het fort, ten einde voor de handhaving der rust en orde beschikbaar te zijn.

Te St. Martin was de sterkte der schutterij op hetzelfde tijdstip 10 officieren en 139 onder-oficieren en manschappen.

Het corps vrijwilligers te paard telde 1 officier en 25 onder-officieren en manschappen.

Te St. Eustatius 4 officieren en 21 onder-officieren en schutters.

Het corps vrijwilligers te paard aldaar bestond uit 28 leden.

II. INRIGTINGEN TOT HET GARNIZOEN BETREKKELIJK.

Reservefonds.

Dit fonds bedroeg op 1 Januarij 1851:

van het bataillon jagers	*f* 2705.18	
der compagnien artillerie	1445.91	
		f 4151.09

Op ultimo December van dat jaar:

dat der jagers.	*f* 2903.95	
„ der artilleristen.	1553.91	
		4457.86
alzoo in 1851 vermeerderd met . .		*f* 306.77

Cantinefonds.

Het cantinefonds was op 1 Januarij 1851.	*f* 1350.87
Het bedroeg op ultimo December	2145.49
en was alzoo toegenomen met . .	*f* 794.62

Hospitaal.

Op 1 Januarij 1851 verbleven in hetzelve.	15 man. (*)
Gedurende het jaar daarin verpleegd	157 „
„ „ „ „ overleden	5 „
Bleven op ultimo December 1851 in hetzelve . .	12 „

(*) Volgens het Verslag van 1850 waren op ultimo van dat jaar in behandeling gebleven 23. Omtrent het verschil tusschen deze cijfers is opheldering gevraagd.

C. Regtswezen.

I. BURGERREGT.

Te Curaçao is in 1851 aan twee personen, beiden aldaar geboren, het burgerregt verleend.

II. REGTERLIJKE MAGT.

Bij de regtbank te Curaçao zijn in 1851 behandeld:

15 civiele en 33 strafzaken, waarvan 18 wegens feitelijke gewelddadigheid, 1 wegens het verpanden van eens anders goed, 3 wegens diefstal, 1 wegens het niet-verschijnen tot het geven van getuigenis, 6 wegens beleediging, 1 wegens het toebrengen van hindernis in het vervoer van vee, 1 wegens baldadigheid en 2 wegens overtreding van quarantaine-bepalingen.

Bij commissarissen tot de kleine zaken zijn 14 zaken behandeld.

Te St. Martin (*Nederlandsch gedeelte*) zijn in 1851 bij de regtbanken afgedaan 5 strafzaken.

Bij het collegie van kleine zaken zijn geene strafgedingen in 1851 aanhangig geweest.

Te St. Eustatius is in 1851 aanhangig gemaakt en afgedaan,

bij de regtbank:

1 civiele zaak;

1 strafzaak;

bij de regtbank tot de kleine zaken,

1 wegens opkooping van ontvreemd suikerriet; en

2 wegens feitelijk geweld.

Te Saba, door de gedelegeerde regtbank aldaar:

1 wegens diefstal;

8 wegens rustverstoringen en feitelijk geweld; en

6 civiele zaken.

Hier kan nog tot aanvulling van het Verslag van 1849 vermeld worden, dat bij de regtbanken te St. Eustatius en te St. Martin jaarlijks het oudste lid aftreedt, doch weder benoembaar is, en dat in deze zoowel als in andere tusschentijds opkomende vacatures voorzien wordt door eene keuze, onder nadere goedkeuring des Konings, welke door den Gouverneur geschiedt uit de nominatie van een drietal, welke door de gezaghebbers der eilanden aan denzelve wordt ingezonden.

De moeijelijkheden, welke te St. Martin en St. Eustatius dikwerf ondervonden worden om leden te vinden voor het regterlijk collegie, die elkander niet in eenen verboden graad van bloed- of aanverwantschap bestaan, worden te Saba nog sterker gevoeld, zoodat bij de gedelegeerde regtbank aldaar geene geregelde aftreding kan plaats hebben, en alleen in geval van vacature door overlijden al sanderzins ontstaan, de aanvulling als te St. Eustatius en te St. Martin plaats heeft.

III. POLITIE.

§ 1. *Regt van verblijf.*

Te Curaçao is in 1851 admissie tot inwoning verleend aan twee personen, beiden aldaar geboren.

Te St. Martin (*Nederlandsch gedeelte*) werd gelijke admissie verleend aan twee personen, afkomstig van het Deensche eiland St. Thomas en uit Noord-Amerika.

§ 2. *Passen voor vaartuigen.*

Zoogenaamde landloopers-passen, welke aan vaartuigen worden uitgereikt om voor den tijd van 3 maanden op de baaijen des eilands te varen zonder uit of in te klaren, zijn in 1851 uitgereikt aan 23 te Curaçao te huis behoorende vaartuigen, gezamenlijk metende 701¼ ton.

Te St. Eustatius werd een schoener van zeepapieren voorzien.

IV. EENIGE ONDERWERPEN MET HET REGTSWEZEN IN VERBAND STAANDE.

§ 1. *Wees-, onbeheerde- en desolate-boedel-kamers.*

Uit de verantwoordingstukken en rekening der Wees-, onbeheerde- en desolate-boedel-kamers te Curaçao over 1851, is gebleken:

dat op ult. December 1850 het weeskamer-fonds of garantie-kapitaal groot was		*f* 104,137.96
overwinst in 1851, op garantie-kapitaal gebragt		3,498.20
alzoo bedroeg het garantie-kapitaal op ult. December 1851		*f* 107,636.16
De kapitalen van particulieren bedroegen op ult. December 1850	*f* 282,823.53^{5}	
in 1851 ter administratie op de kamer geplaatst	90,089.15	
interesten na drie jaren op het kapitaal gebragt	2,563.05	
	f 375,475.73^{5}	
afbetaalde kapitalen	43,716.24	
Bedrag van particuliere kapitalen op ult. December 1851		*f* 331,759.49^{5}

Op ult. December 1850 waren er:

hypotheken in faveur der kamer	*f* 330,292.42
het weeskamergebouw in de Willemstad	6,191.40
verschuldigde interesten aan de kamer	13,169.81
in de reservekas der kamer aanwezig	20,900.00
in de weeskamerkas	20,363.04
	f 390,916.67

Op ultimo December 1851 waren er:

hypotheken ten faveure der kamer	*f* 404,625.26
het weeskamergebouw	6,191.40
Transporteren	*f* 410,816.66

Per transport		*f* 410,816.66
verschuldigde interesten aan de kamer		15,981.87
in de reservekas der weeskamer		3,110.00
in de weeskamerkas		12,553.41^5
		f 442,461.94^5
tegen ultimo December 1850		390,916.67
Verschil.		*f* 51,545.27^5

De Israëlitische weeskamer.

Op ultimo December 1851 bedroegen de kapitalen aan hypotheken met een bedrag in kas van *f* 6,233.42		*f* 43,820.68
terwijl het verschuldigde beliep:		
het aan de synagoge behoorende garantie-kapitaal groot	*f* 26,232.10	
aan particulieren	17,558.58	
tegen ultimo December 1850		40,505.86
Verschil.		*f* 3,314.82

Bij de wees-, onbeheerde- en desolate boedel-kamer te St. Martin hebben in 1851 de baten bedragen *f* 630.50 en de lasten *f* 616.21, zoodat het saldo op ultimo December 1851 bedroeg *f* 14.29.

In dat jaar is aan de kamer vervallen en door haar verevend een boedel met een batig slot van *f* 241.40, alsmede een desolate boedel.

Te St. Eustatius bedroegen de niet-gereclameerde en in de reserve-kas der kolonie gedeponeerde gelden van verschillende boedels, op ultimo December 1851, *f* 1,553.41.

Onder het onmiddelijk beheer der kamer aldaar was op ultimo December 1851, in uitstaande obligatien *f* 2,466.28.

In den loop van dat jaar zijn aan de kamer vervallen 4 boedels, waarvan 2 zonder saldo's en twee met saldo's, uit welke dividenden zijn betaald, van den eenen $82\frac{1}{2}$ per cent en van den anderen $3\frac{1}{4}$ per cent.

§ 2. *Gevangenissen.*

In de inrigting of het beheer der gevangenissen is in 1851 geene verandering gekomen.

Op 1 Januarij 1851 waren te Curaçao:

13 gevangenen (waaronder 3 militaire gecondemneerden);

gedurende 1841 bijgekomen 24 (waaronder 1 militair gecondemneerde).

Totaal 37

Ontslagen gedurende 1851 27 man.

Bleven op 31 December 10, waaronder 4 gecondemneerde militairen.

Te St. Martin (*Nederlandsch gedeelte*) heeft het aantal gevangenen in 1851 bedragen:

vrijen	36	
niet-vrijen	139	
		175

Op ultimo December bleven er geene in de gevangenis aanwezig.

Op het eiland St. Eustatius zijn gedurende 1851 twee personen in de gevangenis geweest. Op ultimo December bleef er geen in dezelve over.

D. Eeredienst.

I. PROTESTANTSCHE.

Bij de vereenigde Protestantsche gemeente te Curaçao is het geestelijk bezoldigd personeel verminderd met den buitengewonen predikant, die naar Suriname is verplaatst tot aanvulling eener aldaar ontstane vacature, en alzoo zijn bij deze gemeente overgebleven 2 predikanten, genietende elk *f* 3000 tractement en *f* 360 indemniteit voor huishuur.

De jongste van hen bezoekt van tijd tot tijd de eilanden Bonaire en Aruba, om te doopen, het nachtmaal uit te deelen, leden aan te nemen en te prediken.

Uit de ingezondene staatsrekening, welke zoowel de kerke-, als armenkas bevat, blijkt, dat de uitgaven hebben bedragen, als volgt:

verlies op interessen van eene hypotheek	*f*	26.64
onkosten voor reparatien aan den kerktoren, het orgel, de klok, alsmede voor schoonmaken enz.		1073.01^{5}
tractementen aan beambten		958.18
belastingen op hypotheken.		430.07^{5}
bedeeling aan de armen (waartoe door het Gouvernement is bijgedragen $^{5}/_{10}$ der armengelden ad *f* 263.27½)		2593.00
	f	5107.91
dat de inkomsten zijn geweest		4066.25^{5}
en alzoo een nadeelig slot is ontstaan van	*f*	1041.65^{5}

hetwelk op kapitaal is afgeschreven.

Het kapitaal dezer kerk was op ultimo December 1851 groot *f* 53,721.06½, waaronder de kerkhoven dezer gemeente ter somma van *f* 2574.09½.

Aan deze gemeente is uit eene toevallige bate, welke aan de drie kerkgemeenten is toegewezen, verstrekt *f* 540.

Weezenfonds dezer gemeente.

De *ontvangsten* hebben bestaan uit interessen van het door collecten bijeengebragte fonds	*f*	119.00		
Subsidie van het Gouvernement		1500.00		
			f	1619.00
Transporteren . .			*f*	1619.00

Per transport . . *f* 1619.00

Uitgaven.

Maandelijksche bedeeling aan 31 weezen	*f* 1020.00	
kleeding voor idem	274.49	
voor geneeskundige behandeling van idem . . .	30.00	
belasting op hypotheken.	19.00	
		1343.49
Batig saldo		*f* 275.51

Te St. Martin is in 1851 voltooid eene geschikte kerk voor het Methodistisch kerkgenootschap, die in het dorp Philipsburg is geplaatst, op een aan den leeraar dier gemeente door het Gouvernement afgestaan onbebouwd stuk gronds, en waarvoor de fondsen zijn bijeengebragt gedeeltelijk door vrijwillige bijdragen en gedeeltelijk door eene geldleening.

II. ROOMSCH-KATHOLIJKE.

Het apostholisch vicariaat te Curaçao heeft in 1851 geene verandering ondergaan Het door het Gouvernement bezoldigde personeel is hetzelfde gebleven. Het onbezoldigde bestond op ultimo December 1851 uit 16 priesters. Het getal der Rozendaalsche zusters van liefdadigheid was in dat jaar met 2 vermeerderd en bestond alzoo uit 22 personen.

Blijkens de ingediende staatsrekening der Roomsch-katholijke kerk bestond haar kapitaal aan hypotheken, gebouwen, eene slavin, uitstaande huishuren en een saldo in kas ad *f* 861.01^{5}, uit . . . . *f* 11,875.99^{5}

af aan eene verschuldigde rekening 30.41

Saldo, uitmakende haar kapitaal op ultimo December 1851 . . *f* 11,845.58^{5}

Roomsch-katholijke Maatschappij van Weldadigheid.

De inkomsten zijn geweest		*f* 1,002.51
De uitgaven aan de armen, waarvan door het Gouvernement $^{3}/_{10}$ gedeelten der armengelden zijn bijgedragen *f* 157.96^{5} .	*f* 1,113.00	
onkosten.	34.83	
		f 1,147.83
Alzoo heeft het nadeelig slot bedragen		*f* 145.32

Na afschrijving van het gezegde nadeelig slot van *f* 145.32, bedroeg het kapitaal dezer instelling, bestaande uit 2 hypotheken met interesten en het saldo in kas op ultimo December 1851 *f* 1,501.96.

Uit de toevallige bate, hierboven bij de Protestantsche gemeente vermeld, is overigens verstrekt aan den bisschop *Niewindt*, tot uitbreiding van het Christendom onder de slaven *f* 500 en aan de Roomsch-katholijke Maatschappij van Weldadigheid voor die gemeente *f* 324.

III. Israëlitische.

Bij deze gemeente is geen rabbijn, maar slechts een voorlezer.

De inkomsten derzelve hebben voor de dienst van 1851 bedragen	*f* 7,898.17
De uitgaven	7,883.11^{5}
Latende een voordeelig op kapitaal gebragt saldo van	*f* 15.05^{5}
Op ultimo December 1850 bedroeg haar kapitaal.	50,505.70^{5}
Ontvangene achterstallige rekeningen	155.28^{5}
Saldo van de administratie-kas 1851	15.05^{5}
	f 50,676.04^{5}
Afgeschreven als oninvorderbare pretentien	1,910.40
Kapitaal op ultimo December 1851	*f* 48,765.64^{5}

Voor de armen der gemeenten is onder de uitgaven, hierboven vermeld ad *f* 7,883.11^{5}, eene som begrepen van *f* 2,389.59, waartoe door het Gouvernement $^{2}/_{10}$ der armengelden is bijgedragen ad *f* 105,31^{5}.

Aan deze gemeente is overigens mede een aandeel afgedragen in de hiervoren aangeduide toevallige baat, ter somme van *f* 216.

E. Instellingen van liefdadigheid.

Na hetgeen hierboven onder het hoofd „Eeredienst" nopens de armenbedeeling reeds gezegd is, kunnen hier nog alleen in aanmerking komen:

1°. Het lazarus- en krankzinnigenhuis.

In 1851 zijn de verpleegdagen geweest gedurende het 1ste en 2de quartaal	5,539	
In 1851 zijn de verpleegdagen geweest gedurende het 3de en 4de quartaal	5,552	
		11,091 verpleegdagen.

daarvoor is betaald:

voor levensmiddelen	*f* 1,859.78	
„ kleeding enz	147,74	
„ oppassers, pont en pontvoerders, begrafeniskosten enz	568.47^{5}	
		f 2,575.99^{5}

welke som, verdeeld over de 11,091 verpleegdagen, de kosten gemiddeld voor elken lijder heeft doen bedragen 23 cent per dag.

Op ultimo December 1851 bleven in het gesticht aanwezig:

krankzinnigen	4
leprozen	12
met andere kwalen behebt. .	11
te zamen . .	27

2°. Spaarbank en bank van leening.

Deze instelling heeft in haar tweede huishoudelijke jaar, eindigende met den 30sten Junij 1852, weder zeer bevredigende uitkomsten opgeleverd.
Het tegoed van de gezamelijke inleggers in de spaarbank op 1 Julij 1851 bedroeg;

aan kapitaal en interesten.	*f* 23,793.78^5
van 1 Julij 1851 tot ultimo Junij 1852, in 768 stortingen belegd	21,567,07^5
te goed gemaakte interesten over datzelfde jaar bedroegen. . .	901.69^5
	f 46,262.55^5
In dit huishoudelijke jaar is uit de spaarbank teruggenomen. .	13,750.08^5
zoodat het tegoed van de gezamenlijke inleggers op 1 Julij 1852, aan kapitaal en interest bedroeg	*f* 32,512.47

en dus *f* 8,708.69½ meer dan op 1 Julij des vorigen jaars. Het aantal stortingen heeft in dat jaar 41 meer bedragen dan in het voorafgaande. De stortingen van 50 cents tot en met *f* 10 zijn 37 meer geweest dan in het vorige huishoudelijke jaar, en de gezamenlijke beleggingen hebben die over hetzelve tijdsbestek van het vorige overtroffen met *f* 1,478.57½.

De bank van leening, met de spaarbank verbonden, heeft de volgende uitkomsten opgeleverd:

op 1 Julij 1851 waren bij de bank aanwezig 716 panden, waarop aan kapitaal en interest verschuldigd was.		*f* 16,489.04^5
gedurende de volgende 12 maanden werden bij de bank beleend 1440 panden met een bedrag van		27,325.00
de interesten op de gezamenlijke 2156 panden hebben tot en met 30 Junij 1852 bedragen		2,018.91
Te zamen . .		*f* 45,832.95^5
In den loop van dit 2de huishoudelijke jaar zijn afgelost 1074 panden met	*f* 22,077.11	
verkocht 37 panden, waarop verschuldigd was. .	267.60^5	
		f 22,344.71^5
Bleven op 1 Julij 1852 aanwezig 1101 panden, waarop aan kapitaal en interesten verschuldigd was		*f* 23,488.24

In het vorige huishoudelijke jaar werden gedurende 15 maanden, van 8 April 1850 tot en met 30 Junij 1851, beleend 1247 panden met *f* 26,121, en gedurende hetzelfde tijdsverloop afgelost 531 panden met *f* 10,601.49½.

In de daarop volgende 12 maanden; tot ultimo Junij 1852, zijn beleend 1440 panden met *f* 27,325, en afgelost 1074 panden met *f* 22,077.11, zoodat in dit jaar 193 panden meer beleend en 543 panden meer afgelost zijn geworden dan in de vorige 15 maanden, en het bedrag der beleeningen tot ultimo Junij 1852 *f* 1204 meer beloopt dan dat van die over het 1ste huishoudelijke jaar, en de aflossingen gedurende het afgeloopene jaar *f* 11,475.61^5 meer hebben bedragen dan die over de vorige 15 maanden.

Op 1 Julij 1851 had de instelling op hypotheken en schuldbekentenissen uitstaan aan kapitaal en interesten	*f*	6,350.14
Gedurende het afgeloopen jaar uitgezet		3,500.00
Te goed gemaakt aan interesten op hypotheken en obligatien. .		399,21
Te zamen . .	*f*	10,249.35
Gedurende dat jaar afbetaald aan kapitaal en interesten . . .		3,578.42
Bleef uitstaan op 1 Julij 1852 op 2 hypotheken en 5 obligatien	*f*	6,670.93

De interesten van gelden, op panden uitgezet gedurende het afgeloopene jaar, hebben bedragen		2,018.91
Die op hypotheken uitstonden		250.00
„ „ schuldbekentenissen		149.21
Opbrengst van 80 zakboekjes		8.00
Te zamen . .	*f*	2,426.12

De inrigting was op 1 Julij 1851 ten achteren .	*f*	64.37[5]	
De onkosten aan salaris, drukloon enz. hebben bedragen		833,32	
Aan belastingen op hypotheken is betaald . . .		33.33	
De interesten ten laste der instelling hebben bedragen		901.69[5]	
Op verkochte panden verloren		26.12	
			1,858.84
Weshalve de inrigting op den 1sten Julij 1852 een voordeelig saldo heeft van		*f*	567.28

ST. MARTIN.

Aldaar staat het armenfonds onder eenen armmeester door het plaatselijk bestuur benoemd en die de administratie van hetzelve belangloos voert.

De ontvangsten zijn in 1851 geweest *f* 728,88 en de uitgaven aan bedeelingen enz. *f* 675.53.

ST. EUSTATIUS.

De aldaar bestaande kerke- en armenkas, staande onder eenen door het plaatselijk bestuur benoemden administrateur, had met den aanvang van 1851 een saldo groot.		*f*	83,27
In den loop des jaars ontvangen, als:			
aan regten en achterstallige interesten.	*f*	1,398.01[5]	
aan kapitaal , ...		1,750.00	
			3,148.01[5]
Totaal der ontvangsten		*f*	3,231.28[5]
Transporteren . .		*f*	3,231.28[5]

Per transport . .		*f* 3231.28^5
Uitgegeven aan de armen	*f* 546.27	
Aan reparatien der kerk en belasting op notariele obligatien.	515.95	
Uitgezette gelden	1000.00	
		2062.22
Saldo in kas op ultimo December		*f* 1169.06^5
Deze kas had voorts uitstaande aan kapitaal en interessen . . .		3558.33^5
Zoodat de bezitting op ultimo December 1851 was		*f* 4727.40

F. Burgerlijke geneeskundige dienst.

De gezondheidstoestand der bevolking is gunstig geweest, daar deze bevrijd is gebleven van de verschillende, op omliggende plaatsen zich vertoond hebbende ziekten.

Bij Koninklijk besluit van 3 Februarij 1851, n°. 50, is goedgekeurd eene publicatie van den Gouverneur van Curaçao van 22 Augustus 1850, waarbij bepalingen worden vastgesteld wegens het houden van quarantaine op het eiland St. Eustatius.

In 1851 waren te Curaçao aanwezig, 2 med. chir. et art. obst. doctores, in Nederland gepromoveerd, en toegelaten tot de genees- en heelkunde 1 op eene vreemde hoogeschool gepromoveerd in de genees-, heel- en verloskunde, benevens drie in de genees- en heelkunde, welke van geene diploma's eener universiteit zijn voorzien; en eindelijk de officieren van gezondheid zoo van het garnizoen als der marine van het station, tot en met den rang der 2de klasse.

G. Onderwijs.

Door het Gouvernement is voor het onderwijs in 1851 te Curaçao verstrekt eene som van *f* 4,734.29, waarvoor op de landsscholen gratis onderwijs, boeken, schoolbehoeften enz.

	Jongens.	Meisjes.
hebben genoten:	200	59
terwijl op de verschillende bijzondere inrigtingen, met inbegrip van bewaar- en zondagsscholen, onderwijs is gegeven aan.	420	1195
Te zamen . .	620	1254

zijnde een generaal totaal van 1874 kinderen.

	Jongens.	Meisjes.
Te Bonaire is in 1851 op de landsschool onderwijs gegeven:		
van landswege gratis aan	16	9
van particulieren aan	18	14
	34	23

zijnde een totaal van 57 kinderen.

Te Aruba bestaan 2 scholen; eene landsschool en eene particuliere, meer bepaaldelijk voor de Spaansche taal.

In 1851 hebben aldaar onderwijs genoten van landswege gratis 21.

Op de Spaansche school is het getal niet opgegeven.

De gehouden examina te Curaçao hebben zeer verschillende uitkomsten in opzigt tot de vorderingen der leerlingen opgeleverd.

Op de publieke scholen zijn met geringe wijzigingen dezelfde resultaten als in de vorige jaren waargenomen. Onder de particuliere scholen waren er twee in alle opzigten aanbevelenswaardig, terwijl op de school der Maatschappij, ofschoon door eene bijkomende omstandigheid vele leerlingen het examen niet hadden bijgewoond, de daar aanwezige kinderen genoegzaam hadden doen blijken, dat zij eene rationele opleiding genoten.

Te Bonaire heeft het gehouden examen alle reden van voldoening gegeven, en wordt met lof gewaagd van den ijver van den aldaar geplaatsten lands-onderwijzer.

Op het eiland Aruba zijn de vorderingen niet bevredigend geweest.

Te St. Martin is in 1851 door het Gouvernement voorzien in een ruim en luchtig landsschoolgebouw, gelegen in het dorp Philipsburg. Het afgenomen examen op de landsschool heeft voldoende uitkomsten opgeleverd.

In 1851 is aldaar onderwijs gegeven aan.	jongens	30	
	meisjes	12	
		42	
Voorts aan jongens waarvoor schoolgeld wordt betaald. . . .		20	
	Te zamen . .	62	kinderen.

H. Landsgebouwen en openbare wegen.

In het jaar 1851 is te Curaçao een gebouw in het fort Amsterdam, en wel dat gewoonlijk bestemd voor den kommandant van het garnizoen, geheel vernieuwd. De kaai in de Willemstad is almede geheel vernieuwd en zijn de duc d'alves waaraan de schepen gemeerd liggen vervangen door voor de dienst geheel onbruikbare oude stukken geschut.

De herstelling der groote wegen heeft zich bepaald tot dien op den grooten berg en den kleinen berg en een gedeelte in de verlenging van dien weg naar de zuidelijke plantagien in de westelijke districten des eilands gelegen.

Op het eiland St. Martin is, gelijk reeds gezegd is, in 1851 een schoolgebouw daargesteld; overigens is er ten deze in 1851, evenmin daar als te St. Eustatius, eenige verandering in de gebouwen of wegen gekomen.

I. Vervoerwezen.

In 1851 is eene verandering gebragt in de door de Curaçaosche pakketvaartmaatschappij gebruikt wordende vaartuigen, en de dienst 2 malen 's maands verzekerd, waardoor de brieven voor Europa en van daar voor Curaçao bestemd, in verband met de Engelsche pakketten, geregeld van en naar St. Thomas zijn overgebragt geworden.

J. Geldelijk beheer.

§ 1. *Muntstelsel en geldsomloop.*

Daaromtrent valt niets bijzonders aan te teekenen.

Het saldo dat in de reservekas der Bank op ultimo December 1850 aanwezig was bedroeg *f* 160,565.74 en bestond:

uit bankbiljetten, ter somme van		*f* 128,970.00
„ vijf-franc-stukken à *f* 2.37⁵	*f* 21,350.00	
„ gekapt zilver en kleingeld	10,245.74	
		31,595.74
		f 160,565.74

Het fonds der Bank was op ultimo December 1850 of 1°. Januarij 1851, met inbegrip van het bovenstaande gespecificeerde saldo in de reservekas, groot. *f* 264,355.00

In 1851 vermeerderd met aangemaakte nieuwe bankbiljetten ter vervanging van oude en onbruikbaar gewordene en in de reservekas als zoodanig gedeponeerd en buiten circulatie gehouden 36,840.00

en bedroeg alzoo op ultimo December 1851 . . *f* 301,195.00

Hieromtrent wordt echter dadelijk opgemerkt, dat in den loop van 1852 door de directie der Bank van bedoelde onbruikbare biljetten is vernietigd voor eene som van *f* 59,430.00 waarvan in het Verslag over 1852 nader zal blijken, en alzoo het opgemelde fonds der Bank van *f* 301,195 wederom is verminderd tot op eene som van *f* 241,765 in bankbiljetten.

Het kapitaal der Bank, voortspruitende uit interesten van beleeningen, disconto's en premien op vreemd geld, bedroeg op ultimo December 1850 of 1°. Januarij 1851 . . . . . *f* 9,810.74

Vermeerderd door die interesten, disconto's en premien gedurende het jaar 1851, na aftrek der administratie-kosten met. 7,731.64

is dat kapitaal op ultimo December 1851 gebragt op 17,542.38

en beliep het fonds der Bank in biljetten met het kapitaal derzelve op ultimo December 1851 . . . . *f* 318,737.38

van dit bedrag was op dien datum uitstaande:

op hypotheek gevestigd, op particuliere zoutpannen, rentende 5 per cent 's jaars	2,000.00	
op gedisconteerde wissels of acceptatien. . . .	129,800.00	
op gedeponeerde specie à 1 per cent 's jaars. .	47,658.75	
onder den secretaris der Bank.	4,000.00	
		183,458.75

waardoor het saldo in de reservekas der Bank op ultimo December 1851 bedroeg . . . . *f* 135,278.63

hetwelk bestond als volgt:

aan bankbiljetten		*f* 119,395.00
„ vijf-franc-stukken	*f* 15,200.00	
„ gekapt zilver en klein geld .	683.63	
		15,883.63
		f 135,278.63

In 1850 bleef uitstaande aan gedisconteerde wissels	*f*	96,800.00
In 1851.		129,800.00
alzoo in 1851 meer . . .	*f*	33,000.00

Het saldo in de reservekas der Bank bedroeg op ultimo December 1850	*f*	160,565.74
Op ultimo December 1851		135,278.63
alzoo minder in de reservekas op ultimo December 1851 . . .	*f*	25,287.11

§ 2. *Begrooting.*

De hierbij gevoegde staten A, B en C wijzen zoowel de begrootingscijfers als de werkelijk ontvangen en uitgegeven sommen aan:

§ 3. *Bronnen van inkomsten.*

Deze hebben geene wijzigingen ondergaan.

K. Nijverheid.

§ 1. *Landbouw.*

Curaçao.

De grond van dit eiland is kleigruis en kalkaardig, en op zich zelven droog. De bergen, voor geene bebouwing geschikt, missen dat hooge geboomte met hetwelk dezelve op andere eilanden, voornamelijk op de groote Antilles, prijken, doch zijn veelal met struikgewassen voorzien, welke voor het vee van veel aanbelang zijn.

De valleijen tusschen de bergen of heuvels, en de vlakten, die men aantreft, worden gebezigd voor de verbouwing van de kleine maïs, de pinda's (aardnoten) en verschillende boonsoorten, terwijl het zoogenaamde laag land, waarvan op sommige plaatsen kleine plekken worden aangetroffen die zeer vruchtbaar zijn, gebruikt wordt voor ooft- of vruchtboomen en rankvruchten.

Met uitzondering van de pinda's, waarvan bij eenen goeden oogst een gedeelte naar Noord-Amerika of St. Thomas wordt uitgevoerd, zijn al de overige voortbrengselen voor consumtie der plaats. De kleine maïs is van dezelve de voornaamste als voedingsmiddel van een groot gedeelte der bevolking, doch over het algemeen is de verkregene hoeveelheid daarvan niet toereikend en moet het ontbrekende van de overliggende vaste kust door groote maïs of Turksch koren worden aangevuld.

Curaçao wordt schaars bedeeld met voldoende en tijdige regens, welke echter aldaar onontbeerlijk zijn om eenige voortbrengselen van den grond te verkrijgen. Het is geene overdrijving, indien men stelt dat op de 5 jaren slechts twee tamelijk vruchtbaar te noemen zijn.

Het van de bergen afstroomende water wordt door zoogenaamde rooijen of kleine beekbeddingen naar zee afgevoerd, voor zoover het op de plantagien niet wordt opgehouden door dijken of dammen van metselwerk of van aarde.

Het is ook deze afstrooming, welke den humus of teelaarde, die zich op de heuvels of bergen heeft bevonden, gaandeweg naar de lager gelegene gronden en valleijen heeft medegevoerd, en dezen daardoor en door bewerking, meer vruchtbaarheid gegeven heeft.

Op dit eiland bestaan de volgende plantagien en tuinen, als:

in de Oost-divisie,			
1ste district			25
2de „			43
3de „			42
Totaal Oost-divisie			110
in de Midden-divisie,			
1ste district		28	
2de „		57	
Totaal Midden-divisie			85
in de West-divisie,			
1ste district		33	
2de „		11	
3de „		12	
Totaal West-divisie			56
Totaal plantagien en tuinen			251

De uitgestrektheid der plantagien en tuinen kan niet worden opgegeven. Door de ongeregeldheid en de menigte kronkelingen der grenzen, welke nu eens over steile en ongenaakbare rotsen, dan weder door diepe valleijen loopen, heeft men van de vroegste tijden af, slechts den omtrek gemeten, naar de streek van het kompas. Die lijnen zijn gewoonlijk zooveel mogelijk afgezet met omheiningen van cactus of met losse steenen muren. Alle gronden nu welke niet aldus privaat eigendom zijn behooren aan het Rijk. Deze zijn over het algemeen niet onvruchtbaar; op sommige gedeelten echter, vooral op de heuvelen, komt ook met goede regen geen gras voort.

Over het algemeen hebben de plantagien en tuinen veel onvruchtbaar terrein. Slechts het kleinste gedeelte is meer bepaaldelijk voor bebouwing geschikt. Om kudden vee te kunnen aanhouden, zijn die uitgestrektheden van eigen grond echter niet voldoende, en is daarom aan de meeste plantagien het voorregt toegekend om het vee op de rijksgronden te Curaçao, savanen of weiden genaamd, te doen grazen.

Tot bewerking der gronden wordt de zoogenaamde sjap gebezigd. Daarmede worden de gaten geslagen voor de maïs en het terrein van onkruid gezuiverd. Men maakt echter tot het losmaken van den anders dikwerf zeer harden grond gebruik van den Curaçaoschen ploeg, zijnde een ploegvormig stuk hout, welks punt voorzien is van een puntig uitloopend ijzer. Deze ploeg, door ossen getrokken, scheurt in den grond eene voor open ter diepte van een halven tot een voet, doch keert de aarde van de voor niet om en doet alzoo het voordeel, dat uit de inwerking van de dampkringslucht op den bovengebragten grond voortspruit, grootendeels missen. In de laatste jaren heeft men beproefd, gezegd gebrekkig werktuig door den Amerikaanschen ploeg te vervangen, doch slechts enkele stukken gronds leenen zich daartoe en wordt alzoo die Amerikaanschen ploeg meer bij uitzondering gebezigd.

Bij goede planters, wier plantagien daartoe de uitgestrektheid aan bruikbaar terrein bezitten, worden de gronden, na 4 jaren voor de maïs bewerkt te zijn, braak gelaten en dan voor het vee ten nutte gemaakt.

Het is onder deze omstandigheden van saizoenen en grondgesteldheid niet mogelijk om met eenige juistheid te kunnen nagaan of opgeven, of de grond des eilands

in het algemeen, met opzigt tot den cultuurstaat deszelven, verbeterd is. De opbrengsten derzelfde voortbrengselen blijven onder gelijke omstandigheden meer of minder dezelfde.

De door het Gouvernement beproefde invoering van de nopalplant en de cochenilleteelt heeft op Curaçao slechts bij enkele planters navolging gevonden. De grond is voor genoemde plant niet ongeschikt te noemen, doch ook dit gewas vereischt meer regens dan gewoonlijk vallen, het wordt daardoor in de ontwikkeling gestremd en het insect, dat nu dikwerf het noodige voedsel mist en klein blijft, vindt daarbij eenen geduchten vijand in de schildluis, die in betrekkelijk korten tijd het beste plantsoen vernielt. Met aanhoudende aangewende zorg om de planten af te wasschen en te snoeijen, en vooral om bij groote droogte het insect te behouden voor eene volgende bevolking, is men echter tot hiertoe geslaagd de zaak gaande te houden, maar hebben de voordeelen op de gouvernements-etablissementen, welke met gehuurde vrije lieden bewerkt worden, niet aan de daarvan gekoesterde verwachting beantwoord.

Bonaire.

Dit eiland is steeds als een plantagie van het Gouvernement beschouwd.

De slavenmagt van het Gouvernement is hoofdzakelijk daar geplaatst.

Gedurende vele jaren is beproefd om de kleine maïs aldaar tot voeding der slaven te bewerken, doch de menigvuldige teleurstellingen hebben moeten doen besluiten de groote maïs tot voeding derzelve van Curaçao uit te voeren.

De beide gouvernements-etablissementen Mexico en Guatemala en eenige kleine stukjes grond, door de slaven en eenige vrije lieden bewerkt, maken het gecultiveerde terrein uit. Het geheele eiland is overigens onbebouwd en met laag houtgewas voorzien, en dient tot weide voor den veestapel.

Aruba.

De oppervlakte van dit eiland is gedeeltelijk bergachtig en gedeeltelijk vlak. De bergen bestaan hoofdzakelijk uit sycniet, waarin de veldspaath, quartz en glimmer in ongelijke en veranderlijke verhouding voorkomt, en uit groensteen en kalksteen. Eenige bergen zijn geheel en al naakt, andere, en verreweg de meeste, zijn met cactussoorten en struikgewas bezet, hetgeen door den steeds sterk waaijenden schralen oosten wind en de weinige regens, welke daar vallen, in eenen onderdrukten staat van groei verkeert en het vee, vooral het kleine vee zoo als geiten en schapen, zeer te stade komt.

Met verwijzing naar de in dit Verslag voorkomende opgave der uitgegevene concessien van gronden, wordt hier aangeteekend, dat op ultimo December 1851 398 bunders door de ingezetenen grootendeels voor de gewone voortbrengselen van consumtie werden bewerkt, terwijl eenige andere kleine stukken gronds, welke nog niet opgemeten waren, voorloopig waren afgestaan voor den aanleg van nopalplantsoen.

Indien men de geheele oppervlakte van het eiland globaal berekent op 12,000 bunders gronds, dan moet men ten minste 6000 bunders daarvan tellen voor de bergen of, beter gezegd, onvruchtbare heuvels, welke voor den landbouw geheel ongeschikt zijn. De grond van de vlakten tusschen de bergen bestaat voornamelijk uit zwarte tuinaarde met veel zand vermengd, uit klei, verweerden groensteen en kalksteen. Op Aruba bestaat bijna algemeen eene kleilaag, welke, op sommige plaatsen meer op andere minder diep, onder de oppervlakte gelegen is.

Gelijk te Curaçao worden de vlakten op sommige plaatsen door kleine beekbeddingen, mede rooijen genaamd, doorsneden, welke het in den regentijd van de omliggende hoogten afstroomende water naar zee voeren en waarvan de oevers, over het algemeen genomen, het vruchtbaarste zijn.

Behalve de opgegevene concessien van deze gronden, welke door de bevolking worden bebouwd en in stukken van één en meer bunders zijn afgeperkt, bestaan

er niet, zoo als te Curaçao, plantagien en strekt het overige gedeelte van den grond, dat niet wordt bebouwd, tot weide voor het vee.

Men teelt te Aruba eene soort van maïs, welke men de zevenweeksche noemt, omdat dezelve spoediger dan elke andere maïssoort tot rijpheid komt, ofschoon er tusschen de beplanting en den oogst gewoonlijk wel drie maanden verloopen. De kleine maïs van Curaçao is na herhaalde proeven steeds mislukt. Voorts kweekt men boonen, voornamelijk de witte, Jamaïcasche boonen genaamd, waarvan bij vruchtbare jaren veel naar Curuçao wordt uitgevoerd, en eindelijk nog pinda's.

In de beste oogstjaren strekken deze voortbrengselen echter niet tot geheele voeding der bevolking, en moet derhalve daaraan worden tegemoet gekomen door invoer van de groote maïs, die te Venezuela, meestal van Maracaïbo, wordt aangebragt.

St. Martin (*Nederlandsch gedeelte*) en St. Eustatius.

Ten aanzien van den grond op St. Martin kan gezegd worden, dat dezelve bij goede geregelde regensaizoenen geschikt is voor den aanbouw van het suikerriet en andere tropische voortbrengselen, evenzeer als het eiland St. Eustatius, alwaar de grond, meer van vulkanischen oorsprong, zeer los is en zich gelijkelijk tot de productie dier voortbrengselen leent.

Te St. Martin (*Nederlandsch gedeelte*) bestaan 15 in bewerking zijnde plantagien, waarvan de oppervlakte niet is opgegeven.

Te St. Eustatius zijn in bewerking 10 suiker-plantagien en 5 zoogenaamde veeof liever provisie-gronden. De hoofdproducten zijn: suiker, melassie, rhum, yams, aardappelen (patates) en grondnoten.

De felle droogte, welke over het algemeen in 1851 op Curaçao, Bonaire en Aruba heeft geheerscht, is wederom oorzaak geweest van eenen nadeeligen oogst der maïs en boonen.

Te Curaçao heeft de oogst van maïs in de Oost- en Midden-divisien niet meer opgeleverd dan het één vierde gedeelte der behoeften voor een jaar. In de Westdivisie zijn in het 2de district als uitzondering 3 plantagien welke voor een jaar voeding hebben erlangd, terwijl in het 3de district dier divisie, door tijdige en genoegzame regens, de oogst zeer ruim is geweest.

Het eiland Bonaire heeft bijna geen oogst gehad, en op het eiland Aruba is dezelve zeer onvoordeelig geweest.

In het jaar 1851 is geene verandering gebragt in het getal gouvernements-etablissementen noch in het aan de nopalcultuur en cochenilleteelt verbonden personeel.

De staten sub litt. D, E en F wijzen echter aan de uitgestrektheid welke op de etablissementen in bewerking is gebragt, de hoeveelheid der verkregene artikelen en het geldelijk bedrag waarvoor dezelve bij inschrijving aan de meestbiedenden zijn verkocht. De uitkomst is niet voordeelig geweest, uit hoofde van de voortgeduurd hebbende droogte, welke de nopalplanten, vooral te Bonaire, geheel buiten staat heeft gesteld om het insect te voeden, weshalve op dat eiland geen oogst van cochenille is verkregen.

Ter verduidelijking van deze uitkomsten wordt hierbij gevoegd een staat onder lit G, aanwijzende de uitgaven en opbrengsten der onderscheidene etablissementen op de drie eilanden over 1851, en waaruit blijkt, dat verkregen is:

4,138¼	oude Amsterd. ponden cochenille, welke hebben opgebragt	*f*	9,715.13 en
19,938	„ „ „ aloë, „ „ „		3,331.08

De oogst van cochenille was voor 1851 geraamd op eene hoeveelheid van 13,750 oude Amsterdamsche ponden voor de drie eilanden, doch heeft slechts opgebragt 4138 en alzoo minder dan de raming 9612 pond.

In de begrooting werd de prijs berekend op het gemiddelde bedrag van *f* 2.15 per pond. Bij inschrijving is echter verkregen gemiddeld *f* 2.34 per pond.

De aloë voor de drie eilanden, geraamd op	15,500 pond à 17 ct	.	*f* 2635.00
heeft opgeleverd.	19,938 pond	. . . .	3831.08
en alzoo	4,438 „	. . . .	*f* 1196.08

meer dan de raming, terwijl de gemiddelde prijs bedragen heeft ruim 19 cents.

Van de nopalcultuur, welke door particulieren te Curaçao gedreven wordt, zijn de uitkomsten niet opgegeven, maar dezelve kunnen uit aanmerking van de geheerscht hebbende droogte niet zeer gunstig geweest zijn. De op het eiland Aruba in 1850 genomene proeve om, onder aanmoedigende voorwaarden bij het tijdelijk afstaan van gronden, de ingezetenen tot de nopalcultuur en cochenilleteelt aan te moedigen, heeft in 1851 nog geene dadelijke uitkomst kunnen opleveren. Het is echter opmerkelijk dat onder eene zoo felle ontmoedigende droogte, bij de uiterste beperktheid van geldelijke middelen, velen zijn voortgegaan om gronden voor de cultuur te bereiden of te beplanten, met door het gouvernements-etablissement Canacito gratis verstrekte stekbladeren.

Bij Koninklijk besluit van 23 Julij 1851, n°. 61, zijn bepalingen daargesteld strekkende tot inkrimping der gouvernements-cultures en vermindering van het personeel daarbij werkzaam.

St. Martin *(Nederlandsch gedeelte).*

Aldaar is in 1851 geproduceerd:

Suiker	64,642	pond;
Rhum	3,446	gallons;
Melassie	1,858	„

eene geldswaarde daarstellende, de suiker berekend ad *f* 10 per 100 pond, de rhum ad *f* 1.00 en de melassie ad 45 cents per gallon, van *f* 10,746.30.

Het saizoen is over het algemeen gunstig geweest voor den suikerbouw, de eenige hoofdcultuur van dat eiland. Daar de planters in den aanvang van het jaar, met aanzienlijke kosten, riettoppen voor nieuw plantsoen van de naburige eilanden hadden doen komen, ten einde zoo mogelijk de productie hunner plantagien te vermeerderen, had men eene betere uitkomst mogen verwachten dan verkregen is. Alle door hen te dezer zake aangewende pogingen hebben wederom schipbreuk geleden op den voortdurenden onwil der negerbevolking tot geregeld en gezet veldwerk.

St. Eustatius.

In 1851 zijn de opbrengsten van den landbouw op dat eiland veel beter geweest dan in het voorgaande jaar, ofschoon dezelve nog niet als zeer voordeelig kunnen worden beschouwd.

Er is gefabriceerd:

Suiker	280,070	oud Amst. pond;
Rhum.	4,396	gallons;
Yams, ingeoogst . .	673,000	oud Amst. pond;
Aardappelen (patates)	1,135	vaten;
Grondnoten	72	„

waarvan het geldswaardig bedrag geschat wordt op *f* 43,457.85.

§ 2. *Verkoop of uitgifte van gouvernementsgronden.*

Tot en met 1850 waren er uitgegeven:

op Curaçao	10	concessien, metende	34,98[5]	bunders;
op Aruba	401	„ „	723,98	„
	411	„ „	758,96[5]	„
waarvan teruggegeven:				
op Aruba	8	„ „	29,20	„
bleven in 1850 in bewerking. . .	403	„ „	729,76[5]	„
in 1851 zijn verleend:				
op Curaçao	1	„ „	3,62	„
„ Bonaire	1	„ „	12,44[5]	„
„ Aruba	5	„ „	11,36	„
zoodat er op ult. December 1851 bleven uitgegeven	410	„ „	757,19	„

terwijl in dat jaar geene concessiebrieven zijn teruggegeven.

De felle droogte heeft ook in 1851 aanleiding gegeven, dat, bij den landbouw geen vruchtgevend werk vindende, sommigen weder tot het goudzoeken hunne toevlugt hebben genomen.

In dat jaar zijn te Aruba 38 permitten à *f* 1 ter goudwinning uitgereikt tegen 5 permitten in 1850 afgegeven. De uitkomst is niet met juistheid bekend, maar moet zeer gering zijn geweest.

Te St. Martin *(Nederlandsch gedeelte)* zijn tot hiertoe geene gouvernementsgronden in pacht uitgegeven of in eigendom afgestaan.

Op het eiland St. Eustatius zijn in 1851 geene perceelen verhuurd, en wordt deswege verwezen naar in vroegere verslagen gedane opgaven.

§ 3. *Veestapel.*

De veestapel van particulieren bedroeg op ultimo December 1841:

Te	Paarden.	Ezels.	Muil-ezels.	Rund-vee.	Schapen.	Geiten.	Varkens.
Curaçao	419	2,634	9	3,269	36,163	20,785	187
Bonaire	62	162	„	76	1,223	7,071	106
Aruba	61	483	2	375	5,166	12,777	97
St. Martin . . .	163	78	51	529	906	429	100
St. Eustatius . .	71	142	124	368	394	250	280

De gouvernements-veestapel op Bonaire, voor zoover dezelve tam of in zoogenaamde koralen vergaderd is, bestond uit:

SCHAPEN.		Geiten.	Rundvee.	Paarden.
Merinos.	Veredelde.			
74	498	35	76	52

Van de 74 echte en 498 veredelde merinos schapen, zijn in 1851 verkregen 580 oude Amsterdamsche ponden wol.

Onder de geheerscht hebbende droogte heeft het vee veel geleden, ofschoon geene bijzondere ziekte zich onder hetzelve heeft geopenbaard. Te Curaçao is in het 3de district der West-divisie het getal schapen en geiten zeer verminderd.

Op Aruba is daaronder ook eene aanmerkelijke sterfte waargenomen.

§ 4. *Handel en scheepvaart.*

CURAÇAO.

Een staat, hierbij overgelegd onder lit. H, wijst de voornaamste artikelen aan welke in 1851 zijn ingevoerd.

Door eenen staat onder lit. I worden aangewezen de artikelen welke bepaaldelijk voor doorvoer zijn ingeklaard, terwijl de uitvoer niet bij de uitklaring wordt gespecificeerd.

Het 1 per cent patentregt, dat bij eene juiste opgaaf der waarde van alle ontvangene goederen eenen goeden maatstaf zoude aanbieden van de toe- of afneming der invoeren, en tot een redelijk besluit zoude kunnen leiden omtrent den voor- of achteruitgang des handels, kan bij eene vrijhaven als die van Curaçao, slechts gedeeltelijk als zoodanig gelden.

De raming van dat patentregt was voor 1851	*f*	11,000.00
tegenover die van het vorig jaar ad *f* 10,000, en heeft opgebragt.		15,533.38[5]
tegenover het jaar 1850 ad *f* 11,430.83½, zoodat meer dan de raming is verkregen	*f*	4,533.38[5]

Deze verbeterde uitkomst is, behalve welligt eenigen meerderen invoer, het gevolg geweest van, in overleg met den handel, door het bestuur der kolonie in de helft van het jaar 1851 provisioneel genomen administratieve maatregelen tot betere verzekering van dit regt.

Het haven- en veiligheidsregt berekend van schepen van:

100 ton en daarboven ad	*f*	25 per ton.
beneden 100 tot 50 ton		20 „ „
„ 50 tot 25 „		15 „ „
„ 25 ton		12[5] „ „

was geraamd op	*f*	5,000.00
en heeft opgebragt		4,918.01[5]
minder dan de raming.	*f*	81.98[5]

De invoeren te Curaçao zijn geschied met 729 vaartuigen, metende 42,685 ton, hetgeen, vergeleken met de vaart in 1850, aanwijzende 605 vaartuigen met 31,151 ton, eene vermeerdering doet blijken van 124 vaartuigen met 11,534 ton.

De voornaamste invoeren zijn geschied:

uit Europesche	havens	direct	met	12	vaartuigen	2,019	ton;
„ Noord-Amerikaansche	„	„	„	41	„	6,673	„
„ Zuid-Amerikaansche	„	„	„	292	„	14,242	„
„ West-Indische koloniale	„	„	„	331	„	15,422	„
				676	vaartuigen	38,356	ton.

Met betrekking tot de vaartuigen uit Europesche havens wordt aangemerkt, dat de hierboven opgegevene 12 vaartuigen direct van die havens te Curaçao zijn binnengekomen, doch wanneer men de overige, welke andere plaatsen hebben aangedaan en die als van deze plaatsen komende onder de rubriek van dezelve voorkomen, daarbij rekent, blijkt dat uit Europa zijn ingeklaard 21 vaartuigen, metende 3663 ton en onder deze:

van Amsterdam:		
onder Nederlandsche vlag	5 schepen	712 ton;
„ Engelsche vlag	1 schip	163 „
„ Noord-Amerikaansche vlag	1 „	158 „
	7 schepen	1,023 ton;
van Rotterdam:		
onder Nederlandsche vlag	5 schepen	767 ton;
van Liverpool:		
onder Engelsche vlag	7 schepen	1,383 „
van Hamburg:		
onder Hamburgsche vlag	2 schepen	560 „
	21 schepen	3,663 ton.

De staat, onder lit. J bij dit Verslag gevoegd, wijst daaromtrent meer bijzonderheden aan, en doet de natie-vlaggen met de respectieve tonnematen kennen, waarmede de handel op de havens van Curaçao in 1851 gedreven is.

Gelijk reeds is gezegd, kunnen de invoeren niet met juistheid en de uitvoeren in het geheel niet worden opgegeven, ten gevolge van de vrijgevige bepalingen omtrent den handel, welke medebrengen, dat geene gespecificeerde manifesten voor de uitvoeren worden ingediend. Om echter den omzet eenigzins te kunnen nagaan, wordt hier vermeld, dat de uitvoeren naar Noord-Amerika uit Curaçao, welke uit tamelijk zekere bronnen zijn verkregen, in 1851 bedragen hebben:

in het halfjaar eindigende met 30 Junij	doll.	177,575.48
idem in het halfjaar eindigende met 31 December	„	129,504.02
	doll.	307,079.50
of.	*f*	767,698.75
hetgeen tegen 1850 vergeleken, toen dezelve bedragen hebben.	*f*	900,000.00
eene vermindering aanduidt van	*f*	132,301.25

Dit verschil wordt hoofdzakelijk gevonden tusschen de uitvoeren in de eerste en die der tweede zes maanden van 1851, als aanwijzende ten voordeele van het eerste eene som van doll. 48,071.46 of ƒ 120,178.68.

Het is ook in de helft van dat jaar, dat zich in de stad Coro, in Venezuela, eene vennootschap gevestigd heeft ten doel hebbende om den handel met Noord-Amerika direct te voeren, en de geitenvellen welke door de commissionnairs van Curaçaosche handelhuizen aldaar gewoonlijk ingekocht en naar Curaçao verzonden worden, om als remise naar Noord-Amerika te worden verscheept, aan Curaçao te onttrekken. Hieraan mag derhalve het opgenoemd verschil grootendeels worden toegeschreven.

Blijkens de memorie van den secretaris van Staat van het Departement van Finantien, aan het Congres van Venezuela ingediend over het huishoudelijk jaar 1850—1851, waren de invoeren in de verschillende havens dier republiek uit Nederland en deszelfs West-Indische eilanden geweest als volgt:

van Curaçao.				
Goederen vrij van regten voor eene waarde van (Macoquina-daalders)			doll.	216,961.21
Idem naar de waarde belast				13,491.16
Idem specifiek vermeld				224,952.67
			doll.	455,405.04
van Bonaire.				
Goederen vrij van regten			„	42.00
van Aruba.				
Goederen naar waarde belast	doll.	35.00		
Idem specifiek vermeld	„	1,427.25		
			„	1,462.25
van Amsterdam.				
Goederen vrij van regten	doll.	9.00		
Idem naar de waarde belast	„	26.14		
Idem specifiek vermeld	„	14,878.12		
				14,913.26
Totaal der ingevoerde waarde			doll.	471,822.55
of in Nederlandsch courant, ad ƒ 2 per Macoquina-daalder.			ƒ	943,645.10
Voor al deze goederen is aan regten betaald eene som van				291,695.56
In 1849—1850				230,407.00
Alzoo meer in 1850—1851			ƒ	61,207.74

Van Curaçao, Bonaire en Aruba is in 1850—1851, zoo als hierboven is vermeld, ingevoerd voor eene waarde van doll. 456,909.29 of . . . *f* 913,818.58

in 1849—1850 voor doll. 184,515.45 of . . . . . . *f* 369,030.90

alzoo meer in 1850—1851 . . . . *f* 544,787.68

van Amsterdam werd ingevoerd in 1849—1850 voor doll. 27,322.34 of . . . . *f* 54,644.68

in 1850—1851 voor doll. 14,913.26 of 29,826.52

alzoo minder in 1850—1851 . . . . *f* 24,818.16

De uitvoeren uit die republiek zijn volgens dezelfde hierboven aangehaalde memorie van den secretaris van Staat geweest, als volgt:

Uitvoer 1850—1851.

naar Amsterdam,					
van Laguayra, voor			doll. 57,441.12	*f*	114,882.24
naar Curaçao,					
van Laguayra	doll.	8,484.39			
„ Puerte-Cabello. . . .	„	158,070.55			
„ Maracaïbo	„	111,497.12			
„ Vela de Coro. . . .	„	239,663.36			
„ Barcelona	„	22,313.34			
„ Cumaribo	„	7,323.00			
			„ 547,351.76		1,094,703.52
naar Aruba,					
van Vela de Coro. . . .	doll.	104.00			
„ Cumaribo	„	416.25			
			„ 520.25		1,040.50
naar Rotterdam,					
van Maracaïbo			„ 8,981.02		7,962.04
Totaal uitvoer in 1850—1851 . .			doll. 609,294.15	*f*	1,218,588.30

Aan zout is van Curaçao uit particuliere pannen naar verschillende havens uitgevoerd 37,218 vaten, waartoe 54 vaartuigen, metende 5731 ton, gebezigd zijn.

Bonaire.

Bij het reglement van administratie en bestuur op het eiland Bonaire, gearresteerd bij dispositie van den Gouverneur van Curaçao en onderhoorige eilanden, dd. 31 December 1823, en gepubliceerd den 30sten Januarij 1824, wordt, op het beginsel dat Curaçao, Bonaire en Aruba slechts éène kolonie uitmaken, ten aanzien van Bonaire bij art. 2 bepaald: dat hetzelve als eene gouvernements-plantagie aangemerkt wordt en dus in dien zin als een eigendom, waarover het Gouvernement hetzelfde regt uitoefend, als de wet aan elk ingezeten over zijn bijzonder eigendom toekent.

Bij art. 24 wordt de handel met vreemde plaatsen volstrekt verboden en kunnen geene goederen, waren of koopmanschappen, hoe ook genaamd, anders dan van of naar Curaçao worden in- of uitgevoerd; welke uitsluitende handel met Curaçao, met uitzondering van eene belasting op den uitvoer van schapen en geiten, vrij en onbelast is.

Voor alle ter reede komende schepen moet volgens art. 26 een ankergeld worden betaald.

Naar aanleiding der toegenomene scheepvaart op dat eiland, ten jare 1837, tot afhaling van zout, in verband met het belang der ingezetenen, is bij publicatie van den gezaghebber der kolonie, dd. $^{24}/_{25}$ Julij 1837, n°. 15 van dat jaar, in bedoeld 24ste artikel van het reglement van administratie eene wijziging gebragt door provisionele bepalingen, waarbij van het stelsel van uitsluiting des handels met vreemde plaatsen werd afgeweken, en aan de op dat eiland van zoodanige vreemde plaatsen aankomende vaartuigen veroorloofd werd, hunne ladingen of een gedeelte derzelve te lossen, hetzij om opgeslagen en verder naar Curaçao vervoerd, of wel te Bonaire gesleten te worden; terwijl bij art. 7 werd vastgesteld, dat alle te Bonaire gelost wordende goederen, welke niet hunne bestemming erlangen naar Curaçao, aan de belasting van een recognitiegeld van 6 per cent onderhevig zouden zijn, berekend volgens een tarief, hetwelk bij § 2 der beschikking van het koloniaal bestuur, dd. 24 Julij 1837, n°. 538, provisioneel werd aangewezen te zijn het voorlaatste tarief van in- en uitgaande regten op het eiland Curaçao, gearresteerd den 15den December 1818, waarnaar alzoo die recognitiegelden berekend worden.

Voorts worden, uit krachte der publicatie van den gezaghebber der kolonie, in dato $\frac{\text{6 Augustus 1840}}{\text{27 Januarij 1841}}$ n°. 2, waarbij, met afschaffing van alle vroegere bepalingen, nieuwe verordeningen omtrent ankergelden op de onderhoorige eilanden Bonaire en Aruba werden daargesteld, geheven de anker- en tonnegelden, waarvan het bedrag reeds in het Koloniaal Verslag over 1849 is opgenoemd.

Er kan derhalve van den handel met Bonaire geene sprake zijn dan voor zoover deze provisionele bepalingen tot eenigen invoer van buiten aanleiding geven, en de uitvoeren naar of van Curaçao door geene bijzondere omstandigheden worden uitgelokt.

In 1851 heeft te Bonaire opgebragt:

het ankergeld.	*f* 1155.00
„ tonnegeld	94.40
„ recognitiegeld	1034.15

Op Bonaire zijn in 1851 ingeklaard 372 grootere en kleinere vaartuigen, metende 13,743 ton, waaronder 224 vaartuigen in ballast, als:

onder Nederlandsche vlag.	230
„ Venezuelasche vlag.	92
„ Noord-Amerikaansche vlag . . .	29
„ Engelsche vlag	19
„ Nieuw-Grenadasche vlag	1
„ Noorweegsche vlag.	1

In 1850 waren ingeklaard 295 vaartuigen, metende 8,639½ ton, zoodat in 1851 meer zijn ingeklaard 77 vaartuigen, metende 5,103½ ton.

Het grootste gedeelte der in ballast aangekomen vaartuigen is geweest om zout te halen, en het overige voor de vaart tusschen Curaçao en dat eiland.

Op 1 Januarij 1851 waren te Bonaire van vroegere oogsten calculatief aan zout aanwezig . . . . 52,811 vaten.

Gedurende dit jaar zijn ingezameld . . . . 87,072 „

139,883 vaten.

Er zijn afgeleverd in dat jaar . . . . 93,192 „

Bleven op ultimo December 1851 calculatief aanwezig . . . . 46,691 vaten.

De uitvoer en opbrengst van dit artikel is te Bonaire geweest als volgt:

8,453	vaten á 90 cts.	*f* 7,607.70
84,734	„ „ 75 „	63,550.50
5	„ voor monsters naar elders verzonden met onkosten.	5.75
93,192	vaten.	*f* 71,163.95

De raming is geweest:

60,000 vaten à 90 cts. . . . . *f* 54,000.00

Dus meer dan de raming:

33,192 vaten. *f* 17,163.95

Ter verscheping van die hoeveelheid, welke bijna uitsluitend is verzonden naar Noord-Amerika, zijn gebezigd:

56 vaartuigen, metende 9,237 ton,
2 „ waarvan de tonnemaat niet is opgegeven.

58 vaartuigen en 11 booten.

Behalve het zout, de cochenille en aloë van het Gouvernement, levert Bonaire geene artikelen van inlandsche nijverheid voor den uitvoer op.

ARUBA.

Volgens het reglement van administratie en bestuur op het eiland Aruba, dd. $\frac{\text{31 December 1823}}{\text{30 Januarij 1824}}$, heeft dit eenigzins meer vrijheid van handel. Koloniale producten alleen kunnen van alle plaatsen aldaar worden ingevoerd, onder betaling der regten en accijnsen alstoen te Curaçao bestaande, maar mogen alleen naar Curaçao worden uitgevoerd, met uitzondering van rhum, papilon (ruwe bruine suiker in brooden), maïs en gedroogd vleesch.

De invoer van elders dan van Curaçao van alle soorten van goederen, waren en koopmanschappen, geene koloniale producten zijnde, is volgens art. 16 stellig verboden.

Het ankergeld, bij art. 22 bepaald, en dat een differentieel regt was, is bij de onder Bonaire aangehaalde publicatie van $\frac{\text{6 Augustus 1840}}{\text{27 Januarij 1841}}$, n°. 2, opgeheven en door de in die publicatie gemaakte bepalingen wegens ankergeld en tonnegeld dat voor alle vlaggen gelijk is, vervangen.

De regten op den in- en uitvoer zich bepalende tot de West-Indische producten alleen, welke te Aruba van vreemde plaatsen mogen worden ingevoerd, worden geheven volgens het tarief van in- en uitvoer, dd. 5 November 1822 (19 Febru-

arij 1823), hetwelk bij de vrijverklaring der haven van Curaçao voor dat eiland vervallen, doch voor Aruba in werking gebleven is.

Voor den invoer van West-Indische en Noord-Amerikaansche producten zijn de regten daarbij als volgt, vastgesteld:

Invoer.	Recognitie.	Waaggeld.
in Nederlandsche vaartuigen.	1 per cent	1½ per cent
in vreemde vaartuigen:		
a. behoorende tot die natien van wier kolonien de producten afkomstig zijn	1 „	1½ „
b. niet behoorende tot die natie van wier kolonien de producten afkomstig zijn.	2 „	1 „

Uitvoer.

In alle vaartuigen naar vreemde landen en kolonien.	6 per cent.
In vreemde vaartuigen naar Nederland, onder borgstelling van 2 of 1 per cent meer, indien de invoer niet in eene der havens van Nederland geschiedt	4 „
Het ankergeld te Aruba heeft in 1851 opgebragt	*f* 150.00
en de recognitie slechts	72,94

De weinige handel welken dat eiland vroeger had, is geheel verloopen, gelijk het cijfer der recognitie en ankergelden voldingend bewijst. Het verkeer met dat eiland bepaalt zich tot drie kleine vaartuigen, welke behoeften voor de plaats aanvoeren, en waarvan één soms naar Maracaïbo gaat of van daar komende hetzelve aandoet, zonder iets te lossen, en tot eenige kleine vaartuigen welke van tijd tot tijd naar de bijliggende kust gezouten visch of vruchten gaan afhalen. Overigens wordt in de behoeften der plaats uit Curaçao voorzien, en verloopen er somtijds maanden alvorens zich eene scheepsgelegenheid opdoet om met dat eiland communicatie te kunnen hebben.

Geene vaartuigen eener vreemde natie, welke wegens volkomen reciprociteit, krachtens de nieuwe Nederlandsche scheepvaartwetten, aanspraak op gelijkstelling met Nederlandsche vaartuigen kunnen maken, zijn nog te Aruba aangekomen. Krachtens de daartoe uitgevaardigde bevelen is echter aan zoodanige vaartuigen die gelijkheid verzekerd.

De tijdelijke schorsing der uitvoerregten naar vreemde plaatsen (zijnde die naar Curaçao niet belast) op het vee te Aruba, heeft een voldoende uitkomst opgeleverd, daar, hoe gering het getal ook zij, dezelve aanleiding heeft gegeven tot eenigen uitvoer naar Jamaïca, welke sedert eenige jaren geheel had opgehouden.

Te Aruba, zijn in 1851 ingeklaard 77 vaartuigen, metende 1448 ton, waarvan 14 in ballast, als:

Onder Nederlandsche	vlag	50	
„ Venezuelasche	„	20	
„ Noord-Amerikaansche	„	1	
„ Engelsche	„	3	
„ Spaansche	„	1	
„ Nieuw-Grenadasche	„	2	
		77 vaartuigen	
tegen in 1850		46 „	waaronder 3 in ballast
meer in 1851		31 vaartuigen.	

ST. MARTIN.

De invoeren bepalen zich hoofdzakelijk tot artikelen van plaatselijk gebruik, terwijl de uitvoer bestaat uit het ingezamelde zout.

De pan in 1851 onvruchtbaar geweest zijnde, heeft de afzet van hetgeen van den vroegeren oogst in 1851 nog voorhanden was, de scheepvaart levendig gehouden.

Er zijn in 1851 uitgevoerd 117,289½ vaten zout, en er bleven op ultimo December van dat jaar nog plus minus voorhanden 25,000 vaten.

De gemiddelde prijs is in 1851 geweest 80 cents per vat, vrij aan boord.

De uitvoer heeft plaats gehad in de navolgende vaartuigen:

onder Nederlandsche	vlag	46,	metende	tonnen	477
„ Noord-Amerikaansche	„	32,	„	„	5,553
„ Engelsche	„	156,	„	„	7,153
„ Zweedsche	„	13,	„	„	42
„ Fransche	„	14,	„	„	59
„ Deensche	„	2,	„	„	98
„ Spaansche	„	10,	„	„	466
	vaartuigen	273,	metende	tonnen	13,848

hetgeen, vergeleken met het jaar te voren, eene vermindering aanduidt van 61 vaartuigen en 10,102½ ton.

Gedurende 1851 zijn te St. Martin ingevoerd 10,861 Amsterdamsche ponden ruwe suiker, 7714 gallons rhum en 4365 gallons melassie.

ST. EUSTATIUS.

De invoer aldaar, hoofdzakelijk bestaande uit behoeften voor de plaats of het eigen gebruik, heeft in 1851 bedragen eene waarde van *f* 90,000.

Van de inlandsche producten, waarvan de oogst hierboven is opgegeven, zijn uitgevoerd:

suiker, 190,000 oude Amsterdamsche ponden;
melassie, geen;
rhum, 2090 gallons;
yams, 616,965 oude Amsterdamsche ponden;
aardappelen (patates) 1044 vaten;
grondnoten 30 vaten;

waarvan de gemiddelde opbrengst wordt geschat op *f* 33,366.12⁵.

In 1851 zijn binnen gekomen en vertrokken:

onder Nederlandsche	vlag	82	vaartuigen,	met.	546	ton;
„ Engelsche	„	233	„	„	4,850	„
„ Noord-Amerikaansche	„	8	„	„	1,244	„
„ Fransche	„	9	„	„	211	„
„ Zweedsche	„	29	„	„	—	„
„ Deensche	„	3	„	„	240	„
		364	vaartuigen	met.	7,091	ton.

Met opzigt tot den handel op en van de eilanden, welke tot het Gouvernement van Curaçao behooren, doen de vorenstaande opgaven zien, dat Bonaire en Aruba, onder bijzondere omstandigheden verkeerende, en uit derzelver betrekking tot Curaçao voortspruitende wettelijke verordeningen, niet in aanmerking komen; dat St. Eustatius met eene verarmde bevolking en gestadigen achteruitgang der waarde van grondbezit en gebouwen, en herhaaldelijk door stormen en orkanen geteisterd, geen anderen handel heeft dan die gevoed wordt door de geringe eigene productie van voor uitvoer geschikte artikelen en benoodigdheden voor plaatselijk gebruik; dat St. Martin (*Nederlandsch gedeelte*) deszelfs grootste vertier vindt in de productie van het zout, doch overigens (in 1851 althans) voor den handel van geene beteekenis is.

Het valt moeijelijk op te geven, welke de invloed is der nieuwe Nederlandsche scheepvaartwetten op de scheepvaart en handel, die op en van die eilanden gedreven worden. Gaat men echter na den loop des handels te Curaçao; de wederaanknooping van directe betrekkingen met Engeland en Duitschland; de vaart van Curaçao op Jamaïca onder Nederlandsche vlag, welke vóór die nieuwe scheepvaartwetten onder vreemde en in de Engelsche kolonien bevoorregte vlag gedreven moest worden, dan mag men aannemen dat die invloed gunstig is.

Immers zijn thans bepaaldelijk in de vaart op Jamaïca de navolgende vaartuigen te Curaçao te huis behoorende:

1 schoenerbrik,	metende	87 ton
1 topzeilschoener,	„	72 „
3 schoeners,	„	respectivelijk 92, 82 en 70 tonnen.

alsmede een schoener nog onder Venezuelasche vlag, waarin de Curaçaosche handel geïnteresseerd is.

Deze vaartuigen worden bepaaldelijk gebezigd tot het vervoer van Pt. Cabello naar Jamaïca van ladingen vee, waarmede, op de reis van de eerste plaats, Curaçao wordt aangedaan, en, wat het voor dezen handel benoodigde kapitaal betreft, behoort hetzelve, zoo niet geheel, dan toch minstens voor $^2/_3$ gedeelten aan ingezetenen van Curaçao.

De vrij-handels-instellingen te Curaçao mogen gezegd worden aan derzelver doel te blijven beantwoorden. Men mag zelfs aannemen dat derzelver bestendiging eene onvermijdelijke voorwaarde is voor de weder ontluikende welvaart van dat eiland, hetwelk, gelijk bekend is, te kampen heeft met de concurrentie van andere omliggende plaatsen, bepaaldelijk van St. Thomas, hetwelk in het bezit is van eenen uitgestrekten handel en groote kapitalen, en daarbij het vereenigingspunt is van alle Engelsche stoompakketten.

Die concurrentie houdt Curaçao, hoezeer het dan ook langzaam vooruitgaat, met goeden uitslag vol, en dit zal gewis nog beteren, wanneer eenmaal dat eiland de zoo zeer gewenschte voordeelen eener geregelde pakketvaart zal bezitten, en van deszelfs uitmuntende ligging een meer algemeen gebruik zal worden gemaakt.

§ 5. *Scheepsbouw.*

In 1851 zijn te Curaçao gebouwd en van stapel geloopen 6 vaartuigen, gezamenlijk metende 332 ton.

L. Slavenbevolking.

In de behandeling en toestand der slaven is geene verandering gebragt.

De manumissien zijn geweest:

te Curaçao, Bonaire en Aruba.	95
„ St. Martin (*Nederlandsch gedeelte*)	18
„ St. Eustatius	14
te zamen . .	127

De geboorten en sterfte onder de slavenbevolking, in verband van derzelver verhouding tot die bevolking, is in 1851 geweest als volgt:

TE	Aanwezig getal op 1 Januarij.	Geboorte.	Verhouding der geboorte tot het aanwezig getal.	Sterfte.	Verhouding der sterfte tot het aanwezig getal.
Curaçao.	5,573	264	4.73 pct.	134	2.4 pct.
Bonaire	740	31	4.18 „	17	2.29 „
Aruba	602	23	4.0 „	6	1.0 „
St. Eustatius	1150	24	2.08 „	15	1.2 „
St. Martin	1612	54	3.34 „	14	0.87 „

TABELLARISCHE STAAT der sterfte onder de slavenbevolking op verschillenden ouderdom over het jaar 1851.

OUDERDOM.	Mannelijk.	Vrouwelijk.	TOTAAL.
Curaçao.			
Van 0 tot 3 jaren.	24	20	44
„ 3 „ 9 „	4	—	4
„ 9 „ 15 „	1	—	1
„ 15 „ 23 „	3	3	6
„ 23 „ 30 „	2	3	5
„ 30 „ 35 „	2	1	3
„ 35 „ 45 „	2	2	4
„ 45 „ 60 „	37	30	67
Bonaire.			
Van 0 tot 3 jaren.	2	2	4
„ 3 „ 9 „	—	1	1
„ 9 „ 15 „	—	—	—
„ 15 „ 23 „	—	1	1
„ 23 „ 30 „	—	2	2
„ 30 „ 35 „	—	1	1
„ 35 „ 45 „	—	1	1
„ 45 „ 60 „	2	2	4

OUDERDOM.	Mannelijk.	Vrouwelijk.	TOTAAL.
Aruba.			
Van 0 tot 3 jaren.	1	—	1
„ 3 „ 9 „	1	1	2
„ 45 „ 60 „	1	2	3
St. Eustatius.			
Van 0 tot 3 jaren.	3	1	4
„ 3 „ 9 „	—	1	1
„ 9 „ 15 „	—	1	1
„ 15 „ 23 „	—	1	1
„ 23 „ 30 „	—	1	1
„ 30 „ 35 „	—	—	—
„ 35 „ 45 „	—	3	3
„ 45 „ 60 „	2	2	4
St. Martin.			
Van 0 tot 3 jaren.	4	1	5
„ 3 „ 9 „	—	—	—
„ 9 „ 15 „	—	—	—
„ 15 „ 23 „	3	—	3
„ 23 „ 30 „	—	—	—
„ 30 „ 35 „	1	—	1
„ 35 „ 45 „	—	2	2
„ 45 „ 60 „	3	—	3

Wegens de gesteldheid der slaven valt overigens niets bijzonders op te merken.

Ten slotte wordt hier nog omtrent het in den jare 1849 aan de Slaven-eigenaars te St. Martin verstrekte voorschot van *f* 10,000, het volgende medegedeeld.

Het bedoelde voorschot, na den door de vrijverklaring der slaven op het Fransche gedeelte te weeg gebragten schok aangevraagd en verstrekt, had ten doel de bevordering eener overeenkomst tusschen de meesters en de slaven om derzelver verhouding en den arbeid der laatsten meer stelselmatig te regelen, en zoo doende de plantagie te doen bewerken voor gezamenlijke rekening of wel tegen betaling van een vast te stellen loon.

Die overeenkomst heeft echter nimmer haar beslag gekregen, daar de planters nader de overtuiging erlangden, dat zij slechts aan eene zijde, namelijk van den

kant der meesters, verbindend kon zijn, dewijl de slaaf, door overlooping naar het Fransche gedeelte, steeds het middel in handen had om elke verbindende bepaling ten aanzien zijns meesters te ontgaan. Hieruit is genoegzaam af te leiden, dat het verleenen van dien geldelijken bijstand geen doel getroffen heeft.

De desertie onder de slaven heeft voortdurend plaats; als onvermijdelijk gevolg daarvan is ook de landbouw al meer en meer in verval geraakt. De planters bevinden zich daardoor in eenen benarden toestand, hetgeen, gevoegd bij het onvruchtbaar zijn der zoutpan, voor de meesten hunner de teruggave dier gelden, ten minste voor het tegenwoordige, hoogst bezwaarlijk zoo niet ondoenlijk maakt.

De Minister van Kolonien,

CHS. F. PAHUD.

BIJLAGE *A.*

STAAT

DER

ONTVANGSTEN EN UITGAVEN

VAN DE EILANDEN

CURAÇAO, BONAIRE EN ARUBA,

OVER

1851,

vergeleken met de raming van dat jaar.

OMSCHRIJVING.	GERAAMD BEDRAG.	WERKELIJK BEDRAG.
Belasting op grondeigendommen, hypotheken en slaven .	*f* 39,000.00	*f* 39,303.16
Idem op het personeel en mobilair.	6,500.00	6,534.40
Zegelregt.	7,500.00	7,510.60
Accijns op ingevoerde goederen	11,000.00	19,200.00
Patenten	4,336.00	4,500.00
Venduregten.	3,000.00	1,974.05
Belasting op de erfvolging of collaterale successie . . .	300,00	516.71
Id. „ den verkoop en alienatie van slaven. . .	600.00	1,684.40
Id. „ den uitvoer van slaven	40.00	26.67
Id. „ huisbedienden.	400.00	370.00
Huur van 's Lands slaven	72.00	48.00
Belasting op het slagten van vreemd horenvee. . . .	300.00	342.00
Inkomsten van de vleeschhal	3,000.00	4,444.40
Haven- en veiligheidsregt	5,000.00	4,918.01
Leges, meetloon van vaartuigen, boeten, briefporten en verkoop van havenreglementen.	700.00	843.96
De 50ste penning.	2,400.00	2,708.05
De 40ste penning.	2,000.00	3,917.96
Contributie tot instandhouding der schutterij	5,500.00	5,316.00
Agio's van verkochte wissels	3,750.00	8,189.25
Belasting op loterijen	200.00	„
Opbrengst van vergunde zoutpannen	100.00	165.04
Kortingen op de inkomsten van ambtenaren wegens pensioenen.	8,000.00	9,264.19
Renten van het kapitaal, vroeger op het grootboek der nationale schuld ingeschreven ten name van het voormalig West-Indisch pensioenfonds.	5,473.64	5,473.63
Restitutie van verplegingskosten ten laste van 's Rijks marine, alsmede voor aan 's Rijks schepen te leveren medicamenten	3,000.00	2,019.11
Diverse inkomsten.	90.00	116,70
Netto opbrengst der producten	8,402.50	4,700.65
Inkomsten van het eiland Bonaire	73,950.00	88,904.72
Id. „ „ „ Aruba.	10,150.00	8,793.35
	f 206,764.14	*f* 231,785.00

OMSCHRIJVING.	GERAAMD BEDRAG.	WERKELIJK BEDRAG.
Kosten van algemeen bestuur	f 22,090.00	f 22,090.00
Departement van politie en justitie.	21,653.00	21,458.40[5]
Departement van finantien.	34,591.95	34,591.95
Kosten van de eeredienst en het lager onderwijs. . .	25,877.76	25,442.96
Plaatselijke en huishoudelijke kosten	16,000.00	16,000.00
Kosten van 's Lands gebouwen en eigendommen . . .	14,000.00	12,607.64
Kosten van de geneeskundige dienst	14,096.00	12,521.98
Militaire kosten	138,000.00	138,000.00
Kosten der genie, fortificatien en middelen van defensie.	8,346.70[5]	3,956.88
Kosten ter bevordering van nieuw ingevoerde cultures .	12,050.12[5]	9,278.24
Uitgaven van het eiland Bonaire	49,292.10	55,613.24
Id. „ „ „ Aruba	15,019.75	14,601.36
Buitengewone uitgaven en onvoorziene tegenspoeden. .	10,000.00	8,472.47
	f 381,017.39	f 374,635.12[5]

BIJLAGE B.

STAAT

DER

ONTVANGSTEN EN UITGAVEN

VAN HET EILAND

ST. EUSTATIUS,

OVER

1851,

vergeleken met de raming van dat jaar.

OMSCHRIJVING.	GERAAMD BEDRAG.	WERKELIJK BEDRAG.
Belasting op producten van suikerplantagien	*f* 500.00	*f* 708.5
„ „ het vee.	50.00	93.5
„ „ de huishuren.	300.00	294.5
„ „ hypotheken en notariele obligatien . . .	900.00	254.5
„ „ den verkoop van slaven	20.00	10.0
Contributie voor de schutterij.	400.00	310.0
Grondregten.	600.00	128.1
Patentregten	700.00	471.0
Zegelregt.	500.00	413.2
Venduregten.	150.00	134.7
De 50ste penning.	30.00	„
De 40ste penning.	10.00	44.0
Regt op de collaterale successien	25.00	157.9
Zeebrieven	12.00	„
Leges	200.00	128.5
Kortingen op de inkomsten van ambtenaren, wegens pensioenen.	1,100.00	971.6
	f 5,497.00	*f* 4,120.2

OMSCHRIJVING.	GERAAMD BEDRAG.	WERKELIJK BEDRAG.
Kosten van het algemeen bestuur	*f* 6,944.00	*f* 6,801.93
Kosten van politie en justitie	3,520.00	3,297.92
Departement van finantien	11,004.93	7,068.97
's Landsgebouwen en eigendommen	500.00	448.98
Kosten der schutterij	700.00	344.74
Militaire kosten	10,981.14^{5}	8,377.13
Buitengewone uitgaven en onvoorziene tegenspoeden	800.00	1,320.02^{8}
	f 34,450.07^{5}	*f* 27,749.70^{8}

BIJLAGE *C.*

STAAT

DER

ONTVANGSTEN EN UITGAVEN

VAN HET EILAND

S^T. MARTIN,

OVER

1851.

vergeleken met de raming van dat jaar.

OMSCHRIJVING.	GERAAMD BEDRAG.	WERKELIJK BEDRAG.
Inkomende regten	f 7,000.00	f 6,042.11[5]
Uitgaande regten en vlaggegelden	18,000.00	14,037.50
Zegelregt	575.00	882.75
Belasting op den verkoop van slaven	„	46.00
De 50ste penning	175.00	460.43
De 40ste penning	„	46.46
Leges van diverse kantoren	30.00	„
Admissie-ceelen tot den verkoop van sterkendrank.	250.00	248.22
Venduregten	300.00	208.11
1 per cent op hypotheken ten voordeele van vreemde en non-residenten	15,00	„
Successie-regten	50.00	„
Lastgelden op vaartuigen	„	10.81
Kortingen op de inkomsten van ambtenaren wegens pensioenen	2,000.00	2,388.50[5]
Diverse ontvangsten	„	297.40
	f 28,395.00	f 24,668.30

OMSCHRIJVING	GERAAMD BEDRAG.	WERKELIJK BEDRAG.
Kosten van het algemeen bestuur	*f* 5,800,00	*f* 5,606.60
Kosten van politie en justitie	6,424.00	6,424.00
Departement van finantien	10,360.00	8,615.12
Militaire kosten	13,329.96	9,932.13
Landsgebouwen en eigendommen	1,750.00	945.73
Kosten van de eeredienst en het schoolwezen	1,240.00	1,240.00
Buitengewone uitgaven en onvoorziene tegenspoeden. .	1,500.00	7,159.18
	f 40,403.96	*f* 39,922.76

BIJLAGE D.

OPGAVE der Gouvernements-cultures op het eiland *Curaçao*, over het jaar 1851.

NAMEN der ETABLISSEMENTEN.	Getal bunders.	Soort van product.	Hoeveelheid producten geleverd gedurende 1851.	Geldswaardig bedrag der producten.	*Aanmerkingen.*
Plantersrust . .	„	„	„	„	
De Hoop . . .	7	Cochenille,	1118¼ N. pd.	*f* 2,641.32⁵	
Idem	8 à 9	Aloë.	2770 „ „	609.40	
Fortuin. . . .	4	Cochenille,	594½ „ „	1,406.43	
			TOTAAL	*f* 4,657.15⁵	

BIJLAGE E.

OPGAVE der Gouvernements-cultures op het eiland *Bonaire* over het jaar 1851.

NAMEN der ETABLISSEMENTEN.	Getal bunders.	Soort van product.	Hoeveelheid producten geleverd gedurende 1851.	Geldswaardig bedrag der producten.	*Aanmerkingen.*
Guatemala . . .	„	„	„	„	
Mexico	„	„	„	„	
Fontein	„	„	„	„	
Amboina . . .	„	Aloë.	12,581 pond.	*f* 2,396.02	
			TOTAAL	*f* 2,396.02	

BIJLAGE F.

OPGAVE der Gouvernements-cultures op het eiland *Aruba* over het jaar 1851.

NAMEN der ETABLISSEMENTEN.	Getal bunders.	Soort van product.	Hoeveelheid producten geleverd gedurende 1851.	Geldswaardig bedrag der producten.	*Aanmerkingen.*
Canachito . . .	26	Cochenille,	2,425½ pond.	ƒ 5,667.37⁵	
Idem	„	Aloë.	4,587 „	825.66	
Socotora . . .	„	„	„	„	
			TOTAAL	ƒ 6,493.03⁵	

BIJLAGE *G.*

GENERALE STAAT

VAN

UITGAVEN EN OPBRENGSTEN

aan Cochenille en Aloë

DER ONDERSCHEIDENE ETABLISSEMENTEN VAN CULTUUR

OP DE EILANDEN

CURAÇAO, BONAIRE EN ARUBA,

OVER HET DIENSTJAAR

1851.

Uitgaven.

EILAND.	NAMEN DER ETABLISSEMENTEN.	Inspectie- en directie-kosten, zoomede tractementen der opzigters.	Arbeidsloon en verdere uitgaven.	TOTAAL.	Generaal totaal van elk eiland.
Curaçao . .	De Hoop . . .	*f* 1,900.00	*f* 3,941.75^5	*f* 5,841.75^5	
	Fortuin.	1,780.00	1,565.23^5	3,345.23^5	
		f 3,680.00	*f* 5,506.99	*f* 9,186,99	*f* 9,186.99
Bonaire . .	Guatemala . . . Mexico . . . . Fontein . . . . Amboina. . . .	*f* 5,800.00	*f* 406.04^5	*f* 6,206.04^5	6,206.04^5
Aruba . .	Canachito . . .	*f* 2,080.00	*f* 5,053.17	*f* 7,133.17	7,133.17
	Gezamenlijk bedrag der uitgaven voor de drie eilanden . .				*f* 22,526.20^5

RECAPITULATIE.

	UITGAVEN.	OPBRENGSTEN.	MEERDERE UITGAVEN.	MEERDERE OPBRENGSTEN.
Curaçao	*f* 9,186.99	*f* 4,657.15^5	*f* 4,529.83^5	„
Bonaire.	6,206.04^5	2,396.02	3,810.02^5	„
Aruba	7,133.17	6,493.03^5	640.13^5	„
	f 22,526.20^5	*f* 13,546.21^5	*f* 8,979.99^5	„

Opbrengsten.

	HOEVEELHEID PRODUCTEN.		Geldswaardig bedrag.	TOTAAL van elk eiland.
De Hoop	1118¼ pond cochenille.	*f* 2,641,32^{5}		
Fortuin	594½ „ id.	1,406.43	*f* 4,047.75^{5}	
	1712¾ pond.			
De Hoop	2770 pond aloë		609.40	*f* 4,657.15^{5}
Guatemala, Mexico, Fontein	nihil.			
Amboina	12,581 pond aloë.			2,396.02
Canachito	2425½ „ cochenille.	*f* 5,667.37^{5}		
	4587 „ aloë.	825.66	*f* 6,493.03^{5}	
				6,493.03^{5}
	Gezamenlijk bedrag der opbrengsten van de drie eilanden voor:			
	4,138¼ pond cochenille		*f* 9,715.13	
	19,938 „ aloë		3,831.08	
				13,546.21

NB. Onder het arbeidsloon enz. voor de etablissementen te Bonaire is niet begrepen het bedrag der voeding en kleeding van de landsslaven, welke tot het werk aan de cultuur zijn gebezigd geworden.

BIJLAGE II.

STAAT

VAN DEN

INVOER OP CURAÇAO

OVER HET JAAR

1851.

Ossenhuiden.	Pakken à 50 geitenvellen.	Vaten en zakken koffij.	Zakken kakao.	Ceroenen en indigo.	Okshoofden, pakken, vaten en vaatjes tabak.	Okshoofden, vaten, pakken en kisten suiker.	Okshoofden, pijpen en vaten rhum.	Tonnen verwhout.	Kisten, balen, pakken, vaten enz. stukgoederen.	Kisten, balen, pakken, vaten, stukken enz. koopmanschappen.	Vaten, kisten, vaatjes, kistjes, stukken enz. drooge provisie.	Vaten, kisten, vaatjes, kistjes, stukken enz. natte provisie.	Okshoofden, vaten, pijpen en kelders jenever, brandewijn en andere sterke dranken.	Okshoofden, pijpen, vaten, kisten wijn in soorten.	Blokken en stukken, mahonij- en ander hard hout.	Balen, vaten, pakken enz., inhoud onbekend.
39,030	3347	1370	103	„	1059	5224	285	1696	82	262,076	17,243	37,488	1957	77	243	70,89

NB. Onder de hierna te noemen rubrieken wordt begrep

Provisien.

Amandelen.	Rijst.
Beschuit.	Specerijen.
Boonen.	Stijfsel.
Erwten.	Thee.
Gort en gepelde garst.	Vermicelli.
Kassave-koeken.	Zaden.

Aardappelen.	Korenten.	Tongen.
Appelen.	Mosterd.	Uijen.
Azijn.	Olie. (Raap-, lijn en olijf-)	Vleesch.
Boter.	Reuzel.	Visch.
Hammen.	Rolpens.	Vruchten (ingelegd en gepekeld)
James.	Rozijnen.	Worst. (Pekel- en rook-)
Kaarsen.	Spek.	Zeep.

Blokken en stukken, mahonij- en ander hard hout.	*Balen, vaten, pakken enz., inhoud onbekend.*	M. v. timmerhout.	Stuks scheepstimmerhout.	Stuks scheepsrondhout.	Stuks sparren.	Vaten pek, teer, harpuis en smeer.	Schepels maïs.	Okshoofden, vaten meel in soorten.	Kisten, kistjes en stukken kaas.	Pond staaf-, band- en bladijzer.	Pond staaf-, band- en bladkoper.	Pakken hoedenstroo.	Vaatjes buskruid.	Vaten, balen en zakken wol.	Vaten Zout.	Tonnen watapana-peul.	Kisten en kistjes sigaren.
243	70,892	534	2893	125	528	4061	48,438	1919	3242	27,750	8150	3726	738	833	„	31	483

…grepen de artikelen onder elk staande, als:

Koopmanschappen.

Aarde-, porselein- en glaswerk.
Borstelwerk.
Dakpannen.
Duigen.
Garens.
Hoeden.
Hoepels. (houten)
Kanapé's.
Klinkers.
Kolen. (Smids-)
Kurken.
Leder.
Lijen.
Lakmoes-mos.
Matten. (vloer-)
Meubelen.
Medicijnen.
Papier.
Pomade.
Reukwater.
Salsaparille.
Schilderijen.
Schoenen en Laarzen.
Slijpsteenen.
Spiegels.
Stoelen.
Touwwerk.
Verwwaren.
IJzerwaren.

Stukgoederen.

Lakens en andere wollen stoffen.
Lijnwaden. (katoenen)
Linnen. (alle soorten)
Zeildoek.
Zijden stoffen.

BIJLAGE I.

STAAT

VAN DEN

DOORVOER OP CURAÇAO

OVER HET JAAR

1851.

4500	Ossenhuiden.
222	Vaten en zakken koffij.
480	Zakken kakao.
20	Okshoofden, pakken, vaten en vaatjes tabak.
152	Okshoofden, pakken, vaten en kisten suiker.
26	Okshoofden, pijpen en vaten rhum.
219	Tonnen verwhout.
1203	Kisten, balen, pakken, vaten en stukgoederen.
60,592	Kisten, balen, pakken, vaten, enz., koopmanschappen.
50	Vaten, kisten, vaatjes, kistjes, stukken enz., drooge provisie.
1745	Idem, natte provisie.
411	Okshoofden, pijpen, vaten, kelders jenever, brandewijn en andere soorten van sterke dranken.
637	Okshoofden, pijpen, vaten, kisten wijn in soorten.
624	Blokken en stukken mahonij- en ander hard hout.
490[illegible]	Balen, vaten, pakken enz., inhoud onbekend.

Balen, vaten, pakken enz., inhoud onbekend.	*M. v. timmerhout.*	Stuks scheepstimmerhout.	Stuks sparren.	Vaten pek, teer, harpuis en smeer.	Schepels maïs.	Okshoofden en vaten meel in soorten.	Kisten, kistjes en stukken kaas.	Ponden staaf-, band- en bladijzer.	Pakken hoedenstroo.	Vaatjes buskruid.	Vaten zout.	Tonnen watapana-peul.	Kisten en kistjes sigaren.	Ponden staaf-, band- en bladkoper.
490½	9	61	8	60	4400	1187	4	30,728	5	465	104	3	363	443

BIJLAGE J.

STAAT,

aantoonende het getal Vaartuigen en derzelver Tonnemaat, welke gedurende het jaar 1851 in de haven van Curaçao zijn binnengevallen.

OPGEMAAKT NAAR DE STATEN VAN IN- EN DOORVOER.

Onder welke vlag.	UIT EUROPESCHE HAVENS.								UIT NOORD-AMERIKAANSCHE HAVENS										UIT HAVENS VAN ZUID-AMERIKAANSCHE STATE[N]															
																			UIT VENEZUELASCHE HAVENS.															
	Van Amsterdam.		Van Rotterdam.		Van Liverpool.		Van Hamburg.		Van Boston.		Van Nieuw-York.		Van Wilmington.		Van Baltimore.		Van Bangor.		Van Languayra.		Van Pte. Cavello.		Van Coro.		Van Barcelona.		Van Maracaibo.		Van andere.		Van Nieuw Grenada.			
Nederlandsche	1	104	3	510	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	11	709	38	1434	6	242	4	99	42	1802	14	[illegible]	10	[illegible]		
Spaansche	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	2	259	"	"	"	"	"	"	1	108	"	"	"			
Engelsche	1	163	"	"	5	910	"	"	"	"	2	314	"	"	"	"	"	"	1	235	1	168	"	"	"	"	"	"	"	"	"			
Hamburgsche	"	"	"	"	"	"	1	174	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"			
Amerikaansche	1	158	"	"	"	"	"	"	9	1554	25	4004	2	361	1	83	2	357	2	442	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"			
Venezuelasche	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	11	603	33	1785	42	2342	2	151	8	622	17	[illegible]	4	[illegible]		
Grenadasche	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	1	29	1	29	"	"	"	"	"	"	7	[illegible]		
Deensche	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	1	75	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"			
Dominicaansche	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"			
TOTAAL	3	425	3	510	5	910	1	174	9	1554	27	4318	2	361	1	83	2	357	28	2323	73	3416	49	2613	6	250	51	2532	31	[illegible]	21	[illegible]		

RECAPUTILATIE	Uit Europesche havens	Uit Noord-Amerikaansche havens	Uit havens van Zuid-Amerikaansche staten
			238 vaartuigen. 12,082 tonnen.
	12 vaartuigen.	41 vaartuigen.	292 vaartuigen.
	2019 tonnen.	6673 tonnen.	14,242 tonnen.

[...]NSCHE STATEN.								UIT WEST-INDISCHE KOLONIALE HAVENS.																								
								UIT NEDERLANDSCHE.																								
Van andere.		*Van Nieuw Grenada.*		Van Haïti.		Van Dominica.		Van Suriname.		Van St. Eustatius en St. Martin.		Van Aruba.		Van Bonaire.		Van Spaansche.		Van Engelsche.		Van Fransche.		Van Deensche en Zweedsche.		Met avarij.		Van zee.		TOTAAL.		*Aanmerkingen.*
14	3[illegible]	10	408	5	224	12	334	4	225	4	348	29	346	121	994	8	309	13	999	3	99	45	2659	1	10	2	215	376	12,433	
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	20	1847	"	"	"	"	1	108	1	103	"	"	25	2,425	
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	1	21	1	27	"	"	"	"	11	1270	"	"	3	90	"	"	"	"	26	3,198	
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	1	74	"	"	"	"	2	248	
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	2	332	12	2106	1	187	3	436	"	"	"	"	60	10,020	
17	5[illegible]	4	226	"	"	1	33	"	"	"	"	2	64	24	700	"	"	17	1775	"	"	2	153	2	121	"	"	165	9,160	
"	"	7	420	"	"	9	216	"	"	"	"	1	110	"	"	"	"	1	112	"	"	"	"	"	"	"	"	20	916	
"	"	"	"	"	"	3	157	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	1	31	"	"	"	"	5	263	
"	"	"	"	"	"	3	142	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	3	142	
31	9[illegible]	21	1054	5	224	28	882	4	225	5	369	33	547	145	1694	30	2488	54	6262	4	286	56	3551	4	234	2	215	682	38,805	

187 vaartuigen. 2835 tonnen.

[...]en.

331 vaartuigen.

15,422 tonnen.

Komt bij vaartuigen welke voor doorvoer hebben ingeklaard	47	3,880
TOTAAL in 1851	729	42,685
TOTAAL in 1850	605	31,151
MEER in 1851 dan in 1850	124	11,534

VERSLAG van het beheer onzer bezittingen ter Kuste van Guinea en van den staat waarin dezelve zich bevinden, over het jaar 1851.

Over het jaar 1851 kan het volgende betrekkelijk de Nederlandsche bezittingen ter Kuste van Guinea worden medegedeeld.

De bevolking is rustig geweest. Een tusschen de kwartieren 4 en 7 van Elmina gerezen twist had geene gevolgen en werd met eene geldboete gestraft.

Op den 6den April woedde te Accra een brand, waardoor het grootste gedeelte der woningen vernield werd en 8 personen het leven verloren. Bij deze gelegenheid kwam de fungerende kommandant van het Engelsche fort Christiaansburg met eenige zijner onderhebbende militairen de onzen te hulp.

Ook te Elmina had op den 16den derzelfde maand een brand plaats, die vele huizen beschadigde, doch waarbij het verlies van menschenlevens niet te betreuren was.

Het schoolonderwijs was niet vooruitgaande en het getal kinderen die de school bezochten verminderd.

Het ambtelijk personeel ter Kuste leed in 1851 het verlies van een van deszelfs leden, zijnde de adsistent *A. J. Runckel*, die den 10den Junij overleed.

De getalsterkte van het garnizoen leverde geen noemenswaardig verschil met het voorgaande jaar op.

In 1851 zijn eenige pakken tabak, voor gouvernements-rekening ter Kuste van Guinea geteeld, in Nederland ontvangen. Die tabak is aan het onderzoek van deskundigen, zoo te Amsterdam als te Rotterdam, onderworpen. Het oordeel, hoewel niet zoo gunstig als gewenscht werd, kwam echter daarop neder, dat het goede tabak was, hoewel niet onder de edele soorten te rangschikken en daarom slechts gedeeltelijk voor sigaren-dekblad geschikt. Men was echter van gevoelen, dat de soort voor veredeling vatbaar is, wanneer er de noodige zorg aan besteed wordt. De daaruit vervaardigde sigaren werden goed van smaak en lucht bevonden.

Op den 13den Julij werd tabaks- en katoenzaad van Bahia te Elmina aangebragt. Het katoenzaad was bij ontvangst bereids tot bederf overgegaan, doch het tabakszaad bevond zich in goeden staat. Een en ander werd aan den adsistent *C. Meeuwsen* te Simbo, tot het nemen van proeven, toegezonden.

De wensch om de Nederlandsche bezittingen ter Kuste van Guinea door den landbouw op te beuren, en zoo doende bij te dragen tot maatschappelijke en zedelijke beschaving der Afrikanen, heeft de Regering de aandacht doen vestigen op een ander product, hetwelk aan het klimaat geëigend is en er zelfs in het wild groeit, namelijk de katoenplant.

Ook op de nabij gelegen Engelsche bezittingen werden proeven met den katoen-

bouw genomen, en aan het in Engeland uit het daarvan verkregen katoen vervaardigde lijnwaad was eene vrij gunstige beoordeeling te beurt gevallen.

Bij Zijner Majesteits besluit van 15 October 1851, n°. 62, werd dien ten gevolge magtiging verstrekt om op de begrooting der uitgaven voor de Nederlandsche bezittingen ter Kuste van Guinea over het jaar 1852, eene som van *f* 7000 te bestemmen tot het nemen eener proeve met de katoen-cultuur op gemelde bezittingen.

In 1851 ankerden ter reede van Elmina 65 schepen, als:

6 Nederlandsche;
18 Engelsche;
12 Amerikaansche;
9 Fransche;
12 Sardinische;
5 Portugesche, en
3 Hamburgsche.

65

Onder dit getal zijn twee Nederlandsche en 3 vreemde oorlogsschepen begrepen.

Aan de bovenkust te Chama, Jaccondée, Adsua en Boutry bepaalt zich de handel grootendeels tot het ruilen van goederen voor palm-olie, een artikel dat men aan de Benedenkust voor cauris zeer duur betaalt.

Het is niet ondienstig hier te vermelden, dat de cauris, uit onze Oost-Indische bezittingen ter Kuste van Guinea aangebragt, niets te wenschen overlaten. De prijs schijnt echter, in verhouding tot die welke door de Hamburger schepen van Zanzibar worden aangevoerd, te hoog.

De Engelsche schepen voeren hoofdzakelijk manufacturen aan. De Fransche voorzien onze etablissementen van artikelen van weelde, terwijl de Sardinische en Portugesche schepen meestal aquadente en rollen tabak van Bahia aanbrengen.

De Amerikanen voorzien onze bezittingen ter Kuste in den regel van rhum, tabak in bladen en verdere provisien.

De Nederlandsche schepen voeren steenkolen, tabak, aquadente, manufacturen, cauris, kruid, lood, jenever, geweren, diverse provisien, steen- en glaswerk enz. aan.

De Hamburger schepen hebben gewoonlijk cauris geladen en zijn meestal voor de Benedenkust bestemd.

Bij dit Verslag is een staat van de ontvangsten en uitgaven voor de Kust van Guinea voor 1851 gevoegd.

De Minister van Kolonien,
CHS. F. PAHUD.

BIJLAGE.

STAAT

VAN DE

ONTVANGSTEN EN UITGAVEN

VOOR DE

NEDERLANDSCHE BEZITTINGEN

TER

KUSTE VAN GUINEA,

OVER

1851,

vergeleken met de raming van dat jaar.

OMSCHRIJVING.	BEDRAG. GERAAMD.		BEDRAG. WERKELIJK.	
Ankergeld	f	1,200.00	f	1,680.00
Boeten		1,000.00		3,687.25
Boeigelden		400,00		247.50
Diverse ontvangsten		200.00		734.62[5]
Netto opbrengst van 5 pakken tabak		„		69.09
„ „ „ oud en onbruikbaar metalen geschut en oude metalen klokken		„		11,145.61
Transporteren	f	2,800.00	f	17,564.07[5]

OMSCHRIJVING.	BEDRAG. Geraamd.	BEDRAG. Werkelijk.
UITGAVEN TER KUSTE.		
Personeel der civiele ambtenaren.		
Tractement van den Gouverneur	*f* 5,000.00	*f* 5,000.00
„ „ „ boekhouder en officier van justitie, tevens belast met de functien van secretaris en kassier.	2,400.00	2,400.00
„ „ drie residenten à *f* 1200 's jaars. . .	3,600.00	1,200.00
„ „ zes adsistenten 900 „ . . .	5,400.00	5,100.00
„ „ den fabriek- en magazijnmeester, tevens belast met de functien van opzigter van den trein	900.00	939.46
„ „ een schoolonderwijzer.	900.00	900.00
„ „ „ tolk voor de Fantijnsche taal . .	500.00	500.00
Tafelgeld voor den Gouverneur.	640.00	640.00
Reis- en verblijfkosten der ambtenaren	700.00	753.12
Militaire tractementen en soldijen.		
Een officier van gezondheid der 1ste klasse, tevens belast met de administratie der apotheek	2,100.00	2,100.00
„ officier van gezondheid der 2de klasse (5 maanden).	416.65	388.59
„ 2de luitenant, fungerend kommandant der bezetting.	1,000.00	1,156.58
Toelage voor idem	300.00	225.00
Een adjudant-onder-officier	400.00	116.67
Toelage voor idem	300.00	
Zes sergeanten à *f* 13 's maands	936.00	10,245.70
Twaalf korporaals à 11 „	1,584.00	
Vijf horenblazers à 8 „	480.00	
Twee tamboers à 8 „	192.00	
24 Tapoeijer-soldaten à 8 „	2,304.00	
78 Neger-soldaten à 7 „	6,552.00	
Transporteren . .	*f* 36,604.65	*f* 31,665.12

OMSCHRIJVING.	BEDRAG.	
	GERAAMD.	WERKELIJK.
Per transport . .	*f* 2,800.00	*f* 17,564.07^{5}
Transporteren . .	*f* 2,800.00	*f* 17,564.07^{5}

OMSCHRIJVING.	BEDRAG. GERAAMD.	BEDRAG. WERKELIJK.
Per transport . .	f 36,604.65	f 31,665.12
Pensioenen, gagementen en onderstandgelden.		
Pensioen aan den gewezen adsistent Chr. Rühle . . .	500.00	500.00
„ „ „ „ „ Cl. Rühle . . .	420.00	420.00
„ „ „ „ fabrijk- en magazijnmeester H. Varlet	800.00	800.00
Gagementen aan gewezen militairen der bezetting en pensioenen aan landswerklieden	365.00	310.07^{5}
Gagement aan op Java gediend hebbende Afrikanen. .	4,800.00	6,638.10^{5}
Gratificatien aan gepasporteerden	400.00	2,096.00
„ bij de uitreiking van medailles	36.00	24.00
Ridder-soldijen	„	82.98
Onderstand aan de Negerhoofden van Elmina en de Acht Kwartieren	925.00	915.12
Onderstand aan den Vorst van Ashanty.	775.00	830.50
Uitgaven van verschillenden aard.		
Arbeidsloon aan gouvernements-werklieden	3,400.00	3,308.90
Idem voor de houtzagerij.	1,455.00	„
Kanoloonen	500.00	240.55
Onderhoud van gevangenen	250.00	216.35
Voor Negerfeesten, Zondags- en yamscostumen . . .	300.00	529.37^{5}
Onderhoud der forten en gebouwen	1,500.00	1,060.08^{5}
Aankoop van kano's	200.00	60.00
„ „ meubelen en tafelgereedschap.	400.00	632.00
„ „ palm-olie ter verlichting der forten. . .	400.00	214.12^{5}
Toelagen aan schrijvers	400.00	400.00
een opzigter bij den trein.	240.00	240.00
„ ziekenvader	96.00	95.98
„ hulponderwijzer.	100.00	100.00
„ bode bij de regtbank.	180.00	180.00
Transporteren . .	f 55,046.65	f 51,565.26^{5}

OMSCHRIJVING.	BEDRAG.	
	GERAAMD.	WERKELIJK.
Per transport . .	*f* 2,800.00	*f* 17,564.07[5]
Totaal . .	*f* 2,800.00	*f* 17,564.07[5]

OMSCHRIJVING.	BEDRAG.	
	GERAAMD.	WERKELIJK.
Per transport . .	*f* 55,046.65	*f* $51,565.26^{5}$
Schrijfbehoeften	600.00	333.40
Kleine huishoudelijke onkosten	455.00	2,161.81
Onvoorziene uitgaven	250.00	1,417.75
Uitgaven in Nederland.		
Pensioen aan den gewezen gouverneur H. Bosch . . .	1,200.00	1,200.00
„ „ „ resident N. B. Groen	651.00	651.00
„ „ de weduwe Pignari, geb. Grossi. . . .	400.00	400.00
„ „ de dochter van wijlen den generaal-majoor Verveer	1,800.00	1,800.00
„ „ den gewezen kapitein D. Stander . . .	800.00	800.00
Verloftractement aan den boekhouder en officier van justitie W. G. T. Derx	„	1,200.00
Verloftractement aan den resident H. S. Pel	„	800.00
Wachtgeld aan den gewezen secretaris der missie naar Coomassie, onder wijlen den generaal-majoor Verveer.	1,095.00	1,095.00
Kosten der uitzending van ambtenaren	800.00	1,725.00
Benoodigdheden voor de dienst ter Kuste	9,662.35	$7,150.16^{5}$
Onvoorziene uitgaven	540.00	1,356.58
Totaal . .	*f* 73,300.00	*f* $73,655.97^{5}$

